Serie de autor

TONI MORRISON

Premiul Nobel pentru Literatură

PREAIUBITA

EDITURA
ART

Câştigătoare a premiului Pulitzer pentru literatură şi prezentă în aproape toate listele „celor mai importante romane scrise vreodată", *Preaiubita* este o carte-cult.

O întâmplare teribilă tulbură liniştea căminului în care Sethe, o sclavă fugară, încearcă să ia viaţa de la capăt alături de cei patru copii ai săi. Liniştea mult aşteptată nu va apărea însă până când spiritul răzbunător care-i bântuie casa nu-şi va găsi pacea.

Emoţionant, dur, apăsător, romanul lui Toni Morrison este o mărturie tulburătoare despre o rană nevindecată a unui popor, o istorie care reuşeşte să înspăimânte, intrige, emoţioneze, revolte chiar şi pe cititorul de astăzi.

„*Preaiubita* este o carte densă, dramatică, şi nu melodramatică, particulară şi în acelaşi timp universală, şocantă, totuşi liniştitoare. O carte nouă, dar în acelaşi timp foarte apropiată de romanul tradiţional, capabilă să influenţeze sau să schimbe percepţia cititorului despre lume."

The Guardian

„Pentru familia lui Sethe aceasta nu este o poveste «de spus mai departe», dar pentru cititorii acestui roman este pe atât de magică, pe cât este de neliniştitoare. *Preaiubita* este un roman sclipitor."

The New York Times

Toni Morrison (n. 1931) este prima femeie de culoare laureată a Premiului Nobel pentru Literatură (1993). I-au mai fost decernate Premiul Pulitzer şi Premiul National Book Critics Circle. Cărţile ei au fost deseori selectate în Clubul de Carte al celebrei Oprah.

EDITURA
ART

www.editura-art.ro
ISBN 978-606-710-030-3
9 786067 100303

Toni Morrison

PREAIUBITA

Serie de autor

Toni Morrison

PREAIUBITA

Traducere din limba engleză și note
de Virgil Stanciu

Redactor: Iulia Pomagă
Machetare și design: Walter Weidle
Tehnoredactor: Angela Ardeleanu
Coperta: Alexandru Daş

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
MORRISON, TONI
Preaiubita / Toni Morrison; trad. de Virgil Stanciu – Bucureşti: Art, 2014

ISBN 978-606-710-030-3

I. Stanciu, Virgil (trad.)

821.111(73)-31=135.1

Toni Morrison
Beloved

Şaizeci de milioane şi ceva

Voi numi „popor al Meu“
pe cel ce nu era poporul Meu
și „Preaiubită“
pe cea care nu era prea iubită.

ROMANI, 9:25

CUVÂNT-ÎNAINTE

În 1983 mi-am pierdut slujba – sau am abandonat-o. Fie una, fie cealaltă, fie amândouă. În orice caz, lucrasem o perioadă cu orar redus, venind la editură o zi pe săptămână ca să mă ocup de corespondența-telefoanele-ședințele ce-mi intrau în atribuțiile de serviciu; manuscrisele le editam acasă.

Plecarea a fost o idee bună, din două puncte de vedere. Unu: isprăvisem patru romane și era limpede pentru oricine că scrisul constituia preocuparea mea esențială. Problema priorităților – cum poți edita și scrie în același timp – mi se părea excentrică și totuși previzibilă; te ducea cu gândul la „Cum poți preda și să și creezi?“ „Cum poate o pictoriță, o sculptoriță sau o actriță să-și facă treaba mulțumitor și să-i învețe și pe alții?“ Pentru mulți, această conviețuire a editării cu scrisul original părea generatoare de conflict.

Cel de-al doilea motiv era mai puțin ambiguu. Cărțile editate de mine nu aduceau puhoaie de bani, nici măcar într-o vreme când cuvântul „puhoaie“ nu avea semnificația de acum. Pentru mine, lista de autori era spectaculoasă: scriitori scandalos de talentați (Toni Cade Bambara, June Jordan, Gayle Jones, Lucille Clifton, Henry Dumas, Leon

Forrest); cărţi scrise de cărturari cu idei originale şi cercetări aplicabile în viaţă (*Shen Fan*, de William Hinton, *They Came before Columbus*, de Ivan Van Sertima, *Sexist Justice* de Karen DeCrow, *The West and the Rest of Us*, de Chinweizu); personalităţi publice dornice să-şi expună punctul de vedere (Angela Davis, Muhammad Ali, Huey Newton). Iar când socoteam că s-ar cere scrisă o anumită carte, găseam un autor care s-o facă. Entuzismul meu, împărtăşit de unii, era anihilat de alţii, pe baza indiferentelor cifre ale vânzărilor. Poate că mă înşel, dar chiar şi în ultimii ani ai deceniului opt era mai important să găseşti autori care se vindeau cu certitudine decât să editezi manuscrise ori să sprijini debutanţi sau scriitori îmbătrâniţi în carierele lor. Suficient să spun că am reuşit să mă conving că sosise timpul să trăiesc precum un scriitor afirmat, doar din scris şi onorarii. Habar n-am în ce carte de bancuri am găsit ideea, dar mi-am însuşit-o imediat.

La scurtă vreme după ultima zi petrecută la birou, şezând în faţa casei mele de pe digul proiectat pe fluviul Hudson, am fost cuprinsă de nervozitate, în loc de calmul la care râvneam. Mi-am trecut în revistă problemele pe categorii, dar n-am identificat nimic urgent sau inedit. Nu înţelegeam ce anume mă tulbura subit într-o zi perfectă ca aceea, când contemplam un fluviu atât de paşnic. Nu mă constrângea niciun program, iar dacă suna telefonul, nu-l auzeam. Dar îmi auzeam inima, bătând în piept ca un mânz ce dă din copite. Am intrat în casă, intenţionând să examinez acea teamă, chiar panică. Îmi era familiar sentimentul fricii; acum simţeam altceva. Apoi m-am dumirit: eram fericită, liberă cum niciodată nu mai fusesem. Cea mai stranie senzaţie. Nu extaz, nu satisfacţie, nu exces de

plăcere ori de mulțumire de sine. Era o încântare mai pură, o anticipare necontrolată a unui lucru cert. Așa a apărut *Preaiubita*.

Cred acum că șocul eliberării mi-a canalizat gândurile înspre ce putea însemna cuvântul „liber" pentru femei. În anii optzeci, dezbaterile erau încă vehemente: salarii egale, tratament egal, acces la profesiuni, la educație... posibilitatea de a alege fără a fi stigmatizată. Dacă să te măriți sau nu. Dacă să aduci pe lume copii sau nu. Inevitabil, gândurile de acest gen m-au împins spre istoria diferită a femeilor de culoare din țara asta – o istorie în care căsătoriile erau descurajate, imposibile sau ilegale; în care aducerea pe lume a copiilor era o cerință, dar a-i „avea", a fi răspunzătoare de ei – cu alte cuvinte, a fi mama lor – era ceva tot atât de irealizabil ca libertatea. A-ți afirma calitatea de părinte în condițiile specifice sclaviei instituționale constituia un delict penal.

Ideea era pasionantă, dar complexitatea canavalei m-a intimidat. A da viață unor personaje animate de inteligența și îndârjirea presupuse de o astfel de logică s-a dovedit a fi peste puterile mele, până când mi-am amintit de una dintre cărțile publicate de mine pe vremea când mai lucram. Un decupaj de ziar din volumul *The Black Book* rezuma povestea lui Margaret Garner, o tânără mamă care, scăpând de sclavie, a fost arestată pentru că-și ucisese un copil (și încercase să-i omoare și pe ceilalți), ca să nu fie duși înapoi pe plantația stăpânului. Ea a devenit un *case célèbre* în lupta contra legislației privind sclavii fugari, care dispunea ca evadații să fie redați proprietarilor. Judecata ei sănătoasă și lipsa de căință au atras atât atenția aboliționiștilor, cât și a presei. Era, cu siguranță, devotată cu trup

și suflet cauzei și, judecând după comentariile ei, poseda inteligența, curajul și dorința de a sacrifica totul pentru ceea ce însemna pentru ea nevoia de libertate.

Personajul istoric Margaret Garner era fascinant însă pentru un romancier, era limitativ. Pentru intențiile mele, spațiul de manevră al imaginației era prea strâmt. Așa că aveam să-i inventez gândurile, să le racordez la un subtext adevărat în esența lui istorică, dar nu strict factual, ca să pot lega povestea ei de concepțiile contemporane privind libertatea, responsabilitatea și „locul" femeilor. Eroina mea avea să ilustreze acceptarea nescuzabilă a rușinii și terorii; să-și asume consecințele recurgerii la infanticid; să-și revendice libertatea personală. Terenul – sclavia – era formidabil și necartografiat. A-i invita pe cititori (și pe mine însămi) să viziteze respingătorul peisaj (ascuns, dar nu în totalitate; îngropat în mod deliberat, dar nu uitat) însemna a ridica un bivuac într-un cimitir locuit de stafii cât se poate de vocale.

Stăteam pe verandă, legănându-mă într-un balansoar, privind bolovanii gigantici clădiți unul peste altul ca să amortizeze loviturile ocazionale ale fluviului. Mai sus de pietre, o cărare străbătea pajiștea, întreruptă însă de un foișor din lemn de carpen, aflat sub un pâlc de copaci și scufundat într-o umbră deasă.

Ea a ieșit din apă, s-a cățărat pe pietre și s-a rezemat de foișor. Avea o pălărioară drăguță pe cap.

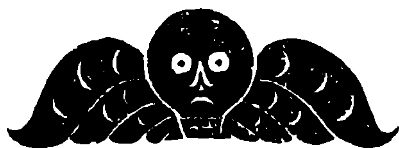
Prin urmare, ea se afla acolo de la început și, cu excepția mea, toată lumea (personajele) o știa – frază care, ulterior, a devenit „Femeile casei o știau". Figura centrală a povestirii va trebui să fie ea, cea ucisă, nu ucigașa, cea care pierduse totul, fără a avea niciun cuvânt de spus. Nu putea să zăbovească pe afară; trebuia să intre în casă. O casă adevărată, nu

o baracă de lemn. Una cu adresă, în care foștii sclavi locuiau pe cont propriu. Casa asta nu va avea un antreu, nu va exista o „introducere" la ea, sau la roman. Voiam ca cititorul să fie capturat, azvârlit fără milă într-un mediu străin, ca un prim pas înspre cunoașterea experienței de viață a celor ce populau cartea – exact așa cum personajele erau smulse dintr-un loc și duse în altul, din orice loc în oricare altul, fără preaviz și fără să se poată apăra.

Era important să dau acestui cămin un nume, dar nu de genul „Dulcea Casă" sau alte nume de plantații. Nu vor exista adjective care să sugereze confort ori grandoare, să facă trimitere la un trecut aristocratic viu. Doar un număr care să identifice casa și s-o deosebească, în același timp, de o altă stradă sau de alt oraș – să o deosebească de casele locuite de alți negri din cartier, conferindu-i o nuanță de superioritate, mândria pe care ar simți-o foștii sclavi de a avea o adresă numai a lor. Totuși, o casă care să aibă, literalmente, o personalitate – pe care o numim „bântuită" atunci când e o personalitate prea ostentativă.

Străduindu-mă să fac intimă experiența sclaviei, speram să devină persuasiv pretutindeni sentimentul că lucrurile sunt, în același timp, sub control și incontrolabile; că ordinea și liniștea vieții zilnice vor fi întrerupte violent de harababura morților nevoiași; că herculeanul efort de a uita va fi subminat de memoria disperată să rămână în viață. Ca să redai sclavia ca o experiență privată, limbajul trebuie înlăturat din cale.

Gospodăresc momentul acela de pe dig, fluviul înșelător, conștiința instantanee a posibilității, bătăile puternice ale inimii, singurătatea, primejdia. Și pe fata cu pălărioară drăguță. Apoi, focalizez.

I

124 era plină de spirit răzbunător. Plină de venin de bebeluş. Femeile casei o ştiau, la fel copiii. În decursul anilor, fiecare s-a adaptat la rău în felul său, dar până în 1873, Sethe şi fiica ei, Denver, fuseseră singurele victime. Bunica, Baby Suggs, murise, iar fiii, Howard şi Buglar, fugiseră de acasă înainte de a împlini treisprezece ani – de îndată ce o simplă privire în oglindă o făcuse ţăndări (semnalul pentru Buglar); de îndată ce pe tort apărură amprentele a două mâini micuţe (semnalul pentru Howard). Niciunul dintre băieţi nu dorea să vadă mai mult; încă o grămadă de năut, cât să intre în ceaun, fumegând pe podea; biscuiţi săraţi fărâmiţaţi până la pragul uşii. Nu aşteptaseră nici o perioadă de relaxare: săptămânile, chiar lunile, când nu exista nici o tulburare. Nu. Fiecare îşi luase tălpăşiţa imediat – în momentul în care casa comisese ceea ce, pentru el, era o insultă de nesuportat, de nevăzut a doua oară. În decursul a două luni, în toiul iernii, părăsindu-şi bunica, pe Baby Suggs; pe Sethe, mama lor şi pe surioara mai mică, Denver, rămase singure cuc în casa alb-gri de pe Bluestone Road. Pe atunci nu avea număr, fiindcă Cincinnati nu se întindea atât de departe. De fapt, Ohio îşi spunea „stat“ doar de şaptezeci de ani, când mai întâi un frate şi apoi celălalt şi-a îndesat smocuri de lână în pălărie, şi-a înhăţat

încălțările și s-a furișat afară din răutatea vie cu care îl trata casa.

Baby Suggs nici măcar n-a ridicat capul. Din patul unde bolea i-a auzit plecând, dar nu din pricina asta a rămas nemișcată. Ea se mira că nepoților le trebuise atâta timp ca să-și dea seama că nu toate casele erau ca aceea de pe Bluestone Road. Suspendată între traiul de mizerie și ticăloșia morților, nu putea să se mobilizeze pentru a-și trăi viața sau a renunța la ea, ca să nu mai vorbim de frica pentru cei doi băieți ce se furișau afară din casă. Trecutul ei fusese aidoma prezentului – insuportabil – și, cum știa că moartea este orice, dar nu uitare, folosea puțina energie rămasă pentru a se gândi la culori:

— Adu-mi ceva de culoarea lavandei, dacă ai. Ceva roz, dacă nu.

Iar Sethe îi făcea pe plac, folosind orice, de la țesături la propria-i limbă. Iarna în Ohio era deosebit de austeră, dacă aveai poftă să vezi culori. Cerul îți furniza unicele evenimente spectaculoase, dar a te baza pe orizontul din Cincinnati ca să ai parte de principala bucurie a vieții era, cu adevărat, o dovadă de nechibzuință. Deci Sethe și fetița Denver făceau și ele ce puteau și ce le permitea casa, pentru Baby Suggs. Împreună, luptau mașinal împotriva scandaloasei comportări a acelui cămin; împotriva borcanelor răsturnate cu resturi, a loviturilor peste fund și a adierilor de aer acru. Fiindcă înțelegeau sursa necazurilor la fel de bine cum cunoșteau sursa luminii.

Baby Suggs a murit la scurt timp după plecarea fraților, fără a manifesta absolut niciun interes în a-și lua rămas-bun de la ei și imediat după aceea Sethe și Denver au decis să pună punct persecuției, invocând fantoma ce le ținea pe

jar. Poate că o conversaţie, credeau ele, un schimb de idei sau ceva ar ajuta. Aşadar, s-au prins de mâini şi au spus:

— Vino. Hai, vino. N-ai decât să vii.

Dulapul de bucătărie a făcut un pas înainte, dar altceva nu s-a clintit.

— Sigur că bunica Baby o opreşte, zise Denver.

Avea zece ani şi încă era supărată pe Baby Suggs fiindcă murise.

Sethe deschise ochii.

— Mă-ndoiesc, îi răspunse.

— Atunci de ce nu vine?

— Uiţi cât de mititică este, îi explică mama. Când a murit, nici nu împlinise doi ani. Prea micuţă ca să înţeleagă. Chiar prea micuţă ca să vorbească mult.

— Poate *nu vrea* să înţeleagă, sugeră Denver.

— Poate. Dar dacă ar vrea să vină, i-aş explica.

Sethe dădu drumul mâinii fiicei sale şi împreună împinseră dulapul înapoi la perete. Afară, un căruţaş îşi biciui calul, ca să intre în galopul considerat obligatoriu de localnici când treceau pe lângă 124.

— Pentru un bebeluş, aruncă o vrajă puternică, zise Denver.

— Nu mai puternică decât dragostea mea pentru ea, răspunse Sethe şi totul îi reveni în memorie.

Răceala binecuvântată a pietrelor funerare nedăltuite; cea pe care o alesese ca să se rezeme de ea, stând pe vârfuri, cu picioarele desfăcute larg, ca o groapă. Era trandafirie ca o unghie şi stropită cu fulgi scânteietori. Zece minute, spusese el. Zece minute şi ţi-o fac pe gratis.

Zece minute pentru zece litere. Cu încă zece, ar fi putut căpăta şi *Cu dragoste*? Nu se gândise să-l întrebe şi încă o supăra gândul că ar fi fost posibil – că pentru douăzeci

de minute, o jumătate de oră, să zicem, ar fi putut avea lucrul complet, toate cuvintele pe care îl auzise pe pastor rostindu-le (și, desigur, tot ce era de spus) gravate pe piatra de căpătâi a copilei: *Preaiubitei, cu dragoste*. Dar îi fusese dat, mulțumindu-se, numai cuvântul care cu adevărat conta. Se gândise că era suficient, împerechindu-se printre morminte cu gravorul, în timp ce fiul imberb al acestuia îi privea, cu o foarte veche mânie pe chip, dar și cu o poftă absolut nouă citindu-se pe el. Atâta e cu siguranță destul. Destul ca să dea o replică încă unui predicator, încă unui aboliționist și unui oraș plin de dezgust.

Bizuindu-se pe liniștea din propriu-i suflet, uitase de celălalt suflet, al fetiței. Cine să creadă că un bebeluș atât de mititel poate adăposti atâta ură? A copula printre monumentele funerare, sub ochii fiului gravorului, nu fusese suficient. Nu numai că trebuise să-și trăiască viața într-o casă paralizată de furia copilei căreia i se tăiase beregata, dar cele zece minute petrecute rezemată de piatra aceea de culoarea zorilor de ziuă, cu genunchii desfăcuți larg, precum un mormânt, fuseseră mai lungi decât viața, mai vii, pulsând mai violent decât sângele de bebeluș care-i înmuiase degetele precum uleiul.

— Am putea să ne mutăm, îi propusese ea odată soacrei.

— La ce bun? întrebase Baby Suggs. Nu-i nici o casă în țară neumplută până la căpriori de durerea neagră. Norocul nostru că-i o stafie de copil. Dacă s-ar întoarce la noi spiritu' lu' bărbatu-meu? Ori al lu' al tău? Nu vorbi așa. Ești norocoasă. Ți-au rămas trei. Trei te trag de poale și numa' unu-ți face viața iad de dincolo. Fii mulțumită, de ce nu ești? Eu am avut opt. Toți s-au dus de lângă mine. Patru luați de Domnul, patru alungați și toți, cred, umplu casa cuiva cu spiritul răului. (Baby Suggs își frecă violent

coatele.) Prima născută. Tot ce-mi amintesc de ea e cât îi plăcea coaja arsă de pâine. Știi ceva mai tare ca asta? Opt copii, și asta-i tot ce-mi amintesc.

— Asta-i tot ce-ți permiți să-ți amintești, i-o întorsese Sethe.

Dar acum și ea rămăsese numai cu un copil – adică, unul viu – băieții fiind alungați de cea moartă, iar amintirea lui Buglar deja se ștergea iute. Cel puțin Howard avea o formă a capului imposibil de uitat. În rest, se străduia din răsputeri să nu-și amintească aproape nimic; așa se simțea mai ocrotită. Din păcate, creierul funcționa parșiv. Poate că străbătea grăbită un lan, fugind, practic, să ajungă repede la pompă și să-și spele seva de mușețel de pe picioare. Cu nimic altceva în minte. Imaginea bărbaților veniți s-o oblojească era la fel de lipsită de viață ca nervii din spinare, unde pielea i se bomba ca o scândură de spălat rufe. Nu se simțea nici un miros cât de slab de cerneală sau de clei și scoarță de stejar, din care era alcătuită aceasta. Nimic. Doar briza ce-i răcorea obrajii în timp ce fugea spre apă. Iar apoi, îndepărtând mușețelul cu apă de la pompă și cârpe, cu mintea concentrată asupra necesității de a spăla până și ultima picătură de sevă – asupra neatenției cu care o luase pe scurtătură, de-a curmezișul câmpului, ca să scurteze o jumătate de kilometru, neobservând cât de înalte crescuseră buruienile decât atunci când mâncărimea îi cuprinsese genunchii. Pe urmă, ceva. Împroșcătura apei; își zări ciorapii și pantofii zăcând suciți pe cărare, unde-i aruncase; pe Aici Băiete lipăind din balta de lângă picioarele ei și brusc iată Dulcea Casă rostogolită până departe, rostogolindu-se, rostogolindu-se sub ochii ei și, cu toate că nu exista pe ea o singură frunzuliță care să n-o facă să vrea să urle, ferma ce i se întindea la picioare era

neruşinat de frumoasă. Niciodată nu arăta atât de îngrozitoare cât era de fapt, făcând-o să se întrebe dacă şi iadul era un colţişor plăcut. Flăcări şi pucioasă, de bună seamă, dar ascunse sub mănuşi de dantelă. Băieţi atârnând din cei mai frumoşi sicomori din lume. Se ruşina – minunaţii copaci fremătători trăiau mai vii în amintire decât băieţii. Oricât de mult se silea să inverseze raportul, sicomorii îi învingeau pe băieţi de fiecare dată şi ea nu-şi putea ierta memoria pentru asta.

După ce ultimele resturi de muşeţel dispăruseră, ea merse spre partea din faţă a casei, adunându-şi din drum ciorapii şi pantofii. Ca o pedeapsă suplimentară pentru memoria ei nevolnică, pe verandă, la nici treizeci de metri depărtare, şedea Paul D., ultimul bărbat de la Dulcea Casă. Cu toate că nu i-ar fi putut confunda chipul cu al altuia, îl întrebă:

— Tu eşti?

— Ce-a mai rămas din mine.

El se ridică şi zâmbi.

— Cum eşti, fato, în afară că desculţă?

Râsul ei, când râdea, era tineresc şi îndrăzneţ.

— M-am murdărit pe picioare acolo jos. Muşeţel.

El se strâmbă, ca şi cum ar fi înghiţit o linguriţă de leac amar.

— Nici să n-aud de el. Întotdeauna l-am urât.

Sethe îşi făcu ciorapii ghem şi-i îndesă în buzunar.

— Vino înăuntru.

— Pe verandă-i bine, Sethe. E mai răcoare afară.

Se aşeză la loc şi admiră pajiştea de pe partea cealaltă a drumului, ştiind că ochii îi trădau nerăbdarea de care era stăpânit.

— Optsprezece ani, rosti ea, moale.

— Optsprezece ani, repetă el. Şi jur că i-am străbătut cu pasul pe toţi. Te superi dacă te imit?

Făcu un gest din cap spre picioarele ei şi începu să-şi dezlege şireturile.

— Vrei să ţi le înmoi? Să-ţi aduc un lighean de apă.

Se apropie puţin de el, ca să intre în casă.

— Nu, ...ăă... ăă. N-am voie să-mi alint picioarele. Mai au o groază de drumuri de bătut.

— Să nu pleci imediat, Paul D. Trebuie să mai stai puţin.

— Da, oricum, destul ca s-o văd pe Baby Suggs. Ea unde e?

— A murit.

— Vai, nu! Când?

— Opt ani deja. Aproape nouă.

— S-a chinuit? Sper că n-a murit în chinuri.

Sethe scutură din cap.

— Lin ca smântâna. Greu i-a fost să trăiască. Dar îmi pare rău că n-ai mai prins-o. Ai venit anume s-o vezi?

— În parte şi pentru asta. În rest, pentru tine. Dar, dacă e să spunem adevărul, m-aş duce oriunde zilele astea. Oriunde aş putea să stau jos.

— Arăţi bine.

— Încurcătura diavolului. Mă lasă să arăt bine cât timp mă simt rău.

El o privi şi cuvântul „rău“ primi un alt înţeles.

Sethe zâmbi. Aşa erau ei – aşa fuseseră. Toţi bărbaţii de la Dulcea Casă, înainte şi după Halle, o onoraseră cu câte un flirt discret, atât de subtil încât trebuia să râcâi ca să-l scoţi la iveală.

Cu excepţia unei clăi mai bogate de păr şi a expresiei de aşteptare din ochi, Paul D. arăta la fel cum arătase în

Kentucky. Pielea de culoarea sâmburelui de piersică, spinarea dreaptă. Pentru un om cu fața imobilă, era uimitor cât de repede îți zâmbea, se înfuria ori se supăra. Ca și cum tot ce trebuia să faci era să zâmbești și pe dată el manifesta sentimentul pe care-l aveai și tu. Mai repede decât ai clipi din ochi, fața părea că i se schimbă – sub ea se petrecea activitatea.

— Nu-i nevoie să întreb de el, nu-i așa? Mi-ai spune dacă ar fi ceva de spus, nu?

Sethe își privi picioarele și văzu iar sicomorii.

— Ți-aş spune. Sigur că ți-aş spune. Nu știu nimic în plus față de ce știam atunci.

Cu excepția agitației, se gândi el, dar despre asta nu e nevoie să afli.

— Probabil crezi că mai trăiește.

— Nu. Cred că e mort. Faptul că nu sunt sigură îl face viu.

— Baby Suggs ce credea?

— La fel, dar, dacă te iei după ea, toți copiii ei sunt morți. Pretindea că a simțit ziua și ora când s-a dus fiecare.

— Când zicea că s-a dus Halle?

— O mie opt sute cincizeci și cinci. În ziua când s-a născut copila mea.

— Ai născut pruncul ăla, deci? N-am crezut că vei reuși. (Chicoti.) Să fugi, însărcinată!

— N-am avut încotro. Nu puteam aștepta.

Își plecă fruntea, gândindu-se ce puțini sorți de reușită avusese. Fără fata aflată în căutare de catifea, n-ar fi izbutit nicicum.

— Și încă de una singură.

El era mândru de ea și supărat pe ea. Mândru de ce făcuse; supărat că nu avusese nevoie de Halle ori de el ca să reușească.

— Aproape singură. Nu chiar. M-a ajutat o fată albă.

— Atunci s-a ajutat și pe sine. S-o țină Dumnezeu.

— Poți rămâne peste noapte, Paul D.

— Invitația ta e cam șovăielnică.

Sethe aruncă o privire peste umărul lui către ușa închisă.

— Oh, vine din inimă. Dar sper să scuzi dezordinea din casă. Hai să intrăm. Stai de vorbă cu Denver până gătesc ceva.

Paul D. își legă pantofii unul de celălalt, și-i atârnă de umăr și o urmă pe ușă, într-o baltă de lumină roșie, tremurătoare, care-l făcu să înțepenească.

— Ai musafiri? șopti el, încruntat.

— Din când în când, răspunse Sethe.

— Doamne sfinte!

Ieși de-a-ndărătelea prin ușă până pe verandă.

— Ce fel de rău adăpostești în casă?

— Niciun rău. Doar tristețe. Haide. Poftește înăuntru.

Atunci el o privi de aproape. Mai îndeaproape decât o făcuse când ea ocolise casa cu picioarele lucind de umezeală, ținându-și cu o mână ciorapii și pantofii, și cu cealaltă fustele. Iubita lui Halle – cu ochi de oțel și coloana vertebrală pe potrivă. Nu văzuse părul fetei în Kentucky. Și, deși chipul ei era cu optsprezece ani mai bătrân decât atunci când o contemplase ultima dată, acum parcă era mai blând. Din cauza părului. Un chip prea inert ca să-ți provoace o senzație de bine; irișii de aceeași culoare cu pielea, care, pe fața aceea nemișcată, îl făcuseră cândva să se gândească la o mască, una cu ochii scoși. Femeia lui Halle. Gravidă în fiecare an, inclusiv în cel când, așezată lângă foc, îi spusese că o bătea gândul să fugă. Pe cei trei copii și-i îmbarcase deja, împreună cu alții, în carul unui

convoi de negri ce urma să traverseze fluviul. Aveau să stea la mama lui Halle, lângă Cincinnati. Nici în baraca aceea strâmtă, aplecată atât de tare deasupra focului că puteai să-i miroși căldura rochiei, ochii ei nu reflectau nici o flăcăruie luminoasă. Erau ca două fântâni în care nu-i venea să privească. Chiar și scoși, trebuiau acoperiți, astupați cu cepuri, însemnați cu oarece semn, ca să avertizeze lumea de vidul imens dinăuntru. Așa că preferase să privească în foc în timp ce ea i se destăinuia, fiindcă soțul ei nu era de față ca să vorbească el. Domnul Garner murise, iar nevastă-sa avea în gâtlej un nod de mărimea unui cartof dulce și nu era în stare să vorbească cu nimeni. Sethe se apleca atât de aproape de foc cât îi permitea burta de gravidă și i se destăinuia lui, lui Paul D., ultimul bărbat de la Dulcea Casă.

Fuseseră șase care aparținuseră fermei; Sethe – unica femelă. Doamna Garner, plângând ca un copilaș, îi vânduse fratele ca să achite datoriile apărute după ce devenise văduvă. Pe urmă sosise învățătorul, ca să pună lucrurile la punct. Dar tot ce reușise să facă fusese să mai vândă trei bărbați de la Dulcea Casă și să facă să dispară oțelul din ochii lui Sethe, lăsând în loc două guri de fântână care nu puteau reflecta lumina focului.

Acum oțelul revenise, dar chipul, îmblânzit de păr, îl făcu să se încreadă în ea suficient ca să intre pe ușă, drept prin băltoaca de lumină roșie pulsândă.

Femeia avea dreptate. Casa era tristă. Pășind în ea, un val de mâhnire îl cuprinse atât de temeinic încât îl podidiră lacrimile. Distanța până la lumina normală din jurul mesei i se păru enormă, dar o străbătu – încă norocos, cu ochii uscați.

— Spuneai că a avut o moarte lină. Lină ca smântâna, îi reaminti el.

— Nu e Baby Suggs, zise ea.

— Atunci cine?

— Fiică-mea. Cea pe care am trimis-o după băieți.

— N-a supraviețuit?

— Nu. Nu mi-a rămas decât cea pe care o purtam în pântece când am fugit. Băieții-s duși și ei. Amândoi au întins-o chiar înainte să moară Baby Suggs.

Paul D. privi locul unde îl năpădise mâhnirea. Roșeața dispăruse, dar un fel de plânset mai atârna în aer pe locul acela.

Probabil că e mai bine, își spuse. Dacă un negru are picioare, e bine să le pună la treabă. Dacă stă prea mult așezat, cineva se va gândi la o modalitate să i le lege. Totuși... dacă băieții ei erau duși...

— Bărbat n-ai? Stai aici singură?

— Cu Denver, răspunse ea.

— Și îți convine?

— Pentru mine e-n regulă.

Văzându-l sceptic, femeia continuă:

— Sunt bucătăreasă la un restaurant, în oraș. Și mai cos câte puțin, pe șest.

Paul D. zâmbi auzind asta și-și aminti de cămașa de noapte. Sethe împlinise treisprezece ani când sosise la Dulcea Casă și deja avea ochi de oțel. Era un cadou binevenit pentru doamna Garner, care o pierduse pe Baby Suggs din cauza principiilor înalte ale soțului. Cei cinci bărbați de la Dulcea Casă o examinaseră pe fata cea nouă și hotărâseră s-o lase în pace. Erau tineri și atât de înnebuniți de lipsa femeilor încât se dăduseră la vițele. Dar o lăsaseră în pace pe fata cu ochi de oțel, să aleagă ea, deși fiecare dintre ei i-ar fi făcut zob pe ceilalți, ca să o ia. Alegerea durase un an – un an lung și greu de onanie pe saltelele de paie, roși de visul de-a o poseda. Un an de dor, când violul li se

păruse darul solitar al vieții. Se înfrânaseră probabil numai findcă erau bărbați de la Dulcea Casă – cu care domnul Garner se fălea, în timp ce alți fermieri clătinau din cap auzindu-l ce zice.

— Toți aveți băieți, spunea el. Băieți tineri, bătrâni, băieți mofturoși, băieți neascultători. Acu', la Dulcea Casă, negrii mei e bărbați, unu și unu. Așa i-am cumpărat, așa i-am crescut. Bărbați, unu și unu.

— Nu-s de acord, Garner. Nici un cioroi nu-i bărbat.

— Nu dacă ți-i frică, nu-i. Garner surâdea larg. Dar dacă și dumneata ești bărbat, vrei ca și cioroii tăi să fie.

— Eu n-aș suporta bărbați tuciurii pe lângă nevastă-mea.

Era reacția pe care Garner o iubea și o aștepta.

— Nici eu, zicea. Nici eu.

Urma întotdeauna o pauză, până când vecinul, ori străinul, ori negustorul, ori cumnatul, oricine era, pricepea subtextul. Apoi o ceartă violentă, uneori o încăierare, iar Garner se întorcea acasă învinețit, dar mulțumit că mai demonstrase o dată ce kentuckian vajnic era: unul suficient de dur și de deștept ca să-și facă și să-și numească negrii bărbați.

Ceea ce și erau: Paul D. Garner, Paul F. Garner, Paul A. Garner, Halle Suggs și Sixo, sălbaticul. Toți de douăzeci și ceva de ani, lipsiți de femei, futând vaci, visând violuri, masturbându-se pe saltele, frecându-și coapsele și așteptând-o pe fata cea nouă – cea care lua locul lui Baby Suggs după ce Halle o cumpărase cu cinci ani de duminici. Poate din această cauză îl alesese ea. Un bărbat de douăzeci de ani care-și iubea atât de mult mama încât să renunțe la zilele de sărbătoare din cinci ani, doar ca s-o vadă stând și ea puțin degeaba, era o recomandare serioasă.

Ea aşteptase un an. Iar bărbaţii de la Dulcea Casă aşteptaseră împreună cu ea, violând vaci. Ea optase pentru Halle şi pentru prima noapte împreună îşi cususe singură, pe şest, o cămaşă de noapte.

— Nu mai stai puţin? Nimeni nu poate recupera optsprezece ani într-o singură zi.

Din penumbra odăii în care şedeau, o scară albă urca spre tapetul alb-albastru de la etajul superior. Paul D. vedea doar marginea tapetului; discreţi fulgi galbeni risipiţi în vârtejurile de nea, totul pe fundal albastru. Albul luminos al balustradei şi al treptelor îl făcea să-şi întoarcă mereu ochii într-acolo. Toate simţurile îl informau că aerul de deasupra scării era rarefiat şi fermecat. Dar fetiţa care coborî din aerul acela era dolofană şi ciocolatie, cu o faţă vioaie de păpuşă.

Paul D. se uită la fată şi apoi la Sethe, care zâmbi şi spuse:

— Iat-o şi pe Denver a mea. Scumpo, dumnealui e Paul D., de la Dulcea Casă.

— Bună dimineaţa, domnule D.

— Garner, dragă. Paul D. Garner.

— Am înţeles.

— Îmi face plăcere să te văd. Ultima oară când am venit la mama ta îi împingeai rochia în afară.

— O face şi acum, zâmbi Sethe, dacă apucă să intre sub ea.

Denver, aflată pe ultima treaptă, se încălzi brusc şi tăcu, sfioasă. De multă vreme nu mai şezuse nimeni (femei albe bine intenţionate, predicatori, oratori sau gazetari) la masa lor, cu vocile pline de simpatie contrazise de repulsia din priviri. De doisprezece ani, cu mult înainte de moartea Bunicii Baby, nu mai avuseseră musafiri de niciun fel, cu siguranţă nu prieteni. Niciun om de culoare. Cu siguranţă niciun bărbat cu pielea de culoarea alunei, cu părul prea lung şi fără bloc-notes, fără costum de culoarea mangalului,

fără portocale, fără întrebări. Cineva cu care mama să vrea să discute și chiar să consimtă să stea de vorbă cu el desculță. Arătând, de fapt purtându-se ca o fată mare și nu ca femeia tăcută, majestuoasă pe care Denver o cunoscuse toată viața. Cea care nu-și ferea niciodată privirea, care atunci când un om murise strivit sub copite de o iapă, chiar în fața restaurantului lui Sawyer, nu închisese ochii; și nu-și întorsese privirea nici când o scroafă se apucase să-și mănânce purceii. Iar când spiritul bebelușului îl luase pe Aici Băiete și-l trântise de perete, atât de tare că-i rupsese două labe și-i scosese un ochi din orbită, atât de tare că intrase în convulsii și-și înghițise limba, mama ei tot nu privise în altă parte. Pusese mâna pe un ciocan, izbise câinele, lăsându-l fără cunoștință, îl ștersese de sânge și de salivă, îi împinse ochiul înapoi în găvan și-i dresese oasele. Câinele își revenise, mut și dezechilibrat mai mult din pricina ochiului nesigur decât a labelor îndoite și iarna, vara, pe ploaie ori pe soare, nimic nu-l mai convinsese să intre vreodată în casă.

Dar acum iată că femeia asta, cu destulă prezență de spirit ca să îngrijească un câine înnebunit de durere, își legăna gleznele încrucișate și-și lua privirea de la trupul propriei fiice. Ca și cum dimensiunile acesteia erau mai mult decât putea suporta vederea ei. Nici ea, nici el, nu purtau pantofi. Îmbujorată și timidă, Denver se simțea acum și singură. Toate plecările alea: mai întâi frații, apoi bunica – pierderi serioase, deoarece nu erau copii dornici să se prindă cu ea în joc sau să stea atârnați de genunchi pe balustrada verandei ei. Toate astea nu contau câtă vreme mama nu-și întorcea privirea de la ea, ca acum, făcând-o pe Denver să tânjească, realmente să *tânjească*, după un semn de resentiment din partea fantomei bebelușului.

— E o tânără domniță frumoasă, zise Paul D. Cu adevărat frumoasă. Are fața dulce a tatălui.

— Îl cunoști pe tata?

— L-am cunoscut. L-am cunoscut bine.

— Chiar, mamă? Denver își reprimă dorința de a-și redirecționa afecțiunea.

— Firește că l-a cunoscut pe tatăl tău. Doar ți-am spus că este de la Dulcea Casă.

Denver se așeză pe treapta de jos. Nu exista alt loc unde să plece grațios. Ei constituiau un cuplu, rostind „tatăl tău" și „Dulcea Casă" într-un fel ce indica foarte clar că astea țineau de ei, nu de ea. Că absența propriului ei tată nu o privea pe ea. Cândva, această absență îi aparținuse bunicii Baby: un fiu, jelit amarnic fiindcă el o răscumpărase de aici. În al doilea rând, el era soțul absent al mamei ei. Acum era și prietenul absent al omului de culoarea alunei. Numai cei care-l cunoșteau („îl cunoșteau bine") puteau revendica pentru ei absența lui. Așa cum numai cei care locuiau la Dulcea Casă puteau să și-o amintească, să șoptească despre ea și să se privească reciproc, pieziș, când o făceau. Iarăși își dori să vină stafia-bebeluș – furia ei îi dădea acum fiori, în loc s-o sleiască de puteri. S-o sleiască de puteri.

— Avem o fantomă în casă, anunță ea, și stratagema funcționă. Cei doi încetară a mai fi un cuplu. Mama nu-și mai balansă picioarele și nu se mai comportă ca o fată mare. Amintirea Dulcei Case se estompă în ochii bărbatului pentru care mama ei se purta ca o mamă. Acesta aruncă o privire rapidă scării albe ca fulgerul din spatele ei.

— Am auzit, spuse el. Dar una tristă, zice mama ta. Nu una rea.

— Nu, domnule, zise Denver. Nu rea. Dar nici tristă.

— Atunci, cum?

— Certată, zise Denver. Singuratică și certată.

— Adevărat? se întoarse Paul D. spre Sethe.

— Nu știu cât de singuratică, răspunse mama lui Denver. Poate supărată, dar nu văd cum ar putea fi singuratică, de vreme ce-și petrece cu noi fiecare minut.

— Probabil că vrea ceva de la voi.

Sethe dădu din umeri.

— Nu-i decât un bebeluș.

— Sora mea, interveni Denver. În casa asta a murit.

Paul D. își scărpină barba.

— Îmi amintește de mireasa fără cap, din spatele Dulcei Case. Mai ții minte, Sethe? Hoinărea regulat prin pădure.

— Cum aș putea uita? Îngrijorător...

— Cum se face că toți cei ce au fugit de la Dulcea Casă nu s-au putut opri să vorbească despre ea? S-ar crede că dacă era atât de dulce oamenii ar fi trebuit să rămână acolo.

— Fetițo, cu cine vorbești?

Paul D. râse:

— Adevărat, adevărat. Are dreptate, Sethe. N-a fost dulce și cu siguranță n-a fost o casă.

El clătină din cap.

— Dar e locul unde am trăit noi, zise Sethe. Toți, împreună. Îți vine în minte, vrei, nu vrei.

Tremură abia perceptibil. O ușoară unduire a pielei brațului, pe care o făcu să adoarmă la loc, mângâind-o.

— Denver, zise, aprinde focul în sobă. Nu-i frumos să-ți vină cineva în vizită și să nu-l ospătezi.

— Nu vă bateți capul din pricina mea, protestă Paul D.

— Pâinea nu-i o bătaie de cap. Restul l-am adus de unde lucrez. Măcar atâta pot face, dacă tot gătesc de dimineața până seara, să aduc merinde acasă. Ai ceva împotriva știucii?

— Nu, dacă ea n-are nimic împotriva mea.

Iar începe, își spuse Denver. Cu spatele la ei, împinse surcelele și focul aproape că se stinse.

— De ce nu rămâneți la noi peste noapte, domnule Garner? Puteți vorbi cu mama despre Dulcea Casă până în zori.

Sethe făcu doi pași repezi spre plită, dar, înainte de-a o trage pe Denver de guler, fata se aplecă în față și izbucni în plâns.

— Ce te-a apucat? Niciodată nu te-am văzut purtându-te astfel.

— Dă-i pace, o rugă Paul D. Pentru ea, sunt un străin.

— Tocmai asta e. N-are motiv să se dea în stambă față de un străin. O, draga mea, ce s-a întâmplat? Ai pățit ceva?

Dar Denver tremura toată și suspina, așa că nu putea vorbi. Lacrimile nevărsate de ani de zile îi udau sânii deja prea împliniți.

— Nu mai pot. Nu mai pot!

— Ce nu mai poți?

— Să trăiesc aici. Habar n-am unde să mă duc sau ce să fac, dar nu mai pot trăi aici. Nimeni nu vorbește cu noi. Nimeni nu vine pe la noi. Băieților nu le place de mine. Nici fetelor.

— Scumpo, scumpo...

— Ce vrea să spună prin „nimeni nu vorbește cu voi"? întrebă Paul D.

— E casa. Oamenii nu ...

— Ba nu e! Nu casa e! Noi suntem! Mai ales tu!

— Denver!

— Las-o, Sethe. E greu pentru o fetiță să locuiască într-o casă cu stafii. Nu poate fi ușor.

— Mai ușor decât alte lucruri.

— Gândește-te, Sethe. Sunt un bărbat în puterea vârstei, căruia nu i-a rămas nimic nou de văzut ori de făcut, și te anunț că nu e ușor. Poate că ar trebui să vă mutați de aici. A cui e casa?

Peste umărul lui Denver, Sethe îi aruncă lui Paul D. o privire de gheață.

— Ce-ți pasă?

— Nu vă lasă să plecați?

— Nu.

— Sethe.

— Nu ne mutăm. Nu plecăm. E bine așa cum e.

— Încerci să mă convingi că e bine, când fata asta își pierde mințile de frică?

Casa parcă se încordă și în liniștea atentă care urmă Sethe vorbi:

— Am un copac pe spinare și un strigoi în casă și între ei, nimic în afară de fata pe care o țin în brațe. Nu mai fug de nimic. Niciodată n-am să mai fug, de niciun lucru de pe pământul ăsta. Am făcut o călătorie și mi-am plătit biletul, dar să-ți spun ceva, Paul D. Garner: a fost prea scump! M-ai auzit? A fost prea scump. Acuma, șezi și cinează cu noi, ori lasă-ne în plata Domnului!

Paul D. își pescui din buzunarele vestei punguța cu tutun, concentrându-se asupra nodului șnurului și asupra conținutului, în timp ce Sethe o conduse pe Denver în camera de zi ce se învecina cu încăperea în care se aflau. Nu avea foițe pentru țigări, așa că doar se jucă cu punguța, ascultând prin ușa deschisă cum Sethe își liniștește fiica. Când reveni, ea îi evită privirile și se îndreptă direct spre măsuța de lângă plită. Stătea cu spatele și el îi putea admira în voie părul, fără a fi distras de chipul femeii.

— Ce copac pe spinare?

— Hm.

Sethe puse un blid pe masă și se aplecă sub ea, după făină.

— Ce copac pe spinare? Îți crește ceva din spate? Nu văd nimic crescându-ți din spate.

— Totuși, e acolo.

— Cine ți-a spus una ca asta?

— O fată albă. Așa l-a numit ea. Eu nu l-am văzut și nu-l voi vedea niciodată. Dar ea spunea că așa arată. Un pom cu vișine înecăcioase. Trunchiul, ramurile, chiar și frunzele. Frunzulițe de vișin. Dar asta a fost acum optsprezece ani. Din câte știu, poate că face deja vișine.

Cu vârful degetului arătător, Sethe luă de pe limbă o bobiță de salivă. Atinse cu ea plita, iute și ușor. Apoi își trecu degetele prin făină, împărțind-o, alcătuind movilițe mici și dâre, căutând gărgărițe. Negăsind niciuna, turnă sare și praf de copt în căușul palmei și le aruncă în făină. Pe urmă se întinse după o cană și scoase din ea un pumn de untură. Îndemânatică, frământă făina cu ea și apoi, cu stânga, o stropi cu apă și formă coca.

— Aveam lapte, zise. Eram gravidă cu Denver, dar am avut lapte pentru fetița cea mititică. N-o înțărcasem când am trimis-o înainte, cu Howard și Buglar.

Acum întindea aluatul cu un sucitor de lemn.

— Oricine mă putea mirosi cu mult înainte de-a mă vedea. Iar când mă vedea, îmi zărea picăturile de lapte pe pieptții rochiei. Nimic de făcut. Tot ce știam era că trebuia să-mi alăptez bebelușul. Nimeni nu putea s-o hrănească așa ca mine. Nimeni n-ar fi putut să i-l dea destul de repede, ori să i-l ia de la gură după ce băuse destul, fără să știe. Nimeni nu știa că nu putea râgâi dacă o țineai drept pe umăr, ci numai dacă-mi stătea culcată pe genunchi. Nimeni nu știa astea în afară de mine și numai eu aveam lapte. Le-am spus-o

și femeilor din căruță. Le-am spus să-i dea să sugă o cârpă muiată în apă cu zahăr, ca să nu mă uite până mă întorc, peste câteva zile. Laptele va fi acolo și eu voi fi acolo, cu el.

— Bărbații nu știu multe, observă Paul D., îndesându-și punguța cu tabac înapoi în buzunarul vestei. Dar și ei știu că un sugar nu poate fi ținut multă vreme departe de mamă-sa.

— Atunci știu și cum e să trimiți copilul departe de tine când sânii ți-s plini.

— Vorbeam despre un copac, Sethe.

— După ce te-am lăsat, băieții au venit înăuntru și mi-au luat laptele. De aceea au intrat aici. M-au țintuit la pământ și mi-au luat laptele. I-am pârât lu' doamna Garner. Avea umflătura aia și nu putea vorbi, dar din ochi i s-au rostogolit lacrimi. Băieții au aflat că i-am pârât. Învățătorul l-a pus pe unu' să-mi despice spinarea, iar când s-a închis la loc, s-a făcut un copac. Mai crește și acum acolo.

— Au folosit pielea de bou pe tine?

— Și mi-au luat laptele.

— Te-au biciuit când erai gravidă?

— Și mi-au luat laptele.

Rondelele de aluat alb, gros, se aliniau în tavă. Încă o dată Sethe atinse soba cu un deget umed. Deschise ușița cuptorului și împinse tava cu biscuiți înăuntru. Când se ridică din căldură, îl simți pe Paul D. la spatele ei și mâinile lui sub sâni. Se ridică și știu, deși nu simțea, că el își apăsa obrazul pe ramurile vișinului ei înecăcios.

Aproape fără să-și dea osteneala, el devenise soiul de bărbat capabil să intre într-o casă și să le facă pe femei să plângă. Fiindcă în prezența lui, cu el, puteau. Comportamentul lui avea ceva binecuvântat. Văzându-l, femeile simțeau nevoia să plângă – să-i spună că le doare pieptul și genunchii de asemenea. Femei puternice și înțelepte îl vedeau și-i

mărturiseau lucruri pe care și le spuneau doar una alteia: că mult după Schimbarea din Viață dorința din ele devenise brusc enormă, hulpavă, mai neostoită decât la șaisprezece ani, că asta le rușina și le întrista; că în secret râvneau să moară – să se termine cu asta – și că somnul era mai prețios pentru ele decât orice zi de trezie. Femei tinere îl înghesuiau ca să mărturisească ori să descrie cât de bine îmbrăcate erau nălucile care se țineau după ele, ieșind direct din vise. În consecință, deși nu înțelegea de ce lucrurile se prezentau astfel, el nu fu surprins când Denver picură lacrimi în focul din sobă. Nici când, după încă cincisprezece minute, după ce-i povestise despre laptele furat, mama fetei plânse și ea. În spatele ei, aplecat ca un arc al bunătății, îi ținea sânii în palme. Își freca bărbia de spinarea ei, aflând în felul acesta despre tristețea femeii, rădăcinile acesteia; trunchiul ei viguros și ramurile complicate. Ridicându-și degetele până la capsele rochiei, știu fără să le vadă sau să audă vreun suspin că lacrimile izvorau abundent. Iar când atinse cu buzele marginea de sus a rochiei și văzu ce sculptură devenise spatele ei, ca opera decorativă a unui orfevru, prea pasională ca să fie expusă, putu să gândească, dar nu să rostească, „O, Doamne, fato". Și nu avea să-și găsească pacea până nu atingea cu buzele fiecare cută și frunzuliță, Sethe nesimțind nimic, fiindcă pielea de pe spinarea ei era moartă de ani buni. Ce știa ea era că responsabilitatea față de sânii ei se afla, în sfârșit, în mâinile altcuiva.

Oare va exista puțin spațiu, se întreba ea, puțin timp, o modalitate de a zăgăzui întâmplările, de a împinge nevoia undeva în colțurile odăii și de a sta pur și simplu nemișcată un minut sau două, goală de la umeri până la brâu, ușurată de greutatea sânilor, mirosind încă o dată laptele furat și simțind plăcerea de a coace pâine? Poate că de data asta

putea încremeni în toiul pregătirii mesei – nici să nu plece de lângă sobă – și să simtă durerea pe care trebuia să i-o producă spatele. Să se încreadă în lucruri și să le țină minte, pentru că ultimul bărbat de la Dulcea Casă era de față ca să o prindă dacă se cufunda?

Soba nu se cutremură când se adaptă la căldură. Denver nu mișca în camera învecinată. Lumina roșie, pulsândă, nu reveni, iar Paul D. nu mai tremurase din 1856, când dârdâise optzeci și trei de zile în șir. Încuiat și înlănțuit, mâinile îi tremurau atât de rău că nu putea nici fuma și nici să se scarpine cum trebuie. Acum tremura iar, dar de data asta erau picioarele. I-a trebuit puțin timp ca să-și dea seama că nu de îngrijorare îi tremurau, ci fiindcă scândurile dușumelei se mișcau și podeaua scrâșnitoare, împingătoare, era doar o părticică din ceea ce se întâmpla. Însăși casa se clătina. Sethe alunecă pe podea și se trudi să reintre în rochie. În timp ce se afla în patru labe, ca și cum ar fi încercat să-și țină casa nemișcată pe sol, Denver năvăli din camera de zi cu groază în ochi și un zâmbet vag pe buze.

— La dracu'! Taci din gură! striga Paul D., căzând, căutând un sprijin. Lasă casa în pace! Ieși dracului afară!

O masă se repezi spre el și o prinse de un picior. Reuși cumva să rămână nemișcat, într-un unghi, și, ținând masa de două picioare, lovi orbește cu ea, spărgând totul și țipând înapoi la casa care urla: „Vrei război? Dă-i drumu', dracu' s-o ia de treabă! Are destule necazuri și fără tine! Are destule!"

Cutremurul se domoli, înlocuit de câteva tresăriri ocazionale. Dar Paul D. conteni să lovească în jur cu masa abia când totul deveni nemișcat ca o stâncă. Asudând și respirând zgomotos, se rezemă de perete, în spațiul neacoperit de bufet. Sethe era încă ghemuită lângă sobă, strângând tare la piept pantofii salvați. Toți trei, Sethe, Denver și Paul D.,

respirau la unison, ca o unică persoană vlăguită. Răsuflarea altcuiva era la fel de ostenită.

Dispăruse. Denver se împletici, în tăcerea aceea, până la sobă. Acoperi tăciunii cu cenușă și trase tava cu biscuiți afară din cuptor. Dulapul cu borcane se prăbușise, conținutul formând o grămadă într-un colț al poliței de jos. Scoase un borcan și, căutând o farfurie, găsi lângă ușă una înjumătățită. Duse obiectele astea până la treptele verandei, pe care se așeză.

Cei doi urcaseră sus. Cu pasul ușor, picioarele agile, urcaseră pe scara albă, lăsând-o jos. Ea desfăcu sârma din jurul borcanului și scoase capacul. Sub el se afla o bucățică de pânză și sub pânză un strat subțire de ceară. Îndepărtă totul și turnă dulceața pe jumătate din jumătatea de farfurie. Luă un biscuit și trase de partea de sus, arsă. Inele de abur se înălțară din miezul alb, pufos.

Îi era dor de frații ei. Buglar și Howard ar fi avut acum douăzeci și doi și douăzeci și trei de ani. Deși fuseseră drăguți cu ea în timul perioadei calme și-i lăsaseră toată partea de sus a patului, ea își aminti cum stătuseră lucrurile înainte: plăcerea pe care o avuseseră șezând ciorchine pe treptele albe – ea între genunchii lui Buglar sau Howard – în timp ce inventau povești de genul „Mori, vrăjitoare!“, dovedite că puteau s-o ucidă. Și Baby Suggs mormăind chestiile ei în camera de zi. Ea mirosea ziua a scoarță de copac și noaptea a frunziș, deoarece Denver nu mai dormea în vechea ei odaie după fuga fraților.

Acum, mama ei se afla la etaj, cu bărbatul care-i alungase unica cealaltă tovarășă. Denver înmuie o bucățică de biscuit în dulceață. Încet, metodic, fără chef, o mestecă.

Nu neapărat grăbiți, dar fără să piardă timpul, Sethe și Paul D. se duseră sus pe scara albă. Copleșit în egală măsură de norocul chior de a fi găsit casa femeii, cu ea acolo, și de certitudinea că va face sex cu ea, Paul D. șterse douăzeci și cinci de ani din memoria recentă. Cu o treaptă în fața lui se găsea înlocuitoarea lui Baby Suggs, fata cea nouă pe care o visau noaptea, iar în zori futeau vițici, așteptând-o să aleagă. Simplul fapt că sărutase dantelăria de fier forjat de pe spatele ei zguduise casa, obligându-l să o facă țăndări. Acum avea să facă și mai mult.

Ea îl conduse până în capul scărilor, unde lumina venea direct din cer, întrucât ferestrele de la etaj ale casei fuseseră amplasate în acoperișul povârnit, nu în pereți. Erau două camere, iar ea îl duse într-una dintre ele, nădăjduind că nu-l va deranja faptul că nu era pregătită; că, deși își amintea cum era să dorești, uitase cum anume funcționează dorința; încleștarea și neajutorarea care puneau stăpânire pe mâini; cum orbirea era preschimbată în așa fel încât ce-ți sărea în ochi erau doar locurile potrivite pentru culcat, restul – clanțele ușilor, curelele, cârligele, tristețea ghemuită în colțuri și scurgerea timpului – fiind interferențe.

S-a terminat înainte de a-și scoate hainele de pe ei. Pe jumătate îmbrăcați și cu răsuflarea sacadată, zăceau unul

lângă celălalt, supărați unul pe celălalt și pe lucarna de deasupra lor. Visul lui despre ea durase prea mult și era prea îndepărtat. Deprimarea ei se datorase faptului că nu avusese vine proprii de niciun fel. Acum le părea rău amândurora și erau prea sfioși ca să spună ceva.

Sethe stătea întinsă pe spate, cu capul întors de la el. Cu coada ochiului, Paul D. îi vedea sânii turtiți și-i dispăceau, îi displăceau rotunjimile lor plate, netede, de care în mod cert se putea lipsi, chiar dacă adineaori, la parter, îi ținuse în palme de parcă ar fi fost partea cea mai prețioasă din propria-i anatomie. Iar labirintul de fier forjat pe care-l explorase în bucătărie, ca un căutător de aur scormonind în aluviuni, era, de fapt, un revoltător ciorchine de cicatrice. Nu un pom, cum susținea ea. Poate avea forma unuia, dar nu semăna cu niciun arbore cunoscut de el, pentru că arborii erau primitori, lucruri în care puteai avea încredere și de care te puteai apropia; puteai vorbi cu ei dacă aveai chef, ceea ce el făcuse de nenumărate ori, încă de demult, de când mânca la amiază pe lanurile de la Dulcea Casă. Întotdeauna în același loc, dacă era posibil, și alegerea locului fusese dificilă, fiindcă Dulcea Casă avea mai mulți copaci frumoși decât oricare altă fermă din zonă. Pe cel ales de el îl numise Frate, ședea la umbra lui, singur uneori, uneori cu Halle sau cu ceilalți Pauli, dar cel mai des cu Sixo, care era încă blând și mai vorbea englezește. De culoare indigo, cu limba ca o flacără roșie, Sixto experimenta coptul de cartofi noaptea, încercând să stabilească exact când să pună pietre fierbinți și fumegânde într-o groapă, cartofii pe ele, și să astupe totul cu crenguțe, în așa fel încât, atunci când luau pauza de masă, legau animalele și se duceau la Frate, cartofii să atingă culmea perfecțiunii. Se întâmpla să se scoale în toiul nopții, să bată calea până acolo, să înceapă dezgroparea la lumina

stelelor; sau înfierbânta mai puţin pietrele şi punea pe ele cartofii pentru a doua zi imediat după ce prânzeau. Niciodată nu-i ieşeau perfecţi, dar oricum înfulecau cartofii necopţi, răscopţi, uscaţi sau cruzi, râzând, scuipând şi bombardându-l cu sfaturi.

Timpul nu funcţiona niciodată cum credea Sixo, aşa că era normal să nu-i iasă. Odată planificase până la ultimul minut o călătorie de cincizeci de kilometri, ca să întâlnească o femeie. Pornise într-o sâmbătă, când luna se afla acolo unde voia el să fie, ajunsese la cocioaba ei duminica, înainte de slujba de la biserică, şi beneficiase de exact atâta timp cât să spună „bună dimineaţa" înainte de a trebui să se întoarcă, pentru a fi prezent pe câmp, la apel, luni dimineaţa. Mărşăluise şaptesprezece ceasuri, şezuse şi se odihnise unul şi apoi se răsucise pe călcâie şi umblase încă şaptesprezece. Halle şi Paulii îşi petrecuseră toată ziua ascunzând de domnul Garner epuizarea lui Sixo. În ziua respectivă nu mâncaseră cartofi, nici dulci, nici albi. Trântit la umbra copacului, cu limba roşie ca flacăra ascunsă de ei, cu faţa indigo încruntată, Sixo dormise ca un leş pe toată durata pauzei de prânz. Ăsta da, om, ăla da, pom. Zăcutul lui în pat şi „copacul" lungit alături nici nu se comparau.

Paul D. privi prin fereastra situată deasupra picioarelor sale şi-şi îndoi braţele sub ceafă. Cu un cot atinse umărul lui Sethe. Trecerea ţesăturii peste epiderma ei o făcu să tresară. Uitase că el nu se dezbrăcase de cămaşă. Măgar, îşi spuse, dar apoi îşi aminti că nu-i dăduse timp să şi-o scoată. Nici ei nu-şi dăduse timp să-şi scoată combinezonul şi, ţinând seama că ea începuse să se dezbrace înainte de a-l vedea pe verandă; că avusese deja pantofii şi ciorapii în mână şi nu şi-i mai pusese după aceea; că el îi privise picioarele goale şi ude şi-i ceruse permisiunea să stea cu ea, iar când se ridicase

în picioare ca să gătească o dezbrăcase și mai mult; având, deci, în vedere cât de repede începuseră să se dezbrace, s-ar fi crezut că acum sunt goi pușcă. Dar poate că bărbații nu erau altceva decât bărbați, ceea ce Baby Suggs susținuse întotdeauna. Te încurajau să-ți lași o parte din greutatea corpului în mâinile lor și imediat, când te simțeai mai ușoară și-ți plăcea, îți studiau cicatricele și problemele, după care procedau exact ca el: dădeau copiii afară și făceau zob casa.

Trebuia să se scoale de acolo, să coboare la parter și să facă ordine. În casa asta, pe care el îi ceruse s-o abandoneze, ca și cum o casă ar fi fost un obiect neimportant – o bluză scurtă ori un coș cu unelte de cusut pe care le puteai lăsa în urma ta sau dărui oricând îți venea. Ea, care nu avusese niciodată un alt cămin; ea, care plecase de la o podea de pământ bătătorit ca să vină aici; ea, care trebuise să aducă în fiecare zi o mână de barba-caprei în bucătăria doamnei Garner, doar ca să poată lucra acolo, să simtă că-i aparținea în parte, fiindcă dorea să iubească munca pe care o făcea, să elimine urâțenia din ea, iar unicul mod în care se putea simți acasă la Dulcea Casă era să culeagă niște flori frumoase și să le ducă acolo. Dacă uita, nu se închega untul sau saramura din putină îi făcea bășici pe brațe.

Cel puțin așa se părea. Câteva floricele galbene pe masă, puțin mirt legat de mânerul fierului de călcat cu care ținea ușa deschisă ca să intre o adiere o calmau, iar când doamna Garner și ea se așezau să sorteze mohorul ori să facă vopsea neagră se simțea bine. Bine. Nu speriată de bărbații de dincolo. De cei cinci, care dormeau în dormitorul învecinat, dar niciodată nu se strecurau noaptea înăuntru la ea. Își atingeau doar pălăriile jerpelite când o vedeau și se uitau lung. Iar dacă le ducea de mâncare pe câmp, pâine cu slănină învelită într-o bucată de hârtie cerată, nu i-o luau niciodată

direct din mână. Se dădeau înapoi și așteptau ca ea s-o pună jos (la rădăcina unui copac) și să plece. Ori nu voiau să ia nimic de la ea, ori nu doreau ca ea să-i vadă mâncând. De vreo două, trei ori, zăbovise. Îi pândise, ascunsă în caprifoi. Cât de diferiți erau fără ea, cum râdeau, se hârjoneau, urinau și cântau. Toți, în afară de Sixo, care râdea o singură dată, chiar la sfârșit. Halle, desigur, era cel mai simpatic. Cel de-al optulea și ultimul copil al lui Baby Suggs, care se angaja să muncească în tot districtul ca s-o răscumpere de acolo. Dar nici el, după cum avea să se dovedească, nu era decât un bărbat.

Un bărbat nu-i decât un bărbat, zicea Baby Suggs. Dar un fiu? Ei, el e *cineva*.

Avea sens, dintr-o mulțime de motive, căci în toată viața lui Baby Suggs, ca și în a lui Sethe, bărbații și femeile erau mișcați precum piesele jocului de dame. Toți cunoscuții lui Baby Suggs – bașca iubiții ei – care nu evadaseră sau nu fuseseră spânzurați, fuseseră închiriați cu ziua, împrumutați pe termen lung, cumpărați, recuperați, ținuți în rezervă, amanetați, câștigați la cărți, furați ori prinși. Așa că cele opt progenituri ale lui Baby Suggs aveau șase tați. Ceea ce numea ea parșivenia vieții era șocul pe care îl suferise aflând că nimeni nu înceta să joace dame numai pentru că printre piese se numărau și copiii ei. Pe Halle reușise să-l țină lângă ea cel mai mult. Douăzeci de ani. O viață de om. Un dar, neîndoielnic, o recompensă pentru faptul că, după cum *auzise*, cele două fiice ale sale, niciuna ajunsă să-și piardă dinții de lapte, fuseseră vândute și dispăruseră fără ca ea să-și poată lua rămas bun. O recompensă pentru că se culcase cu un negustor de paie timp de patru luni, ca să-l poată păstra lângă ea pe cel de-al patrulea copil, un băiat, doar ca să-l vadă și pe el vândut pe cherestea în primăvara anului următor și să se pomenească lăsată grea de omul care-i promisese

că n-o va face. Pe copilul acela nu l-a putut iubi, iar pe ceilalți n-a vrut. „Dumnezeu să ia ce vrea El“, zicea. Iar El și-a luat, El și-a luat și și-a luat, dar apoi i l-a dat pe Halle, care i-a dăruit libertatea când pentru ea nu mai însemna nimic.

Sethe beneficiase de uimitorul noroc de a fi căsătorită timp de șase ani bătuți pe muchie cu acel „cineva“, tatăl tuturor odraslelor ei. O binecuvântare pe care avusese nesăbuința s-o considere de la sine înțeleasă, pe care se bizuise, ca și cum Dulcea Casă ar fi fost un loc de încredere. Ca și cum o mână de mirt înfășurat pe mânerul fierului de călcat proptit în ușa bucătăriei unei femei albe ar fi făcut-o bucătăria ei. Ca și cum frunzulițele de mentă din gură i-ar fi îndulcit răsuflarea, modificându-și și ele parfumul. O proastă mai îngrămădită nici că făcuse vreodată umbră pământului.

Sethe dădu să se întoarcă pe burtă, dar se răzgândi. Nu dorea să-l vadă iar pe Paul D. atent cu ea, așa că se mulțumi să-și încrucișeze gleznele.

Dar Paul D. observă mișcarea, precum și schimbarea din ritmul respirației. Se simți obligat să mai încerce o dată, de data asta lent, dar pofta își luase zborul. De fapt, era un sentiment plăcut: a nu o dori. Douăzeci și cinci de ani și – hopa! O chestie așa cum le făcea Sixo – ca atunci când aranjase întâlnirea cu Patsy, femeia-de-la-cincizeci-de-kilometri. Acestuia îi trebuiseră trei luni și două călătorii dus-întors de cincizeci de kilometri ca s-o întâlnească. Ca s-o convingă să străbată și ea o treime din distanță, până la un loc știut de el. O construcție părăsită, de piatră roșie, folosită pe vremuri de pieile roșii, când credeau că pământul le aparține. Sixo o descoperise într-una din furișările lui nocturne și ceruse permisiunea să intre. Înăuntru, după ce simțise ce fel de loc era, întrebase spiritul pieilor roșii dacă-și putea aduce femeia acolo. Spiritul spusese că da, iar Sixo o instruise

amănunțit pe muiere cum să ajungă în acel loc, exact când să pornească la drum, cum avea să fluiere de bun-venit ori de alarmă. Întrucât niciunul dintre ei nu putea merge nicăieri cu o treabă proprie și cum femeia-de-la-cincizeci-de-kilometri împlinise deja paisprezece ani și era făgăduită brațelor altuia, pericolul era real. Când Sixo ajunsese, nici urmă de femeie. O fluierase – niciun răspuns. Intrase în casa abandonată a roșilor. Ea nu era acolo. Se întorsese la locul convenit pentru întâlnire. Mai așteptase o bucată de vreme. Ea tot nu venea. Temându-se pentru ea, mersese pe drum în direcția din care trebuia să vină. Cinci ori șase kilometri, după care se oprise. N-avea niciun rost să mai înainteze, așa că se oprise în vânt și ceruse ajutor. Ciulind urechile să audă vreun semnal, percepuse un scâncet. Se răsucise într-acolo, așteptase și-l auzise încă o dată. Renunțând la precauții, o strigase pe nume. Ea îi răspunsese cu un glas care lui îi sunase a viață – nu a moarte. „Nu mișca!“ strigase. „Respiră adânc, să te găsesc.“ O găsise. Ea credea că ajunsese deja în punctul de întâlnire și plângea, crezând că el nu se ținuse de cuvânt. Acum era prea târziu ca întâlnirea să aibă loc la casa pieilor roșii, așa că se culcaseră acolo unde se găseau. După aceea el a înțepat-o în gambă ca să simuleze o mușcătură de șarpe, să-i folosească ei drept scuză fiindcă întârziase de la scuturarea viermilor de pe frunzele de tutun. O instruise în amănunt cum să urmeze o scurtătură de-a lungul pârâului și o condusese puțin. Când el ajunsese la drum, era încă lumină și avea hainele în mână. Brusc, la o cotitură, o căruță cu coviltir se năpustise spre el. Birjarul, cu ochii holbați, ridicase gârbaciul, în timp ce femeia de alături își acoperise ochii. Dar Sixo se topise în pădure, înainte ca șfichiul să-i plesnească spatele indigo.

Le povestise întâmplarea lui Paul F., Halle, Paul A. şi Paul D., în stilul său caracteristic, făcându-i să râdă-plângă. Sixo dispărea noaptea printre copaci. Ca să danseze, zicea, să ţină deschise căile sângelui. Niciunul dintre ceilalţi nu-l suprinsese asupra faptului, dar şi-l imaginau, iar imaginea pe care o plăsmuiau în minte le stârnea dorinţa să râdă de el – ziua, când erau în siguranţă.

Dar asta se întâmplase înainte ca Sixo să înceteze să mai vorbească englezeşte, fiindcă limba n-avea viitor. Datorită femeii-de-la-cincizeci-de-kilometri, Sixo era unicul dintre ei neparalizat de pofta de Sethe. Nimic nu putea fi mai grozav decât sexul cu ea, pe care Paul D. şi-l imaginase, periodic, timp de douăzeci şi cinci de ani. Stupiditatea de care dăduse dovadă îl făcea acum să zâmbească şi să reflecteze la sine cu simpatie, în timp ce se întorcea pe o parte, cu faţa la ea. Ochii lui Sethe erau închişi, părul, încâlcit. În starea asta, fără ochi lucioşi, avea mai puţin vino-ncoace. Deci, fără îndoială, ochii ei îl făcuseră să fie mereu în gardă şi excitat. Fără ei, faţa era docilă – o faţă pe care ştia cum s-o ia. Poate că dacă-i ţinea aşa, închişi... Dar nu, mai era şi gura. Frumoasă. Halle nici nu ştiuse ce-a avut.

Deşi îşi ţinea ochii închişi, Sethe ştia că privirea bărbatului nu-i părăsea chipul şi o imagine ca de ziar a cât de rău arăta, cu siguranţă, i se înfiripă înaintea ochilor minţii. Totuşi, în privirea lui contemplativă nu se citea batjocură. Era tandră. O simţea blândă, aflată în aşteptare. El n-o judeca – mai bine zis, o judeca, dar n-o compara. De la Halle încoace, niciun bărbat nu o privise astfel: nu iubitor ori pătimaş, ci curios, ca şi cum ar fi examinat un ştiulete de porumb, evaluându-i calitatea. Halle îi fusese mai mult frate decât soţ. Grija lui sugera mai degrabă o relaţie de familie decât posesivitatea unui bărbat. Ani mulţi se văzuseră în

plină lumină numai duminicile. În rest, vorbeau, se atingeau sau mâncau pe întuneric. Întunericul dinaintea zorilor și penumbra asfințitului. Așa că a se privi reciproc cu luare aminte era o plăcere a dimineților de duminică, iar Halle o contempla de parcă voia să înmagazineze ceea ce vedea la lumina soarelui de dragul umbrei percepute în restul săptămânii. Iar lui îi fusese sorocit atât de puțin timp. După munca la Dulcea Casă, în după-amiezile de sâmbătă trudea ca să plătească datoria pentru maică-sa. Când o ceruse de nevastă, Sethe acceptase bucuroasă, după care rămăsese blocată, necunoscând următorul pas. Ar trebui să fie o ceremonie, nu? Un preot, dans, o petrecere, ceva. Ea și doamna Garner fiind unicele femei din gospodărie, se decisese s-o întrebe.

— Eu și Halle vrem să ne căsătorim, doamnă Garner.

— Am auzit.

Ea zâmbise.

— A discutat el cu domnul Garner despre asta. Aștepți deja un copil?

— Nu, doamnă.

— Ei bine, va veni. Știi, nu-i așa?

— Da, doamnă.

— Halle e de treabă, Sethe. Va fi bun cu tine.

— Dar voiam să spun că dorim să ne căsătorim.

— Te-am auzit. Și ți-am spus că e în ordine.

— Va fi o nuntă?

Doamna Garner pusese jos lingura pe care o folosea la gătit. Râzând ușor, o atinsese pe Sethe pe creștet, spunând:

— Ce copil dulce ești.

Asta fusese totul.

Sethe își cususe pe furiș o rochie și Halle își atârnase funia pentru animale pe un cui din baraca ei. Acolo, pe o saltea întinsă pe podeaua de lut, copulaseră a treia oară,

primele două dăți fiind într-un lan mic de porumb, ținut de domnul Garner fiindcă producea o recoltă utilă atât animalelor, cât și oamenilor. Și Halle, și Sethe aveau impresia că sunt feriți de privirile altora. Îmbrățișați jos, între tulpini, nu vedeau nimic, nici vârfurile porumbului de deasupra capetelor; se abținu să nu râdă.

Sethe surâse, cu gândul la ea însăși și la prostia lui Halle. Până și ciorile aflaseră și veniseră să privească. Dezîncrucișând gleznele, reuși să nu râdă tare.

Saltul de la o vițică la o fată, gândea Paul D., nu era mare scofală. Nu fusese saltul care crezuse Halle că va fi. Faptul că o posedase în porumb, nu la ea acasă, la nici un metru depărtare de ceilalți, cei care pierduseră partida, fusese un gest de tandrețe. Halle dorise discreție, de dragul fetei, dar în loc de asta se alesese cu expunere publică. Cine să nu observe o vălurire a lanului de porumb într-o zi calmă, senină? El, Sixto și ceilalți doi Paul șezuseră sub Frate, turnându-și în cap apă dintr-un burduf, și, prin șiroaiele de apă de la fântână ce le curgeau peste ochi, priviseră zbuciumul vârfurilor de porumb din lanul din vale. Fusese greu, greu, chinuitor să stea acolo, cu niște erecții ca de câine, și să vadă tulpinile de porumb dansând în amiază. Apa care le curgea pe capete înrăutățea situația.

Paul D. oftă și se întoarse pe cealaltă parte. Sethe profită de ocazie ca să-și schimbe și ea poziția. Privind spatele lui Paul D., ea își aminti că niște tulpini se frânseseră, se îndoiseră pe spinarea lui Halle și printre alte lucruri prinse de ea între degete se găsiseră pănuși și mătase de porumb.

Cât de afânată mătasea! Ce lipicioasă seva!

Admirația geloasă a bărbaților care priveau se amestecase cu ospățul cu porumb nou cu care se desfătaseră în seara aceea, smuls de pe tulpinile pe care domnul Garner

nu se putea îndoi că le rupsese un raton. Paul F. dorise un știulete copt; Paul A. îl preferase pe al lui fiert; acum, Paul D. nu-și mai amintea cum gătiseră știuleții prea cruzi pentru a fi mâncați. Își amintea însă cum desfăcuse mătasea ca să ajungă la vârf, senzația unghiei intrată sub pănușă, delicat, să nu zgârie boabele.

Trasul de teaca strâmtă, zgomotul de sfâșiere care întotdeauna îi dădea certitudinea că doare.

De cum era desfăcută o pănușă, celelalte o urmau ascultătoare și știuletele i se arăta timid, cu șiruri dese de boabe, expuse în sfârșit. Ce ușor se desprindea mătasea. Cât de iute curgea, eliberată, seva aromată întemnițată în el.

Indiferent ce anticipaseră dinții tăi și degetele ude, nu se putea descrie modul în care bucuria aceea simplă te cutremura.

Ce afânată era mătasea. Ce fină, rară și liberă.

Secretele lui Denver erau dulci. Însoţite de fiecare dată de veronică sălbatică, până descoperise apa de colonie. Primul flacon îl primise în dar, pe cel de-al doilea îl şterpelise de la mama ei şi-l ascunsese între arbuşti, lăsându-l acolo până când îngheţase şi crăpase. Fusese anul când iarna venise în grabă mare la ora cinei şi nu se lăsase dusă şase luni. Unul dintre anii de război, când doamna Bodwin, femeia albă, adusese apă de colonie pentru mama ei şi pentru ea însăşi, portocale pentru băieţi şi încă un şal bun de lâniţă pentru Baby Suggs. Sporovăind despre un război plin de morţi, avea o mină fericită – era roşie în obraji, şi, cu toate că avea o voce groasă de bărbat, mirosea ca o cameră plină de flori. Plăcere de care Denver se putea bucura singură între buxuşi. În spatele casei 124 era o fâşie îngustă de teren până la liziera pădurii. Dincolo de pădure – o gârlă. În păduricea aceea, între terenul gol şi gârlă, ascunse de stejari, cinci tufe de cimişir, plantate în linie dreaptă, începuseră să se întindă una către alta cam la un metru şi un sfert înălţime de la sol, formând un alcov rotund, gol, înalt de doi metri, având drept pereţi câţiva metri pătraţi de frunziş fremătător.

Aplecându-se tare, Denver reuşea să se strecoare în acel adăpost şi odată ajunsă înăuntru, îşi putea îndrepta spatele, cât era de lungă, în lumina de smarald.

Începuse ca jocul de-a gospodina al unei fetițe, dar pe măsură ce i se modificau dorințele, se schimba și jocul. Liniștit, privat și absolut secret, cu excepția zgomotosului semnal al apei de colonie, care-i înfiora pe iepuri, înainte de a-i zăpăci. În primul rând o cameră de joacă (unde liniștea era mai moale), în al doilea rând un ascunziș (de frații care-i inspirau teamă), locul devenise curând un scop în sine. În acel umbrar, izolată de durerea lumii îndurerate, imaginația lui Denver crea propria-i foame și propria-i merinde, de care avea mare trebuință, fiindcă singurătatea o topea. O *topea*. Ascunsă și protejată de pereții verzi, vii, se simțea pârguită și împlinită, salvarea fiind ușoară ca o dorință.

Odată, când era în adăpostul de cimișir, într-o toamnă, cu mult înainte ca Paul D. să se fi mutat în casa mamei, lui Denver i se făcuse brusc frig din pricina unei pale de vânt combinată cu parfumul de pe piele. Se îmbrăcase, se aplecase de mijloc ca să iasă afară și-și îndreptase spatele în ninsoare: cădea o zăpadă fină, biciuitoare, ca cea din tabloul evocat de mama sa când descrisese circumstanțele nașterii lui Denver, într-o canoe, încălecată de o fată albă, de la care își primise numele.

Dârdâind, Denver se apropiase de casă, privind-o ca de obicei, mai mult ca pe o persoană decât ca pe o construcție. O persoană care plângea, suspina, tremura și făcea crize. Pașii ei și privirea ei erau aidoma celor precauți ai unui copil ce se apropie de o rubedenie irascibilă și leneșă (cineva dependent, dar orgolios). O platoșă de întuneric ascundea toate geamurile, cu o excepție. O lumină slabă sticlea în camera lui Baby Suggs. Când Denver privi înăuntru, își văzu mama îngenuncheată în rugăciune, ceea ce nu era neobișnuit. Neobișnuit (chiar și pentru o fetiță care trăise tot timpul într-o casă populată de activitățile animate ale morților)

era faptul că o rochie albă stătea în genunchi lângă aceasta, cu o mânecă în jurul mijlocului mamei. Tandra îmbrățișare a mânecii de rochie o făcu pe Denver să-și amintească detaliile venirii ei pe lume – ea și zăpada subțire, tăioasă, în care stătea, precum fructul unor flori banale. Împreună, rochia și mama ei arătau ca două prietene mature – una (rochia) sprijinind-o pe cealaltă. Iar magia nașterii ei, în fond miracolul, mărturisea acea prietenie, ca și numele primit de ea.

Cu ușurință, păși în povestea aceea spusă, întinsă sub ochii ei pe cărarea pe care se îndepărta de fereastră. Casa avea o singură ușă, iar ca să ajungi la ea din spate trebuia să parcurgi toată distanța până în partea din față a lui 124, pe lângă magazie, pe lângă pivniță, pe lângă privată și șopron, până la verandă. Tot așa, ca să ajungă la partea cea mai îndrăgită a poveștii, trebuia să înceapă mult mai devreme, să audă păsările din codrul des, foșnetul frunzelor moarte sub picior, să-și vadă mama urcând pe dealurile unde era improbabil să se afle vreo casă. Cum mergea Sethe pe două picioare menite să se odihnească. Cum i se umflaseră într-atât că nu-și putea vedea arcuirea burții și nu-și simțea gleznele. Trunchiul piciorului se termina într-o plăcintă de carne crestată de cinci unghii. Dar ea nu voia, nu putea să se oprească, fiindcă dacă se oprea, micuța antilopă o împungea cu cornițele și râcâia terenul uterului ei cu niște copite nerăbdătoare. Cât timp umbla, antilopa ai fi zis că păștea liniștită – așa că mergea pe cele două picioare care – în a șasea lună de sarcină – s-ar fi cuvenit să se odihnească. Încă lângă ceaun; încă la putinica de făcut unt; încă la copaie și la fierul de călcat. Cu lapte, lipicios și acru, pe rochie, atrăgând orice mică gâză zburătoare, de la țânțari la cosași. Când a ajuns la poalele dealului, încetase de mult să le mai alunge. Dangătul din capul ei, început ca un zvon îndepărtat de clopot

de biserică, era deja o tichie strâmtă de răsunet de clopote, îndesată peste urechi. I se afunda piciorul și trebuia să privească în jos ca să vadă dacă intrase într-o groapă sau i se îndoise genunchiul. Nimic nu era viu, în afară de sfârcurile ei și de micuța antilopă. La sfârșit se aflase în poziție orizontală, sau trebuie să fi fost, fiindcă niște cozi de ceapă sălbatică îi zgâriau obrajii și tâmplele. Îngrijorată fiind de soarta mamei copiilor ei, îi povestise Sethe lui Denver, își aducea aminte că-și spusese: „Bun, cel puțin nu trebuie să mai fac încă un pas!" Gând de moarte, dacă a existat vreodată unul și ea așteptase protestul micuței antilope, iar Sethe nu-și explica de ce se gândea la o antilopă de vreme ce nu văzuse niciodată una. Presupunea că era o născocire de care se cramponase dinainte de Dulcea Casă, din prima ei tinerețe. Despre locul de baștină (Carolina, oare? sau poate Louisiana?) nu-și amintea decât cântece și dansuri. Nu-și amintea nici măcar de propria ei mamă, care-i fusese arătată de copilul de opt ani însărcinat cu supravegherea celor mici – arătată sub forma uneia dintre multele spinări întoarse către ea, cocârjate într-o cultură plutitoare în apă. Răbdătoare, Sethe așteptase ca acea spinare anume să se îndrepte la capătul rândului. Ceea ce văzuse fusese o pălărie de stofă în locul celei de paie, lucru destul de singular în lumea aceea de femei gureșe, fiecare numită mamă.

— Seth – tu.

— Mamă?

— Ține bine copilul.

— Da, mamă.

— Seth – tu.

— Mamă?

— Adu niște surcele.

— Da, mamă.

O, dar când se puneau pe cântat! Şi, o!, când dansau, iar uneori dansau ca antilopa. Bărbaţii laolaltă cu mamele, dintre care una era cu siguranţă a ei. Îşi preschimbau contururile şi deveneau altceva. Un altceva descătuşat, exigent, ale cărui picioare îi cunoşteau pulsul mai bine decât ea. Exact ca asta din stomacul ei.

— Cred că bebeluşul ăsta, mamă, o să-şi dea duhul în stratul de ceapă sălbatică de pe malul însângerat al fluviului Ohio.

Asta era în mintea ei şi asta-i povestise lui Denver. Cuvânt cu cuvânt. Şi nici nu părea o idee proastă, în linii mari, ţinând seama de pasul pe care nu trebuia să-l mai facă, dar gândul cu privire la ea însăşi zăcând moartă, în timp ce micuţa antilopă ar fi continuat să trăiască – o oră? o zi? o zi şi o noapte? – în trupul lipsit de viaţă, gândul acesta o îndurera în așa măsură încât slobozise un geamăt, făcând-o pe o persoană ce mergea pe altă cărare, la nici un metru depărtare, să se oprească brusc şi să nu mai mişte. Sethe nu o auzise umblând, dar o auzise perfect încremenind şi pe urmă îi simţise parfumul părului. Vocea care întreba „Cine-i acolo?" era tot ce-i trebuia ca să ştie că va fi descoperită de un băiat alb, că şi el avea dinţii murdari de muşchi şi era hămesit. Că în perdeaua de pini de-a lungul fluviului Ohio, încercând să ajungă la cele trei odrasle, dintre care una murea de foame, râvnind mâncarea aflată la ea; că după ce soţul ei dispăruse; că după ce-i va fi fost furat laptele, spatele transformat în carne sângerândă, copiii lăsaţi orfani – n-avea să aibă o moarte uşoară. Nu.

Îi spusese lui Denver că *ceva* ieşise din pământ şi o pătrunsese – ceva ca un îngheţ, dar mişcător, parcă înzestrat cu fălci.

— Aveam impresia că nu eram decât nişte maxilare reci care rodeau, zise.

Brusc, i se făcuse poftă şi de ochii lui, să-i muşte; să-i mestece obrajii.

— Mi-era foame, îi explica ea lui Denver, eram cât se poate de hămesită după ochii lui. Nu mai aveam răbdare.

Aşa că se ridicase pe un cot şi se târâse, doi-trei-patru paşi, spre vocea tânără şi albă care repeta:

— Cine-i acolo jos?

— „Vino şi vezi", mă gândeam. „Să fiu ultimul lucru pe care-l zăreşti". Şi, ce să vezi, i-au apărut picioarele, aşa că mi-am spus: ei bine, aici trebuie să-l pun pe Dumnezeu să-şi împlinească voinţa, am să-i ronţăi picioarele. Acuma râd, dar e adevărat. Nu doar că eram hotărâtă s-o fac. Foamea mă îndemna s-o fac. Ca pe un şarpe. Tot numai mandibule şi foame. Dar nu era un băiat alb. Era o fată. Cea mai zdrenţăroasă sărăntoacă albă din câte s-au văzut. Zicea: „Ia-n te uită. O negrotee. Asta-i culmea!"

Şi acum urma partea care-i plăcea cel mai mult lui Denver:

Numele ei era Amy şi ar fi avut nevoie de carne de vită şi rachie mai mult ca oricine din lume. Braţe subţiri ca trestia de zahăr, destul păr ca să acopere patru sau cinci capete. Ochi ce se mişcau încet. Nu se putea uita imediat la nimic. Atâta vorbea că nu era clar cum de reuşea să respire în acelaşi timp. Da', după cum s-a dovedit, braţele alea ca nişte beţe erau tari ca fierul.

— Eşti cel mai înfricoşător lucru pe care l-am văzut. Ce cauţi aici?

Jos în iarbă, ca şarpele care se credea a fi, Sethe deschisese gura, dar în loc de colţi şi o limbă despicată, din ea ţâşnise adevărul:

— Fug, îi spuse Sethe.

Era primul cuvânt pe care se învrednicise să-l rostească toată ziua şi-l pronunţase îngroşat, fiindcă o durea limba.

— Și cu picioarele astea fugi? Doamne, Isuse Cristoase!

Se lăsase pe vine și se uita lung la picioarele lui Sethe.

— Fato, ai ceva la tine ce s-ar putea mânca?

— Nu.

Sethe încercă să stea în fund, dar nu reuși.

— Aș vrea să mor, atâta mi-e de foame.

Fata își mișcă încet ochii, uitându-ne la verdeața din jur.

– Credeam că or fi afine. Așa păreau. De-aia am venit aicea sus. Nu m-am așteptat să găsesc o negresă. Dac-or fost afine, le-au ciugulit păsările. Îți plac afinele?

— Stau să nasc, domnișoară.

Amy se uitase la ea

— Și asta înseamnă că nu ți-i foame? Ei bine, eu trebuie să înghit ceva.

Pieptănându-și lațele cu degetele, ea mai privise încă o dată în jur, cu atenție. Convinsă că nu se afla nimic de mâncat pe acolo, se ridicase în picioare să plece, iar inima lui Sethe zvâcnise și ea la gândul că va rămâne singură în iarbă, fără un colț în cap.

— Încotro mergi, don'șoară?

Ea se întorsese și o privise pe Sethe cu o lumină nouă în ochi.

— Boston. După niște catifea. E acolo o prăvălie, a lui Wilson, am văzut în poze că au cea mai frumoasă catifea. Lumea nu mă crede pretențioasă, dar sunt.

Sethe o aprobă din cap și se sprijini pe celălalt cot.

— Mama ta știe că ești în căutare de catifea?

Fata își scutură părul de pe ochi:

— Mama a lucrat pentru oamenii ăștia ca să-și plătească drumul. Da' după aia m-a născut pe mine și imediat după aia a murit și, ei bine, ei au zis că trebuie să muncesc

eu pentru ei și să-mi plătesc datoria. Asta am și făcut, dar acuma vreau niște catifea.

Nu se priveau în față, în orice caz nu drept în ochi. Cu toate acestea, alunecară fără efort în taifasul ca între vecinele de uliță, fără un subiect precis – doar că una stătea întinsă pe iarbă.

— Boston, zise Sethe. Departe-i?

— Oooh, da. O sută șaizeci de kilometri. Poate mai mult.

— Trebuie să se găsească și mai aproape catifea.

— Nu ca la Boston. Cea mai bună-i în Boston. Ce bine mi-ar sta. Ai pipăit-o vreodată?

— Nu don'șoară. N-am pipăit niciodată catifea.

Sethe nu știa dacă din cauza vocii, a catifelei sau a Bostonului, bebelușul din ea dormea în timp ce vorbea Amy. Nici o mișcare ori lovitură cât de mică, drept care se gândi că norocul i se schimbase.

— Da' ai văzut vreodată? o întrebase pe Sethe. Pun rămășag că nici n-ai văzut vreodată.

— Dacă am văzut, n-am știut ce era. Cum arată catifeaua asta?

Amy își trecu încet privirea peste chipul lui Sethe, parcă arătând că n-ar da cu niciun preț o informație atât de prețioasă unei străine absolute.

— Cum ți se spune? întrebă.

Oricât ar fi fost de departe de Dulcea Casă, n-avea rost să-și dea numele adevărat primei persoane cu care se întâlnise.

— Lu, minți Sethe. Mi se spune Lu.

— Ei bine, Lu, catifeaua e ca lumea în care m-am născut eu. Curată, moale și mătăsoasă. Cea pe care am văzut-o eu era cafenie, dar la Boston au de toate culorile. Carmin. Asta-nseamnă roșu, însă când vorbești de catifea trebuie să zici „carmin".

Își ridică privirea la cer și apoi, ca și cum ar fi pierdut destul timp departe de Boston, se îndepărtă, spunând:

— Trebuie să plec.

Croindu-și drum prin lăstăriș, îi strigă înapoi lui Sethe:

— Ce-ai de gând, să zaci acolo și să feți?

— Nu mă pot ridica, răspunse Sethe.

— Ce?

Se opri și se întoarse ca să audă mai bine.

— Am zis că nu mă pot ridica.

Amy își șterse nasul cu mâneca și se întoarse fără grabă înapoi, unde zăcea Sethe.

— E o casă ceva mai încolo, zise.

— O casă?

— Mmmm. Am trecut prin fața ei. Da' nu una normală, cu oameni în ea. Mai curând un fel de șopron.

— Cât de departe?

— Contează, nu-i așa? Dacă-ți petreci noaptea aici, te atacă șerpii.

— Păi n-au decât să vină. Nu pot să mă ridic în picioare, darmite să umblu, și Dumnezeu să mă ajute, don'șoară, nu mă pot târî.

— Ba sigur că poți, Lu. Hai! zise Amy și aruncându-și pe spate claia de păr cât cinci capete înaintă spre cărare.

Așa că se târâse, cu Amy umblând pe lângă ea. Când avea nevoie de odihnă, Amy se oprea și ea și mai trăncănea puțin despre Boston, catifea și bunătățile de mâncat. Sunetul acelui glas, ca al unui flăcăiandru de șaisprezece ani, emis încontinuu, o făcea pe micuța antilopă să pască liniștită. Tot timpul târâșului până la adăpost, nu sări nici măcar o dată.

Nimic din ce avea Sethe nu rămăsese intact când ajunseră sub acoperiș, cu excepția cârpei care-i lega părul. Mai jos de genunchii însângerați nu simțea nimic; își simțea

pieptul ca două pernițe cu ace. Doar vocea plină de catifea și de Boston și de bunătăți de mâncat îi dădea ghes, făcând-o să creadă că, poate, trupul ei nu era numai un cimitir târâtor pentru ultimele ceasuri de viață ale unui făt de șase luni.

Șopronul cu acoperiș pe o singură parte era plin de frunze moarte, din care Amy făcu o grămadă pe care să se culce Sethe. Apoi adună pietre, la acoperi cu frunze și pe acestea și o îndemnă pe Sethe să-și pună picioarele pe ele, spunând:

— Știu de o femeie căreia i-au fost amputate picioarele, atâta erau de umflate.

Și schiță o mișcare de fierăstruire cu mâna peste gleznele lui Sethe:

— Zzz, zzz, zzz.

— Cândva am fost o femeie zdravănă. Brațe frumoase și tot ce trebuie. N-ai crede, nu? Asta, înainte să mă pună în pivnița pentru rădăcinoase. Odată, pescuiam la Beaver. Peștele din râul Beaver e dulce precum carnea de pui. Bun, deci pescuiam acolo când un cioroi a trecut plutind pe sub nasul meu. Mie nu-mi plac înecații, da' ție? Picioarele tale îmi amintesc de el. Tot așa de umflate.

Pe urmă făcu ceva magic: ridică picioarele lui Sethe și le masă până când din ochii femeii țâșniră lacrimi sărate.

— Te doare acum, zise Amy. Orice lucru mort doare când se întoarce la viață.

Un adevăr pentru totdeauna, își spuse Denver. Poate că rochia albă care o ținea pe mama ei cu mâneca de talie avea dureri. Dacă da, putea să însemne că stafia-bebeluș cocea planuri. Când deschise ușa, Sethe tocmai ieșea din camera de zi.

— Am văzut o rochie albă agățată de tine, zise Denver.

— Albă? O fi fost cămașa de noapte. Cum arăta?

— Cu guler înalt. O sumedenie de nasturi la spate.

— Nasturi. Deci nu-i cămaşa de noapte. Niciodată n-am avut nasturi la nimic.

— Da' bunica Baby?

Sethe negă din cap:

— Nu se descurca cu ei. Nici măcar cu ăia de la pantofi. Ce altceva?

— Cute în spate. În partea pe care şezi.

— Încreţituri? Avea încreţituri?

— Nu ştiu cum li se spune.

— Materialul adunat? La spate, sub talie?

— Mmdaa.

— Rochie de doamnă bogată. Mătase?

— Bumbac, parcă.

— Pânză, probabil. Pânză albă din bumbac. Ziceai că stătea agăţată de mine. Cum?

— Ca tine. Arăta exact ca tine. Îngenuncheată alături de tine când te rugai. Te ţinea de talie cu mâneca.

— Ei, fire-aş a naibii!

— Pentru ce te rugai, mamă?

— Pentru nimic. Eu nu mă mai rog. Vorbesc numai.

— Despre ce vorbeai?

— N-ai înţelege, fetiţo.

— Ba da, aş înţelege.

— Vorbeam despre timp. Mi-e tare greu să cred în el. Unele lucruri se duc. Trec. Altele rămân. Credeam cândva că asta e memoria. Ştii şi tu. Unele lucruri le uiţi. Pe altele niciodată. Numai că nu e aşa. Locurile, locurile sunt tot acolo. Dacă o casă arde, s-a dus, dar locul – imaginea ei – rămâne, şi nu doar în amintire, ci şi acolo, afară, în lume. Ceea ce-mi amintesc este o imagine ce pluteşte acolo afară, în afara capului meu. Vreau să spun că şi dacă nu mă gândesc

la ea, şi dacă mor, imaginea a ceea ce-am făcut, am ştiut ori am văzut e acolo. Exact în locul unde s-a petrecut.

— O văd şi alţii? se întrebă Denver.

— O, da. O, da, da, da. Într-o zi mergi pe drum şi auzi ceva ori vezi că se petrece ceva. Cât se poate de clar. Şi crezi că e doar în mintea ta. Un gând. Dar nu. Ca atunci când te loveşti de o amintire ce aparţine altuia. Unde am fost înainte de a veni aici – locul ăla-i adevărat. Nu mai dispare niciodată. Chiar dacă toată ferma – toţi copacii, toate firele de iarbă – mor. Imaginea rămâne în continuare; ba mai mult, dacă te duci acolo – tu care ai fost acolo – dacă te duci acolo şi stai în locul unde ai fost, ţi se va întâmpla iar; va fi acolo, aşteptându-te. Prin urmare, Denver, nu te poţi duce acolo. Niciodată. Pentru că, şi dacă totul s-a terminat – terminat şi încheiat – va fi întotdeauna acolo, aşteptându-te. Aşa se face că a trebuit să-mi scot de-acolo toţi copiii. Orice s-ar fi întâmplat.

Denver îşi curăţa unghiile.

— Dacă-i încă acolo şi aşteaptă, înseamnă că nimic nu moare niciodată.

Sethe o privi drept în ochi:

— Nimic nu moare, spuse.

— Niciodată nu mi-ai povestit tot ce s-a întâmplat. Doar că te-au biciuit şi ai fugit, însărcinată. Cu mine.

— Nimic de povestit, doar despre învăţător. Era un om scund. Mic de statură. Purta întotdeauna guler, chiar şi pe câmp. Învăţător, zicea ea. Se fălea că soţul surorii soţului ei era un om al cărţii şi era de acord să vină să gospodărească ferma după moartea domnului Garner. Oamenii de acolo s-ar fi descurcat şi singuri, chiar dacă Paul F. fusese vândut. Dar a fost cum spunea Halle: ea nu voia să fie singura persoană albă de la fermă, başca femeie. Aşa că era mulţumită că învăţătorul voia să vină. Ăsta a adus cu el doi băieţi. Fii ori

nepoţi, nu ştiu. Îi spuneau Onka şi erau toţi bine-crescuţi. Vorbeau cu glas scăzut şi scuipau în batiste. Curtenitori în multe privinţe. Ştii, genul de om care cunoaşte numele de botez al lui Isus, dar din politeţe nu-l foloseşte niciodată nici în faţa Lui. Un fermier destul de priceput, după părerea lui Halle. Nu puternic precum domnul Garner, dar isteţ. Îi plăcea cerneala făcută de mine. Reţeta era a ei, dar prefera felul cum o amestecam eu şi pentru el era ceva important, fiindcă seara se aşeza să scrie în cartea aia. O carte despre noi, dar n-am ştiut asta imediat. Credeam că aşa-i vine lui, să ne pună întrebări. Începuse să poarte la el un carnet şi să scrie tot ce ziceam. Şi acuma cred că întrebările alea i-au venit de hac lui Sixo. I-au venit de hac definitiv.

Aici se opri.

Denver ştia că mama ei terminase de povestit – cel puţin pe moment. Clipitul lent al pleoapelor; buza de jos împinsă încet în afară ca s-o acopere pe cea de sus; un suspin pe nări, ca suflatul în flăcăruia unei candele – semne că Sethe ajunsese într-un punct dincolo de care nu mai voia să continue.

— Ei bine, cred că bebeluşul are planuri, zise Denver.

— Ce planuri?

— Nu ştiu, dar rochia care te ţinea în braţe trebuie să însemne ceva.

— Poate, spuse Sethe. Poate are planuri.

Oricare ar fi fost sau ar fi putut fi, Paul D. le încâlcise pentru totdeauna. Cu o masă şi o voce baritonală, masculină, o deposedase pe 124 de pretenţia la faimă locală. Denver se educase să fie mândră de acuzaţiile pe care i le aduceau negrii: premiza că bântuirea era acţiunea unui lucru malefic, în căutarea a şi mai mult rău. Niciuna dintre ele nu cunoştea plăcerea efectivă a vrăjirii – a nu presupune, ci a şti că se afla

ceva dincolo de lucrurile vizibile. Frații ei știuseră, dar asta-i înfricoșase; bunica Baby știuse, dar o întristase. Nimeni nu aprecia siguranța pe care ți-o inspiră prezența unui duh. Nici măcar lui Sethe nu-i plăcea. Ea, pur și simplu, o lua drept firească – precum o schimbare bruscă a vremii.

Dar acum dispăruse. Ștearsă de pe fața pământului de tunetul strigătului acelui bărbat cu pielea de culoarea alunei, lăsând lumea lui Denver turtită, aproape, cu excepția unui dulap de smarald ce se ridica, înalt de doi metri, undeva în pădure. Mama ei avea secrete – lucruri despre care nu vorbea, lucruri pe care le spunea pe jumătate. Păi și Denver avea. Ale ei erau dulci – dulci ca parfumul de lăcrămioare.

Sethe se gândise prea puțin la rochia cea albă până la venirea lui Paul D., iar atunci își aminti interpretarea dată de Denver: planuri. În dimineața de după prima noapte cu Paul D., Sethe zâmbea numai când se gândea ce-ar fi putut să însemne acest cuvânt. Era un lux de care nu se mai bucurase optsprezece ani, și înainte o singură dată. Înainte și de atunci tot efortul îi fusese canalizat nu spre evitarea durerii, ci spre traversarea ei cât de rapid posibil. Unicul set de planuri pe care-l croise – să scape de la Dulcea Casă – o luase complet razna, în așa fel încât nu mai îndrăznise să ticluiască altele.

Totuși, în dimineața în care se trezise lungită lângă Paul D., cuvântul folosit de fiica ei acum câțiva ani îi veni în minte și medită la ceea ce Denver văzuse lângă ea, gândindu-se și la tentația de a crede și de a-și aminti care pusese stăpânire pe ea, în timp ce stătea în fața plitei de gătit, în brațele lui. Oare va fi bine? Va fi bine să-și dea frâu liber simțămintelor? Să se *bazeze* pe ceva?

Nu reușise să gândească limpede în apropierea lui, ascultându-i răsuflarea, așa că plecase din pat cu multă, multă grijă.

Îngenuncheată în camera de zi unde se ducea de obicei ca să vorbească-gândească, înțelegea clar de ce Baby Suggs era atât de flămândă de culori. Aici nu era niciuna, cu excepția a două pătrate oranj dintr-o cuvertură, care făceau țipătoare absența celorlalte. Pereții camerei aveau culoarea ardeziei, podeaua era cafenie ca pământul, șifonierul de lemn avea culoarea materialului, perdelele erau albe, iar articolul dominant, cuvertura de pe un pătuț de fier, era alcătuit din petece de serj albastru, lână neagră, maro și gri – toată gama culorilor șterse și închise îngăduite de modestie și de spiritul econom. În acel cadru sobru, cele două pete oranj păreau sălbatice – ca viața în natura sălbatică.

Sethe își privi mâinile, mânecile verde-nchis și se gândi la cât de puțină culoare exista în casă și la cât de ciudat era că nu-i simțise și ea lipsa, ca Baby. Intenționată, își spuse, trebuia să fie intenționată, pentru că ultimul lucru colorat de care-și amintea erau așchiile roz din piatra funerară a fetiței sale. După aceea devenise tot atât de sensibilă la culoare ca o găină. În zorii fiecărei zile trebăluia la plăcinte cu fructe, mâncăruri de cartofi și de legume, în timp ce bucătăreasa se ocupa de supă, de friptură și de alte cele. Dar nu-și amintea de vreun măr pastelat ori de vreun dovlecel galben. În fiecare dimineață vedea zorile, dar niciodată nu le remarca și nu-și dădea seama de culoarea lor. Ceva nu era în regulă cu asta. Era ca și cum într-o zi vedea sânge roșu de bebeluș, într-o altă zi așchiile roz din piatra de mormânt și cu asta, basta.

124 era atât de plină de sentimente puternice, încât orice pierdere nu-i făcea vreo impresie. Existase o vreme când scrutase câmpurile în fiecare dimineață și în fiecare seară, căutându-și băieții. Când stătuse în fața ferestrei deschise, ignorând muștele, cu capul lăsat pe umărul stâng, cu ochii privind spre dreapta. O umbră de nor pe drum, o bătrână,

o capră răzleață, nepriponită, rumegând scaieți – toate, la început, păreau a fi Howard – ba nu, Buglar. Până la urmă încetase să mai facă asta, iar chipurile lor de treisprezece ani se contopiseră complet cu fețișoarele lor de bebeluși, care i se arătau doar în somn. Când visele ei hoinăreau în afara numărului 124, oriunde li se năzărea, îi vedea uneori cățărați în arbori splendizi, cu picioruşele abia vizibile în frunziş. Uneori alergau de-a lungul căii ferate, parcă râzând prea tare ca să o audă, căci nu întorceau niciodată capul. Când se trezea, casa se îngrămădea peste ea: era uşa dincolo de care biscuiții şprițați se aliniau frumos; scările albe pe care fiica ei murea de plăcere să le urce; colțul în care Baby Suggs repara pantofi, din care o mică grămadă se mai găsea în magazie; locul exact de pe plită unde Denver se arsese la degete. Și, se înțelege, ranchiuna casei. Nu existase loc pentru niciun alt obiect sau corp până când sosise Paul D. şi spărsese cadrul, creând spațiu, mutând lucruri dintr-un loc în altul, schimbând, apoi rămânând în picioare în spațiul creat.

Așadar, îngenunchiată în camera de zi, în dimineața de după sosirea lui Paul D., era distrasă de două pătrate oranj, care semnalau goliciunea extremă a numărului 124.

El era răspunzător de asta. Emoțiile se ridicau la suprafață în prezența lui. Lucrurile deveneau ceea ce erau: monotonia era monotonă, căldura era fierbinte. Dintr-odată, dincolo de ferestre, exista o priveliște. Și, ce să vezi, mai şi cânta:

Bob de-orez, bob de fasole,
Pic de carne între ele.
Truda nu e chiar un joc,
Pita nu-i unsă deloc.

Acum se trezise şi cânta în timp ce repara lucrurile stricate tot de el în ajun. Frânturi de cântece vechi, învățate la ferma închisorii sau, după aia, în război. Nimic asemănător

cu ceea ce se cânta la Dulcea Casă, unde fiecare notă era plină de dor.

Cântecele pe care le ştia el din Georgia erau ca nişte cuie cu floarea lată, în care puteai lovi până te săturai:

Să-mi pun capul pe şina de tren,
Trenul să vină, mintea să-mi liniştească
Greutatea de-aş avea-o în var,
L-aş biciui pe căpitan, pân-ar orbi.
Cinci cenţi,
Zece cenţi,
Spargi timpul, spărgând stânci de calcar.

Dar nu erau potrivite, cântecele astea. Erau prea gălăgioase, prea energice pentru trebuşoarele casnice de care se apuca: să fixeze picioarele meselor, să înlocuiască geamuri.

Nu se putea întoarce la „Furtună peste ape", pe care-l cântau sub arborii de la Dulcea Casă, aşa că se mulţumea să scoată un „mmmmmmm", introducând şi câte un vers, dacă-şi amintea vreunul, iar cel care apărea cu cea mai mare frecvenţă era „Picioare goale şi sevă de muşeţel/ Mi-am scos pantofii şi clopul la fel".

Era tentant să modifici cuvintele („Dă-napoi pantofii, dă-napoi şi clopul"), fiindcă el nu credea că poate trăi cu o femeie – orice femeie – două luni din trei. Cam atâta suporta să rămână în acelaşi loc. După Delaware şi, înainte de asta, Alfred, Georgia, unde dormise sub pământ şi se târâse la lumina soarelui cu singurul scop de a sfărâma pietre, a pleca atunci când era pregătit s-o facă era singura cale de a se convinge că nu va mai trebui să doarmă, să se pişe, să mănânce sau să mânuiască barosul, înlănţuit.

Dar asta nu era o femeie obişnuită, într-o casă obişnuită. De îndată ce trecuse prin lumina roşie, ştiuse că, în comparaţie cu 124, restul lumii era pustiu. După Alfred, îşi izolase

o porţiune măricică a creierului, operând numai cu partea care-l ajuta să umble, să mănânce, să doarmă, să cânte. Dacă putea îndeplini aceste activităţi – adăugând şi puţină muncă şi puţină dragoste – altceva nu cerea, căci mai mult, l-ar fi obligat să zăbovească asupra chipului lui Halle și râsului lui Sixo. Să-și amintească de tremuratul dintr-o cușcă săpată în pământ. Recunoscător pentru ziua petrecută în soare, muncind ca un catâr la carieră, fiindcă dacă avea un baros în mână nu mai tremura. Cușca reuşise ceea ce nu reușise Dulcea Casă, ceea ce nu reușiseră roboteala lui îndobitocită și traiul lui de câine: să-l înnebunească, dar fără să-şi piardă minţile.

În momentul când ajunsese în Ohio, apoi la Cincinnati, apoi la casa mamei lui Halle Suggs, credea că văzuse şi simţise tot ce se putea. Chiar şi acum, înlocuind geamul pe care-l spărsese, nu-și putea explica plăcerea şi surprinderea de a o fi văzut vie pe soţia lui Halle, desculţă și cu părul despletit, dând colţul casei cu pantofii şi ciorapii în mână. Porţiunea izolată a minţii i se deschisese, ca o încuietoare bine unsă.

— Mă gândeam să-mi caut de lucru pe-aici. Ce zici?

— Nu găsești mare lucru. Mai mult pe râu. Și cu porcii.

— Păi, n-am muncit în viaţa mea pe apă, dar pot ridica lucruri cât mine de grele, inclusiv porci.

— Albii-s mai de treabă aici ca în Kentucky, dar poate va trebui să dai puţin din coate.

— Chestia nu-i dacă dau din coate, chestia e unde. Zici că-i în regulă să dau din coate aici?

— Mai mult decât în regulă.

— Fata ta, Denver. Mie mi se pare că are altă părere.

— De ce spui asta?

— Are aerul că aşteaptă ceva. Aşteaptă altceva, nu pe mine.

— Nu știu ce-ar putea fi.

— Bine, orice-ar fi, ea crede că-i stau în cale.

— Nu-ți bate capul cu ea. E un copil vrăjit. De la început.

— Serios?

— Mda. Nu i se poate întâmpla nimic rău. Vezi și tu. Toți cei pe care i-am cunoscut sunt morți sau dispăruți, ori morți *și* dispăruți. Ea, nu. Nu și Denver a mea. Chiar și când o purtam în pântec, când a devenit clar că n-o voi scoate la capăt – ceea ce însemna că nici ea n-o va scoate la capăt – a făcut să apară fata aia albă, acolo pe deal. Ultima de la care mă puteam aștepta la ajutor. Iar când învățătorul ne-a găsit și a dat buzna aici, cu pușca și cu oamenii legii...

— Învățătorul v-a găsit?

— I-a luat ceva vreme, dar ne-a găsit. În cele din urmă.

— Și nu v-a luat înapoi?

— O, nu. Nu m-aș fi întors acolo. Nu-mi pasă cine pe cine a găsit. Orice fel de viață, dar aia nu. M-am dus la închisoare în loc de asta. Denver era încă mititică, așa că a venit cu mine. Acolo, șobolanii mușcau orice, dar nu și pe ea.

Paul D. îi întoarse spatele. Voia să afle mai mult, dar poveștile de la închisoare îl duceau înapoi în Alfred, Georgia.

— Îmi trebuie niște cuie. E cineva p-aici care să-mi împrumute, ori trebuie să merg în oraș?

— Mai bine du-te în oraș. Îți mai trebuie și alte lucruri.

După o singură noapte, vorbeau ca o pereche căsătorită. Săriseră peste iubire și făgăduieli, merseseră direct la „Zici că-i în regulă să dau din coate aici?“

Pentru Sethe, viitorul însemna să țină trecutul în șah. „Viața mai bună“ pe care credea că o trăiau ea și Denver pur și simplu nu era „cealaltă“.

Faptul că Paul D. se ivise din „cealaltă viață“ în patul ei însemna tot „ceva mai bine“, iar ideea unui viitor împreună

cu el, ori, de ce nu, fără el, începea să-i apară în minte. Cât despre Denver, unicul lucru important pentru ea era că Sethe se străduia s-o apere de trecutul care încă pândea.

Plăcut tulburată, Sethe evită camera de zi și privirile pline de înțeles ale lui Denver. Așa cum se așteptase – cum merg lucrurile în viață – nu-i folosi la nimic. Denver constituia o interferență prea puternică și în a treia zi îl întrebă direct pe Paul D. cât avea de gând să mai zăbovească pe-acolo.

Cuvintele ei îl jigniră atât de rău că nu nimeri masa. Cana de cafea căzu pe dușumea, rostogolindu-se pe scândurile înclinate până la ușa de la intrare.

— Să mai zăbovesc? Paul D. nici măcar nu se uită la mizeria pe care o făcuse.

— Denver, ce te-a apucat? Sethe își privi fiica, simțindu-se mai curând rușinată decât furioasă.

Paul D. își scărpină perii de pe bărbie:

— Poate că e cazul s-o iau din loc.

— Nu! Sethe se miră cât de tare vorbise.

— Știu eu ce vrea el, zise Denver.

— Ei bine, nu știi, i-o întoarse Sethe, și nu trebuie să știi nici ce vrei tu. Să nu mai aud vreo vorbă de la tine.

— Eu doar am întrebat dacă...

— Șșșt! Șterge-o de aici. Du-te și stai jos, undeva.

Denver își luă farfuria și plecă de la masă, nu înainte de-a adăuga un spate de pui și niște pâine mormanului pe care

îl ducea cu ea. Paul D. se aplecă să șteargă cafeaua vărsată, cu batista lui albastră.

— Lasă-mă pe mine.

Sethe sări în picioare și se duse la sobă. În spatele ei atârnau câteva rufe, în diferite stadii de uscare. În tăcere, curăță podeaua și recuperă cana. Îi turnă o altă porție și-i așeză, grijulie, cana în față. Paul D. atinse marginea cănii, dar nu vorbi, ca și cum până și a mulțumi era o obligație imposibil de asumat, iar cafeaua era un dar pe care nu-l putea accepta.

Sethe își reluă locul pe scaun și tăcerea se prelungi. În cele din urmă își dădu seama că dacă avea s-o rupă cineva, acea persoană trebuia să fie ea.

— Nu așa am educat-o.

Paul D. mângâie buza cănii.

— Sunt tot atât de surprinsă de comportarea ei, pe cât ești tu de jignit.

Paul D. o privi pe Sethe.

— Există o istorie în spatele întrebării ei?

— O istorie? Ce vrei să spui?

— Adică, a trebuit să pună întrebarea asta, sau să dorească s-o pună, și altcuiva înainte de mine?

Sethe strânse pumnii și și-i înfipse în șolduri.

— Ești un nemernic la fel de mare ca ea.

— Ei, hai, Sethe!

— Da, vin. Chiar vin!

— Știi bine ce voiam să spun.

— Știu și nu-mi place.

— Isuse! șopti el.

— Cine? Sethe ridicase din nou vocea.

— Isus. Am zis „Isuse". N-am făcut decât să mă așez la masă și am fost insultat de două ori. O dată pentru că mă

aflu aici, iar a doua oară fiindcă am întrebat de ce m-a insultat prima dată.

— Nu te-a insultat.

— Nu? Mie așa mi se pare.

— Uite ce e, îți cer iertare în numele ei. Îmi pare cu adevărat...

— Nu poți cere iertare în numele nimănui. Trebuie s-o facă ea, personal.

— Atunci voi avea grijă s-o facă, oftă Sethe.

— Știi ce mă interesează pe mine? Întrebarea pe care mi-a pus-o era și în mintea ta?

— O, nu. Nu, Paul D. O, nu.

— Prin urmare, ea are una în minte, iar tu alta? Adică, presupunând că ce are ea în cap se poate numi minte.

— Nu te supăra, dar nu vreau să mai aud nici o vorbă împotriva ei. Am s-o cert eu. Tu las-o în pace.

Riscant, își spuse Paul D., foarte riscant. Ca o femeie-fostă-sclavă să iubească ceva cu atâta patimă era periculos, mai ales dacă își concentra iubirea asupra odraslelor ei. Cel mai bun lucru, o știa, era să iubești puțin de tot; totul, dar numai câte puțin, în așa fel încât când îi frângeau spinarea sau îl băgau în sac să-ți mai rămână, poate, nițică dragoste pentru următorul.

— De ce? o întrebă el. De ce crezi că trebuie să răspunzi tu pentru ea? Să-ți ceri scuze pentru ea? Doar e matură.

— Nu contează cum e. Matură nu înseamnă nimic pentru o mamă. Copilul e copil. Crește mai înalt, îmbătrânește, dar matură? Asta ce vrea să zică? Pentru mine, în sufletul meu, nu înseamnă nimic.

— Înseamnă că trebuie să răspundă dacă face ceva. Nu poți s-o protejezi în fiecare clipă. Ce se întâmplă dacă mori?

— Nimic! O ocrotesc cât trăiesc și o ocrotesc și după aia!

— Da, bine, am terminat, zise el. Las-o baltă.

— Așa este, Paul D. Mai clar nu-ți pot explica, dar așa este. Dacă ar fi să aleg... Da' nici măcar nu-i de ales.

— Asta-i problema. Toată problema. Eu nu-ți cer să alegi. Nimeni nu ți-ar cere-o. Mă gândeam că... Ei bine, mă gândeam că ai putea... că ar fi puțin loc și pentru mine.

— Dar ea mi-o cere.

— Nu merge așa. Trebuie să-i spui cinstit. Spune-i că nu e vorba de-a alege pe cineva în defavoarea ei – că vrei să mai faci loc cuiva alături de ea. Trebuie să i-o spui. Și dacă i-o spui serios, atunci trebuie să mai știi și că mie nu-mi poți pune căluș. În niciun fel nu i-aș face rău și nu m-aș da în lături să-i fac rost de tot ce are nevoie, dacă pot, dar să nu-mi spui să-mi țin gura când se poartă urât. Dacă mă vrei aici, nu-mi pune căluș.

— Poate ar trebui să las lucrurile așa cum sunt, zise ea.

— Cum sunt?

— Ne descurcăm.

— Dar înăuntru?

— Nu merg înăuntru.

— Sethe, dacă sunt aici cu tine, cu Denver, poți să te duci oriunde dorești. Să sari, dacă ți-e poftă, fiindcă eu am să te prind, fato. Te prind înainte să cazi. Poți intra înăuntru oricât de mult vrei, eu te țin de glezne. Mă asigur că vii înapoi. Nu spun asta fiindcă am nevoie de un loc unde să stau. E ultimul lucru de care am nevoie. Ți-am zis, sunt un vagabond, dar merg în direcția asta de șapte ani. Am umblat peste tot pe-aici. În susul și-n josul statului, la est și la vest; am fost în teritorii fără nume, niciodată n-am stat mult într-un loc. Dar când am ajuns aici și am șezut afară, pe verandă, așteptându-te, ei bine, atunci am știut că nu mă îndrept

către un loc anume, mă îndrept spre tine. Putem construi o viață, fată dragă. O viață.

— Nu ştiu. Nu ştiu.

— Lasă pe seama mea. Să vedem cum merge. Fără promisiuni, dacă n-ai chef să le faci. Numa' să vedem cum merge. De acord?

— De acord.

— Vrei să laşi totul pe seama mea?

— Păi... În parte.

— În parte? El zâmbi. Bine. Uite o părticică. În oraş se ține un bâlci. Joi, mâine, pentru oamenii de culoare, iar eu am doi dolari. Eu, tu şi Denver o să-i cheltuim până la ultimul sfanț. Ce părere ai?

— Nu, spuse ea. Sau cel puțin ceea ce se pornise să spună (ce-ar fi zis șeful dacă-și lua o zi liberă?), dar chiar în clipa când rostea cuvintele se gândi cât de mult se bucurau ochii ei să-i privească fața.

Joi, greierii cântau din răsputeri, iar cerul, golit de albastru, era de un alb fierbinte la unsprezece dimineața. Sethe era nepotrivit îmbrăcată pentru caniculă, dar, fiind prima ei ieșire în societate în ultimii optsprezece ani, se simțea obligată să-și pună unica rochie bună, oricât era de grea, și o pălărie. Neapărat o pălărie. Nu voia să le întâlnească pe Lady Jones sau pe Ella cu capul îmbrobodit, de parcă s-ar fi dus la lucru. Rochia, un obiect aruncat, din lână pură, îi fusese dăruită de Crăciun lui Baby Suggs de către doamna Bodwin, femeia albă care o îndrăgea. Denver și Paul D. suportau mai ușor căldura, nesimțind niciunul nevoia de a se îmbrăca special pentru acea ocazie. Lui Denver ciucurii de la bonetă îi atârnau pe umeri. Paul D. era descheiat la vestă, nu purta haină și avea mânecile cămăşii suflecate până

deasupra coatelor. Nu se țineau de mână, dar umbrele li se contopeau. Privind în stânga, Sethe văzu cum toți trei alunecă peste colb, ținându-se de mâini. Poate că el avea dreptate. O viață. Urmărind umbrele care se țineau de mâini, îi fu rușine că era îmbrăcată ca pentru biserică. Ceilalți, din fața și din spatele lor, vor crede că-și dă aere, le arată că e altfel, fiindcă locuiește într-o casă cu două caturi; mai tare, fiindcă poate face, supraviețuind, lucruri pe care ei nu le pot face. Era bucuroasă că Denver rezistase la îndemnurile ei de a se găti; de a-și împleti cel puțin cosițele. Dar Denver nu se străduia prin nimic să facă ieșirea mai plăcută. Acceptase să vină, dar atitudinea ei era de tipul „Dați-i drumul. Încercați să mă faceți fericită." Fericit cu adevărat era Paul D. Dădea binețe oricărei persoane, pe o rază de opt metri. Glumea despre vreme și despre efectul acesteia asupra lui, țipa la ciori și era primul care mirosea trandafirii ofiliți. Tot timpul, indiferent ce făceau – dacă Denver își ștergea transpirația de pe frunte ori se apleca să-și lege șireturile; dacă Paul D. lovea cu piciorul o piatră ori se întindea să mângâie fața unui copilaș culcat pe umărul mamei – tot timpul cele trei umbre care porneau spre stânga se țineau de mâini. Nimeni nu observa asta în afară de Sethe, iar ea încetă să se mai uite după ce hotărî că era un semn bun. O viață. Posibil.

În susul și-n josul gardului depozitului de cherestea mureau trandafirii bătrâni. Cherestegiul care-i plantase cu doisprezece ani în urmă, ca să dea o înfățișare prietenoasă locului său de muncă – ceva care să elimine păcatul inerent în câștigarea pâinii zilnice prin felierea trunchilor de copac – fusese uluit de abundența lor, de cât de rapid se târâseră peste toată suprafața gardului de scânduri și stâlpi care despărțea depozitul de câmpul deschis, unde dormeau oameni fără adăpost, alergau copii și, o dată pe an, organizatorii bâlciului ridicau corturi. Cu cât se apropiau de ceasul

morții, cu atât mai puternic miroseau trandafirii și toți participanții asociau bâlciul cu mireasma rozelor putrede. Ceea ce-i amețea puțin și le provoca o sete strașnică, dar nu contribuia cu nimic la atenuarea vioiciunii cu care oamenii de culoare mărșăluiau pe drum în jos. Unii călcau pe marginile ierboase ale străzii, alții ocoleau căruțele ce mergeau prin mijlocul prăfos al drumului. Toți, asemenea lui Paul D., debordau de o bună dispoziție pe care putoarea trandafirilor muribunzi (asupra căreia Paul D. le atrase atenția tuturor celorlalți) nu reușea s-o tempereze. Când se împingeau la intrarea marcată cu o funie erau înfierbântați ca niște becuri. Li se tăia răsuflarea la vederea oamenilor albi dezlănțuiți: performând numere de magie, giumbușlucuri, unii fără cap, alții cu două capete, înalți de șase metri ori doar de unu jumate, cântărind o tonă, tatuați pe tot corpul, mâncând sticlă, înghițind flăcări, scuipând panglici, înnodându-și trupul, formând piramide, jucându-se cu șerpi și cărându-și unii altora pumni în cap.

Toate astea erau reclame, citite de cei ce știau să citească și auzite de cei ce nu știau, iar faptul că nimic nu era adevărat nu le diminua deloc entuziasmul. Cel ce striga reclamele le adresă injurii, lor și copiilor lor („Negrișori liberi!"), dar petele de mâncare de pe jiletca lui și gaura din pantaloni îl făceau destul de inofensiv. Oricum, era un preț mic de plătit pentru o distracție cu care se prea putea să nu se mai întâlnească. Merita să cheltuiești doi bănuți și să încasezi o insultă ca să vezi albii ce se dădeau în spectacol. Așa că, deși bâlciul era mai mult decât mediocru (motiv pentru care fusese acceptată o Joi de Culoare) le oferea celor patru sute de negri din gloată fior după fior după fior.

Doamna-de-o-tonă scuipă în direcția lor, dar trupul ei voluminos scurtă traiectoria scuipatului, iar ei se bucurară, parșiv, de neputința răutăcioasă din ochii ei porcini.

Dansatoarea-din-O-Mie-și-Una-de-Nopți își scurtă reprezentația la trei minute, în loc de cele cincisprezece normale, câștigând simpatia copiilor, care abia așteptau să-l vadă pe Abu-Îmblânzitorul-de-Șerpi, numărul următor.

Denver cumpără voronic, lemn-dulce, mentă și limonadă de la o tejghea la care vindea o fată albă mititică, încălțată cu cizmulițe înalte, domnești. Calmată de zahăr, împresurată de o mulțime pentru care nu constituia atracția principală, ba, dimpotrivă, i se adresa din când în când cu „Hei, Denver!", era suficient de încântată pentru a chibzui la posibilitatea ca Paul D. să nu fie un dezastru chiar atât de mare. Mai mult, era în persoana lui ceva – când ei trei o priviră împreună pe Pitică dansând – ce făcea ca privirile altor negri să fie blânde, amabile, ceva ce Denver nu-și amintea să mai fi citit pe fețele lor. Câțiva chiar o salutară din cap pe mama ei și-i zâmbiră, niciunul, se pare, capabil să rămână indiferent la bucuria pe care o simțea Paul D. El se bătu cu palmele peste genunchi când Uriașul dansă cu Pitica, când Omul-cu-două-capete dialogă cu el însuși. Îi cumpără lui Denver tot ce dorea și multe lucruri pe care nu le ceruse. Insistă ca Sethe să vadă chioșcuri în care ea nu dorea să intre. Când Neîmblânzitul-Sălbatic-African scutură zăbrelele și urlă *wa, wa*, Paul D. le povesti tuturor că-l știa de la Roanoke. Paul D. făcu cunoștință cu niște oameni și vorbi cu ei despre ce-ar fi putut găsi de lucru. Sethe răspunse cu zâmbete la zâmbetele primite. Denver se legăna de plăcere. La înapoierea acasă, deși acum îi precedau, umbrele celor trei se țineau încă de mână.

Din apă ieși o femeie complet îmbrăcată. Numai ce puse piciorul pe pământul solid că se și așeză, rezemându-se de un dud. Toată ziua şi toată noaptea rămase așa, cu capul proptit de trunchiul pomului într-o poziție suficient de neglijentă pentru a lăsa să se vadă ruptura din borul pălăriei de paie. O durea totul, dar mai cu seamă plămânii. Udă până la piele și respirând sacadat, petrecu orele acelea luptându-se cu greutatea pleoapelor. Briza de peste zi îi zvântă rochia; vântul de noapte i-o încreţi. Nimeni n-o văzuse ieşind din apă, nimeni nu trecu pe acolo întâmplător. Dacă ar fi văzut-o, mai mult ca sigur ar fi şovăit să se apropie de ea. Nu pentru că era udă ca un burete, moţăia şi respira ca un astmatic, ci pentru că, în aceste împrejurări vitrege, surâdea. Avu nevoie de întreaga dimineață următoare ca să-și revină şi să-și croiască drum prin crâng, pe lângă un imens templu de buxuşi, până la câmp și apoi în curtea casei cenușii ca ardezia. Din nou sleită de puteri, se aşeză pe primul loc la îndemână, un ciot de copac nu departe de treptele de la 124. Deja să ţină ochii deschiși nu-i mai era atât de greu. Putea să-i ţină aşa două minute întregi, chiar mai mult. Gâtul, cu o circumferinţă nu mai mare decât a unei farfurioare de ceai, i se îndoia mereu şi bărbia i se freca de gulerul de dantelă al rochiei.

Femeile care beau șampanie când nu au nimic de sărbătorit pot arăta astfel: pălăriile de paie cu borul rupt le stau adesea strâmb pe creștet; dau din cap în locuri publice; pantofii lor au șireturile dezlegate. Însă tenul lor nu arată ca acela al femeii care se odihnea lângă treptele de la 124. Ea avea pielea proaspătă, netedă și neridată nici măcar la articulațiile degetelor.

Târziu după-amiaza, când bâlciul se terminase, iar negrii, dacă erau băftoși, găseau câte o căruță să-i ducă acasă – dacă nu, se întorceau pe jos – femeia adormise din nou. Razele soarelui îi loveau fața direct, așa că atunci când Sethe, Denver și Paul D. apărură de după cotul drumului, nu văzură decât o rochie neagră, doi pantofi descheiați sub ea și nici urmă de Aici Băiete.

— Ia uite! zise Denver. Ce-o fi asta?

Și, dintr-o pricină pe care nu și-o putu explica imediat, în clipa când se apropie suficient ca să vadă chipul femeii, lui Sethe i se umplu instantaneu vezica urinară. Zise: „Oh, mă scuzați" și dădu fuga în spatele casei 124. De când fusese bebeluș și o îngrijise fata de opt ani care într-o zi i-o arătase pe mamă-sa, nu mai avusese o urgență atât de greu de stăpânit. Nu reuși să ajungă la privată. Trebui să-și ridice fustele chiar în fața ușii, iar apa care țâșni din ea era nesfârșită. Ca o iapă, se gândi, dar cum procesul nu se mai termina se răzgândi: nu, mai curând ca apa care inundase barca la nașterea lui Denver. Atât de multă încât Amy spusese: „Încetează, Lu. Ne scufundăm dacă o ții tot așa." Dar nu putea opri apa ce i se rupsese în uter și nici pe asta de acum nu avea cum s-o oprească. Nădăjduia că lui Paul D. nu-i va trece prin minte să vină s-o caute, să trebuiască s-o vadă ghemuită pe vine și făcând, în fața ușii closetului, o băltoacă prea adâncă pentru a o privi fără să te rușinezi. Tocmai când începu să se întrebe

dacă la bâlci vor mai accepta încă o pocitanie, şuvoiul se opri. Se aranjă şi fugi către verandă. Acolo, nu era nimeni. Toţi trei se aflau înăuntru – Paul D. și Denver stăteau în picioare în faţa străinei, care golea cană după cană de apă.

— A zis că-i e sete, explică Paul D. scoţându-și șapca. Straşnică sete, s-ar zice.

Femeia bău apa din cana pătată de cositor și mai ceru. Denver umplu cana de patru ori, iar femeia bău de parcă tocmai traversase deșertul. Când se sătură, pe bărbie îi rămase un strop de apă, dar nu încercă să-l șteargă. În loc de asta, o privi lung pe Sethe, cu ochi somnoroși. Prost hrănită, se gândi Sethe, și mai tânără decât sugera îmbrăcămintea: dantelă de calitate la guler, pălărie de femeie bogată. Pielea îi era impecabilă, cu excepţia a trei zgârieturi verticale pe frunte, atât de fine și de subţiri încât la început i se părură a fi firișoare de păr, păr de copilaș, înainte de a crește bogat și a forma șuviţe în claia neagră de sub pălărie.

— Eşti de prin părţile locului? o întrebă Sethe.

Ea dădu din cap că nu și se aplecă să-și scoată încălţările. Își trase rochia în sus până la genunchi și-și rulă ciorapii în jos. După ce-i îndesă în pantofi, Sethe observă că și picioarele femeii erau asemenea mâinilor, fine și delicate. Sigur a adus-o cineva într-o căruţă, își spuse Sethe. Probabil că-i una dintre fetele alea din West Virginia, aflată în căutarea a ceva mai bun decât o viaţă dedicată tutunului și sorgului. Sethe se apleca să ridice pantofii.

— Oare cum te-o fi chemând? întrebă Paul D.

— Preaiubita, răspunse ea, cu vocea atât de înceată și de aspră că fiecare schimbă priviri cu ceilalţi doi. Mai întâi îi contrarie vocea – abia după aceea, numele.

— Preaiubita. Ai și un nume de familie, Preaiubita? o întrebă Paul D.

— De familie? Părea uimită. Nu.

Apoi le spuse numele literă cu literă, pronunțând fiecare sunet cu atenție, ca și cum literele s-ar fi format pe măsură ce le rostea,

Sethe lăsă din mână pantofii; Denver se așeză, iar Paul D. zâmbi. Recunoscuse enunțarea elaborată a sunetelor caracteristică celor care, ca el, nu știau să citească, dar memoraseră literele numelui lor. Voi s-o întrebe despre rubedeniile ei, dar se răzgândi. O tânără de culoare, dacă hoinărea, lăsase în urmă o viață distrusă. La Rochester, unde fusese acum cinci ani, văzuse cinci femei sosind cu paisprezece copii de sex feminin. Toți bărbații lor – frați, unchi, tați, soți, fii – fuseseră eliminați rând pe rând. Aveau o singură bucată de hârtie cu adresa unui predicator de pe DeVore Street. În momentul ăla războiul se terminase de cinci ani, dar absolut nimeni, alb sau negru, nu părea că știe. Negrii rătăceau în grupuri mai mari sau mai mici, ori singuri, pe drumeagurile dosnice și cărările bătucite de ciurdele de vite, de la Schenectady până la Jackson. Buimaci, dar insistenți, se descoseau unul pe altul ca să afle ceva despre un văr, o mătușă, un prieten care îi îmbiase cândva cu „Treci pe la mine. Oricând te afli aproape de Chicago, treci, pur și simplu, pe la mine". Unii fugiseră dintr-o familie care nu avea mijloace să-i întrețină, alții mergeau către o familie; unii fugeau de recolte moarte, de rude moarte, de amenințări cu moartea, de pământuri rechiziționate. Băieți mai tineri decât Buglar și Howard; configurări și amestecuri de familii formate din femei și copii, în timp ce în altă parte, solitari, vânați și vânând, erau bărbații, bărbații, bărbații. Cu transportul public interzis, urmăriți de datorii și grupuri ku-klux-klan mizerabile, foloseau drumurile secundare, scrutau zarea ca să găsească vreun semn și se bazau doar unii pe alții.

Tăcuți, cu excepția vreunei vorbe bune, când se întâlneau, nici nu povesteau, nici nu întrebau despre nenorocirile care-i mânau dintr-un loc în altul. Albii nu suportau să fie subiect de bârfă. Toată lumea știa asta.

Așadar, el nu insistă să afle de la femeia cu pălăria ruptă de unde și de ce venea. Dacă ea dorea ca ei să știe și mai avea destulă putere să-și spună povestea până la capăt, avea s-o facă. Deocamdată, ceea ce-i preocupa era de ce anume avea nevoie femeia. Sub această întrebare universală, fiecare mai ascunsese câte una. Pe Paul D. îl mira cât de noi erau pantofii ei. Sethe era profund mișcată de numele ei dulce; amintirea pietrei funerare lucitoare o predispunea la o afecțiune specială față de femeie. Denver, însă, tremura. O sorbea din ochi pe frumoasa adormită și voia să știe mai mult.

Sethe își puse pălăria într-un cui și se întoarse, grațioasă, spre fată.

— Frumos nume, Preaiubita. Scoate-ți pălăria, te rog, iar eu am să pregătesc ceva. Numai ce ne-am întors de la bâlciul de lângă Cincinnati. Sunt multe de văzut acolo.

Cu spinarea dreaptă pe scaun, în toiul urărilor de bun-venit ale lui Sethe, Preaiubita adormise la loc.

— Domnișoară! Domnișoară! Paul D. o scutură delicat. Nu vrei să te întinzi puțin?

Ea întredeschise ochii și se ridică pe picioarele ei delicate, care, abia reușind să-și facă datoria, o purtară încet până în camera de zi. Ajunsă acolo, se prăbuși pe patul lui Baby Suggs. Denver îi scoase pălăria și-i acoperi picioarele cu pătura, două pătrate colorate. Răsufla ca o mașină cu aburi.

— Parc-ar fi bolnavă de anghină, zise Paul D., închizând ușa.

— Are febră? Denver, ți-ai dat seama?

— Nu. E rece.

— Atunci e bolnavă. Febra merge de la fierbinte la rece.

— Poate că are holeră, zise Paul D.

— Crezi?

— Toată apa aia. Semn sigur.

— Sărmana. N-avem nimic în casă să-i dăm. Va trebui să aştepte să-i treacă. Cumplită boală, dintre toate.

— Nu-i bolnavă! exclamă Denver şi patosul din vocea ei îi făcu să zâmbească.

Femeia dormi patru zile, trezindu-se şi ridicându-se în capul oaselor doar ca să bea apă. Denver o îngriji, îi veghe somnul profund, îi ascultă respiraţia grea şi, din iubire şi un nesăbuit simţ al posesiunii care pusese stăpânire pe ea, ascunse, ca pe un defect personal, incontinenţa Preaiubitei. Spălă în secret cearşafurile, după ce Sethe plecase la restaurant, iar Paul D. pornise în căutarea unor barje de descărcat. Fierse lenjeria intimă a femeii şi o înmuie în albăstreală, rugându-se ca febra să treacă fără să lase urme. O îngriji cu atâta devotament că uită să mănânce sau să viziteze camera de smarald.

— Preaiubita? şoptea Denver. Preaiubita? Iar când ochii negri se întredeschideau, tot ce reuşea să spună era: Sunt aici. Sunt încă aici.

Uneori, când Preaiubita zăcea cu ochii deschişi şi visători mai multă vreme, nescoţând niciun cuvânt, lingându-şi buzele şi suspinând din adâncul pieptului, pe Denver o cuprindea panica.

— Ce e? întreba.

— Greu, murmura Preaiubita. Locul ăsta atârnă greu.

— Vrei să te ridici?

— Nu, zicea vocea ei răguşită.

Preaiubitei i-au trebuit trei zile ca să observe peticele portocalii de pe cuvertura închisă la culoare. Denver era încântată, pentru că o ţineau pe pacienta ei trează mai multă

vreme. Părea absolut hipnotizată de petele acelea decolorate de portocaliu, chiar făcu efortul să se ridice pe cot și să le mângâie. Efort care o obosi repede, așa că Denver rearanjă cuvertura în așa fel încât partea mai veselă să stea sub ochii fetei bolnave.

Răbdarea, lucru necunoscut de Denver, puse stăpânire pe ea. Câtă vreme mama ei nu intervenea, era un model de compasiune, dar ori de câte ori Sethe încerca să ajute, devenea irascibilă.

— Azi a luat o lingură de ceva? întreba Sethe.

— Nu trebuie să mănânce dacă are holeră.

— Ești sigură că are? Paul D. și-a dat și el cu presupusul.

— Nu știu, dar, oricum, deocamdată nu trebuie să mănânce.

— Cred că bolnavii de holeră vomită întruna.

— Cu atât mai mult, nu?

— Bine, Denver, dar nici să nu moară de foame.

— Lasă-ne în pace, mamă. Am eu grijă de ea.

— A scos vreo vorbă?

— Ți-aș fi spus dacă ar fi scos.

Sethe își privi fiica și gândi: „Da, s-a simțit singură. Foarte singură".

— Mă-ntreb unde a dispărut Aici Băiete. (Sethe simțea că subiectul se cerea schimbat.)

— Nu se mai întoarce, zise Denver.

— De unde știi?

— Știu și gata.

Denver luă de pe tavă o pătrățică de mălai.

Întoarsă în camera de zi, Denver tocmai voia să se așeze, când Preaiubita făcu dintr-o dată ochii mari cât cepele. Inima lui Denver porni să bată nebunește. Nu pentru că vedea pentru întâia oară chipul acela fără umbrele somnului

pe el, nici pentru că ochii erau mari și negri. Nici pentru că albul acelor ochi era mult prea alb – un alb-albăstriu. O șoca faptul că, în profunzimea acelor ochi mari și negri, nu distingea niciun fel de expresie.

— Să-ți aduc ceva?

Preaiubiuta se uită la bucățica de mălai dulce din mâna lui Denver, iar Denver i-o întinse. Atunci ea zâmbi, iar inima lui Denver conteni să mai galopeze și fata se așeză – ușurată și mulțumită, ca un călător ajuns la liman.

Din momentul acela, și tot restul timpului, puteai fi sigur că zahărul îi va face plăcere. Ai fi zis că se născuse cu scopul de a mânca dulciuri. Miere cu fagure cu tot, tartine presărate cu zahăr, melasă întărită, în bidon, limonadă, caramele și orice desert aducea Sethe acasă de la restaurant. Rodea o acadea până o fărâma de tot și ținea în gură bucățele mult timp după ce supsese tot siropul. Denver râdea, Sethe surâdea, iar Paul D. zicea că-i vine rău de la stomac.

Sethe era încredințată că era vorba de nevoia urgentă de energie a trupului care-și revenea după o boală urâtă. Dar era o nevoie ce continua să se manifeste și în plină sănătate radioasă, fiindcă Preaiubita nu mergea nicăieri. Cu siguranță nu exista un loc unde s-ar fi putut duce. Ea nu pomenea niciunul și habar nu avea ce făcea în colțul acela de țară, ori de unde venise. Toți credeau că febra îi șubrezise memoria, așa cum tot din cauza ei se mișca foarte lent. Femeie tânără, de nouăsprezece, douăzeci de ani, mlădie, se deplasa ca o bătrână sau ca o grăsană, ținându-se de mobilă, sprijinindu-și capul în palmă, de parcă gâtul singur nu-l putea ține.

— Aveți de gând să-i dați pur și simplu de mâncare? De acum pentru totdeauna?

Pe Paul D. îl izbi iritarea din propria voce, simțindu-se zgârcit și mirându-se de propria atitudine.

— Denver ţine la ea. Nu-i chiar o povară. Ne gândeam să aşteptăm până respiră normal. Mie îmi sună încă a boală de plămâni.

— Ceva nu-i în regulă cu fata asta, mormăi Paul D., ca pentru sine.

— Nu-i în regulă, ce?

— Se comportă ca o bolnavă, vorbeşte ca o bolnavă, dar nu arată bolnavă. Pielea frumoasă, ochii vioi, puternică precum un taur.

— Nu e puternică, abia umblă, dacă nu se ţine de ceva.

— Asta zic şi eu. Nu poate umbla, da' am văzut-o ridicând şezlongul cu o mână.

— Nu cred!

— Nu-mi spune mie. Întreab-o pe Denver. Era de faţă.

— Denver! Hai un minut, te rog!

Denver încetă să mai stropească veranda şi-şi vârî capul înăuntru pe fereastră.

— Paul D. susţine că tu şi el aţi văzut-o pe Preaiubita ridicând şezlongul cu o mână. E adevărat?

Genele lungi şi dese făceau ca ochii lui Denver să pară mai jucăuşi decât erau; înşelători, chiar când, ca acum, îşi ţinea privirea pironită pe Paul D.

— Nu, zise. N-am văzut nimic de felul ăsta.

Paul D. se încruntă, dar nu spuse nimic. Dacă între ei ar fi fost o uşă deschisă, în clipa aceea s-ar fi zăvorât.

Apa de ploaie se ţinea cu încăpăţânare de acele de pin, iar Preaiubita nu-şi putea lua ochii de la Sethe. Aplecându-se ca să scuture cârpa udă, rupând beţe pentru aţâţarea focului, Sethe era linsă, gustată, mâncată de ochii Preaiubitei. Ca un membru al familiei, umbla prin casă, nepărăsind camera în care se afla Sethe decât dacă i se cerea anume sau i se

poruncea. Se scula cu noaptea-n cap ca să fie acolo, în așteptare, când Sethe intra în bucătărie ca să coacă pâine înainte de a pleca la lucru. În lumina lămpii și deasupra flăcărilor plitei umbrele lor se loveau și se intersectau pe tavan ca niște săbii negre. Preaiubita pândea la fereastră la ora două, când se întorcea Sethe, sau ieșea în prag; apoi pe verandă, pe treptele acesteia, pe potecă, pe drum, până când, în sfârșit, dând curs dorinței, începu să iasă pe Bluestone Road, din ce în ce mai departe în fiecare zi, ca s-o întâmpine pe Sethe și s-o conducă la 124. Era ca și cum în fiecare după-amiază s-ar fi îndoit din nou de revenirea celeilalte femei.

Pe Sethe o flata devotamentul sincer, liniștit al Preaiubitei. Aceeași adorație din partea fiicei sale (dacă ar fi primit-o) ar fi stânjenit-o, ar fi făcut-o să se înfioare la gândul că a crescut un copil ridicol de dependent. Dar compania acestei dulci, stranii musafire o măgulea, așa cum un dascăl este măgulit de zelul unui învățăcel.

Veni vremea când lămpile trebuiră aprinse mai devreme, fiindcă se înnopta din ce în ce mai repede. Sethe pleca la lucru pe întuneric; era întuneric și când Paul D. sosea acasă. Într-o astfel de seară, neagră și rece, Sethe tăie în patru o gulie și puse bucățile la foc mocnit. Îi dădu lui Denver un pumn de mazăre ca s-o aleagă și s-o lase în apă peste noapte. Apoi se așeză să se odihnească. Căldura cuptorului o moleși și se simți plutind spre somn când Preaiubita o atinse. O atingere nu mai grea decât un fulg, dar încărcată de dorință. Sethe se foi și privi în jur. Mai întâi la mâna moale și curată a Preaiubitei pusă pe umărul ei, apoi în ochii fetei. Dorul pe care-l văzu acolo era fără sfârșit. O implorare abia ținută în frâu. Sethe bătu ușor cu palma degetele Preaiubitei și aruncă o privire spre Denver, ai cărei ochi se concentrau asupra sarcinii de a alege mazărea.

— Unde-s diamantele tale? Peaiubita îi cerceta fața lui Sethe.

— Diamantele? Ce să fac eu cu diamante?

— Din urechi.

— Aș vrea eu să am. Cândva am avut niște cristale. Cadou de la o doamnă pentru care lucram.

— Povestește, zise Preaiubita, cu un zâmbet larg, fericit. Povestește despre diamantele tale.

A devenit modalitatea de a o hrăni. Așa cum Denver descoperise și profitase de splendidul efect al dulciurilor asupra Preaiubitei, Sethe află că povestitul îi provoca fetei o profundă satisfacție. Sethe se mira (în aceeași măsură în care Preaiubita se bucura), fiindcă fiecare referire la viața ei trecută era dureroasă. Totul era suferință și pierdere. Ea și Baby Suggs căzuseră de acord, fără să discute între ele, că viața era de nepovestit; întrebărilor lui Denver, Sethe le răspunsese monosilabic sau cu reverii confuze și incomplete. Chiar când vorbea cu Paul D., cu care trăise câte ceva în comun, cu care putea sta de vorbă cât de cât calm, durerea era mereu prezentă, ca un punct sensibil din colțul gurii, rămas după ce ai mușcat.

Dar când începu să povestească despre cercei constată că voia s-o facă și că-i plăcea. Poate că explicația consta în distanța dintre acele evenimente și Preaiubita, ori în aviditatea cu care aceasta asculta – în orice caz, era o plăcere la care nu se aștepta.

Peste zornăitul boabelor de mazăre și mirosul puternic al guliei de pe foc, Sethe povesti despre cristalele care-i atârnaseră cândva din urechi.

— Doamna aia pentru care am lucrat în Kentucky mi le-a dăruit când m-am măritat. Ceea ce se numea măritiș acolo și atunci. Cred că și-a dat seama cât m-am simțit de

prost când am aflat că nu va fi nici o ceremonie, că nu va veni un preot. Nimic. Eu credeam că ar trebui să fie ceva – să se spună că era drept și adevărat. Nu voiam să fiu doar eu, mutată pe un pat de scânduri acoperit cu pănuși. Ori numai eu, venită cu oala mea de noapte în baraca lui. Mă gândeam că ar fi trebuit să fie o ceremonie, ceva, poate dans. Câteva garofițe în părul meu. (Sethe zâmbi.) Nu am participat înainte la nici o nuntă, dar am văzut în ziar rochia de mireasă a doamnei Garner și am auzit-o povestind cum e. Un kilogram de stafide în tort, zicea, și patru oi întregi. Lumea s-a ghiftuit până a doua zi. Asta voiam. Un ospăț, poate, ca eu, Halle și toți cei de la Dulcea Casă să ne punem la masă și să mâncăm ceva deosebit. Să invităm alte persoane de culoare de pe la Covington ori High Trees – locurile alea unde se ducea Sixo, pe furiș. Dar n-avea să fie nimic. Lumea spunea că e în regulă să fim soț și soție, atât și nimic mai mult.

Ei bine, mi-am pus în gând să am cel puțin o rochie, alta decât cea din pânză de sac în care lucram de obicei. Așa că m-am apucat să fur materiale și am sfârșit prin a avea o rochie cum nici nu visezi. Partea de sus era din două fețe de pernă șterpelite din coșul de lucru. Partea din față a fustei era o eșarfă pe care picase o lumânare aprinsă, găurind-o, și unul dintre vechile ei șaluri pe care probam fierul de călcat. Spatele mi-a dat mult timp de furcă. Nu găseam o țesătură a cărei lipsă să nu se simtă imediat. Vezi tu, după nuntă trebuia să desfac rochia și să pun la loc fiecare bucățică. Halle a avut răbdare, m-a așteptat să termin. Știa el că n-o să mă mărit până n-o am. Până la urmă am luat plasa de țânțari de pe un cui din șură. O foloseam la strecuratul piftiilor. Am ținut-o în apă și am spălat-o cât am putut de bine și am însăilat-o să fie spatele fustei. Iată-mă, așadar, în cea mai urâtă rochie de mireasă pe care ți-o poți imagina. Numai

șalul de lână mă împiedica să arăt ca o pațachină îmbrăcată cu haine de căpătat. N-aveam decât paisprezece ani; socot că de-aia oi fi fost așa de mândră.

Oricum, mai mult ca sigur doamna Garner m-a văzut purtând-o. Eu credeam că fur cu șiretenie; când colo, ea știa tot. Până și de luna noastră de miere: m-am dus în lanul de porumb cu Halle. Acolo ne-am dus prima dată. O după-amiază de sâmbătă era. S-a dat bolnav, ca să nu trebuiască să meargă să muncească în oraș în ziua aia. De obicei lucra sâmbetele și duminicile ca să plătească eliberarea lui Baby Suggs. Dar s-a învoit zicând că e bolnav, eu am pus pe mine rochia și am intrat în lan ținându-ne de mână. Și acum simt mirosul știuleților care se coceau în locul unde erau Sixo și Paulii. A doua zi, doamna Garner m-a chemat cu degetul făcut cârlig și m-a luat sus, în dormitorul ei. A descuiat o cutie de lemn și a scos din ea o pereche de cercei din cristal. A zis: „Vreau să primești asta de la mine, Sethe". „Da, doamnă", am zis eu. „Ți-s găurite urechile?" a zis ea. „Nu, doamnă", am zis eu. „Atunci găurește-le", a zis ea, „ca să-i poți purta. Țin mult să-i ai și vreau ca tu și Halle să fiți fericiți". I-am mulțumit, dar nu am purtat niciodată cerceii până n-am plecat de acolo. După ce am venit în casa asta de aici, într-o zi Baby Suggs mi-a desfăcut combinezonul și i-a scos la iveală. Am stat chiar acolo lângă sobă, cu Denver în brațe, și am lăsat-o să-mi facă găuri în urechi, să-i pot purta.

— Nu te-am văzut niciodată cu cercei, zise Denver. Acuma unde-s?

— Duși, zise Setehe. S-au dus de mult.

N-a mai vrut să rostească nici o vorbă. Până data viitoare, când ele trei au fugit cu vântul în piept înapoi în casă, cu cearșafurile și combinezoanele leoarcă. Gâfâind, râzând, au întins rufele pe scaune și pe masă. Preaiubita bău pe săturate

apă din găleată, privind cum Sethe ștergea părul lui Denver cu un prosop.

— Poate c-ar fi bine să-l despletim? întrebă Sethe.

— Ah, ah. Mâine.

Denver se cocoșă la gândul că ar putea fi trasă de păr cu un pieptene fin.

— Azi este întotdeauna aici, observă Sethe. Mâine, niciodată.

— Doare, protestă Denver.

— Piaptănă-l zilnic și nu te mai doare.

— Auu!

— Femeia ta nu ți-a aranjat niciodată părul? întrebă Preaiubita.

Sethe și Denver își ridicară ochii spre ea. După patru săptămâni încă nu se obișnuiseră cu vocea răgușită și cu melodia care se ghicea în ea. Vecină cu muzica, având o cadență diferită de a lor.

— Femeia mea? Adică mama? Dacă a făcut-o, nu-mi amintesc. N-am văzut-o decât de câteva ori, afară pe câmp, și o dată când muncea pe plantația de indigo. Când mă trezeam dimineața, ea era deja în șirul de lucrători. Dacă era lună plină, munceau și la lumina lunii. Duminica dormea buștean. Probabil m-a alăptat două sau trei săptămâni – la fel ca celelalte femei. Apoi s-a întors la muncă și am supt de la altă femeie, care avea sarcina asta. Așa că răspunsul pentru tine este „nu“. Cred că nu. Nu mi-a aranjat niciodată părul, nimic de felul ăsta. Nici măcar nu dormeam în aceiași baracă, în cele mai multe nopți de care-mi amintesc. Era prea departe de locul de apel, probabil. Dar ceva tot a făcut. M-a luat în brațe și m-a dus în spatele afumătoarei. Acolo, în spate, și-a desfăcut rochia la piept, și-a ridicat sânul și a arătat cu degetul sub el. Pe coșul pieptului avea un cerc cu o cruce,

arse cu fierul roșu pe piele. A zis: „Asta-i mama ta. Asta" și iar a arătat cu degetul. „Acuma eu sunt singura care mai port însemnul ăsta. Restul – morți. Dacă mi se întâmplă ceva și nu mă recunoști după chip, știi că sunt eu după ăsta." Teribil ce m-a speriat. N-am putut să mă gândesc decât că era extraordinar de important și că trebuia să-i spun tot ceva important ca răspuns, dar nu-mi venea nimic în minte, așa că i-am zis exact ceea ce gândeam: „Da, mamă. Dar tu cum o să mă cunoști? Cum o să mă cunoști? Însemnă-mă și pe mine", am zis. „Arde-mă și pe mine cu fierul roșu."

Sethe chicoti.

— A făcut-o? întrebă Denver.

— M-a plesnit peste față.

— De ce?

— Atunci n-am înțeles. N-am înțeles decât după ce am avut și eu stigmatul meu.

— Cu ea ce s-a întâmplat?

— Spânzurată. Când au tăiat ștreangul, nimeni n-ar fi putut spune dacă avea sau nu avea un cerc cu cruce, cu atât mai puțin eu, și să știți că m-am uitat bine.

Sethe adună părul de pe pieptene și lăsându-se pe spate îl aruncă în foc. Explodă într-o ploaie de stele și mirosul degajat le înfurie.

— O, Isuse, zise și se ridică în picioare, atât de brusc încât pieptenele înfipt în părul lui Denver căzu pe podea.

— Mamă? Ce s-a întâmplat, mamă?

Sethe merse până la un scaun, ridică de pe el un cearșaf și-l întinse cât îi permiteau brațele desfăcute. Apoi îl împături, reîmpături și îndoi încă o dată. Luă altul. Niciunul nu era complet uscat, dar nu renunță, fiindcă împăturirea îi făcea bine. Simțea nevoia să-și folosească mâinile, fiindcă își adusese aminte de ceva ce uitase că știa. Ceva intim și

rușinos, care alunecase într-o fantă a memoriei, chiar în spatele palmei date peste față și al crucii încercuite.

— De ce au spânzurat-o pe mama ta? întrebă Denver. Era pentru prima oară că afla ceva despre mama mamei ei. Unica bunică pe care o cunoscuse fusese Baby Suggs.

— N-am aflat niciodată. Au fost mulți, zise Sethe, dar ceea ce devenea tot mai clar în timp ce împăturea și reîmpăturea rufele jilave era fața femeii Nan, care o apucase de mână și o trăsese departe de grămadă înainte de a putea desluși însemnul. Nan era cea pe care o cunoștea cel mai bine, cea care era prin preajmă toată ziua, care îngrijea bebelușii, gătea, avea un braț sănătos și din celălalt numai jumătate. Și care folosea cuvinte deosebite. Cuvinte pe care Sethe le înțelesese atunci, dar acum nu și le amintea și nu le putea repeta. Era încredințată că din pricina asta își amintea atât de puține lucruri de dinainte de Dulcea Casă, cu excepția muzicii și a dansului și a nemaipomenitei înghesuieli. Uitase și ce-i spusese Nan, odată cu limbajul în care îi vorbise. Aceeași limbă pe care o vorbea și mama ei și pe care de acum n-avea s-o mai audă niciodată. Dar mesajul – exista și fusese acolo tot timpul. Strângând la piept cearșafurile albe și ude, extrăgea sens dintr-un cod pe care nu-l mai înțelegea. Noapte. Nan ținând-o strâns cu brațul sănătos, agitând în aer ciotul celuilalt. „Îți povestesc. Îți povestesc, fetițo Sethe." Îi povestise că ea, Nan, fusese împreună cu mama ei încă de pe mare. Pe ambele, membrii echipajului le violaseră în repetate rânduri. „Ea s-a descotorosit de toți pruncii în afară de tine. Pe cel de la echipaj l-a aruncat pe insulă. Pe alții, proveniți de la alți albi, i-a aruncat de asemenea. Nebotezați, i-a lepădat. Ție ți-a dat numele bărbatului negru. În jurul acestuia ea și-a încolăcit brațele. Niciodată nu i-a îmbrățișat pe alții. Niciodată. Îți spun. E așa cum îți spun, fetițo Sethe."

Ca fetiță, Sethe nu fusese impresionată. Ca femeie în toată puterea, Sethe era furioasă, dar n-ar fi putut spune de ce. Un dor mare de Baby Suggs o îmbrățișă ca un talaz. În liniștea de după vuietul acestuia, Sethe le privi pe cele două fete așezate lângă plită: musafira bolnăvicioasă, puțintică la minte și fiica însingurată, iritabilă. Păreau micuțe și îndepărtate.

— Paul D. va fi aici într-un minut, zise.

Denver oftă, ușurată. O vreme, acolo, în timp ce mama ei împăturea rufele spălate, dusă pe gânduri, strânsese din dinți și se rugase să înceteze. Denver detesta poveștile mamei în care ea nu figura, din care motiv niciodată nu întreba despre altceva decât despre Amy. Restul era o lume puternică și strălucitoare, făcută astfel de absența lui Denver din ea. Nefiind în ea, o ura și voia ca Preaiubita s-o urască și ea, deși nu erau șanse ca așa ceva să se întâmple. Preaiubita folosea orice prilej ca să pună întrebări ciudate, s-o facă pe Sethe să vorbească. Denver observase cât era de avidă de poveștile lui Sethe. Acum mai observă încă ceva. Întrebările puse de Preaiubita: „Unde-s diamantele tale?“ „Femeia ta nu ți-a aranjat niciodată părul?“ și, cea mai uimitoare, „Povestește-mi despre cercei.“

De unde știa?

Preaiubita era radioasă, iar lui Paul D. nu-i plăcea asta. Cu femeile se petrecea același lucru ca și cu tufele de căpșuni înainte de a le crește vrejurile subțiri: nuanța culorii se schimba. Pe urmă veneau lujerii, pe urmă mugurii. În momentul când petalele albe se ofileau și se iveau fructele de culoarea mentei, luciul frunzei era aurit și cerat. Așa arăta acum Preaiubita – aurită și lucioasă. Paul D. începu s-o posede pe Sethe la trezire, așa încât când cobora pe scările albe, jos unde ea făcea azima sub ochii Preaiubitei, avea mintea limpede.

Seara, când se întorcea acasă și ele trei erau împreună, așternând masa pentru cină, strălucirea ei era atât de accentuată încât se mira că Denver și Sethe nu o vedeau. Sau poate o vedeau. Neîndoielnic, femeile își dădeau seama, ca și bărbații, când una dintre ele era în călduri. Paul D. o examina atent pe Preaiubita, ca să vadă dacă și ea știa, dar ea nu-l băga deloc în seamă – adesea nici nu răspundea la întrebările directe. Se uita la el și nu deschidea gura. Stătea la ei de cinci săptămâni și nu știau mai multe despre ea decât atunci când o găsiseră dormind pe butuc.

Ședeau în jurul mesei pe care Paul D. o rupsese când venise la 124. Picioarele reparate ale mesei erau mai solide decât înainte. Varza se terminase și oasele lucioase rămase de

la picioarele de porc stăteau îngrămădite pe farfurii, împinse într-o parte. Sethe împărţea budinca din pâine, murmurându-și speranța că era bună, cerându-şi scuze în prealabil, așa cum fac bucătarii cu experiență, când ceva de pe fața Preaiubitei, un fel de adorație de cățeluş căreia îi cădea pradă când o privea pe Sethe, îl făcu pe Paul D. să vorbească.

— Nu ai frați sau surori?

Preaiubita se jucă cu lingura, dar nu privi către el.

— Nu am pe nimeni.

— Atunci ce căutai când ai venit aici? o întrebă el.

— Locul ăsta. Căutam locul ăsta, unde să stau.

— Ți-a spus cineva despre casa asta.

— Ea mi-a spus. Când eram la pod, mi-a spus ea.

— Trebuie să fi fost cineva de altădată, zise Sethe.

Din zilele când 124 fusese o haltă intermediară, unde soseau întâi mesajele, apoi expeditorii lor. Unde știrile se înmuiau ca boabele de fasole puse în apă primăvara – până deveneau destul de fragede ca să poată fi digerate.

— Cum ai venit? Cine te-a adus?

Acum ea îl privi fix, dar nu răspunse.

Le simțea pe Sethe și pe Denver gata să intervină, încordându-și mușchii stomacali, îndreptând antene lipicioase, ca firele plasei de păianjen, una spre cealaltă. Se hotărî să forțeze lucrurile.

— Te-am întrebat cine te-a adus aici.

— Am venit pe jos, zise ea. Un drum lung, lung, lung. Nimeni nu m-a adus. Nimeni nu m-a ajutat.

— Aveai pantofi noi. Dacă ai mers atât de mult, de ce nu se vedea?

— Paul D.!

— Vreau să ştiu, se încăpățână el, ținând în mână mânerul cuțitului ca pe un par.

— Am luat pantofii. Am luat rochia. Şireturile nu se potriveau, strigă ea, aruncându-i o privire atât de rea că Denver o prinse de braţ.

— Te învăţ eu, zise Denver, cum să-ţi legi şireturile.

Drept răsplată, primi un zâmbet al Preaiubitei.

Paul D. avu senzaţia că un peşte mare, argintiu, îi scăpase din mâini în momentul când îl prinsese de coadă. Că acum fugea înapoi în apa neagră, pierdut, în afară de lucirile care-i marcau traseul. Dar, dacă strălucirea ei nu era pentru el, pentru cine era? Nu cunoscuse vreo femeie care să se ilumineze pentru nimeni anume, care să emită doar aşa, un anunţ general. Din experienţa sa, lumina apărea atunci când exista o ţintă. Ca femeia-de-la-cincizeci-de-kilometri, anostă ca fumul când aşteptase cu ea în şanţ, dar plină de lumină stelară când ajunsese acolo Sixo. Nu-şi amintea să fi greşit în interpretarea semnelor. Ele existaseră în momentul când contemplase picioarele ude ale lui Sethe, altminteri nu s-ar fi încumetat în ziua aceea s-o cuprindă cu braţele şi să murmure cuvinte în spatele ei.

Fata asta, Preaiubita, fără casă şi fără rude, întrecea orice închipuire, deşi nu putea spune exact de ce, dacă se gândea la toţi negrii întâlniţi de el în ultimii douăzeci de ani. În timpul războiului, înainte şi după, cunoscuse negri atât de hăbăuci, flămânzi, frânţi de oboseală sau îndureraţi, încât era un miracol că-şi mai aminteau sau mai articulau cuvinte. Care, ca şi el, se ascunseseră prin peşteri şi se luptaseră cu bufniţele pentru hrană; care, ca el, furaseră mâncarea porcilor; care, ca el, dormiseră ziua în copaci şi umblaseră noaptea; care, ca el, se îngropaseră în scârnă şi săriseră în puţuri ca să nu fie prinşi de oamenii de pază, de razii, patrule, veterani, munteni, potere şi cheflii. Odată întîlnise un negru cam de paisprezece ani, care trăia singur-singurel în pădure

și spunea că nu-și amintește să fi trăit altundeva. Văzuse o femeie de culoare cu mințile rătăcite, aruncată în temniță și spânzurată pentru că furase niște rațe, luându-le drept propriii ei copii.

Mișcă. Umblă. Fugi. Ascunde-te. Fură și mergi mai departe. Doar o dată avusese posibitatea să rămână în același loc – cu o femeie, sau o familie – mai mult de câteva luni. Era vorba de aproape doi ani petrecuți cu o țesătoare în Delaware, cel mai groaznic loc pentru negri pe care-l văzuse dincolo de Pulaski County, Kentucky, și, firește, de lagărul-închisoare din Georgia.

Preaiubita se deosebea foarte mult de toți acești negri. Strălucirea ei, pantofii noi. Îl agasau. Poate de vină era faptul că el n-o agasa pe ea. Sau momentul fusese inoportun. Ea apăruse și fusese adoptată chiar în ziua când Sethe și el se împăcaseră, ieșiseră în lume și se distraseră pe cinste, ca o familie. Denver, ca să spunem așa, se dăduse pe brazdă; Sethe râsese; lui i se promisese o slujbă sigură; 124 fusese eliberată de spirite. Totul începuse să semene a viață. Și, la dracu'! O femeie băutoare de apă se îmbolnăvise, fusese adoptată, vindecată și de atunci nu se îndepărtase nici măcar cu un pas.

O dorea alungată, dar Sethe o primise înăuntru și el n-o putea scoate dintr-o casă ce nu-i aparținea. Una era să scarmeni zdravăn o fantomă și cu totul altceva să arunci o fată de culoare, neajutorată, afară, în teritoriul infestat de Klan. Însetat cu disperare de sânge negru, fără care nu putea trăi, dragonul se bălăcea în voie în fluviul Ohio.

Șezând la masă, mestecându-și paiul de mătură de după cină, Paul D. hotărî s-o dea pe fată în custodie. Să se consulte cu negrii din oraș și să găsească un loc pentru ea.

Abia îi venise ideea, că Preaiubita se îneca din cauza unei stafide înghițite odată cu budinca de pâine. Căzu jos de pe scaun, pe spate, și se zbătu, ținându-se de grumaz. Sethe o bătu pe spate, în timp ce Denver îi descleștă cu forța mâinile de pe gât. Pe coate și genunchi, Preaiubita vomită tot ce înghițise și se luptă să-și recapete răsuflarea.

După ce se liniști și Denver șterse voma, ea zise:

— Acum la culcare.

— Vino în camera mea, o pofti Denver. Așa pot să te veghez.

Niciun moment n-ar fi fost mai prielnic. Denver se îmbolnăvise de nervi încercând să găsească o modalitate de a o determina pe Preaiubita să împartă camera cu ea. Era greu să dormi deasupra ei, îngrijorată că avea să i se facă iar rău, să adoarmă și să nu se mai trezească, sau (Doamne, te rog mult, nu!) să se ridice din pat și să iasă din curte, exact așa precum apăruse. Puteau sta mai tihnit de vorbă acolo, noaptea, după ce Sethe și Paul D. adormeau; ori ziua, înainte ca vreunul să se fi întors acasă. Conversații plăcute, nebunatice, pline de fraze neterminate, reverii și neînțelegeri, mult mai palpitante decât ar fi putut fi vreodată consensul.

După plecarea fetelor, Sethe începu să strângă masa. Stivui farfuriile lângă un lighean plin cu apă.

— Ce are fata de te scoate din sărite așa rău?

Paul D. se încruntă, dar nu zise nimic.

— Ne-am certat zdravăn pe tema lui Denver. Mai vrei o ceartă și din cauza ei? îl întrebă Sethe.

— Doar că nu înțeleg care-i treaba. E clar de ce se ține ea ca scaiul de tine, dar nu pricep ce te face pe tine să te ții de ea.

Sethe se întoarse cu spatele la vasele murdare, înfruntându-l.

— Ce-ţi pasă cine de cine se ţine? Nu-i o problemă să-i dau să mănânce. Aduc ceva mai mult de la restaurant şi gata. Şi e o prietenă numai bună pentru Denver. Ştii asta şi eu ştiu că tu ştii, aşa că de ce scrâşneşti din dinţi?

— Nu-mi dau seama. Aşa simt eu.

— Bine, atunci simte asta, vrei? Simte cum e când ai un pat în care să dormi şi pe cineva care să nu te bage în sperieţi în legătură cu ceea ce ai de făcut în fiecare zi ca să meriţi aşa ceva. Şi dacă tot nu pricepi, simte cum e când eşti o fată de culoare şi baţi drumurile, cu toate creaturile lui Dumnezeu gata să se repeadă la tine. Simte asta.

— Cunosc lucrurile astea de-a fir-a-păr, Sethe. Nu m-am născut ieri, alaltăieri şi nici nu m-am purtat rău vreodată în viaţa mea cu vreo femeie.

— Asta te face unic în lume, zise Sethe.

— Nu suntem doi?

— Nu. Nu doi.

— Cu ce ţi-a greşit Halle? Halle te-a ocrotit. Nu te-a părăsit niciodată.

— Atunci ce-a părăsit, dacă nu pe mine?

— Habar n-am, dar nu pe tine. Ăsta-i adevărul.

— Atunci e şi mai rău: şi-a abandonat copiii.

— Nu poţi fi sigură.

— N-a fost acolo. N-a fost unde a promis să fie.

— A fost acolo.

— Şi de ce nu s-a arătat? De ce a trebuit să-mi trimit copiii şi să rămân să-l caut?

— N-a putut coborî din pod.

— Pod? Care pod?

— Cel de deasupra capului tău. Din şură.

Încet, încet, folosindu-se de tot timpul din lume, Sethe înaintă spre el.

— A văzut?

— A văzut.

— Ți-a spus el?

— Mi-ai spus tu.

— Cum?

— În ziua când am venit aici. Mi-ai spus că ți-au furat laptele. Nu știusem ce anume l-a tulburat. Asta a fost, cred. Tot ce știam era că ceva i-a venit de hac. Nici unul din anii de muncă suplimentară, sâmbăta, duminica și noaptea, nici măcar nu l-au afectat. Dar ceea ce a văzut în ziua aia în hambarul ăla l-a frânt ca pe o surcea.

— A văzut?

Sethe se ținea strâns de coate, parcă vrând să le împiedice să-și ia zborul.

— A văzut. Trebuie să fi văzut.

— A văzut ce mi-au făcut băieții ăia și i-a mai lăsat să tragă aer în piept? A văzut? A văzut? A văzut?

— Ascultă! Hei! Ascultă-mă! Să-ți spun ceva. Un bărbat nu-i o blestemată de secure. Să taie, cioplească, despice cât e ziulica de lungă! Unele lucruri îl îndurerează. Lucruri pe care nu le poate reteza, pentru că sunt în sufletul lui.

Sethe făcea pași mari prin cameră, încolo și încoace în lumina lămpii.

— Omul de legătură a zis că duminica. Ei mi-au furat laptele, el a văzut și n-a coborât? Duminica a sosit, el nu. A venit și lunea – nici urmă de Halle. L-am crezut mort, de asta nu venea; apoi mi-am zis că a fost prins și de-aia n-a venit. Apoi mi-am zis: nu, nu e mort, pentru că dacă ar fi, aș ști și pe urmă tu ai venit aici după atâta amar de vreme și nu mi-ai spus că a murit, căci nici tu nu știai, așa că m-am gândit, bine, și-a găsit și el un trai mai bun. Pentru că dac-ar

fi pe undeva pe-aproape ar fi venit, pentru Baby Suggs dacă nu pentru mine. Dar nu ştiam că a văzut.

— Ce mai contează acum?

— Dacă mai e viu şi a văzut, nu va pune niciodată piciorul în casa mea. Nu Halle.

— I s-a frânt inima, Sethe. Paul D. ridică ochii spre ea și oftă. E mai bine să afli totul. Ultima oară când l-am văzut ședea lângă mașina de bătut untul. Era plin de unt pe față.

Nu se întâmplă nimic şi ea mulţumi cerului. De obicei, imediat ce auzea ceva se forma și imaginea. Dar nu vedea acum ceea ce spusese Paul D. Nu i se forma nimic în minte. Cu mult, mult tact, trecu la o întrebare rezonabilă:

— Şi ce-a zis?

— Nimic.

— Nici o vorbă?

— Nici o vorbă.

— Ai vorbit cu el? Nu i-ai spus nimic? Ceva?

— N-am putut, Sethe. Pur și simplu n-am putut.

— De ce?

— Aveam o zăbală în gură.

Sethe deschise uşa de la intrare şi se aşeză pe treptele verandei. Ziua căpătase o culoare albăstrie după apus dar încă se mai distingeau siluetele negre ale pomilor din luncile mai îndepărtate. Clătina din cap dintr-o parte în cealaltă, resemnându-se cu creierul ei rebel. De ce nu refuza acesta nimic? De ce nici o mizerie, niciun regret, nici o imagine înfiorătoare nu era prea teribilă ca să o accepte? Înhăţa orice, precum un copil lacom. Nu putea zice și el o dată „nu, mulţumesc"? Numai ce-am mâncat și nu mai încape niciun dumicat? Sunt plină, naiba s-o ia, de doi băieți cu dinții înverziți, unul sugându-mi sânul, celălalt ţintuindu-mă la pământ, cu profesorul lor de citire urmărind și însemnând

totul. Sunt încă plină de asta, dracu' s-o ia, nu mă pot întoarce să mai adaug ceva. Adăugați-l pe bărbatu-miu, privind de deasupra, din pod – ascuns foarte aproape, în singurul loc unde credea că nimeni nu-l va căuta – uitându-se jos la ceea ce eu nu puteam vedea. Și neoprindu-i – privind și lăsând lucrurile să se desfășoare. Dar creierul meu lacom spune „Oh, mulțumesc, aș mai vrea", așa că-i dau mai mult. Și de cum o fac, el iarăși mai vrea. Mai e bărbatu-miu, chircit lângă mașina de unt, dându-și cu unt pe toată fața și cu zer, pentru că se gândește la laptele pe care l-au furat de la mine. Iar din partea lui, lumea n-are decât să afle dacă poftește. Și dacă a fost atât de distrus, atunci e cu siguranță mort acum. Și dacă Paul D. l-a văzut și nu l-a putut salva sau alina fiindcă avea zăbala de fier în gură, atunci mai sunt multe alte lucruri pe care Paul D. mi le poate spune, iar creierul meu se va repezi să le înhațe și nu va zice nu, mulțumesc. Nu vreau să știu sau să-mi amintesc asta. Am alte treburi: bunăoară, să-mi fac griji pentru mâine, pentru viitorul lui Denver, pentru Preaiubita, pentru bătrânețe și boală, ca să nu mai vorbim de iubire.

Dar pe creierul ei nu îl interesa viitorul. Plin ochi de trecut și dornic de mult mai mult, nu-i lăsa niciun pic de loc ca să-și imagineze, necum să planifice, ziua următoare. Exact ca în după-amiaza aia din stratul de ceapă sălbatică, atunci când a face încă un pas fusese tot ce întrevăzuse din viitor. Alți oameni înnebuneau – de ce nu și ea? Creierii altora se opreau, făceau stânga-mprejur și se interesau de ceva nou, ceea ce probabil i se întâmplase și lui Halle. Și ce plăcut ar fi fost: ei doi înapoi la lăptărie, chirciți lângă putinică, bombardându-și fețele cu cocoloașe de unt rece, fără nici o grijă în lume. Simțindu-l lipicios și alunecos, văzându-l cum se prelinge printe degetele lor. Ce ușurare să te oprești chiar

aici. Gata. Închis. Strânge untul în palmă. Dar cei trei copii ai ei mestecau trestie de zahăr în drum spre Ohio și niciun fel de joc cu untul nu putea schimba asta.

Paul D. trecu prin ușă și o atinse pe umăr.

— N-am avut în plan să-ți spun.

— N-am avut în plan s-o aud.

— N-am cum să-mi iau cuvintele înapoi, dar nu mai vorbesc despre asta, zise Paul D.

Vrea să-mi povestească, se gândi ea. Ar vrea să-l întreb ce a simțit el – cât de chinuită îi era limba, ținută nemișcată de fierul ăla, cu nevoia de a scuipa atât de mare de-ți vine să plângi. Ea știa deja situația : o văzuse de nenumărate ori în locul de dinaintea Dulcei Case. Bărbați, băieți, fetițe, femei. Scânteia de răzvrătire care țâșnea în ochi de cum îți trăgeau înapoi buzele. La câteva zile după ce ți-o montau, îți ungeau colțurile gurii cu grăsime de gâscă, dar nu primeai nimic ca să-ți domolească durerea de limbă sau să-ți șteargă din ochi răzvrătirea.

Sethe ridică privirea și cercetă ochii lui Paul D., ca să vadă dacă în ei rămăsese vreo urmă.

— Oamenii pe care i-am văzut când eram mică, zise ea, cu zăbală, aveau nesmintit o înfățișare burzuluită. Indiferent de ce le-o puneau, nu funcționa, fiindcă aducea răzvrătire acolo unde înainte nu fusese niciuna. Când mă uit la tine, n-o văd. Nicăieri în ochii tăi nu-i nici o răzvrătire.

— Există o cale s-o pui acolo și există o cale s-o scoți. Le cunosc pe amândouă, dar încă nu m-am hotărât care-i mai rea.

Se așeză lângă ea. Sethe îl măsură cu privirea. În lumina slabă, fața lui, pârlită de soare și slabă, îi încălzea inima.

— Vrei să povestești ? îl întrebă ea.

— Nu știu. Niciodată n-am vorbit despre asta. Cu niciun suflet de om. Am cântat, uneori, dar n-am vorbit.

— Dă-i drumul. Suport să te ascult.

— Poate. Poate că tu poți asculta. Dar eu nu-s sigur că pot spune. Adică, să spun adevărul, pentru că nu zăbala a fost de vină, n-a fost ea defel.

— Atunci ce? întrebă Sethe.

— Cocoșii. Am trecut pe lângă cocoși și-am văzut cum se uitau la mine.

Sethe zâmbi:

— În pinul ăla?

— Da. Paul D. zâmbi cu ea. Trebuie că erau cinci, cocoțați acolo, și cel puțin cincizeci de găini.

— Era și Mister?

— Nu la început. Dar n-am făcut douăzeci de pași și l-am văzut. A coborât de pe stâlpul gardului și s-a proțăpit pe troacă.

— Iubea troaca aia, zise Sethe, gândind: „nu, nu-l mai poți opri".

— Nu-i așa? Ca pe un tron. Eu am fost ăl de l-a scos din coajă, știi. Dacă nu eram eu, murea. Cloșca plecase, cu toți puișorii proaspăt ieșiți din găoace după ea. Și un ou rămăsese singur. Arăta ca unul sterp, dar am observat o mișcare, așa că am spart coaja și a apărut Mister, cu picioarele lui strâmbe și tot restul. L-am urmărit pe afurisitul ăla crescând și devenind, cu scandal, regele curții.

— Întotdeauna a fost oribil, adăugă Sethe.

— Da, oribil e cuvântul potrivit. Setos de sânge, totodată, și rău. Bătând din picioarele strâmbe. Cu creasta mare cât palma și de un roșu ciudat. Stătea chiar acolo pe troacă și mă privea fix. Jur că zâmbea. Aveam în minte numai imaginea lui Halle, de mai devreme. Nici nu mă gândeam la

zăbală. Numai la Halle și înainte de el la Sixo, dar văzându-l pe Mister am știut că era vorba și de mine. Nu numai ei, ci și eu. Unul nebun, unul vândut, unul dispărut, unul ars și eu lingând fier cu mâinile legate la spate. Ultimii bărbați de la Dulcea Casă.

— Mister ăsta arăta atâta de... liber. O ducea mai bine decât mine. Era mai forțos, mai dur. Afurisitul nici nu putuse ieși din găoace singur, dar era încă rege, pe când eu eram...

Paul D. tăcu și-și strânse mâna stângă cu cea dreaptă. O ținu astfel suficientă vreme ca ea și lumea să se liniștească și să-i permită să continue.

— Mister avea voie să fie și să rămână ceea ce era. Dar eu nu aveam voie să fiu și să rămân ceea ce eram. Dacă-l frigeai, ai fi fript un cocoș numit Mister. Dar eu, în niciun caz nu mai puteam deveni Paul D., viu sau mort. Învățătorul mă schimbase. Eram altceva, și acel altceva însemna mai puțin decât o orătanie cocoțată pe un hârdău.

Sethe îi puse mâna pe genunchi și îl frecă ușor.

Paul D. abia se pornise, ceea ce-i spunea era doar începutul, când degetele ei pe genunchiul lui, moi și liniștitoare, îl făcură să se oprească. Cu atât mai bine. Cu atât mai bine. Dacă vorbea prea mult, poate i-ar fi împins pe amândoi într-un loc de unde să nu se mai poată întoarce. El avea să păstreze restul acolo unde trebuia: în cutiuța de tutun din tablă, îngropată în coșul pieptului, unde fusese cândva o inimă roșie. Cu capacul înțepenit de rugină. N-avea să-l forțeze acum, în fața acestei femei bune și puternice, pentru că s-ar fi rușinat dacă ea ar fi mirosit conținutul. Și ei i-ar fi făcut rău să constate că nu bătea în el nici o inimă roșie, strălucitoare precum creasta lui Mister.

Sethe frecă și frecă, apăsând pe stofă și pe curbele tari ca piatra ce alcătuiau genunchiul lui Paul D. Nădăjduia că gestul îl calma, așa cum o calma pe ea. Ca frământatul pâinii în penumbra bucătăriei restaurantului. Înainte de sosirea bucătăresei, când stătea într-un spațiu nu mai larg decât lungimea unei bănci, în spate, la stânga bidoanelor de lapte. Frământând aluatul. Frământând, frământând aluatul. Nimic mai bun decât asta ca să-ți începi treaba serioasă a zilei: ținerea la respect a trecutului.

La etaj, Preaiubita dansa. Un mic pas-dublu, pas-dublu, un pas-nou, alunecare, alunecare, mers țanțoș.

Denver ședea pe pat, zâmbind și asigurând muzica.

Niciodată n-o văzuse pe Preaiubita atât de fericită. Îi văzuse buzele pline deschizându-se larg de plăcerea dulciurilor sau a unei știri oarecare aflate de la Denver. Simțise o satisfacție caldă radiind din pielea Preaiubitei când o asculta pe mama ei povestind despre vremurile de odinioară. Însă voioșie nu văzuse niciodată. Nici zece minute nu trecuseră de când Preaiubita căzuse pe spate pe dușumea, cu ochii scoși din orbite, zbătându-se și ținându-se de gât. Acum, după ce zăcuse câteva secunde în patul lui Denver, era pe picioare și dansa.

— Unde ai învățat să dansezi? o întrebă Denver.

— Nicăieri. Uite cum fac asta.

Preaiubita își propti mâinile în șolduri și începu să alunece pe tălpile goale. Denver râse.

— Hai și tu. Hai, vino, zise Preaiubita. Poți dansa și tu.

Fusta ei neagră fâlfâia dintr-o parte în cealaltă.

Denver se făcut rece ca gheața când se ridică. Știa că era de două ori mai masivă decât Preaiubita, dar se ridică plutind, rece și ușoară ca un fulg de nea.

Preaiubita luă mâna lui Denver și-și puse cealaltă mână pe umărul ei. Apoi dansară. Se învârtiră de câteva ori în jurul camerei micuțe și poate din cauza amețelii, ori pentru că se simțea ușoară și rece ca gheața, Denver râdea în hohote. Un râs molipsitor, de care se molipsi și Preaiubita. Cele două, vesele ca două pisicuțe, se legănau încolo și încoace, încolo și încoace, până când, ostenite, se așezară în fund pe podea. Preaiubita își lăsă capul pe spate, atingând muchia patului, până își recăpătă suflul, iar Denver zări marginea lenjeriei pe care o vedea întotdeauna în întregime când Preaiubita se dezbrăca să se culce. Uitându-se țintă la ea, șopti:

— De ce-ți spui Preaiubita?

Preaiubita închise ochii:

— În întuneric, numele meu e Preaiubita.

Denver se trase puțin mai aproape.

— Cum e acolo unde ai fost înainte de a veni aici? Vrei să-mi spui?

— Beznă, zise Preaiubita. Sunt micuță în locul acela. Sunt cam așa.

Își ridică capul de pe pat, se culcă pe o parte și se încovrigă.

Denver își acoperi gura cu mâna.

— Îți era frig?

Preaiubita se ghemui și mai strâns și scutură din cap.

— Foarte cald. Nu era aer de respirat acolo și nici loc să te miști.

— Vedeai pe cineva?

— Lume grămadă. Foarte mulți oameni jos, acolo. Unii morți.

— L-ai văzut pe Isus? Pe Baby Suggs?

— Nu știu. Nu știu nume.

Se ridică în capul oaselor.

— Dar spune-mi, cum ai ajuns acolo?

— Aştept; apoi mă duc pe pod. Stau acolo în beznă, ziua, în beznă. Foarte mult timp.

— Și tot timpul ăsta ai fost pe pod?

— Nu. După. După ce-am ieşit.

— Pentru ce te-ai întors?

Preaiubita zâmbi:

— Ca să văd chipul ei.

— Al mamei? Al lui Sethe?

— Da, Sethe.

Denver se simţi întru câtva jignită, geloasă că nu ea fusese motivul pentru care se întorsese Preaiubita.

— Nu-ţi aminteşti că ne-am jucat împreună, lângă pârâu?

— Eram pe pod, răspunse Preaiubita. M-ai văzut pe pod?

— Nu, lângă pârâu. Apa aia din pădure.

— O, eram în apă. Am văzut diamantele ei acolo, înăuntru. Aş fi putut pune mâna pe ele.

— Ce te-a oprit?

— M-a lăsat în urmă. Singură, zise Preaiubita.

Îşi ridică privirea, ca s-o întâlnească pe a lui Denver şi, poate, se încruntă. Ori poate nu. Poate micuţele zgârieturi de pe fruntea ei dădeau impresia asta. Denver înghiţi în sec.

— Să nu pleci, zise. Nu te duce. N-ai să ne părăseşti, nu-i aşa?

— Nu. Niciodată. Ăsta e locul în care sunt acum.

Brusc, Denver, care şedea cu picioarele îndoite sub ea, se aplecă în faţă şi prinse încheietura Preaiubitei.

— Ei să nu-i spui. Mama nu trebuie să afle cine eşti. Te rog frumos, mă auzi?

— Nu-mi spune tu ce să fac. Să nu-mi spui niciodată ce să fac.

— Dar eu sunt de partea ta, Preaiubita.

— Ea este persoana. Ea este cea de care am nevoie. Tu poţi pleca, dar ea este cea pe care trebuie s-o am.

Ochii i se măriră până la limită, negri ca cerul noaptea.

— Dar eu nu ţi-am făcut nimic. Niciun rău. Niciodată n-am făcut nimănui vreun rău, protestă Denver.

— Nici eu. Nici eu.

— Ce-ai de gând să faci?

— Să stau aici. Locul meu e aici.

— Şi al meu.

— Atunci rămâi, dar nu-mi spune ce să fac. Niciodată să nu-mi spui.

— Am dansat. Acum un minut dansam împreună. Hai încă o dată.

— Nu mai vreau.

Preaiubita se ridică de jos şi se întinse pe pat. Tăcerea dintre ele bubuia în pereţi ca un cârd de păsări înfricoşate. În cele din urmă, respiraţia lui Denver redeveni regulată, cu toată ameninţarea unei pierderi ireparabile.

— Povesteşte, zise Preaiubita. Povesteşte cum te-a născut Sethe în barcă.

— Nu mi-a spus niciodată totul, zise Denver.

Denver se urcă în pat şi-şi îndoi braţele sub şorţ. Nu mai fusese în căsuţa din copac niciodată de când Preaiubita se aşezase pe trunchiul de lemn după bâlci, şi nu-şi amintise că n-a mers mers acolo până în acest moment de disperare. Nu găsea nimic acolo pe care această fată-soră să nu i-l ofere din abundenţă: o inimă ce pulsa grăbită, visare, companie, pericol, frumuseţe. Înghiţi de două ori, pregătindu-se

să povestească, să țeasă din firele pe care le auzise toată viața o plasă în care s-o țină pe Preaiubita.

— Avea mâini bune, începu Denver. Fata albă, continuă, avea brațe mici și subțiri, dar mâini bune. Destul păr pentru patru capete, și mâini bune, zise. Cred că mâinile alea o făceau să creadă că va reuși să ne treacă pe amândouă pe malul celălalt. Dar mai cu seamă, gura o ajuta să nu se sperie. Spunea că nu poți să te încrezi în oamenii albi. Nu poți să știi în ce direcție sar. Una spun și alta fac. Dar dacă le privești gura, uneori îți dai seama după ea. Zicea că fata asta vorbea ca o vijelie, dar în jurul gurii ei nu se vedea răutate. O dusese pe mama la șopronul ăla și-i masase picioarele, ăsta era un lucru. Iar mama credea că n-avea de gând s-o denunțe. Încasai ceva bani dacă denunțai un fugar, iar ea nu băga mâna-n foc că fata, Amy, nu avea nevoie de bani mai mult decât orice, mai ales că nu vorbea despre altceva decât cum să-și facă rost de niște catifea.

— Ce-i catifeaua?

— O stofă, mai groasă și moale.

— Spune mai departe.

— Oricum, i-a masat picioarele mamei până au revenit la viață, iar ea plângea de durere, spunea. Dar i-a dat încredere că va reuși să ajungă acolo unde era bunica Baby Suggs și...

— Asta cine-i?

— Tocmai ți-am spus. Bunica mea.

— Mama lui Sethe?

— Nu. Mama lu' tata.

— Zi mai departe.

— Acolo erau și ceilalți. Frații mei și... bebelușa. Îi trimisese înainte, s-o aștepte la bunica Baby. Deci, trebuia să îndure totul ca să ajungă acolo. Iar fata asta, Amy, a ajutat-o.

Denver tăcu și oftă. Era partea din poveste pe care o iubea. Acum ajungea la ea și o iubea fiindcă era toată despre ea însăși; dar o și ura, fiindcă o făcea să simtă că exista undeva o datorie și că ea, Denver, era chemată s-o plătească. Dar habar nu avea cui îi era îndatorată și cu ce trebuia să achite. Acum, urmărind fața ageră și lacomă a Preaiubitei, care îi sorbea fiecare vorbuliță, punând întrebări despre culoarea lucrurilor și mărimea lor, nevoia ei viscerală de a ști, Denver începu să priceapă ce spunea și nu doar să-și audă cuvintele: avem o sclavă, pe fata asta de nouăsprezece ani – cu un an mai mare decât ea acum – care străbate pădurea întunecată ca să ajungă la copiii ei de departe. E obosită, poate speriată, ba poate chiar s-a rătăcit. Dar mai presus de toate e pe cont propriu, în burtă duce încă un copil și trebuie să se gândească și la el. Pe urmele ei, câini, poate; carabine, probabil; cu siguranță dinți înverziți. Noaptea îi e mai puțin frică, fiindcă și ea are aceeași culoare, dar ziua orice zgomot e un foc de armă sau pasul ușor al unui urmăritor.

Acum Denver vedea și simțea totul – prin Preaiubita. Simțea cea ce trebuie că simțise mama ei. Vedea cum arătase, probabil, ea. Cu cât remarca un lucru mai subtil, cu cât furniza mai multe detalii, cu atât îi plăcea mai mult Preaiubitei. Așa că anticipa întrebările, dând fragmentelor auzite de la mama și de la bunica ei, sânge și o inimă palpitândă. De fapt, monologul devenise un duet, așa cum stăteau amândouă pe pat, Denver ațâțând interesul Preaiubitei, precum o îndrăgostită a cărei plăcere este să-și sature iubitul. Cuvertura de culoare închisă cu cele două petice portocalii era acolo, fiindcă Preaiubita o voia aproape când dormea. Mirosea a iarbă și o simțeai ca pe niște mâini; mâini fără stare, de femei muncite: uscate, calde, aspre. Denver vorbea, Preaiubita asculta și amândouă își dădeau toată osteneala să

recreeze ceea ce se întâmplase în realitate, așa cum se întâmplase cu adevărat, ceva ce numai Sethe știa, pentru că numai în mintea ei se regăsea întâmplarea și numai ea avusese timp, ulterior, să-i confere formă: tonul vocii lui Amy, respirația ei ca un foc de lemne. Vremea repede-schimbătoare din regiunea dealurilor – frig noaptea, caniculă ziua, ceață din senin. Cât de nesăbuit se purtase cu fata asta albă – o nesăbuință născută din disperare, încurajată de ochii evazivi ai lui Amy și de gura ei ce trăda o inimă tandră.

— N-ai de ce să hoinărești pe dealurile astea, domnișoară.

— Ia-n te uită cine vorbește! Am mai multă treabă pe aicea decât tine. Dacă te prind, îți taie capul. Pe mine nu mă urmărește nimeni, dar știu că sunt pe urmele tale, zise Amy frecționând piciorul sclavei. Al cui e copilul?

Sethe nu răspunse.

— Habar n-ai. Vino-ncoa', Isuse! Doare? întrebă Amy oftând și clătinând din cap.

— Un pic.

— Asta-i bine, cu cât te doare mai tare, cu atât mai bine. Doar știi că nimic nu se vindecă fără durere. Ce te tot zvârcolești?

Sethe se ridică în coate. O durea între omoplați, de prea mult stat pe spate. Focul din tălpi și focul din spinare o făceau să asude.

— Mă doare spatele, se plânse.

— Spatele? Fato, ai dat de bucluc. Întoarce-te, să văd.

Cu un efort atât de mare că i se făcu rău, Sethe se întoarse pe partea cealaltă. Amy îi descheie rochia la spate și exclamă:

— Isuse, fă-te-ncoace.

Sethe se gândi că trebuia să fie grav, pentru că, după invocarea lui Isus, Amy nu mai spuse nimic, amuţise, iar Sethe simţi pe spate atingerea uşoară a degetelor ei abile. Îşi asculta propria respiraţie, dar fata albă tot nu vorbea. Sethe nu se putea mişca. Nu putea sta nici pe burtă, nici pe spate, iar a rămâne aşa, într-o rână, însemna a-şi supune picioarele îndurerate la o presiune uriaşă. În cele din urmă Amy vorbi, cu vocea ei de somnambulă:

— E un pom, Lu. Un vişin sălbatic. Vezi, ăsta-i trunchiul, despicat adânc şi plin de sevă şi de aici se despart crengile. Ai o grămadă de ramuri. Şi de frunze, pare-se, şi naiba să mă ia dacă astea nu-s flori. Flori de vişin micuţe, albe ca neaua. Ai pe spate un pom întreg. Înflorit. La ce s-o fi gândit Dumnezeu, numai El ştie. Şi eu am fost biciuită, dar nu-mi amintesc să fi avut aşa ceva. Buddy avea şi el o mână grea. Te plesnea dacă-l priveai drept în ochi. Nesmintit. L-am privit în ochi odată şi el s-a ridicat şi a aruncat vătraiul după mine. O fi ghicit la ce mă gândeam.

Sethe gemu, iar Amy îşi întrerupse reveria – atât cât să mute picioarele lui Sethe, astfel încât greutatea, lăsată pe pietrele acoperite cu frunze, să apese mai sus de glezne.

— Mai bine? Doamne, ce mod de a muri! O să mori aici, înăuntru, să ştii. Nu există scăpare. Mulţumeşte-i Făcătorului că am apărut eu şi nu trebuie să-ţi dai duhul afară, în bălării. De vine un şarpe, te muşcă. Un urs, te hăpăie cu haine cu tot. Poate era mai bine, Lu, să fi rămas unde ai fost. Văd după spatele tău de ce n-ai stat, ha, ha. Ăl de-a plantat pomul ăla e cu mult înaintea lui Buddy. Bine că nu sunt în locul tău. Ei, cam tot ce pot face pentru tine este să-ţi pun pânze de păianjen. Aici, înăuntru, nu-s destule. Caut şi afară. Am putea folosi muşchi, dar uneori e plin de gâze şi murdării. Poate ar trebui să sparg florile astea. Să se scurgă

puroiul, ce crezi? Mă întreb ce-a vrut Dumnezeu. Trebuie că ai făcut ceva. Așa, nu cumva s-o ștergi.

Sethe o auzea fredonând în desiș în timp ce căuta pânze de păianjen. Fredonat asupra căruia se concentră, fiindcă de cum ieșise Amy, fătul începuse să se întindă. Bună întrebare, își zise. Ce o fi vrut El? Amy lăsase rochia lui Sethe desfăcută la spate și o pală de vânt o atinse, reducând durerea puțin. O înlesnire care-i permise să simtă durerea mai slabă a limbii umflate. Amy reveni cu pânză de păianjen în căușul palmei, o curăță de pradă și apoi o întinse pe spatele lui Sethe, zicând că era ca și cum ai fi împodobit un pom de Crăciun.

— Odată, a venit la noi o muiere neagră. Nu știa nimic. Cosea pentru doamna Buddy – dantelă chiar fină, dar nu poate lega două cuvinte. Nimic nu știe, ca tine. Tu nu știi nimic. O să sfârșești moartă, asta-i. Io, nu. Io mă duc la Boston, să-mi fac rost de catifea. Carmin. Tu nici nu știi ce-i aia, așa-i? N-ai când să mai afli. Pun rămășag că n-ai dormit niciodată cu fața la soare. Eu am făcut-o de câteva ori. De regulă dau de mâncare orătăniilor până nu se crapă de ziuă și nu ajung să mă culc decât mult după lăsarea întunericului. Dar odată, când eram în spate, în căruță, am adormit. Să dormi cu fața la soare e cel mai bine. Am făcut-o de două ori. O dată, când eram mică. Pe atunci nimeni nu avea treabă cu mine. A doua oară, în spatele căruței, s-a întâmplat din nou și să mă ia naiba dacă găinile n-au scăpat. Domnul Buddy mi-a tras o bătaie soră cu moartea. Kentucky nu-i ăl mai bun loc în care să trăiești. La Boston e bine să stai. De-acolo era mama, până i-au dat-o lu' domnu' Buddy. Joe Nathan zice că domnul Buddy e tata, dar eu nu cred, ce zici?

Sethe îi spuse lui Amy că nici ea nu credea că domnul Buddy era tatăl ei.

— Tu-ți cunoști tatăl, nu?

— Nu, răspunse Sethe.

— Nici eu. Tot ce știu e că nu e el.

După ce-i obloji spatele, se ridică în picioare și începu să se unduiască, cu ochii rotindu-se încet, palizi, în soarele ce-i lumina părul, cântă:

Când ziua plină-i sfârșită
Și micuța obosită
Blând se leagănă-n pătuț;
Briza nopții când adie
Iară greierii din văi
Cântă, cântă și iar cântă,
Unde pe pajiștea verde
Jocul ielelor se pierde,
Atunci, din cețoasa zare,
Doamna Ochi Rotunzi apare.

Brusc, conteni să mai unduiască și să se mai legene și se așeză, îmbrățișându-și genunchii cu brațele descărnate, prinzându-și coatele cu mâinile ei bune, bune. Ochii cu mișcări încete încremeniră, privind țărâna.

— Era cântecul mamei. De la ea l-am învățat.

Și prin beznă, ceață deasă
În a noastră dulce casă
Unde, pe un cântec lin
Se clatin-un leagăn plin,
Unde-un tic-tac ne arată,
Că ziua e terminată,
Unde razele de lună
Peste jucării se-adună,
Unde zace obosită
Fata tare ostenită,

Doamna Ochi Rotunzi apare.
Mâinile încet și-așază
Peste fetișoara trează;
Albe, palmele-au apucat
Ca un văl capul buclat
Părând că dezmiardă blând
Cârlionții, rând pe rând
Apoi pleoapele le-nchide
Peste ochii mici, căprui.
Așa, tandru, delicat
Ochi Rotunzi a și plecat.

După ce se termină cântecul, Amy tăcu, repetă ultimul vers, apoi se ridică, ieși din adăpost și se duse să se rezeme de un frasin tânăr. Când se întoarse, soarele era în valea de dedesubt, iar ele se aflau mult deasupra lui, în lumina albastră de Kentucky.

— N-ai murit încă, Lu? Lu?

— Nu încă.

— Hai să punem prinsoare. Dacă mai ești vie dimineață, nu mai mori. (Amy rearanjă frunzele, ca să fie mai confortabil culcușul, și se apucă să-i maseze picioarele umflate.) Să le mai frecăm o dată strașnic, zise ea, iar când Sethe respiră pe gură se răsti: Taci din gură! Trebuie să-ți ții fleanca!

Ferindu-și limba, Sethe își mușcă buza de jos și lăsă mâinile bune să lucreze pe melodia „Așa, albine, cântați moale, albine, cântați dulce." Apoi Amy se mută în partea cealaltă a adăpostului și, șezând, își aplecă fruntea peste umărul lui Sethe și-i împleti părul, spunând:

— Nu te trezi să-mi mori în brațe la noapte, m-auzi? Nu vreau să-ți văd mutra neagră și urâtă ațintându-se deasupra

mea. Dacă-i musai să mori, du-te undeva unde să nu te văd, auzitu-m-ai?

— Auzit, răspunse Sethe. O să fac tot ce pot, domnişoară.

Sethe nu se aştepta să mai vadă ceva pe lumea asta, aşa că atunci când se simţi înghiontită în coapsă de un vârf de picior îi luă ceva timp ca să iasă dintr-un somn adânc ca moartea. Se ridică în capul oaselor, înțepenită, dârdâind, ca Amy să-i cerceteze spinarea supurândă.

— Arată ca dracu'. Dar greul a trecut. Vino, Isuse, Lu a supravieţuit. Datorită mie. Mă pricep la boli. Crezi că poţi umbla?

— Trebuie să mă uşurez într-un fel sau altul.

— Să te văd că umbli.

Nu era bine, dar era posibil, așa că Sethe şchiopătă, ţinându-se mai întâi de Amy, apoi de un arbust.

— Eu am făcut asta. Sunt bună la îngrijit bolnavii, nu?

— Mda, aprobă Sethe, bună.

— Trebuie neapărat să coborâm de pe deal. Hai. Te duc până jos, la râu. De-acolo îţi va fi uşor. Eu mă duc la Pike. După aia, direct la Boston. Ce ai pe rochie?

— Lapte.

— O mizerie!

Sethe îşi plecă ochii către burtă, o atinse. Fătul era mort. Ea nu murise peste noapte, dar copilul murise. Dacă aşa stăteau lucrurile, nu se mai putea opri. Îi va duce laptele copiliţei ei chiar dacă va trebui să înoate.

— Nu ţi-e foame? o întrebă Amy.

— Nu mi-e nimic, dar mă grăbesc, domnişoară.

— Ho! Mai încet. Vrei nişte încălţări?

— Cum să facem?

— M-am gândit eu cum, zise Amy şi chiar se gândise. Sfâşie două bucăţi din şalul lui Sethe, le umplu cu frunze şi i le legă strâns pe picioare, trăncănind necontenit.

— Ce vârstă ai, Lu? Mie-mi vine ciclul de patru ani, dar încă n-am purtat în burtă copilul nimănui. Nu mă prinde pe mine asudând lapte fiindcă...

— Știu, zise Sethe. Fiindcă te duci la Boston.

La amiază îl văzură, apoi se apropiară suficient de mult ca să-l audă. După-amiaza târziu ar fi putut bea din el, dacă le-ar fi fost poftă. Patru stele apăruseră pe cer în momentul în care găsiră, nu un vapor fluvial la bordul căruia Sethe să se pitească, nici un manipulant de feribot destul de mărinimos ca să ia cu el o fugară, nimic de felul acesta, ci doar o barcă întreagă bună de furat. Avea o singură vâslă, o mulţime de găuri şi două cuiburi de pasăre.

— Poftim, Lu. Isus are grijă de tine.

Sethe contempla o întindere nesfârşită de apă neagră pe care trebuia s-o despice cu o singură vâslă, într-o barcă nefolositoare, împotriva unui curent hotărât să ajungă la fluviul Mississippi, la sute de kilometri depărtare. Se simțea ca acasă şi copilaşul (deloc mort) trebuie să fi simțit acelaşi lucru. De cum Sethe puse piciorul pe malul râului, apa din uter i se rupse ca să ajungă şi ea în el. Ruperea, urmată de primele semne repetate de travaliu, o făcură să-şi cabreze spinarea.

— De ce faci asta? o întrebă Amy. N-ai deloc minte? Opreşte-te imediat! Opreşte-te, îţi spun, Lu! Ești ființa cea mai proastă de pe lume. Lu! Lu!

Sethe nu ştia unde altundeva să se ducă decât în râu. Aşteptă bătăile domoale care veneau după străfulgerarea de durere. Din nou în genunchi, se urcă, târâș-grăpiş, în barcă. Barca se legănă sub greutatea ei și abia avu timp să-și proptească picioarele-pungi cu frunze pe băncuță, când un

nou spasm îi tăie răsuflarea. Gâfâind sub cele patru stele de vară, își întinse picioarele peste marginile bărcii, pentru că ieșise capul copilului, cum îi spuse Amy, de parcă ea n-ar fi știut; de parcă sfâșierea fusese o rupere a zăgazului de către buștenii de nuc, ori lacrima unui fulger pe cerul întunecat.

Se înțepenise. Cu fața în sus, înecându-se în sângele mamei. Amy conteni să se mai roage lui Isus și începu să-l afurisească pe Tatăl Lui.

— Împinge! țipă Amy.

— Trage, șopti Sethe.

Mâinile puternice se apucară de treabă pentru a patra oară, deloc prea devreme, fiindcă apa de râu, pătrunzând prin orice gaură voia, începuse să-i acopere șoldurile lui Sethe. Întinse un braț în spate și apucă parâma, în timp ce Amy încerca să prindă capul cu degetele. Când un picior se ridică din albia râului și lovi fundul bărcii și șezutul lui Sethe, aceasta știu că se terminase și-și permise un scurt leșin. Revenindu-și, nu auzi țipete, doar gânguritul încurajator al lui Amy. Nu se întâmplă nimic atât de multă vreme încât ambele femei crezură că pierduseră copilul. Sethe se arcui brusc și placenta țâșni afară. Pe urmă bebelușul scânci și Sethe îl privi. Patruzeci de centimetri de ombilic îi atârnau de pe burtică și copilul tremura în aerul răcoros al serii. Amy îl înveli cu fusta ei și femeile ude, lipicioase, se cățărară pe mal să vadă care erau, de fapt, intențiile Domnului.

Sporii ferigilor albastre ce cresc prin gropi de-a lungul malului plutesc spre apă în linii albastru-argintii, greu de distins dacă nu ești în mijlocul sau în apropierea lor, adunându-se chiar la marginea râului, unde bălțile sunt mici sau secate. Adesea sunt luați drept insecte, dar ei sunt semințe în care doarme o întreagă generație nouă, încrezătoare în viitor. Pentru moment, e simplu să crezi că fiecare are un viitor,

că va deveni tot ceea ce conțin sporii, că-și va trăi zilele până la capăt, cum e prestabilit. Acest moment de certitudine nu durează mai mult decât atât; poate ceva mai mult decât sporii înșiși.

Pe malul unui râu, în răcoarea unei seri de vară, două femei se agitau sub o ploaie albastru-argintie. Niciuna nu se aștepta s-o mai vadă vreodată pe celalaltă în lumea aceasta, dar în clipa respectivă nu le păsa. Dar acolo, în seara de vară, înconjurate de ferigi, făcuseră împreună ceea ce trebuia, și reușiseră. Un vânător de negri fugiți, trecând pe acolo, ar fi chicotit ironic văzând două persoane fără căpătâi, două vagaboande în afara legii – o sclavă și o albă tânără, desculță, cu părul despletit – înfășurând un bebeluş născut cu zece minute în urmă în zdrențele pe care le purtau. Dar nu trecu niciun vânător de negri și niciun preot. Apa de sub ele se scurgea și se înghițea singură. Nimic nu le deranja de la treaba lor. Așa că o îndepliniră cum trebuie.

Veni asfințitul și Amy spuse că trebuia să plece; că nu voia să fie prinsă ziua, pe fluviul aglomerat, însoțind o sclavă evadată. După ce-și clăti fața și mâinile cu apă de râu, își îndreptă spatele și se uită la bebelușul învelit și legat la pieptul lui Sethe.

— Ea nu va ști niciodată cine sunt. Ai să-i spui tu? De mine, cea care am adus-o pe lume? (Își înălță bărbia și privi spre cer, spre locul unde fusese soarele.) Să faci bine să-i spui. M-auzi? Domnișoara Amy Denver. Din Boston.

Sethe se simțea toropită de un somn care știa că va fi adânc. În pragul lui, chiar înainte de-a adormi, își spuse:

„Frumos. Denver. Chiar frumos."

Venise vremea să privească lucrurile în faţă. Înainte de a sosi Paul D. şi de a se aşeza pe treptele verandei, o ajutaseră să-şi vadă de viaţă numai vorbele şoptite în camera de zi. O ajutaseră să suporte stafiile dojenitoare; reîmbrăcaseră în carne feţişoarele de copii ale lui Howard şi Buglar şi-i ţinuseră întregi în lume, fiindcă în vise nu vedea decât părţi din ei prin copaci; îi ţinuseră şi bărbatul, o umbră, dar prezent acolo – *undeva.* Acum, între presa pentru unt şi maşina de selectat, faţa lui Halle se umfla din ce în ce mai tare, umplându-i ochii şi provocându-i dureri de cap. Tânjea după degetele lui Baby Suggs, să-i maseze ceafa, s-o readucă la viaţă, spunând: „Pune-le jos, Sethe. Spada şi scutul. Jos. Jos. Jos cu amândouă. Jos, pe malul râului. Spada şi scutul. Nu mai contempla războiul. Pune toată năpasta aia jos. Spada şi scutul."[1] Ceea ce ea făcea, sub apăsarea degetelor şi sub stăpânirea vocii aceleia grave, sfătoase. Îşi punea, unul după altul, pe un mal pe lângă care curgea avântat o apă limpede, cuţitele grele de apărare contra nefericirii, regretului, pizmei şi jignirilor.

Nouă ani fără degetele şi fără vocea lui Baby Suggs era prea mult. Şoaptele din camera de zi erau prea puţin. Faţa

[1] Baby Suggs parafrazează cunoscutul *negro-spiritual* „I lay down my sword and shield/ Down by the riverside."

mânjită cu unt a bărbatului făcut de Dumnezeu cât se poate de bun cerea mai mult: construirea unui arc, cusutul unei rochii. O ceremonie care să marcheze momentul. Sethe se hotărî să meargă în Luminiș, acolo unde Baby Suggs dansase la soare.

Înainte de a se închide, cu toți cei care fuseseră în ea, de a se acoperi cu un linţoliu şi a trage obloanele, înainte de a fi devenit terenul de joacă al spiritelor și căminul celor supărați foc, 124 fusese o casă veselă, agitată și liniștitoare. Unde nu o singură oală, ci două clocoteau pe sobă; unde lămpile ardeau întreaga noapte. Străinii se odihneau acolo, în timp ce odraslele lor le încercau pantofii. Se lăsau mesaje; era cert că destinatarii vor trece pe acolo cândva. Se vorbea cu voce scăzută și la subiect, căci Baby Suggs, sfânta, nu aproba excesul. „Cel mai important lucru", spunea, „e să știi cât." Sau „Domnul Dumnezeu știe când e cazul să te oprești."

În fața acelei case cu numărul 124, Sethe coborâse dintr-o căruță, cu nou-născuta legată la piept, și simțise pentru întâia oară brațele deschise ale soacrei sale, care reușise să ajungă în Cincinnati. Care decisese că, de vreme ce viața de sclavă îi „făcuse praf picioarele, spatele, ochii, mâinile, rinichii, uterul și limba", nu-i mai rămăsese, ca să trăiască, decât inima și se apucase imediat s-o pună în toate. Neacceptând nici un fel de titlu onorific în fața numelui, dar permițând o mică alintare înaintea lui, devenise un predicator fără biserică, unul care vizita amvoanele și-și deschidea inima încăpătoare pentru toți cei ce aveau nevoie de ea. Iarna și toamna, și-o ducea la AME[2] și la baptiști, la preasfinți și sanctificați, la Biserica Mântuitorului și a celor Mântuiți. Nesolicitată, neîmbrăcată preoțește, nemiruită, își lăsa

[2] Acronim pentru African Methodist Episcopal Church, sectă metodistă a afro-americanilor (n. r.).

inima cuprinzătoare să pulseze în prezența lor. Când sosea anotimpul cald, Baby Suggs, sfânta, urmată de toți bărbații, femeile și copiii negri care puteau umbla, își ducea inima primitoare în Luminiș – un spațiu mare, deschis, tăiat în adâncul pădurii, nimeni nu știa pentru ce, unde ajungeai pe o cărare cunoscută doar căprioarelor și celor care defrișaseră locul. În toropeala fiecărei după-amieze de sâmbătă, ea se instala în Luminiș, în timp ce oamenii așteptau printre copaci.

După ce se așeza pe un bolovan mare și plat Baby Suggs își pleca fruntea și se ruga în tăcere. Însoțitorii o urmăreau printre arbori. Știau că e gata de cum punea bastonul jos pe pământ. Atunci ea striga: „Să vină copiii!" Copiii alergau spre ea de după copaci.

„Să vină bărbații maturi!" striga ea, apoi. Ei ieșeau unul câte unul, de după cercurile de arbori.

„Să vă vadă soțiile și copiii dansând", le poruncea ea și pământul se cutremura sub tălpile lor.

În final, le chema la ea pe femei. „Plângeți, le poruncea. „Pe cei vii și pe cei morți. Bociți-i!" Iar femeile, fără să-și acopere ochii, îi dădeau drumul.

Așa începea: copii râzând, bărbați dansând, femei plângând – apoi totul se amesteca. Femeile conteneau din plâns și dansau; bărbații se așezau și vărsau lacrimi; copiii țopăiau, femeile râdeau, țâncii țipau, până când, extenuați și frânți, se lăsau să cadă toți, asudați, pe iarba din Luminiș, încercând să-și tragă sufletul. În liniștea care urma, Baby Suggs, sfânta, le oferea inima ei mare și generoasă.

Nu le cerea să-și pună ordine în vieți sau să nu mai păcătuiască. Nu le spunea că sunt sarea pământului, blajinii care vor moșteni raiul, sufletele pure menite gloriei eterne.

Le spunea că unica mântuire pe care o puteau obține era mântuirea pe care și-o imaginau singuri. Că, dacă n-o vedeau, n-aveau s-o aibă.

„Aici", zicea, „în locul ăsta, suntem carne. Carne care plânge, râde; carne ce dansează în iarbă cu picioarele goale. Iubiți-o. Iubiți-o tare. Dincolo, carnea voastră nu e iubită. E disprețuită. Lor nu le plac ochii voștri; ar da orice să vi-i scoată. Nu le place mai mult nici pielea de pe spinările voastre. Acolo, v-o brăzdează cu biciul. Și, o poporul meu, nu le plac mâinile voastre. De care ei doar se folosesc, le leagă, le retează, le golesc. Iubiți-vă mîinile! Iubiți-le! Ridicați-le și sărutați-le! Atingeți mâinile altora, bateți-le una de cealaltă, mângâiați-vă fețele cu ele, că lor nici asta nu le place. Vouă trebuie să vă placă, *vouă*! Și, nu, nu le plac nici gurile voastre. Acolo, dincolo, le văd sfâșiate și vor să vi le mai rupă o dată! Nu dau atenție la ceea ce rostiți cu ele. Nu aud strigătul ce vă iese din ele. Ceea ce puneți în ele ca să vă hrăniți trupul, ei vor înhăța și în schimb vă vor da lături. Nu, nu iubesc gurile voastre. *Voi* trebuie să le iubiți. Astea-s carne, toate despre care vă vorbesc. Carne care tânjește după iubire. Picioare care au nevoie să se odihnească și să danseze; spinări care au nevoie de sprijin; umeri care au nevoie de brațe, de brațe vânjoase, vă spun! Și, o, poporul meu, acolo afară, ascultați-mă, nu le place că aveți grumazul drept și fără laț pe el. Așa că iubiți-vă grumazul, puneți mâna pe el, mângâiați-l, țineți-l sus! Și toate măruntaiele voastre, pe care ei le-ar da bucuroși la porci – iubiți-le! Ficatul întunecat, întunecat – iubiți-l, iubiți-l, iubiți-l! Inima care bate și bate – iubiți-o și pe ea! Mai mult decât ochii sau picioarele. Mai mult decât plămânii care încă n-au tras aerul libertății. Mai mult decât uterul care ocrotește viața și decât mădularele care o sădesc, mai mult, auziți-mă, să vă iubiți inima! Căci ea este perla coroanei!"

Sfârșindu-și discursul, se ridica și începea să danseze, transmițând, prin rotirea șoldurilor, tot ce mai avea de spus inima ei, în timp ce ceilalți deschideau gurile ca să-i ofere

muzica. Note lungi, menținute până când armonia pe patru voci atingea perfecțiunea, devenea destul de bună pentru carnea lor iubită cu deznădejde.

Sethe ar fi dorit să se afle acolo, acum. Cel puțin ca să asculte golurile lăsate în urmă de cântecul cel de demult. În cel mai bun caz, ca să capete un indiciu, de la mama moartă a soțului ei, privitor la ce avea ea de făcut cu spada și scutul, Dumnezeule mare, acum, la nouă ani după ce Baby Suggs, sfânta, se dovedise a fi o mincinoasă, își repudiase inima largă și zăcuse în patul din camera de zi, mișcată din când în când de un dor după culoare și de nimic altceva.

„Ființele astea albe mi-au luat tot ce-am avut, tot ce-am visat", spunea ea, „și mi-au rupt baierele inimii. Nu există nenoroc în lumea asta, în afara oamenilor albi."

124 se închisese și se obișnuise cu veninul stafiei sale. Gata cu lampa aprinsă toată noaptea și cu musafirii bine primiți. Gata cu discuțiile șoptite de după cină. Gata cu spectacolul copiilor desculți, care se jucau cu pantofii străinilor. Baby Suggs, sfânta, se credea o mincinoasă. Nu exista mântuire – imaginară sau reală – și niciun fel de dans în lumina soarelui, în Luminiș, nu putea schimba acest fapt. Credința ei, iubirea ei, imaginația și inima ei mare și bătrână începuseră să se prăbușească după douăzeci și opt de zile de la sosirea nurorii.

Totuși, Sethe se hotărî să se ducă în Luminiș – ca un omagiu adus lui Halle. Înainte de a se schimba lumina; cât timp mai era locul verde și binecuvântat de care își amintea, pâclos din cauza aburilor ridicați din plante și din fructele de pădure putrezite.

Își puse șalul și le spuse lui Denver și Preaiubitei să facă la fel. Porniră la drum toate trei, într-o dimineață târzie de sâmbătă, Sethe deschizând drumul, fetele tropăind în urma ei; nici țipenie în jur.

Ajungând în pădure, nu-i trebui mult timp ca să găsească poteca ce o străbătea, pentru că orășenii țineau acum regulat aici serbări câmpenești, cu un cort, banjo-uri și tarabe pline de mâncare. Vechea cărare devenise un drumeag, dar încă mai trecea pe sub bolta coroanelor de pomi din care cădeau castane porcești pe iarba de dedesubt.

Nu se putuse face altceva decât ce făcuse, dar Sethe se considera vinovată de prăbușirea lui Baby Suggs. În pofida nenumăratelor tăgăduiri ale lui Baby, Sethe știa că jalea de la 124 se instaurase în momentul când sărise jos din căruță, cu nou-născuta legată de piept în lenjeria unei fete albe care tânjea după Boston.

Urmată de cele două fete, pe poteca de un verde viu, din stejari și castani sălbatici, Sethe începu să secrete o transpirație exact ca aceea pe care o secretase când se trezise, cu nămolul uscat pe ea, pe malul fluviului Ohio.

Amy dispăruse. Sethe era singură și fără puteri, dar vie; tot așa și bebelușul. Umblase o vreme în aval, apoi se oprise și se uitase lung la apa scânteietoare. Până la urmă văzuse o barcă cu fundul plat, dar nu izbutise să distingă dacă oamenii din ea erau negri sau albi. O podidise transpirația, din pricina unei febre pentru care îi mulțumise lui Dumnezeu, fiindcă avea să-i țină de cald copilașului. După ce barcazul dispăru din vedere, își continuă drumul, împleticindu-se, și se pomeni lângă trei oameni de culoare ce pescuiau – doi băiețandri și un bărbat mai în vârstă. Se opri și așteptă să i se vorbească. Unul dintre flăcăi o arătă cu degetul, iar bărbatul îi aruncă o privire peste umăr – o privire rapidă, fiindcă putea vedea numaidecât ceea ce dorea să știe despre ea. O vreme, nimeni nu spusese nimic. Apoi, bărbatul întrebase:

— Vrei să treci dincolo?

— Da, domnule.

— Știe cineva că vii?

— Da, domnule.

El o mai măsură o dată cu privirea și-i arătă din cap o stâncă ieșită afară din pământ, deasupra lui, ca o limbă. Sethe se duse și se așeză pe ea. Piatra înghițise raze de soare din belșug, dar nu era nici pe departe atât de înfierbântată ca ea. Prea obosită ca să se miște, rămase acolo, amețită de soarele care-i bătea în ochi. Sudoarea îi curgea șiroaie, scăldând complet bebelușul. Fără îndoială că adormise așa, șezând, fiindcă a doua oară când deschise ochii bărbatul stătea în fața ei, având în mână o bucată de țipar fript din care ieșeau încă aburi. Pentru ea era un efort să se întindă după hrană, și mai greu s-o miroasă, imposibil s-o mănânce. Îl rugă să-i dea apă, iar el îi aduse din fluviu, într-un borcan. Sethe goli borcanul și mai ceru. Ceva îi zăngănea iar în cap, dar refuza să creadă că bătuse atâta drum, îndurase atâtea, numai ca să moară pe celălalt mal al fluviului.

Bărbatul îi privi fața pe care curgea sudoarea și-l chemă la el pe unul dintre băieți.

— Scoate-ți haina, îi ordonă.

— Cum?

— M-ai auzit.

Băiatul își dezbrăcă vestonul, scâncind.

— Ce vrei să faci? Eu ce-o să port?

Bărbatul dezlegă bebelușul de la pieptul lui Sethe și-l înveli în haina băiatului, înnodând mânecile în față.

— Eu ce port?

Bătrânul oftă și, după o pauză, zise:

— Dac-o vrei înapoi, dă-i drumul, ia-o de la bebeluș. Așază copilul gol pe iarbă și pune haina pe tine. Dacă ești în stare să faci asta, să pleci și să nu te mai întorci.

Băiatul își plecă privirea, apoi se răsuci pe călcâie și se duse la celălalt. Cu țiparul în mână și bebelușul la picioare,

Sethe picoti, transpirată și cu gura uscată. Veni seara și bărbatul o atinse pe umăr.

Contrar așteptărilor ei, împinseră cu prăjinile barcazul în susul râului, îndepărtându-se mult de barca găsită de Amy. Exact când credea că bărbatul o duce înapoi în Kentucky, acesta cârmi barcazul și traversă fulgerător fluviul. O ajută să se urce pe malul râpos, în timp ce băiețandrul fără veston ducea în brațe bebelușul înfășurat în el. Bărbatul o conduse la o colibă acoperită cu paie, cu dușumeaua din lut bătut.

— Așteaptă aici. Vine cineva imediat. Să nu te miști. Te vor găsi.

— Vă mulțumesc, zise ea. Aș vrea să vă știu numele, ca să-mi amintesc de dumneavoastră.

— Numele e Stamp, zise negrul. Stamp Paid[3]. Să ai grijă de copilașu' ăla, auzitu-m-ai?

— Auzit, auzit, răspunse ea, dar nu prea auzea.

După câteva ore se trezi cu o femeie în fața ei, fără să fi auzit ceva. O femeie scundă, tânără, cu un sac de pescar pe umăr, care o salută.

— Am văzut semnalul mai de mult, zise ea, dar n-am putut ajunge mai repede.

— Ce semnal? întrebă Sethe.

— Stamp lasă deschisă ușa cocioabei dacă a traversat cineva. Dacă e și un copil, leagă o cârpă albă de par.

Îngenunche și goli sacul.

— Mă cheamă Ella, zise, scoțând din sac o pătură de lână, o pânză de bumbac, doi cartofi dulci copți și o pereche de pantofi bărbătești. Soțul meu, John, e acolo afară, mai departe. Încotro te-ndrepți?

Sethe îi povesti despre Baby Suggs și unde-și trimisese cei trei copii.

---

[3] „Timbrul plătit".

Ella legă strâns o fâșie de pânză de bumbac peste buricul bebelușului, ascultând atentă ca să-i surprindă omisiunile – lucrurile pe care sclavii fugiți nu le spuneau, întrebările pe care nu le puneau. Ciuli urechile și ca să audă numele nerostite, ale persoanelor nenumite lăsate în urmă. Scutură de praf pantofii bărbătești și se trudi să vâre cu forța picioarele lui Sethe în ei. Nu intrau. Cu părere de rău, despică pantofii la călcâie, supărată că trebuie să strice un obiect atât de valoros. Sethe îmbrăcă jacheta flăcăului, neîndrăznind să întrebe dacă existau vești de la copiii ei.

— Au reușit, o asigură Ella. Stamp i-a trecut cu feribotul pe câțiva din grupul ăla. I-a lăsat la Bluestone. Nu e departe.

Sethe nu știa ce să facă, atât era de recunoscătoare; decoji un cartof, îl mâncă, scuipă și continuă să mănânce, ca o celebrare mută.

— Se vor bucura să te vadă, zise Ella. Asta de-aici când s-a născut?

— Ieri, răspunse Sethe, ștergându-și transpirația de sub bărbie. Sper să trăiască.

Ella privi fețișoara murdară ce se ițea dintre faldurile păturii de lână și clătină din cap.

— Greu de spus. Dacă aș fi întrebată, aș spune „Nu iubi nimic".

Apoi, ca și cum ar fi vrut să îndulcească afirmația, îi zâmbi lui Sethe.

— Ai născut-o singură?

— Nu. M-a ajutat o fată albă.

— Atunci mai bine s-o luăm din loc.

Baby Suggs o sărută pe gură, dar n-o lăsă să-și vadă copiii. Dormeau, zise, iar Sethe arăta prea înspăimântător ca să-i trezească în miezul nopții. O luă pe nou-născută și

o încredință unei femei tinere cu bonetă, sfătuind-o să n-o spele pe ochi până nu avea urina mamei.

— A țipat vreun pic? întrebă Baby.

— Puțin.

— Are tot timpul. Hai să însănătoșim mama.

O conduse pe Sethe în camera mare și, la lumina unei lămpi cu spirt, o spălă pe porțiuni, începând cu fața. Apoi, așteptând să se încălzească încă un lighean cu apă, se așeză lângă ea, cosând o rochie gri de bumbac. Sethe moțăi și se trezi când i se spălau mâinile și brațele. După fiecare spălătură, Baby o acoperea cu o cuvertură și punea încă o oală pe focul din bucătărie. Sfâșiind cearșafuri, însăilând bumbacul, o supraveghea pe femeia cu bonetă, care îngrijea bebelușul, plângând în mâncarea pe care o gătea. După ce-i spălă picioarele, Baby se uită la tălpile lui Sethe și le șterse ușor. O curăță pe Sethe între picioare cu apă fierbinte și apoi o înfășură de la brâu în jos cu fâșii de cearșaf. La urmă, se ocupă de picioarele de nerecunoscut.

— Simți asta? întrebă.

— Ce să simt?

— Nimic. Ridică-te.

O ajută pe Sethe să se așeze pe un balansoar și-i puse picioarele într-o găleată cu apă sărată și ienupăr. Sethe petrecu astfel restul nopții. Baby înmuie cu untură crusta de pe sfârcuri și o îndepărtă. În zori, copila cea cuminte se trezi și supse laptele mamei.

— Mulțumește Domnului că n-a fost mai rău, îi spuse Baby. După ce termini, cheamă-mă.

Dând să plece, Baby Suggs observă ceva negru pe cearșaf. Se încruntă și își privi nora, aplecată asupra sugarului. Trandafiri de sânge înfloreau pe pătura de pe umerii lui Sethe. Baby Suggs își astupă gura cu palma. După ce alăptatul se terminase și nou-născuta adormise – cu ochii întredeschiși,

sugând în vis – femeia mai bătrână unse, fără să spună nimic, spatele înflorit și prinse cu ace o țesătură dublu împăturită pe rochia proaspăt cusută.

Nu era încă adevărat. Nu încă. Dar când băieții ei somnoroși și fetița – deja mergând de-a bușilea? – fură aduși înăuntru, nu mai conta dacă era sau nu adevărat. Sethe stătea în pat sub, în jurul, deasupra, printre, dar mai ales cu ei toți. Fetița îi împroșca fața cu salivă limpede, iar râsul încântat al lui Sethe fu atât de sonor că bebelușa – deja mergând de-a bușilea? – clipi repede din ochi. Buglar și Howard se jucau cu labele urâte ale picioarelor ei, după ce se provocaseră reciproc să le atingă. Ea nu contenea să-i sărute. Le săruta cefele, creștetele, palmele și băieții hotărâseră că ce-i prea mult nu-i sănătos când ea le ridică și cămășile ca să le sărute burțile tari și bombate. Se opri doar cînd ei o întrebară „Tata vine?".

Dar nu plânse. Spuse „Curând" și le zâmbi, ca ei să creadă că strălucirea din ochii ei era iubire pură. Trecu ceva vreme până îi îngădui lui Baby Suggs să-i alunge pe băieți, ca să poată îmbrăca rochia gri de bumbac cusută aseară de soacră-sa. La sfârșit, se lăsă pe spate și o luă în brațe pe fetiță – deja mergând de-a bușilea? Își prinse sfârcul stâng cu două degete ale mâinii drepte, iar copila căscă gura. Erau împreună acasă.

Baby Suggs intră și râse către ele, spunându-i lui Sethe cât de puternică era fetița, cât de isteață – deja mergea de-a bușilea. Apoi se aplecă să ridice ghemotocul de zdrențe care fusese îmbrăcămintea lui Sethe.

— Nimic nu merită păstrat, spuse ea.

Sethe ridică privirea.

— Stai, strigă. Vezi dacă nu cumva e ceva legat în combinezon.

Baby Suggs trecu, centimetru cu centimetru, materialul rărit printre degete şi dădu peste ceva ce părea, la pipăit, a fi nişte pietricele. I le întinse lui Sethe.

— Cadou de despărţire?

— Cadou de nuntă.

— Ar fi frumos să fie şi un mire. Privi în palmă. Ce crezi că s-a întâmplat cu el?

— Nu ştiu, răspunse Sethe. N-a venit acolo unde mi-a spus să-l aştept. A trebuit să fug. A trebuit.

Sethe privi un moment ochii îngreunaţi de somn ai sugarului, apoi scrută faţa lui Baby Suggs.

— O să reuşească. Dacă eu am reuşit, sunt sigură că poate şi Halle.

— Bine, puneţi astea. Poate că-i vor lumina şi lui calea.

Convinsă că fiul ei era mort, îi întinse pietricelele lui Sethe.

— Trebuie să-mi găuresc urechile.

— Ţi le găuresc eu, zise Baby Suggs. De cum te înzdrăveneşti.

Sethe zornăi cerceii, pentru plăcerea copilei – deja mergând de-a buşilea? – care întinse de câteva ori mâna după ei.

În Luminiş, Sethe găsi vechea piatră de rugăciune a lui Baby Suggs, îşi aminti de frunzele care foşneau în soare, de tunetul paşilor şi de strigătele care doborau păstăi de pe crengile castanilor. Sub influenţa lui Baby Suggs, oamenii îşi dădeau frâu liber.

Sethe avusese douăzeci şi opt de zile – un parcurs întreg al lunii – de viaţă în libertate. Între şiroiul de salivă limpede, pură, lăsat de fetiţă pe faţa ei şi sângele său uleios erau douăzeci şi opt de zile. Zile de vindecare, relaxare şi discuţii serioase. Zile petrecute în tovărăşie: cunoscuse numele a încă patruzeci, cincizeci de negri; părerile şi obiceiurile lor; unde fuseseră şi ce făcuseră; simţise umorul şi tristeţile lor

amestecându-se cu ale sale, ceea ce era mult mai bine. Unul o învățase alfabetul; altul, o nouă cusătură. Toți o învățaseră cum te simți când te trezești în zori și hotărăști tu ce să faci în ziua aceea. Astfel trecuse timpul în așteptarea lui Halle. Încetul cu încetul, la 124 și în Luminiș, împreună cu ceilalți, devenise stăpână pe sine. A te elibera era un lucru; a revendica proprietatea asupra acelui sine eliberat era cu totul altceva.

Acum ședea pe piatra lui Baby Suggs; Denver și Preaiubita o priveau dintre copaci. Nu va veni niciodată ziua, își spuse, când Halle va bate la ușă. Să nu știi asta, era greu; să o știi, era și mai greu.

Numai degetele, se gândi. Doar să-ți simt degetele pe ceafa mea și voi lăsa totul, voi găsi o cale de ieșire de aici. Sethe își înclină capul și, ce să vezi, le simți. Mai ușoare acum, nu mai grele decât atingerile unei pene de pasăre, dar, fără îndoială, degete care o dezmierdau. A trebuit să se destindă puțin ca să le lase să-și facă treaba, atât de ușoară era atingerea, aproape ca a unui copil, degete care mai mult atingeau decât apăsau. Totuși, era recunoscătoare pentru efort; iubirea de la distanță a lui Baby Suggs nu era mai prejos de orice altă dragoste apropiată cunoscută vreodată. Dorința, ca să nu mai vorbim de gestul de a-i astâmpăra dorul era suficientă ca să-i ridice moralul până în punctul de unde putea face următorul pas: să ceară un cuvânt lămuritor; să ceară un sfat despre cum să continue să trăiască cu un creier lacom de știrile cu care nu se putea trăi, într-o lume ce le furniza cu generozitate.

Știa că Paul D. aducea ceva în plus în viața ei – ceva pe care ar fi vrut să se bazeze, dar se temea să o facă. Acum, el adăugase și mai mult: imagini noi și amintiri vechi, care-i sfâșiau sufletul. Vidul neștiinței totale despre Halle – un vid colorat uneori de un justițiar resentiment față de ceea ce ar fi putut fi lașitatea lui, prostia sau ghinionul lui – spațiul

acela gol, lipsit de informații precise, era umplut acum de o tristețe nou-nouță și cine putea ști câte aveau să mai vină în viitor. Cu ani în urmă – când 124 era vie – avusese prietene și prieteni de pretutindeni cărora să le împărtășească durerea sufletească. Apoi nu mai fusese nimeni, fiindcă nimeni nu voia s-o viziteze în casa bântuită de stafia copilei, iar la dezaprobarea lor ea răspundea cu o mândrie de om nedreptățit. Acum, însă, era cineva cu care putea s-o împartă, cineva care alungase strigoiul chiar din ziua când intrase în casă, așa încât acesta nu mai dăduse niciun semn. O ușurare; numai că, în locul lui, adusese altceva s-o chinuie: chipul lui Halle mânjit de unt și de zer; propria lui gură astupată cu fier; Dumnezeu știe ce i-ar mai fi putut povesti dacă ar fi vrut.

Degetele de pe ceafă se simțeau mai puternic acum – apăsările mai cutezătoare, ca și cum Baby Suggs și-ar fi adunat forțele. Cu degetele mari chiar pe ceafă, în timp ce degetele celelalte presau pe părți. Mai mult, tot mai mult, degetele înaintau încet înspre beregată, descriind, în drum, cercuri mici. Sethe era mai curând surprinsă decât înspăimântată să constate că era strangulată. Ori așa se părea. Oricum, degetele lui Baby Suggs o strângeau atât de tare încât nu mai putea respira. Rostogolindu-se în față de pe piatră, încercă să smulgă mâinile care nu erau acolo. Picioarele i se zbăteau în momentul când Denver se apropie de ea, urmată de Preaiubita.

— Mamă! Mamă! strigă Denver. Mami! Și o întoarse pe maică-sa pe spate.

Degetele se desprinseră și Sethe trebui să tragă mult aer în piept până să recunoască chipul fiicei alături de ea și, plutind deasupra, pe al Preaiubitei.

— Nu te simți bine?

— Cineva a încercat să mă sugrume.

— Cine?

Sethe își frecă ceafa și se chinui să stea în șezut.

— Cred că bunica Baby. Am rugat-o doar să-mi maseze ceafa, cum făcea pe vremuri, iar ea a început bine, dar socot că a luat-o razna de la o vreme.

— Nu ți-ar face ea una ca asta, mamă. Bunica Baby? Oh.

— Ajută-mă să mă ridic.

— Uite!

Preaiubita arăta spre gâtul lui Sethe.

— Ce anume? Ce vezi? întrebă Sethe.

— Vânătăi, zise Denver.

— Pe gâtul meu?

— Aici, zise Preaiubiuta. Și aici.

Întinse mâna și atinse urmele, care prindeau o culoare mai închisă decât grumazul negru al lui Sethe, iar degetele ei erau foarte răcoroase.

— Asta nu ajută la nimic, spuse Denver, dar Preaiubita se aplecase aproape și mâinile ei mângâiau pielea umedă care părea, la atingere, piele de șamoa sau tafta.

Sethe scoase un geamăt. Degetele fetei erau atât de răcoroase și de pricepute. Sentimentul lui Seth de trai încâlcit, în care mergi ca pe apă, se mai estompă un pic și se pare că raza de fericire pe care o surprinsese în penumbră, bălăbănindu-și brațele în drum spre bâlci, indica o posibilitate – numai dacă ar fi putut suporta veștile aduse de Paul D. și noutățile ținute de acesta numai pentru el. Numai să le suporte. Să nu se piardă cu firea, să dispere ori să plângă de fiecare dată când își amintea o imagine urâtă. Să n-o cuprindă o nebunie permanentă, ca pe prietena lui Baby Suggs, o tânără cu bonetă a cărei mâncare era plină de lacrimi. Ca pe mătușa Phyllis, care dormea cu ochii deschiși. Ca Jackson Till, care dormea sub pat. Tot ce dorea era să-i dea înainte. Ca până acum. Singură cu fiica ei, într-o casă bântuită de stafii, o scosese, dracului, la capăt. De ce acum, cu Paul D. în locul stafiei, își pierdea cumpătul? Se speria? Avea nevoie de Baby?

Ce fusese mai rău trecuse, nu? Deja ieșise la liman, nu? Cu stafia din 124 avusese răbdare, putuse face, rezolva totul. Acum, fusese de-ajuns o aluzie despre ce i se întâmplase lui Halle ca s-o apuce tremuratul, ca pe un iepuraș aflat în căutarea iepuroaicei.

Divine erau degetele Preaiubitei. Sub atingerea lor începu să respire; respirând iar regulat, teama i se mai potoli. Pacea pe care Sethe venise s-o găsească aici se strecura încet în sufletul ei.

„Probabil că arătăm îngrozitor", se gândi ea și închise ochii ca să vadă imaginea: trei femei în mijlocul Luminișului, la baza pietrei de unde Baby Suggs, sfânta, își arătase iubirea pentru lume. Una așezată, întinzându-și gâtul spre degetele blânde ale alteia, îngenuncheată în fața ei.

Denver privea chipurile celorlalte două. Preaiubita urmărea munca degetelor proprii și probabil că-i plăcea mult ceea ce vedea, fiindcă se aplecă în față și sărută pielea chinuită de sub bărbia lui Sethe.

Rămaseră în această poziție o vreme, nici Denver, nici Sethe neștiind ce să facă: cum s-o oprească și să nu iubească imaginea și senzația buzelor care sărutau întruna. Apoi Sethe, prinzând-o de păr pe Preaiubita și clipind des, se desprinse. Mai târziu avea să creadă că-i spusese, severă și încruntată, „Ești prea mare pentru asta" fiindcă respirația fetei avea exact aroma laptelui proaspăt supt.

O privi pe Denver și, văzând că teama acesteia amenința să crească, se ridică repede, făcând țăndări tabloul.

— Haideți! Sus!

Sethe le făcu semn fetelor să se ridice în picioare. La plecarea din Luminiș arătau aproape la fel ca atunci când veniseră: Sethe mergea în frunte, fetele veneau în urmă. Toate tăcute, ca înainte, dar cu o diferență. Sethe era supărată, dar nu din cauza sărutului, ci pentru că, înainte de acesta,

când se simțise minunat lăsând-o pe Preaiubita s-o scape de durere prin masaj, degetele pe care le iubea și cele dinainte, care o dezmierdaseră înainte de a o strangula, îi amintiseră de ceva ce-i scăpa acum. Un lucru, însă, era sigur: Baby Suggs nu o sugrumase, cum crezuse la început. Denver avea dreptate și, mergând în lumina pădurii, cu mintea acum limpede – îndepărtându-se de magia Luminișului – Sethe își amintea de atingerea acelor degete pe care le cunoștea mai bine decât pe ale ei. Ele îi spălaseră porțiuni ale corpului; îi înveliseră abdomenul; îi pieptănaseră părul; îi unseseră sfârcurile; îi cususeră hainele; îi curățaseră picioarele; o unseseră pe spate cu grăsime și lăsaseră baltă orice aveau de făcut ca să maseze ceafa lui Sethe, mai ales atunci când, în zilele de început, era cu moralul la pământ din cauza apăsării grele a lucrurilor de care își amintea și a celor de care nu-și amintea: învățătorul scriind cu cerneala pe care i-o făcea chiar ea, în timp ce nepoții se jucau; fața femeii cu pălărie de fetru care se îndreptase de spate, ca să se întindă, pe plantație. Dacă ar zăcea în mijlocul tuturor mâinilor din lume le-ar recunoaște pe ale lui Baby Suggs, așa cum recunoscuse mâinile bune ale fetei albe aflate în căutarea catifelei. Dar de optsprezece ani trăia într-o casă plină de atingeri de pe lumea cealaltă. Cum fuseseră și degetele mari care-i striviseră traheea. Poate la asta se ajunsese. După ce Paul D. o alungase din 124, s-o fi re-alcătuit în Luminiș. Destul de probabil, gândi ea.

Nu se mai mira acum că se lăsase însoțită de Denver și de Preaiubita – în momentul respectiv parcă o făcuse impulsiv, din vaga dorință de a se proteja. Iar fetele o salvaseră, Preaiubita atât de agitată că se purtase ca un țânc de doi ani.

Ca mirosul slab de ars care dispare când se stinge focul sau când deschizi un geam, să intre briza, suspiciunea că atingerea fetei era și ea exact ca aceea a strigoiului-bebeluș se risipise. Oricum, nu fusese decât o mică tulburare – nu

îndeajuns de puternică pentru a-i abate atenţia de la ambiţia care prindea proporţii în sufletul ei: îl dorea pe Paul D., indiferent de ce ştia şi ce-i spunea, îl dorea în viaţa ei. Mai mult decât pentru a cinsti memoria lui Halle, se dusese în Luminiş ca să se gândească la asta, şi se gândise. Încredere şi rememorare, da, în felul în care crezuse că se poate întâmpla când el o luase în braţe lângă plita de gătit. Greutatea şi trupul lui îndoit; ţepii reali ai bărbii lui; spatele arcuit înapoi, mâinile pricepute. Ochii lui răbdători şi impresionanta putere umană. Mintea lui, care o cunoştea pe a ei. Povestea ei era suportabilă, fiindcă era şi povestea lui – să o povestească, să o rafineze şi s-o mai povestească o dată. Lucrurile pe care niciunul nu le ştia despre celălalt – lucrurile pentru care niciunul dintre ei nu găsea o formă potrivită a cuvintelor. Ei bine, va veni cu timpul: unde-l duceau când sugea din fier; moartea perfectă a bebeluşului – deja mergând de-a buşilea?

Voia să se întoarcă, şi cât mai repede. Să le dea celor două fete ceva de lucru cu care să-şi ocupe minţile prea iscoditoare. Înaintând cu avânt pe poteca verde – mai răcoros acum, fiindcă soarele îşi schimbase poziţia – îi trecu prin cap că ele semănau, ca două surori. Obedienţa lor şi faptul că se putea avea încredere absolută în ele o luaseră prin surprindere. Sethe o înţelegea pe Denver. Solitudinea o făcuse secretoasă – auto-manipulată. Anii de bântuire o făcuseră nepăsătoare într-un fel pe care nu l-ai fi crezut posibil, dar îi şi ascuţiseră mintea cum nici n-ai fi crezut. Rezultatul era o fiică timidă, dar încăpăţânată, pe care Sethe era gata s-o apere cu propria viaţă. Despre cealaltă, Preaiubita, ştia mai puţin, aproape nimic – în afara faptului că ar fi făcut orice pentru Sethe şi Denver şi că cele două se simţeau bine împreună. Acum credea că ştie de ce. Îşi consumau sau îşi întreţineau sentimentele într-un mod armonios. Uneia îi făcea plăcere să primească ce-i oferea cealaltă. Stătuseră ascunse

printre pomii care încercuiau Luminişul, apoi se repeziseră cu ţipete şi sărutări când Sethe se sufocase – oricum, aşa îşi explica ea situaţia, căci nu observase nici o competiţie între cele două, nici ca una să fie dominată de cealaltă. Se gândea la cina pe care voia s-o pregătească pentru Paul D. – să aibă ceva dificil de făcut, ceva ce va face oricum – ca să-şi lanseze viaţa nouă alături de un bărbat tandru. Cartofiorii ăia micuţi de tot, rumeniţi pe toate părţile, piper mult; boabe de fasole asezonate; dovleac galben stropit cu oţet şi presărat cu zahăr. Poate boabe de porumb curăţate de pe ştiulete şi fierte cu unt şi ceapă verde. Chiar şi pâine dospită.

Mintea ei, explorând bucătăria înainte de-a ajunge acolo, îi era atât de plină de ceea ce voia să facă încât nu zări imediat, în spaţiul de sub scările albe, covata de lemn şi pe Paul D. şezând în ea. Îi zâmbi, iar el îi întoarse zâmbetul.

— A cam trecut vara, zise ea.

— Intră aici.

— Ei, ei. Fetele vin imediat după mine.

— N-aud pe nimeni.

— Paul D., am de gătit.

— Și eu.

El se ridică şi o obligă să rămână pe loc, strângând-o la piept. Rochia i se umezi de la apa de pe corpul lui. Obrazul lui îi atingea urechea. Bărbia lui îi atingea umărul.

— Ce ai de gând să găteşti?

— Mă gândeam la nişte fasole.

— O, perfect.

— Și porumb copt?

— Neapărat.

Nu se punea problema ca ea să n-o poată face. Întocmai ca în ziua când ajunsese la 124 – sigur, avea suficient lapte pentru toată lumea.

Preaiubita intră pe ușă și ar fi trebuit să-i audă pașii, dar n-o auziră.

Respirând și murmurând, respirând și murmurând. Preaiubita îi auzi de cum se trânti ușa în urma ei. Tresări la pocnitura ușii și-și răsuci capul înspre șoaptele ce veneau dindărătul scărilor albe. Mai făcu un pas și-i veni să plângă. Fusese atât de aproape, apoi și mai aproape. Și era cu mult mai bine decât furia care domnea atunci când Sethe făcea sau gândea ceva ce o excludea. Putea suporta orele – nouă sau zece în fiecare zi în afară de una – când Sethe era plecată. Suporta chiar orele când era aproape, dar în afara câmpului ei vizual, culcată lângă el în spatele zidurilor și al ușilor. Dar acum până și timpul din zi pe care Preaiubiuta conta, cu care se disciplinase să se mulțumească, era redus, drămuit de disponibilitatea lui Sethe de a acorda atenție altor lucruri. În primul rând, lui. Lui, care-i spusese ceva ce o făcuse să fugă afară în pădure și să vorbească singură pe o stâncă. Lui, care noaptea o ținea ascunsă după uși închise. Și lui, care o ținea acum după scară, murmurând, după ce Preaiubita îi salvase gâtul și era gata acum să-și pună mâna în mâna acelei femei.

Preaiubita se răsuci pe călcâie și plecă. Denver nu sosise încă, ori aștepta undeva afară. Preaiubita se duse să vadă unde era, făcând o pauză ca să urmărească o pasăre cardinal, care sărea de pe o rămurică pe o creangă. Urmări pata roșie ca sângele mișcându-se în frunziș până când o pierdu din ochi și chiar și atunci își continuă drumul cu spatele, dornică s-o mai vadă o dată.

În cele din urmă se întoarse cu fața și alergă prin pădure până la pârâu. Stând aproape de mal, își contemplă imaginea reflectată în apă. Când chipul lui Denver se ivi lângă al ei, se priviră ochi în ochi în apă.

— Tu ai fost, te-am văzut, zise Denver.

— Ce?

— Ți-am văzut fața. Tu ai făcut-o să se sufoce.

— N-am fost eu.

— Mi-ai spus că o iubești.

— Eu l-am reparat, nu? Nu eu i-am reparat gâtul?

— După aia. După ce i l-ai strâns tare.

— I-am sărutat gâtul. Nu l-am strâns. Cercul de fier i l-a strâns.

— Te-am văzut.

Denver o apucă de braț pe Preaiubita.

— Fii atentă, fato, zise Preaiubita și, smulgându-și brațul din încleștare, fugi cât putu de repede de-a lungul pârâului care susura în cealaltă parte a pădurii.

Rămasă singură, Denver se întrebă dacă, totuși, nu se înșela. Ea și Preaiubita fuseseră în copac și șușotiseră în timp ce Sethe șezuse pe piatră. Denver știa că Luminișul era locul unde predica Baby Suggs, dar asta când ea era mică de tot. Ea nu luase parte, ca să-și amintească. 124 și câmpul din spatele casei erau toată lumea pe care o cunoștea și o dorea.

Cândva, demult, cunoscuse și voise să cunoască mai mult. Înaintase pe o potecă ce ducea la o altă casă adevărată. Rămăsese afară, lângă o fereastră, ascultând. De patru ori făcuse asta pe cont propriu – se strecurase afară din 124, după-amiaza devreme, când mama și bunica erau mai puțin vigilente, chiar înainte de cină, după treburile casei; ora albă dinaintea schimbării de viteză pentru ocupațiile de seară. Denver plecase să caute casa vizitată de alți copii, dar nu și de ea. După ce o găsise, timiditatea o împiedicase să intre pe ușa din față, așa că se uitase pe fereastră. Lady Jones stătea pe un scaun cu spătarul drept; în fața ei, câțiva copii ședeau pe jos, cu picioarele încrucișate. Lady Jones avea în mână o carte. Copiii aveau tăblițe. Lady Jones spunea ceva, prea încet ca să audă Denver. Copiii repetau ce spunea ea. De

patru ori mersese Denver să vadă. A cincea oară, Lady Jones o descoperise și o invitase:

— Intră pe ușa din față, domnișoară Denver. Ăsta nu-i un spectacol de urmărit de pe margine.

Așa că beneficiase aproape un an de compania copiilor de vârsta ei și învățase împreună cu ei să scrie și să socotească. Avea șapte ani și cele două ore de după-amiaza erau o comoară pentru ea. Mai ales pentru că făcuse totul de una singură și fusese bucuroasă și uimită de bucuria și uimirea pe care le făcuse mamei și fraților. Pentru cinci cenți pe lună, Lady Jones făcea ceea ce oamenii albi considerau inutil, dacă nu chiar ilegal: înghesuia în salonașul ei copii de culoare care aveau răgazul și interesul să învețe carte. Moneda de cinci cenți, legată într-un nod al batistei prinse de cingătoare, pe care o ducea lui Lady Jones, îi producea fiori de plăcere. Efortul de a mânui cu pricepere creta, de a nu o face să scârțâie; litera *w* de tipar; litera *i* de mână; frumusețea literelor care-i alcătuiau numele; frazele extrem de triste din Biblia folosită de Lady Jones drept carte de citire. Denver exersa în fiecare dimineață; devenea vedetă în fiecare după-amiază. Era atât de fericită că nici nu băga de seamă că o ocoleau colegii – că invocau pretexte ori încetineau pasul ca să nu meargă alături de ea. Nelson Lord – un băiat tot atât de inteligent ca ea – pusese capăt acestei stări de lucruri; el îi adresase întrebarea despre mama ei care a făcut inaccesibile pentru ea, de acum încolo, creta, litera *i* de mână și toate minunile acelor după-amieze. Ar fi trebuit să râdă când o întrebase, ori să-l trântească la pământ, dar nu detectase nici urmă de răutate pe chipul sau în vocea lui. Doar curiozitate. Dar ceea ce tresărise în ea la auzul întrebării fusese ceva ce stătuse la pândă tot timpul.

Nu se mai întorsese. În a doua zi de absență, Sethe o întrebase de ce nu se duce. Denver nu-i răspunsese. Era prea

speriată ca să le pună fraților ei sau oricărei alte persoane întrebarea lui Nelson Lord, fiindcă anumite sentimente stranii și înfricoșătoare despre mama ei se adunau în jurul lucrului ce-i tresărise în suflet. Mai târziu, după moartea lui Baby Suggs, nu se întrebase de ce fugiseră de acasă Howard și Buglar. Nu fusese de acord cu Sethe, că ei plecaseră din cauza stafiei. Dacă da, de ce le trebuise atâta timp? Locuiseră în casă la fel de mult timp ca ea. Dar, dacă Nelson Lord avea dreptate, nu era de mirare că erau morocănoși și stăteau departe de casă cât puteau mai mult.

Între timp, visele nestăpânite și monstruoase despre Sethe erau estompate de concentrarea cu care Denver începuse să se gândească la stafia-copil. Înainte de Nelson Lord, abia dacă o interesaseră năzbâtiile ei. Răbdarea de care dădeau dovadă, în prezența ei, mama și bunica, i-o făceau indiferentă. Apoi începuse s-o enerveze, s-o obosească tare cu răutățile ei. Acela fusese momentul când mersese, pe urmele altor copii, la casa-școală a lui Lady Jones. Acum însemna pentru ea toată furia, iubirea și teama pe care nu știa cum să le stăpânescă. Chiar și când își adunase suficient curaj ca să pună întrebarea lui Nelson Lord, nu auzise răspunsul lui Sethe, nici vorbele lui Baby Suggs, nici nimic altceva după aceea. Timp de doi ani se învelise într-o tăcere prea solidă ca să fie străpunsă, care dădea ochilor ei o acuitate greu de crezut până și pentru ea. Vedea, de exemplu, găurile negre din nasul unei vrăbii stând pe o creangă la douăzeci de metri deasupra ei. Timp de doi ani nu auzise absolut nimic, iar după aceea auzise tunetul venind pe scări în sus. Baby Suggs crezuse că era Aici Băiete râcâind prin colțuri în care nu intra niciodată. Sethe crezuse că era mingea de cauciuc a băieților, sărind din treaptă în treaptă.

— Și-a pierdut mințile, nemernicul ăla de câine? strigase Baby Suggs.

— E pe verandă, îi răspunsese Sethe. Vezi şi dumneata.

— Bine, dar atunci ce se aude?

Sethe trântise capacul plitei.

— Buglar! Buglar! De câte ori ţi-am spus să nu baţi mingea în casă?

Se uitase spre scara albă şi o văzuse pe Denver în capătul ei.

— Încerca să vină sus.

— Cine?

Cârpa cu care ţinea de capac se făcuse ghem în palma lui Sethe.

— Bebeluşa, răspunsese Denver. N-ai auzit-o târându-se?

Care problemă era mai urgentă: că Denver auzise, în sfârşit, ceva, ori că fata bebeluş – deja mergând de-a buşilea? – îşi făcea de cap şi mai dihai?

Faptul că Denver îşi recăpătase auzul, pierdut din cauza unui răspuns pe care nu suportase să-l audă, revenit datorită zgomotului făcut de sora ei moartă care încerca să urce scările, fusese semnul unei noi cotituri în destinele oamenilor de la 124. De acum încolo, prezenţa avea să fie plină de ură. În loc de oftaturi şi accidente, tot felul de răutăţi precise şi deliberate. Pe Buglar şi Howard începea să-i enerveze compania femeilor din casă şi-şi petreceau într-o animozitate ursuză tot timpul când nu erau ocupaţi cu muncile ocazionale din oraş, unde cărau apă şi nutreţ la grajduri. Până când răutatea devenise atât de directă încât îi alungase pe amândoi. Baby Suggs obosise, se băgase în pat şi rămăsese acolo până când inima ei bătrână şi mare se oprise. În afară de a cere din când în când culoare, practic nu spunea nimic – până în după-amiaza ultimei zile de viaţă, când coborâse din pat, plutise lin până pe duşumeaua camerei de zi şi le împărtăşise lui Sethe şi lui Denver lecţia învăţată în cei şaizeci de ani de sclavie şi zece ani de libertate: că în lume nu existau ghinioane, ci numai oameni albi.

— Ei nu știu când să se oprească, spusese ea.

Apoi se întorsese în pat, își trăsese cuvertura peste cap și le lăsase să rumege pentru totdeauna această idee.

Curând după aceea, Sethe și Denver încercaseră să convoace stafia-bebeluș și să discute rațional cu ea, dar nu reușiseră. Fusese nevoie de un bărbat, de Paul D., ca s-o alunge cu strigăte, ca s-o lovească și să-i ia locul. Și, cu sau fără bâlci, Denver o prefera oricând pe veninoasa copiliță lui Paul D. În primele zile după mutarea la ei a lui Paul D., Denver zăbovea cât putea de mult în cușca ei de smarald, solitară ca un munte și aproape tot atât de mare, cugetând la faptul că toată lumea avea ceva, în afară de ea; gândindu-se că i se refuza până și tovărășia unui strigoi. Așadar, văzând rochia neagră cu doi pantofi neînșiretați sub ea, o înfiorase o mulțumire secretă. Oricâtă putere ar fi avut și oricum ar fi folosit-o, Preaiubita era *a ei*. Pe Denver o îngrijora răul pe care credea că Preaiubita plănuia să i-l facă lui Sethe, dar se simțea incapabilă să-l prevină, atât de nemărginită era nevoia ei de a iubi altă ființă. Demonstrația la care asitase în Luminiș o rușinase, pentru că a alege între Sethe și Preaiubita nu presupunea un conflict.

Mergând înspre gârlă, dincolo de căsuța ei din copac, își îngădui să gândească: dar dacă Preaiubita încercase dinadins s-o stranguleze pe mama ei? Ar fi lăsat-o s-o facă? Crimă, spusese Nelson Lord. „N-a fost închisă mama ta pentru crimă? Nu erai cu ea când a făcut închisoare?“

Din cauza celei de-a doua întrebări fusese, multă vreme, imposibil să i-o pună pe prima lui Sethe. Chestiunea brusc ivită zăcuse, încolăcită, în exact un astfel de loc: beznă, o stâncă și încă ceva, care se mișca autonom. Preferase să asurzească, decât să afle răspunsul și, aidoma micilor flori de barba-împăratului, care căutau lumina soarelui și se închideau strâns când aceasta pălea, Denver nu contenea

s-o pândească pe bebelușă, nefăcând nimic altceva. Până la apariția lui Paul D. Dar stricăciunea provocată de acesta fu reparată de miraculoasa renaștere a Preaiubitei.

Drept înainte, la marginea gârlei, Denver îi vedea silueta, desculță în apă, ridicându-și fustele negre deasupra gambelor, cu frumosu-i cap aplecat cu atenție intensă.

Clipind din cauza lacrimilor proaspete, Denver se apropie, sperând să i se adreseze un cuvânt, un semn de iertare.

Denver își scoase pantofii și păși în apă, alături de cealaltă femeie. Îi trebui un moment ca să-și dezlipească ochii de imaginea capului Preaiubitei și să vadă la ce se uita ea atât de intens.

O țestoasă înainta lent pe marginea pârâului; coti și se cățără pe pământ uscat. Nu mult în spate venea alta, mergând în aceeași direcție. Patru plăci sub o carapace mișcătoare dar nemișcată. În spatele ei, în iarbă, cealaltă, mișcându-se mai repede, mai repede, ca s-o încalece. Puterea impregnabilă a masculului – desprinzându-și picioarele de pământ lângă umerii femelei. Gâturile îmbrățișate – al ei, întins în sus, spre al lui, coborât în jos, micile plesnituri ale capetelor ce se atingeau. Nici o înălțime nu era prea mare pentru gâtul ei întins, ridicat ca un deget către al lui, riscând orice, în exteriorul protecției oferite de carapace, ca să atingă fața masculului. Ciocnirea carapacelor grele contrabalansa, ironic, atingerea capetelor aeriene.

Preaiubita lăsă să-i cadă poalele fustei, care se învârtejiră în jurul ei. Tivul se înnegri în apă.

Departe de privirea lui Mister, aflat acum la distanță, slavă Domnului, de zâmbitorul șef al cocoșilor, Paul D. începu să tremure. Nu imediat și nu într-un fel vizibil pentru oricine. Când întoarse capul, dorind să-l mai privească o dată pe Frate, se întoarse cât îi permitea frânghia care-i lega grumazul de osia căruței ușoare, iar mai târziu, după ce-i prinseseră gleznele în fiare și-i încătușaseră și mâinile, nu mai există niciun semn exterior al tremuratului. Nici după paisprezece zile, când văzuse șanțurile; unul de trei sute de metri săpat în pământ – adânc de un metru cincizeci, lat de un metru cincizeci – în care fuseseră fixate cutii din scânduri. O ușă din șipci, care se putea ridica pe țâțâni, ca la o cușcă, dădea în trei pereți și un acoperiș din șipci de lemn și lut roșu. Șaizeci de centimetri deasupra capului; nouăzeci de centimetri de tranșeu deschis în față, cu orice târâtoare sau șerpuitoare binevenită să împartă cu el mormântul acela numit locuință. Și mai erau patruzeci și cinci exact la fel. Fusese trimis acolo după atentatul la viața lui Brandywine, omul căruia i-l vânduse învățătorul. Brandywine îl purtase, într-un convoi cu încă zece negri legați în lanțuri, prin Kentucky, înspre Virginia. Nu știa precis ce anume îi dăduse ghes să-l omoare – în afară de Halle, Sixo, Paul A., Paul F. și Mister.

Dar tremuratul devenise constant din momentul când îl băgase în seamă.

Totuși, nu știa nimeni de el, fiindcă se declanșase înăuntrul lui. Un fel de fluturare în coșul pieptului, apoi între omoplați. Ca o unduire – la început blândă, apoi năvalnică. Ca și cum cu cât ar fi fost dus mai spre Sud, cu atât sângele său, înghețat timp de douăzeci de ani, ar fi început să se dezghețe, să se rupă în sloiuri care, odată topite, nu puteau decât să se tulbure și să se învolbureze. Uneori îl simțea în picior. Pe urmă se muta iar la baza coloanei. Când îl dezlegaseră de căruță și nu văzuse decât dulăi și două colibe într-o mare de iarbă cutreierată de vânt, sângele răscolit îl zguduise de-a binelea. Dar nimeni nu-și dăduse seama. Mâinile, întinse în seara aceea ca să i se pună cătușele, erau ferme, la fel picioarele, când lanțurile fuseseră atașate de fiare. Dar când îl împinseseră în cușcă și lăsaseră să cadă ușa de scânduri, mâinile refuzaseră să mai asculte de instrucțiuni. Călătoreau pe cont propriu. Nimic nu le putea opri, ori atrage atenția. Nu-i țineau penisul ca să urineze, nu ridicau lingura ca să-și umple gura cu boabe de fasole. Miracolul obedienței revenise doar odată cu ciocanul, în zori.

Toți cei patruzeci și șase de oameni erau treziți cu un foc de pușcă. Toți patruzeci și șase. Trei albi mergeau de-a lungul șanțului, desferecând pe rând încuietorile. Niciunul nu călca înăuntru. Când era descuiată și ultima broască, cei trei se întorceau și ridicau ușile, una câte una. Și unul câte unul ieșeau la lumină negrii – prompt și fără ghiontul unui pat de pușcă, dacă erau acolo de mai mult de o zi; prompt, odată cu lovitura de pat de pușcă, dacă abia sosiseră, ca Paul D. Când toți patruzeci și șase stăteau aliniați în șanț, un alt foc de pușcă semnala urcarea pe pământul de afară, unde se întindeau trei sute de metri din cel mai bun lanț făurit de mână

în Georgia. Fiecare bărbat se apleca şi aştepta. Primul apuca lanțul de capăt și-l trecea prin veriga fiarelor de la picioare. Apoi se îndrepta de spate şi, târşâindu-şi puțin picioarele, îi înmâna capătul următorului captiv, care proceda aidoma. Pe măsură ce lanțul trecea din mână în mână și fiecare om ocupa locul vecinului, șirul de bărbați făcea stânga-mprejur, cu fața la cutiile din care ieșiseră. Nimeni nu vorbea cu nimeni. Cel puțin nu prin cuvinte. Ochii trebuiau să spună ce era de spus. „Ajută-mă în dimineața asta; e rău"; „O să rezist"; „Om nou"; „Numa-ncet, numa-ncet".

Când înlănțuirea era săvârșită, se puneau în genunchi. Mai mult ca sigur, roua se transformase deja în ceață. Uneori ceață deasă, și dacă dulăii erau liniştiți şi li se auzea doar zgomotul respirației, auzeai turturelele. Îngenuncheați în iarbă, aşteptau să afle toanele vreunui paznic, ori doi sau trei. Ori poate voiau toți. O voiau de la un prizonier anume, sau de la niciunul... Sau de la toți.

— Micul dejun? Vrei micul dejun, negrule?

— Da, domnule.

— Ți-e foame, negrule?

— Da, domnule.

— Na, atunci!

Ocazional, câte un om îngenuncheat se trezea cu un glonț în cap drept preț, poate, pentru a fi luat cu el, la Isus, o bucată de prepuț. Paul D. nu ştia asta, atunci. Se uita la mâinile sale paralizate, mirosindu-l pe paznic, ascultându-i gemetele moi, atât de asemănătoare cu gânguritul porumbeilor, cum stătea în picioare în fața omului îngenuncheat din dreapta. Convins că-i venea rândul, Paul D. avu un spasm – nevomitând, de fapt, nimic. Un paznic atent îl lovi în umăr cu patul armei, iar cel angajat hotărî să sară, deocamdată,

peste noul venit, ca să nu-şi murdărească pantalonii şi pantofii cu vomă de ciori.

— Hiii!

Era primul sunet, altul decât „Da, domnule", pe care i se permitea unui negru să-l scoată în fiecare dimineaţă, şi primul din lanţ îşi punea toată puterea în el. „Hiii!" Lui Paul D. nu-i era clar de unde ştia când să sloboadă acel strigăt de îndurare. Îl botezaseră Hiii Man şi Paul D. crezuse la început că paznicii îi indicau când să dea semnalul care le permitea prizonierilor să se ridice din genunchi şi să danseze passo-doble pe muzica lanţului făurit manual. Mai târziu, s-a îndoit de asta. Credea până în ziua de azi că „Hiii!" în zori şi „Hooo!" la apusul soarelui erau responsabilitatea pe care şi-o lua Hiii Man, fiindcă numai el ştia când era de ajuns, când era prea mult, când s-au terminat lucrurile, când a sosit timpul.

Dansau înlănţuiţi peste câmpuri, prin pădure, până la un drumeag terminat în uluitoarea frumuseţe a carierei de feldspat, iar acolo mâinile lui Paul D. nu se mai supuneau impulsului sângelui şi deveneau atente. Cu un baros în mâini, sub conducerea lui Hiii Man, oamenii răzbăteau. Îşi cântau suferinţa şi o izbeau cu ciocanul, morfolind cuvintele ca să nu aibă noimă; dribland vorbele, ca silabele să producă alte sensuri. Cântau despre femeile cunoscute; despre copiii care fuseseră cândva; despre animalele pe care le îmblânziseră ori îi văzuseră pe alţii îmblânzindu-le. Cântau despre şefi, stăpâni şi stăpâne; despre catâri, câini şi neruşinarea vieţii. Cântau cu iubire despre cimitire şi surori dispărute demult. Despre porcul fript în pădure, despre mâncarea din tigaie; peştele din cârligul undiţei; trestie, ploaie şi balansoare.

Şi băteau. Femeile, pentru că-i cunoscuseră şi nu-i mai voiau; copiii, pentru că ei înşişi fuseseră şi nu mai erau.

Își ucideau șeful atât de des și atât de definitiv că trebuia să-l readucă la viață ca să-i mai zdrobească oasele o dată. Gustând terciul fierbinte între pini, îl băteau și-l alungau. Cântându-i de dragoste domnului Moarte, îi spărgeau capul. În primul rând ucideau flirtul numit de oameni Viață, pentru că-i ducea cu preșul. Îi făcea să creadă că următorul răsărit de soare merita văzut; că încă un ticăit de ceas va rezolva până la urmă totul. Numai prin moartea ei aveau să fie în siguranță. Cei ce reușiseră – cei ce petrecuseră acolo destui ani ca să o fi rănit, mutilat, poate chiar îngropat – vegheau asupra celorlalți, aflați încă în îmbrățișarea ei care le umfla sexul, plini de grijă și de încredere în viitor, de amintiri și nostalgii. Ei erau aceia ai căror ochi spuneau „Ajută-mă, e rău“ ori „Fii atent“, însemnând, *poate asta-i ziua când dau ortu' popii ori îmi mănânc propriul căcat ori fug*, și de această ultimă acțiune trebuia să te păzești, căci dacă unul se scula și o lua la fugă, toți, toți cei patruzeci și șase ar fi fost trântiți de lanțul care-i lega și nu puteai ști câți dintre ei ar fi fost uciși și în ce fel. Puteai să-ți riști propria viață, dar nu și pe a fratelui tău. Așa că ochii spuneau „Numa-ncet“ și „Ține-te de mine“.

Optzeci și șase de zile și gata. Viața era moartă. Paul D. o bătea la fund zi de zi, până nu mai putea nici să scâncească. Optzeci și șase de zile și mâinile lui erau calme, așteptând senine în noaptea plină de foșnet de șobolani să audă „Hiii!“ în zori și să se încleșteze zdravăn pe coada barosului. Viața se dădea de-a rostogolul. Moartă. Sau așa credea el.

Ploua.

Șerpii coborau din pinii cu ramuri scurte și din cucută.

Ploua.

Cedrii, plopii galbeni, frasinii și palmierii pitici stăteau încovoiați sub ploaie de cinci zile, fără vânt. În cea de-a opta zi, porumbeii nu se mai vedeau nicăieri, în cea de-a noua

dispăruseră până și salamandrele. Câinii își pleoștiseră urechile și priveau pierduți peste labele întinse. Oamenii nu puteau munci. Legarea în lanț se făcea cu greu, săreau peste micul dejun, marșul dansant era o târâire lentă peste iarba înecată în apă și pământul instabil.

Se luă hotărârea ca toți să fie încuiați în cuști până când ploaia ori se oprea, ori se mai domolea, în așa fel încât un om alb să poată umbla, naiba s-o ia, fără să-i intre apă în țeava puștii și câinii să nu mai dârdâie. Lanțul fu petrecut prin patruzeci și șase de verigi din fiarele cele mai bune făurite de mână în Georgia.

Ploua.

În cuști, oamenii auzeau cum se ridică nivelul apei în șanț și pândeau apariția șerpilor veninoși. Stăteau pe vine în apa noroioasă, dormeau în ea, se pișau în ea. Paul D. avea impresia că țipa: avea gura deschisă și se auzea un zgomot de-ți tăia respirația; dar poate era altcineva. Apoi avu impresia că plânge. Îi șiroia ceva pe obraji. Ridică mâinile ca să-și șteargă lacrimile și văzu niște bale cafenii închis. Deasupra capului, râușoare de nămol se scurgeau printre scândurile acoperișului. „Când se va prăbuși", se gândi, „mă va strivi ca pe o căpușă". Se întâmplă atât de rapid că nici nu avu vreme să gândească. Cineva smuci de lanț – o singură dată – destul de tare ca să-i tragă picioarele de sub el și să-l arunce cu fața în jos în noroi. Niciodată nu și-a dat seama cum de a știut – cum de au știut toți ceilalți – dar a știut, *a știut* – așa că a tras, cu ambele mâini, de lanțul din partea stângă, ca să-l anunțe și pe următorul negru. Apa îi venea peste glezne, scurgându-se peste platforma de scânduri pe care dormea. Și dintr-o dată n-a mai fost vorba de apă. Șanțul se năruia și noroiul intra pe sub și printre barele de lemn.

Așteptară – fiecare și toți cei patruzeci și șase. Fără să țipe – deși unii s-au chinuit ca dracu' să n-o facă. Nămolul îi ajunsese la coapse și el se ținea de bare. Apoi o simți – încă o smucire, de data asta din stânga – și mai puțin puternică decât prima, pentru că trecuse prin noroi.

Începuse ca o înlănțuire, dar deosebirea consta în tăria lanțului. Unul după altul, de la Hiii Man pe șir în jos, plonjară. Câțiva avură prezența de spirit să-și acopere capetele cu cămășile, să-și acopere fețele cu cârpe, să se încalțe. Alții se aruncară pur și simplu, se împinseră să iasă la suprafață, să dea de aer. Câțiva pierdură direcția și vecinii lor, simțindu-i dezorientați după felul cum trăgeau de lanț, îi readuseră, smucindu-i, în direcția bună. Căci dacă se pierdea unul, erau pierduți toți. Lanțul care-i unea avea să-i salveze pe toți sau pe niciunul, iar Hiii Man era Mântuirea. Comunicau prin lanțul ăla ca Sam Morse și, Dumnezeule Mare, ieșiră cu toții la suprafață. Ca niște morți îngropați păgânește, niște zombi scăpați de sub control, ținând lanțul în mâini, se încredințară ploii și beznei, da, dar mai cu seamă se lăsară pe mâinile lui Hiii Man și ale celorlalți.

Pe lângă barăcile unde zăceau dulăii, profund abătuți; pe lângă cele două gherete ale gardienilor; pe lângă grajdurile cu cai adormiți; pe lângă găinile cu ciocurile ascunse în pene; pe lângă toate astea trecură, bălăcindu-se. Luna nu-i ajuta, pentru că nu era lună. Câmpul era o mocirlă, drumeagul o troacă. Parcă întreaga Georgie luneca, se topea în ape. Mușchiul le ștergea fețele, când se luptau cu ramurile de stejar care le blocau drumul. Pe atunci, Georgia cuprindea și Alabama și Mississippi, așa că nu puteau traversa granița statului, ceea ce oricum n-ar fi contat. Dacă ar fi știut asta, ar fi evitat nu numai Alfred și frumoasa carieră de feldspat, ci și Savannah și ar fi apucat-o spre Sea Islands, pe râul care venea din munții Blue Ridge. Dar nu știau.

Se făcu ziuă și ei se adăpostiră într-un pâlc de copăcei. La lăsarea nopții se duseră pe un teren mai înalt, rugându-se ca ploaia să-i ascundă în continuare și să-i țină pe oameni în casele lor. Sperau să găsească vreo baracă răzleață, departe de conacul de care aparținea, unde un sclav să împletească frânghii sau să încălzească niște cartofi în vatră. Ceea ce găsiră fu o tabără de indieni Cherokee bolnavi, dintre cei care dăduseră numele unei specii de trandafir.

Decimați dar încăpățânați, făceau parte dintre indienii care, decât să trăiască în Oklahoma, aleseseră o viață de nomad. Molima care-i ucidea semăna cu cea care le înjumătățise numărul acum două sute de ani. Între acea calamitate și aceasta, fuseseră în audiență la George al III-lea, la Londra, publicaseră un ziar, confecționaseră coșuri de nuiele, îl călăuziseră pe Oglethorpe prin păduri, se aliaseră cu Andrew Jackson în lupta cu indienii Creek, copseseră porumb, scriseseră o constituție, expediaseră petiții regelui Spaniei, îi serviseră drept cobai lui Dartmouth, înființaseră azile, realizaseră o variantă scrisă a idiomului lor, opuseseră rezistență coloniștilor, împușcaseră urși și traduseseră Evanghelia. Totul – degeaba. Mutarea forțată pe fluviul Arkansas, asupra căreia insistase același președinte pentru care luptaseră împotriva tribului Creek, distrusese încă un sfert din numărul lor deja serios diminuat.

Asta e, își spuseseră ei, dezicându-se de acei Cherokee care semnaseră tratatul, ca să se refugieze în pădure, unde să aștepte sfârșitul lumii. Boala de care sufereau acum era un fleac, comparată cu nenorocirea de care își aminteau. Totuși, se protejau reciproc cât puteau de bine. Cei sănătoși erau trimiși la o depărtare de câțiva kilometri; bolnavii rămâneau cu morții, să le supraviețuiască sau să le îngroașe rândurile.

Prizonierii din Alfred, Georgia, se așezară în semicerc în apropierea taberei. Nu veni nimeni la ei, dar ei continuară

să șadă. Trecură câteva ore și ploaia mai conteni. În cele din urmă, o femeie își scoase capul afară din locuință. Veni noaptea și nu se întâmplă nimic. În zori, doi bărbați cu pielea splendid pictată cu ochi colorați se apropiară de ei. O vreme nu vorbi nimeni, apoi Hiii Man își ridică brațul. Indienii văzură lanțul și plecară. Când se întoarseră, aveau în mâini niște topoare. Doi copii îi urmau, cu o cratiță de terci ce se răcea și se subția în ploaie.

Oameni-bizoni, le spuneau, și vorbeau încet cu prizonierii, dându-le terci cu lingura și ciocănind la lanțurile lor. Nimeni dintre cei din cuștile din Alfred, Georgia, nu se sinchisea de boala în legătură cu care îi avertizaseră indienii Cherokee, așa că au rămas acolo, toți patruzeci și șase, odihnindu-se, plănuind următoarea mișcare. Paul D. habar nu avea ce să facă și, pare-se, cunoștea mai puține lucruri decât ceilalți. Își auzea însoțitorii-prizonieri vorbind competent despre fluvii și state, orașe și teritorii. Îi auzi pe Cherokee descriind începutul lumii și sfârșitul ei. Ascultă poveștile altor oameni-bizoni pe care îi cunoscuseră aceștia – trei dintre ei se aflau în tabăra celor sănătoși, la câțiva kilometri depărtare. Hiii Man voia să meargă la ei; alții voiau să-l însoțească. Unii doreau să plece, alții să mai stea. După câteva săptămâni, Paul D. era unicul om-bizon rămas locului – fără niciun plan. Nu-i stătea gândul decât la câinii de urmărire, deși, după Hiii Man, ploaia în care evadaseră nu le mai dădea câinilor nici o șansă. Singur, ultimul om cu păr de bizon printre Cherokee bolnavi, Paul D. se dezmetici în cele din urmă și, recunoscându-și ignoranța, se interesă cum să ajungă în Nord. Nordul Liber. Nordul Magic. Nordul primitor, binevoitor. Indianul Cherokee zâmbi și-și roti privirea în jur. Potopul de acum o lună și inundațiile transformaseră totul în aburi și flori.

— Într-acolo, zise el, arătând cu degetul. Urmează florile din pomi. Numai florile din pomi. Unde merg ele, mergi și tu. Vei fi unde vrei să fii când ele vor mai fi dispărut.

Așa că el fugi de la sânger la piersicul înflorit. Când acești pomi se răriră, se luă după cireșii în floare, apoi după magnolii, liliac indian, pecan, nuc și păr sălbatic. Până la urmă ajunse într-o livadă de meri ale căror flori tocmai deveneau ciorchini de fructe mititele. Primăvara pășea voinicește spre Nord, iar el trebuia să alerge cât îl țineau plămânii ca să rămână tovarășul ei de drum. Din februarie până în iulie urmări cu atenție florile. Când le pierdea din vedere, rămânea fără nici o petală care să-l îndrume, se oprea, se cățăra într-un pom de pe un dâmb și scruta zarea, ca să găsească o sclipire de roz ori de alb în marea de verdeață din jur. Nu atingea florile, nu se oprea să le miroasă. Doar mergea în urma lor, o figură neagră, zdrențăroasă, călăuzită de prunii înfloriți.

Livada de meri se dovedi a fi în statul Delaware, unde locuia doamna țesătoare. Ea îl înhăță de cum devoră cârnatul cu care îi astâmpărase foamea, și el se urcă în patul ei, plângând. Ea îl prezentă tuturor drept nepotul din Syracuse, pur și simplu spunându-i pe numele nepotului respectiv. După optsprezece luni, porni din nou în căutarea florilor, doar că de data asta le căuta cu privirea dintr-o căruță.

I-a trebuit mult timp ca să poată închide Alfred, Georgia, pe Sixo, pe învățător, pe Halle, pe frații săi, pe Sethe, pe Mister, gustul fierului, culoarea untului, mirosul de lemn de hicori, hârtia de carnet, unul câte unul, în cutia din tablă pentru tutun, purtată în piept. Când ajunsese la 124, nimic pe lumea asta n-ar fi putut-o deschide cu forța.

Ea îl punea în mișcare.

Nu pentru felul cum alungase strigoiul bebelușei – numai țipete și bubuituri, geamuri sparte și borcane de dulceață rostogolite grămadă. Dar ea îl punea în mișcare în orice caz, și Paul D. nu știa cum s-o oprească, pentru că dădea impresia că se mișcă de unul singur. Imperceptibil, cu totul rezonabil, se îndepărta de 124.

Începutul fusese cât se poate de simplu. Într-o zi, după cină, el ședea pe balansoarul de lângă sobă, mort de oboseală, biciuit de râu, și adormise. Îl deșteptaseră pașii lui Sethe, care cobora scările albe ca să pregătească micul dejun.

— Credeam că ești pe undeva pe-afară, zise ea.

Paul D. gemu, surprins să se regăsească exact în același loc unde era ultima oară când se uitase.

— Să nu-mi spui că am dormit toată noaptea în scaunul ăsta.

Sethe râse:

— Eu? Eu nu-ți spun nici o vorbă.

— De ce nu m-ai trezit?

— Am încercat. Te-am strigat de două, trei ori. Pe la miezul nopții am renunțat, iar după aia am crezut că ai ieșit undeva.

El se ridică, așteptându-se să-l doară spatele. Dar nu se întâmplă nimic. Nici o încheietură înțepenită, niciun junghi. De fapt, se simțea odihnit. Așa sunt unele lucruri își spuse, locuri de dormit minunate. Ici, colo, trunchiurile de copac; un cheu, o bancă; odată o luntre cu vâsle; de obicei o căpiță de fân; nu neapărat patul, iar aici, acum, un balansoar, o ciudățenie, fiindcă știa din experiență că piesele de mobilier erau locul cel mai neindicat pentru un somn cu adevărat bun.

În seara următoare i se întâmplă din nou și apoi încă o dată. Era obișnuit să facă sex cu Sethe aproape zilnic și, ca să evite confuzia pe care i-o provoca de regulă strălucirea Preaiubitei, avea încă grijă s-o conducă înapoi la etaj în fiecare dimineață, ori să stea întins pe pat cu ea după cină. Dar găsise o metodă și un motiv să-și petreacă cea mai lungă parte a nopții în balansoar. Își spunea că de vină era spinarea lui – trebuia să simtă un reazăm, fiindcă era șubrezită după nopțile petrecute într-o cușcă de lemn, în Georgia.

Continuă în felul ăsta și poate că așa ar fi rămas, dar într-o seară, după cină, după Sethe, coborî la parter, se așeză pe balansoar și-și dori să nu se fi aflat acolo. Se ridică în picioare și-și dădu seama că nici la etaj nu dorea să fie. Nervos și tânjind după odihnă, deschise ușa camerei lui Baby Suggs și se lăsă furat de somn în patul în care murise bătrâna. Asta i-a pus capac – sau așa se părea. Camera a devenit camera lui și Sethe n-a avut nimic împotrivă – patul ei pentru două persoane fusese ocupat de una singură timp de optsprezece ani, până venise în vizită Paul D. Poate că era mai bine așa, cu fete tinere în casă, el nefiind soțul ei legitim. În orice caz, de vreme ce lui nu i se diminuase apetitul sexual de după cină sau de dinaintea micului dejun, n-o auzise niciodată plângându-se.

O ținuseră așa o vreme și poate că așa ar fi rămas lucrurile, numai că într-o seară, după cină, după Sethe, el

coborâse, se culcase pe patul lui Baby Suggs și-și dorise să nu fi fost acolo.

Crezu că începuse să aibă fobie de casă, mânia sticloasă care îi cuprinde uneori pe bărbați când se simt prizonieri în locuința unei femei, când vor să urle și să spargă ceva, ori cel puțin să-și ia tălpășița. Știa totul despre asta – o simțise des – bunăoară în casa țesătoarei din Delaware. Dar asociase întotdeauna fobia de casă cu femeia din ea. Nervozitatea de acum n-avea nici o legătură cu femeia, pe care o iubea tot mai mult pe zi ce trecea: mâinile ei în grămada de zarzavat, gura ei când lingea un capăt de ață înainte de a-l trece prin urechile acului sau de a-l rupe cu dinții, când cusătura era gata; sângele injectat în ochi când își apăra fetele (și Preaiubita era a ei acum), sau o apăra de calomnie pe orice femeie de culoare. De asemenea, în casa asta nu simțise mânie, nici sufocare, nici dorința de a fi altundeva. Pur și simplu, nu mai putea, nu mai dorea să doarmă sus ori în balansoar ori, acum, în patul lui Baby Suggs. Așa că se refugie în magazia de alimente.

Așa se petrecuseră lucrurile și poate ar fi continuat la fel, dar într-o seară, după cină, după Sethe, zăcând pe un palet în magazie își dori să nu fi fost acolo. Urmă depozitul de alimente și acolo, separat de partea principală a lui 124, ghemuit peste doi saci cu cartofi dulci, privind un bidon cu untură, își dădu seama că mutarea lui era involuntară. Nu era nervozitate; era un avertisment.

Așa că așteptă. Mergea dimineața la Sethe; noaptea dormea în depozit și aștepta.

Ea veni, iar el dori s-o trântească la pământ.

În Ohio, anotimpurile sunt teatrale. Fiecare își face intrarea ca o primadonă, convins că lumea este populată anume ca să vadă spectacolul dat de el. Când Paul D. a fost forțat

să iasă afară din 124, într-un şopron din spatele casei, vara fusese huiduită şi expediată în culise, iar toamna, cu cupele ei de auriu şi roşu, se bucura de atenţia unanimă. Până şi noaptea, când ar fi trebuit să existe o pauză de respiro, nici vorbă de aşa ceva, fiindcă vocile peisajului muribund erau tari şi insistente. Paul D. îndesa ziare sub el şi peste el, ca să dea o mână de ajutor păturii prea subţiri. Dar nu la noaptea friguroasă îi stătea mintea. Când auzi uşa deschizându-se în spatele său, refuză să se întoarcă şi să se uite.

— Ce cauţi aici? Ce vrei?

Ar fi trebuit să poată auzi răsuflarea fetei.

— Vreau să mă atingi înăuntru şi să-mi spui pe nume.

Paul D. nu mai era deloc îngrijorat pentru cutiuţa lui de tabac. Ruginise de zăvorâtă ce era. Aşa că, în timp ce ea îşi sufleca fustele şi-şi întorcea capul peste umăr, ca broaştele ţestoase, el se uită la bidonul de untură, argintiu în lumina lunii, şi vorbi calm:

— Când oamenii buni te primesc în casa lor şi se poartă frumos cu tine, trebuie să încerci să fii şi tu bună cu ei. Nu te... Sethe te iubeşte. Aproape ca pe propria-i fiică. Doar ştii.

Preaiubita îşi lăsă fustele să cadă în timp ce el vorbea şi-l privi cu ochi goi. Mai făcu un pas pe care el nu-l auzi, apropiindu-se.

— Nu mă iubeşte atâta cât o iubesc eu. Eu nu iubesc pe nimeni, în afară de ea.

— Atunci de ce eşti aici?

— Vreau să mă atingi acolo, între picioare.

— Întoarce-te în casă şi bagă-te în pat.

— Trebuie neapărat să mă atingi. Între picioare. Şi să-mi rosteşti numele.

Câtă vreme ochii îi erau pironiţi pe argintul bidonului cu untură, era în siguranţă. Dacă tremura precum nevasta

lui Lot și simțea vreo nevoie muierească să vadă care era natura păcatului din spatele lui; dacă simțea, poate, înțelegere pentru blestemul blestemat, ori dorea să-l ia în brațe din respect pentru legătura dintre ei, avea să fie și el pierdut.

— Rostește-mi numele.

— Nu.

— Te rog, rostește-mi-l. Plec dacă-l spui.

— Preaiubita.

Îl rostise, dar ea nu plecă. Se apropie și mai mult, cu încă un pas neauzit de el, cum nu auzea nici fâșâitul fulgilor de rugină căzând de pe încuietoarea cutiuței de tabac. Așa că nu-și dădu seama când căpăcelul cedă. Ceea ce știu era că, atingându-i părțile intime, el pronunță: „Inimă roșie. Inimă roșie". Mereu și mereu. Încet, dar apoi atât de tare că sunetul o trezi pe Denver, apoi pe Paul D. însuși.

Inimă roșie. Inimă roșie.

A te întoarce la foamea originară era imposibil. Din fericire pentru Denver, privitul constituia o hrană suficientă. Dar a fi privită la rândul ei era ceva mai presus de poftă; ca și cum ar fi evadat din pielea proprie într-un loc unde foamea nu fusese descoperită încă. Nu se întâmpla prea des, pentru că Preaiubita rareori i se uita în ochi, ori, dacă o făcea, Denver își dădea seama că fața ei era doar un loc de popas pentru ochii fetei, în timp ce mintea din spatele ochilor continua să meargă mai departe. Dar uneori – în momente pe care Denver nu le putea nici anticipa, nici crea – Preaiubita își culca obrazul pe pumn și o examina cu atenție.

Era încântător. Nu să fii privită lung, nu să fii văzută, ci să fii trasă afară, la vedere, de ochiul necritic al celeilalte. Să i se examineze părul ca o părticică din ea însăși, nu ca un material sau un stil. Să-i fie dezmierdate cu privirea buzele, nasul, bărbia, ca și cum ar fi un trandafir sălbatic pe care grădinarul s-a oprit să-l admire. Pielea lui Denver se dizolva sub privirea aceea, devenind catifelată și luminoasă, ca rochia din *fil d'Ecosse* al cărei braț îl văzuse în jurul taliei mamei. Plutea aproape de corpul ei, trăind, simultan, un sentiment vag și intens. Nedorindu-și nimic. Fiind ceea ce era.

În astfel de momente, Preaiubita părea a fi cea care avea nevoie de ceva – care dorea ceva. În adâncul ochilor ei mari,

căprui închis, în spatele inexpresivității, era o palmă întinsă pentru a cerşi un bănuţ, pe care Denver i l-ar fi dat cu dragă inimă, dacă ar fi ştiut cum, ori ar fi ştiut destule despre ea, cunoaştere ce nu se putea obţine cu ajutorul întrebărilor puse de obicei de Sethe:

— Ai uitat totul? Nici eu nu-mi amintesc de mama, deşi am văzut-o de câteva ori. Tu nu i-ai văzut niciodată pe ai tăi? Ce fel de albi erau? Nu-ţi aminteşti nimic?

Preaiubita, scărpinându-şi dosul palmei, zicea că-şi aducea aminte de o femeie căreia îi aparţinea şi-şi aducea aminte că fusese smulsă de lângă ea. În afară de asta, amintirea cea mai limpede pe care o avea, cea care se repeta, era a podului – cum stătea pe pod şi privea în jos. Şi cunoscuse un bărbat alb.

Sethe găsi acest lucru remarcabil și o confirmare în plus a convingerilor sale, pe care i le împărtăşi lui Denver.

— De unde ai rochia, pantofii?

Preaiubita zise că-i luase.

— De la cine?

Tăcere şi un scărpinat şi mai aprig al mâinii. Nu ştia; pur şi simplu, îi văzuse şi-i luase.

— Ah, ah, zise Sethe şi-i spuse lui Denver că după părerea ei Preaiubita fusese ţinută încuiată de un alb pentru folosinţă proprie, nelăsată să iasă din casă. Că mai mult ca sigur evadase şi ajunsese la un pod, ori aşa ceva, şi-şi curăţase mintea de tot restul. Ceva asemănător i se întâmplase Ellei, numai că fuseseră doi bărbaţi – tată şi fiu – iar Ella își amintea totul cu lux de amănunte. O ţinuseră închisă mai bine de un an, pentru folosinţă proprie.

— Nici nu-ţi trece prin minte, spusese Ella, ce mi-au făcut.

Sethe credea că astfel se explica și comportamentul ei față de Paul D., pe care-l ura aprig.

Denver nici nu credea speculațiile mamei ei, nici nu le comenta; își pleca doar ochii și nu sufla niciun cuvânt despre pivniță. Era sigură că rochia care îngenunchease cu mama ei în camera de zi fusese Preaiubita, prezența aievea a bebelușei care-i ținuse de urât aproape toată viața. Și faptul că era privită de ea, oricât de puțin, îi umplea sufletul de recunoștință pentru tot timpul când ea singură era privitoarea. În afară de asta, avea propriile ei întrebări, fără legătură cu trecutul. Numai prezentul o interesa pe Denver, dar avea mare grijă să pară neinteresată de lucrurile despre care murea s-o întrebe pe Preaiubita, pentru că, dacă insista prea evident, poate ar fi scăpat din mână bănuțul dorit de palma Preaiubitei și, prin asta, ar fi pierdut și locul mai presus de poftă. Era preferabil să se ospăteze, să aibă permisiunea de a fi privitorul, pentru că foamea cea veche – foamea-de-dinainte-de-Preaiubita, care o împinsese la buxuși și apă de colonie, ca să guste și ea viața, s-o simtă denivelată, nu plată – era exclusă. Privitul o ținea la respect.

Așa că n-o întrebă pe Preaiubita de unde știa de cercei, de plimbările nocturne până la depozit, de chestia pe care o văzuse când Preaiubita stătea întinsă ori se relaxa în somn. Privirea, când venea, venea dacă Denver fusese grijulie, explicase lucrurile sau participase la ele, ori spusese povești care s-o țină ocupată în vreme ce Sethe lucra la restaurant. Nici o misiune încredințată ei nu era suficient de grea pentru a stinge flacăra ce ardea parcă etern în ea. Nu când storceau cearșafurile atât de strâns încât apa de clătit le împroșca pe brațe în sus. Nu când dădeau zăpada de pe poteca ce ducea la depozitul de alimente. Ori când spărgeau gheața de șase centimetri de la suprafața butoiului cu apă de ploaie;

când curățau și fierbeau borcanele pentru conserve de anul trecut; când cârpeau cu lut crăpăturile din cotețul găinilor și încălzeau orătăniile cu poalele fustelor. Tot timpul Denver era obligată să vorbească despre ceea ce făceau – cum făceau și de ce. Despre oamenii pe care Denver îi cunoscuse cândva sau îi văzuse, dându-le mai multă viață decât le dăduse viața: femeia albă, mirosind dulce, care-i adusese portocale, apă de colonie și fuste de lână; Lady Jones, care îi învățase să silabisească stihurile cântecelor și să numere cântând; un băiat chipeș, tot atât de inteligent ca ea, cu un semn din naștere cât o monedă de cinci cenți pe obraz. Predicatorul alb care se ruga pentru sufletele lor în timp ce Sethe curăța cartofi și bunica Baby inspira aerul. Îi povesti și despre Howard și Buglar: părțile patului care aparținuseră fiecăruia (partea de sus fiindu-i rezervată ei); că înainte de a se muta și ea în patul lui Baby Suggs nu-și văzuse niciodată frații dormind fără să se țină de mână. Îi descrise fără grabă Preaiubitei, ca să-i ațâțe curiozitatea, zăbovind asupra obiceiurilor lor, asupra jocurilor învățate de la ei, dar nu și asupra fricii care-i alungase treptat din casă, îndemnându-i să fugă oriunde – numai cât mai departe.

Astăzi sunt afară. E frig, zăpada e tare ca noroiul bătătorit. Denver a terminat de intonat cântecul-numărătoare predat de Lady Jones elevilor. Preaiubita își ține brațele întinse, în timp ce Denver adună de pe frânghia de rufe lenjeria înghețată și prosoapele. I le pune, unul câte unul, în brațe Preaiubitei, până când stiva, ca un imens pachet de cărți de joc, îi ajunge sub bărbie. Celelalte lucruri, șorțuri și ciorapi lungi, cafenii, Denver le duce singură. Amețite de ger, se întorc în casă. Rufele se vor înmuia treptat, rămânând destul de jilave pentru fierul de călcat, după care vor mirosi a ploaie caldă. Dansând prin cameră cu șorțul lui Sethe, Preaiubita

vrea să știe dacă sunt flori în întuneric. Denver pune surcele pe focul din sobă, asigurând-o că sunt. Făcând piruete, cu fața încadrată de breteaua șorțului, cu talia îmbrățișată de cordonul acestuia, Preaiubita spune că-i e sete.

Denver propune să încălzească niște cidru, în timp ce mintea-i caută febril ceva ce ar putea spune sau face ca s-o amuze și să-i trezească interesul dansatoarei. Denver a devenit acum o strategă: trebuie s-o țină pe Preaiubita lângă ea din clipa când Sethe pleacă la serviciu până la ora reîntoarcerii ei, când Preaiubita începe să se învârtă pe lângă fereastră, apoi, încet, încet, iese afară, coboară treptele și ajunge la drum. Uneltirile au schimbat-o profund pe Denver. Dacă era cândva indolentă, bombănea când i se dădea ceva de lucru, acum a devenit vioaie, executând chiar exagerat de conștiincios treburile pe care i le lasă Sethe. Totul ca să poată spune „Trebuie s-o facem“ sau „Mama a zis s-o facem“. Altminteri, Preaiubita se închide în sine și devine visătoare, ori tăcută și ursuză, iar șansele lui Denver de a fi privită de ea sunt egale cu zero. Asupra serilor nu are nici un pic de control. Când mama e de față, Preaiubita nu are ochi decât pentru ea. Noaptea, în pat, se poate întâmpla orice. E posibil să vrea să i se spună o poveste pe întuneric, când Denver n-o poate vedea. Sau se poate scula să meargă în depozitul rece unde a început să doarmă Paul D. Sau poate plânge tăcut. E cu putință chiar să doarmă tun, cu răsuflarea dulce din cauza melasei linse de pe degete sau a firimiturilor de biscuiți nisipoși. Atunci Denver se întoarce și dacă fața Preaiubitei e îndreptată spre ea, inhalează profund aerul dulce ieșit din gura ei. Dacă nu, trebuie să se ridice și să se aplece din când în când pe partea cealaltă, ca să prindă o adiere. Căci orice este mai bun decât foamea originară, decât perioada de timp când – după un an de minunate litere *i* mici, de fraze

care creșteau în gura ei ca aluatul dospit, de compania altor copii – niciun sunet nu mai răzbise până la ea. Orice e de preferat tăcerii cu care răspundea gesturilor, indiferentă la mișcările buzelor. Când vedea orice lucrușor, cât de mic, și culorile îi săreau, fumegânde, în ochi. Ar renunța la cel mai violent apus de soare, la stelele grase cât farfuriile întinse, la tot sângele toamnei, mulțumindu-se în schimb cu galbenul cel mai palid, dacă provine de la Preaiubita ei.

Damigeana cu cidru e grea, dar e grea oricum, chiar și goală. Denver o poate ridica ușor; totuși, îi cere ajutor Preaiubitei. Este în depozitul de alimente, lângă melasă și trei kilograme de brânză Cheddar, tare ca piatra. În mijlocul dușumelei, un palet acoperit cu ziare și cu o pătură la picioare. S-a dormit pe el aproape o lună, deși a căzut deja zăpada și odată cu ea a venit iarna serioasă.

Este amiază – lumină bună afară, dar nu și înăuntru. Câteva fâșii de soare intră prin acoperiș și prin pereți, dar, ajunse înăuntru, sunt prea slabe ca să se miște singure. Întunericul este mai puternic și le înghite ca pe niște peștișori.

Ușa se trântește, închizându-se. Denver nu-și dă seama unde se află.

— Unde ești? șoptește, cu puțină voioșie în glas.

— Aici, răspunde Preaiubita.

— Unde?

— Găsește-mă, cere Preaiubita.

Denver întinde brațul drept și face un pas sau doi. Se împiedică și cade pe palet. Ziarele foșnesc sub greutatea ei. Începe să râdă.

— Oh, ce chestie. Preaiubita?

Nu-i răspunde nimeni. Denver își agită brațele și mijește ochii, ca să separe în penumbră sacii de cartofi, un bidon cu

untură și o carcasă de porc afumat, de o umbră ce ar putea fi umană.

— Nu te mai prosti, zice și ridică privirea spre lumină, ca să se deosebească că se află încă în magazia de alimente și nu într-un vis. Peștișorii luminoși continuă să înoate acolo sus; nu reușesc să ajungă jos, unde se află ea.

— Ție-ți era sete. Vrei cidru sau nu?

Vocea lui Denver e ușor acuzatoare. Ușor. Nu vrea s-o jignească, nici să-şi trădeze teama pe care o simte cuprinzându-i corpul, ca un soi de puf. Niciun sunet, niciun semn de la Preaiubita. Denver se silește să se ridice în picioare, cu un fâșâit de ziar. Cu mâna întinsă, se-ndreaptă lent spre ușă. Ușa nu are zăvor, nici clanță – doar o buclă de sârmă care se agață de un cui. Dă un brânci ușii și o deschide. Lumina rece împrăștie întunericul. Încăperea este exact cum era când intraseră – dar Preaiubita nu e acolo. N-are niciun rost să mai caute, căci tot ce se află acolo se vede imediat. Denver cercetează, totuși, încăperea, fiindcă pierderea ar fi insuportabilă. Face un pas înapoi în magazie, lăsând ușa să se închidă repede după ea. Beznă sau nu, ea se mişcă iute, punând mâna, atingând pânze de păianjen, brânza, polițele înclinate, paletul încurcându-i toți pașii. Dacă se împiedică, nu-și dă seama, fiindcă nu știe unde i se termină corpul, care parte din el e un braț, care un picior sau un genunchi. Se simte ca un sloi de gheață rupt din platoşa solidă a râului, plutind în întuneric, gros, izbindu-se de marginile lucrurilor din jur. Casabil și rece.

Respiră greu și chiar dacă ar fi lumină n-ar vedea mare lucru, fiindcă lacrimile îi împăienjenesc privirea. S-a întâmplat exact ceea ce se temuse că se va întâmpla. Simplu, ca intrarea într-o cameră. O apariție magică pe un trunchi de

copac, un chip șters de lumina soarelui, o dispariție magică într-un șopron, mâncată de vie de întuneric.

Nu, își spune, înghițând în sec. Nu. Nu te întoarce.

E mai rău decât venirea lui Paul D. la 124, când ea, neajutorată, bocise deasupra sobei. E mai rău. Atunci, plânsese pentru sine. Acum plânge fiindcă nu mai are un sine. În comparație cu asta, a muri e ca și cum ai sări peste un prânz. Își simte materialitatea subțiindu-se, dizolvându-se în neant. Își înșfacă părul de pe tâmple, dorind să prindă destul ca să-l smulgă și să oprească un timp topirea. Strângând din dinți, își înăbușă suspinele. Nu se mișcă să deschidă ușa, pentru că afară nu există o lume pentru ea. Se hotărăște să rămână în depozitul de alimente, să lase bezna s-o înghită ca pe peștișorii de lumină de sub acoperiș. Nu se poate consola cu o nouă dezertare, cu încă o fentă. Să se trezească din somn și să constate că mai întâi un frate, apoi cel de-al doilea, nu se mai află acolo, că piciorul unuia nu-i mai atinge șira spinării. Să mai stea la masă, mâncând napi și păstrând siropul ca să-l bea bunica, numai ca să o audă pe maică-sa: „Baby Suggs s-a dus, Denver". Iar când ajunge în punctul de a-și face griji de ce s-ar întâmpla dacă Sethe ar muri, sau dacă Paul D. ar duce-o de acolo, visul-adeverit devine adevărat, lăsând-o să zacă pe maldărul de ziare în întuneric.

Niciun zgomot de pași n-o anunță, dar iat-o, stând exact în locul unde nu era nimeni când se uitase Denver. Zâmbitoare.

Denver o apucă de fustă.

— Am crezut că m-ai părăsit. Am crezut că te-ai dus înapoi.

Preaiubita surâde.

— Nu mai vreau în locul ăla. Ăsta e locul meu.

Se aşază pe palet şi, râzând, se lasă pe spate, uitându-se la crăpăturile luminate de sus.

Pe furiş, Denver apucă între degete un colţ al fustei Preaiubitei şi nu-i mai dă drumul. Bine c-a făcut-o, căci Preaiubita se ridică, brusc, în picioare.

— Ce e? întreabă Denver.

— Uite!

Îi arată crăpăturile luminate.

— Ce? Nu văd nimic, spune Denver, privind spre ce arăta degetul ei.

Preaiubita lasă mâna în jos.

— Și eu sunt așa.

Denver o vede pe Preaiubita frângându-se de mijloc, chircindu-se şi legănându-se. Ochii ei nu privesc nicăieri; oftaturile îi sunt atât de stinse că Denver abia le aude.

— Ai păţit ceva? Preaiubita?

Preaiubita fixează cu privirea ceva.

— Uite acolo. Faţa.

Denver se uită în direcţia în care priveşte Preaiubita, dar acolo nu e decât întuneric.

— Al cui chip? Cine e?

— Al meu. Eu sunt.

Zâmbeşte din nou.

Ultimul dintre bărbații de la Dulcea Casă, numit astfel de unul care știa, o credea. O crezuseră și ceilalți patru, cândva, dar ei dispăruseră de mult. Cel vândut nu se întorsese niciodată, cel pierdut nu fusese găsit. Unul, știa, era cu siguranță mort; altul spera că este, fiindcă untul sau zerul nu erau un motiv ca să mai trăiești. Crescuse cu gândul că dintre toți negrii din Kentucky, numai cinci erau bărbați. Lăsați, încurajați să-l contrazică pe Garner, chiar să-l sfideze. Să inventeze căi de a rezolva lucrurile, să vadă ce trebuia făcut și să atace treaba fără permisiune. Să răscumpere o mamă, să aleagă un cal ori o nevastă, să mânuiască arme, chiar și să învețe să citească, dacă voiau – dar nu voiau, deoarece nimic din ce era important pentru ei nu putea fi așternut pe hârtie.

Asta era? În asta consta bărbăția? În numele date de un bărbat alb, care se presupunea că știe? Care le acordase privilegiul să nu muncească, dar să decidă cum s-o facă? Nu. Relația lor cu Garner avea o bază solidă: erau crezuți și creditați, dar mai ales erau ascultați.

El credea că ceea ce spuneau ei avea valoare și că ceea ce simțeau era ceva serios. A ține seama de părerile sclavilor săi nu-i răpea autoritatea și puterea. Învățătorul fusese cel care îi învățase invers. Un adevăr bătut de vânt, ca o sperietoare

în lanul de secară: la Dulcea Casă, ei nu erau decât bărbații de la Dulcea Casă. Un pas greșit și deveneau niște intruși în rasa umană. Câini de pază fără colți; tauri de prăsilă fără coarne; cai de povară jugăniți, ale căror nechezări și fornăieli nu puteau fi traduse într-o limbă vorbită de oameni responsabili. Puterea lui constase în faptul că știa cât de mult se înșela învățătorul. Acum nu mai era așa de sigur. Fusese Alfred, Georgia; fusese Delaware; fusese Sixo, și încă nu era sigur. Dacă învățătorul avusese dreptate, se explica de ce ajunsese o biată păpușă de cârpă – ridicată sau pusă jos oriunde și oricând de o fată destul de tânără ca să-i fie fiică. Făcând sex cu ea când era sigur că nu dorea asta. Ori de câte ori ea își ridica în sus fesele, vițelele din tinerețea lui (asta era?) îi făceau praf hotărârea. Dar îl umilea ceva mai mult decât apetitul sexual, făcându-l să se întrebe dacă învățătorul avusese dreptate. Anume, faptul că era mutat de colo colo, pus acolo unde voia ea, și că el nu avea nici o putere în această privință. Nici cu prețul vieții nu mai putea urca seara treptele albe și lucioase; nici cu prețul vieții nu mai putea rămâne în bucătărie, în camera de zi, în magazia de alimente, noaptea. Dar încerca. Își ținea răsuflarea, ca atunci când plonjase în nămol; își oțelea nervii, așa cum procedase când îl apucase tremuratul. Dar era mai rău decât asta, mai rău decât năvala sângelui pe care o controlase cu barosul. Când se ridica de la masa de seară, la 124, și se întorcea spre scări, mai întâi i se făcea greață, apoi îl apuca repulsia. He, he. Pe el, care se hrănise cu carne crudă de animale abia ucise, care, sub prunii încărcați cu floare zdrobise cu dinții pieptul unei porumbițe înainte ca inima păsării să înceteze să mai bată. Pentru că era bărbat, iar un bărbat putea face exact ce voia; să stea nemișcat șase ore într-un puț secat, la lăsarea nopții; să se lupte cu mâinile goale cu ratonii și

să câștige; să vadă un alt bărbat, pe care-l iubea mai mult ca pe un frate, perpelindu-se pe foc fără o lacrimă, doar ca să știe călăii ce înseamnă să fii bărbat. Și el, acel bărbat care mersese pe jos din Georgia în Delaware, era cel care nu putea merge sau rămâne fix acolo unde voia – ce rușine.

Paul D. nu-și putea controla picioarele, dar socotea că încă se pricepea la vorbe și se hotărî să scape în felul acesta. Avea să-i spună lui Sethe despre ultimele trei săptămâni; să o prindă singură, când se întorcea de la berăria unde lucra, pe care o numea restaurant, și să-i spună totul.

O pândi. După-amiaza de iarnă semăna cu un asfințit de soare în timp ce el aștepta pe ulița din spatele restaurantului lui Sawyer. Repetând ce dorea să-i spună, imaginându-și chipul ei și lăsând cuvintele să i se îmbulzească în cap, precum niște puști încă neintrați în formație ca să-și urmeze șeful.

„Bine, ah, nu-i că... un om nu poate vedea, dar... ah, ascultă-mă, zău că nu e, bătrânul Garner, ce vreau să spun îi că nu-i o slăbiciune, o slăbiciune cu care să mă pot lupta, pen'că... pen'că mi se-ntâmplă ceva, fata aia mi-o face, știu ce crezi, că nu mi-a plăcut niciodată de ea, nuu, dar ea mi-o face. Mă fixează. Sethe, m-a fixat și nu pot scăpa."

Cum? Un bărbat în toată firea, fixat de o fată? Dar dacă fata nu e fată, ci ceva deghizat? Vreo scursură, ceva, cu înfățișare de dulce tinerică, dar nu a o fute sau nu e problema, ci aceea de a nu putea sta ori merge unde vrea el în 124, iar pericolul constă în a o pierde pe Sethe, pentru că nu e destul de bărbat ca să se rupă, deci are nevoie de ajutorul ei, al lui Sethe, ea trebuie să știe, și nu mai poate de rușine că trebuie să-i ceară femeii pe care dorește s-o apere să-l ajute să o facă, mama naibii de treabă!

Paul D. sufla aer fierbinte în căușul palmelor împreunate. Vântul se năpustea pe uliță atât de iute că netezea

blana a patru potăi aflate în așteptarea resturilor de la bucătărie. Privi atent câinii. Câinii îl priviră atent.

În cele din urmă, ușa din dos se deschise și Sethe păși afară, cu un castron cu resturi pe braț. Văzându-l, exclamă „Oh" și în zâmbetul ei se citea surprinderea și plăcerea.

Paul D. credea că-i întorsese zâmbetul, dar îi era atât de frig încât nu putea fi sigur.

— Omule, mă faci să mă simt ca o fetiță că vii să mă conduci acasă de la muncă. Nimeni n-a mai făcut așa ceva. Ai grijă, nu cumva să înceapă să-mi placă.

Azvârli rapid oasele mai mari în noroi, ca javrele să știe că erau destule resturi și să nu se încaiere. Apoi aruncă pieile unor animale, capete de alte animale, și măruntaiele altora – restaurantul n-avea cum să le folosească, iar ea nu voia să le ia – într-o grămadă aburindă, în fața câinilor.

— Să spăl ăsta, zise, și mă întorc imediat.

El dădu din cap, iar femeia se înapoie în bucătărie.

Câinii hăpăiră fără zgomot, iar Paul D. își spuse că ei, cel puțin, obținuseră lucrul pentru care veniseră, iar dacă ea fusese generoasă cu ei...

Șalul de pe capul ei era maro, din lână, și și-l trase mai jos peste ochi, ferindu-se de vânt.

— Termini serviciul mai devreme sau ce?

— Am plecat mai devreme.

— Vreo problemă?

— Într-un fel, răspunse el, și-și umezi buzele.

— Concedieri?

— Nu, nu. Au de lucru berechet. Eu doar ...

— Hm?

— Sethe, ce-ți voi spune, n-o să-ți placă.

Atunci ea se opri în loc și-și întoarse fața spre el și spre vânt. O altă femeie ar fi strâns din ochi sau cel puțin ar fi

vărsat câteva lacrimi dacă vântul i-ar fi biciuit fața, ca acum lui Sethe. Poate că o altă femeie i-ar fi aruncat o privire îngrijorată, una rugătoare, chiar furioasă, pentru că ceea ce rostise el sunase fără îndoială ca un anunț de „Adio, am plecat".

Sethe însă îl privi hotărâtă, calmă, gata deja să accepte, să-i dea liber ori să-l scuze pe bărbatul copleșit-de-nevoi-ori-necazuri. Să fie de acord, să spună dinainte bine, în regulă, pentru că oricum nu credea că vreunul dintre ei doi – pe termen lung – ar fi rezistat prea mult. Oricare ar fi fost cauza, era în regulă. Nici o greșeală. Niciun vinovat.

El intuia ce gândea ea, și chiar dacă se înșela – nu avea de gând s-o părăsească, niciodată n-o va părăsi – ceea ce era pregătit să-i spună avea să fie infinit mai rău. Dar, văzând în ochii ei speranța diminuată, melancolia ce nu-l învinuia, nu mai putu spune nimic. Nu-i putea spune acestei femei, care nu-și mijea ochii în vânt, „Nu sunt bărbat".

— Hai, Paul D., zi, chiar de-mi place ori nu.

De vreme ce nu putea rosti ceea ce plănuise, spuse ceva ce nici măcar nu știuse că-i stătea pe suflet:

— Vreau să te las gravidă, Sethe. Faci asta pentru mine?

Acum femeia râdea și începu și el.

— Ai bătut atâta drum ca să-mi ceri asta? Clar că ai luat-o pe câmpii. Ai avut dreptate: nu-mi place. Nu crezi că-s prea bătrână ca s-o iau de la început?

Își strecură degetele în palma lui, căci tuturor le plac umbrele care se țin de mână pe marginea drumului.

— Mai gândește-te, zise el și, dintr-o dată, i se păru că găsise soluția, calea de a rămâne împreună, de a-și dovedi bărbăția și de a rupe vraja fetei – toate deodată. Își așeză degetele lui Sethe pe obraji. Râzând, ea și le trase înapoi, ca nu cumva vreun trecător de pe uliță să-i vadă făcând lucruri necuviincioase în public, la lumina zilei, în vânt.

Totuși el obținuse ceva timp în plus, îl cumpărase, de fapt, la un preț care spera să nu-l distrugă. Ca și cum ar fi plătit pentru o după-amiază cu moneda vieții viitoare.

Puseră capăt hârjoanei, își desprinseră mâinile și, ieșind de pe ulița dosnică, o apucară pe stradă. Aici vântul era ceva mai potolit, dar frigul sec rămas în urma lui îi făcea pe trecători să se grăbească, țepeni în hainele groase. Niciun bărbat nu se rezema de tocurile ușilor sau de vitrinele prăvăliilor. Roțile căruțelor de aprovizionare cu alimente sau lemne scârțâiau de parcă le-ar fi durut ceva. Caii priponiți în fața cârciumilor dârdâiau cu ochii închiși. Patru femei, încolonate câte două, se apropiară, tropăind sonor pe trotuarul de scânduri. Paul D. o prinse pe Sethe de cot ca s-o ghideze când pășiră de pe scânduri în noroi, ca să le facă loc să treacă.

După încă o jumătate de oră, ajunși la marginea orașului, Sethe și Paul D. reîncepură să se ia de mână și să-și atingă scurt, pe furiș, posterioarele. Cu o rușinare încântată că erau atât de maturi și atât de copii în același timp.

Hotărâre, își spuse el. Asta era tot ce se cerea, și nici o fată orfană nu avea să i-o zdruncine. Nici o femeie leneșă, cățelușă de pripas, nu-l va face să-și schimbe hotărârea, să se îndoiască de el însuși, să-și pună întrebări, să implore sau să mărturisească. Convins de asta, că era capabil s-o facă, o luă pe Sethe pe după umeri și o strânse. Ea își lăsă capul să-i atingă pieptul și, fiindcă mișcarea le era dragă amândurora, se opriră așa, îmbrățișați – fără să respire, fără să le pese dacă cineva trecea pe lângă ei. Lumina de iarnă era slabă. Sethe închise ochii; Paul D. privea copacii negri de la marginea drumului, cu crengile ridicate ca niște brațe ce se apărau de un atac. Lin, dintr-odată, începu să fulguiască, precum un dar căzut din cer. Sethe deschise ochii și rosti: „Binecuvântare". Lui Paul D. i se păru că exact asta era – puțină

binecuvântare, care le era dată anume ca să le evidențieze sentimentele, ca să-și amintească de ele mai târziu, când va fi nevoie.

Cădeau fulgii uscați, destul de mari și de grei ca să se lovească de pietre ca niște monezi. Pe el îl surprindea întotdeauna cât de liniștit ningea. Nu ca ploaia, ci ca un secret.

— Fugi! spuse.

— Ba fugi tu. Eu am stat toată ziua în picioare, zise Sethe.

— Da' eu unde am fost? În fotoliu?

O trase după el.

— Stai! Stai! protestă ea. Nu mă mai țin picioarele.

— Atunci lasă-mă pe mine, zise el.

— Până să se dezmeticească, o ridicase în cârcă și fugea cu ea pe drum, pe lângă lanurile cafenii care se înălbeau.

Rămas până la urmă fără suflu, el se opri și ea alunecă jos, pe picioarele proprii, îndoindu-se de râs.

— Îți trebuie neapărat câțiva copilași, cineva cu care să te joci în zăpadă, zise Sethe, legându-și mai strâns broboada.

Paul D. zâmbi și-și încălzi mâinile, suflând în ele.

— Poți să fii sigură că mi-ar plăcea să încerc. Dar am nevoie de o parteneră care să și-i dorească și ea.

— Păi da, zise ea. Foarte, foarte dornică.

Se făcuse aproape patru și mai era o jumătate de kilometru până la 124. Plutind spre ei, abia vizibilă în ninsoare, venea o siluetă și, deși era aceeași siluetă care o întâmpina pe Sethe de patru luni încoace, atât de completă era atenția pe care ea și Paul D. și-o acordau unul altuia încât ambii tresăriră văzând-o aproape de ei.

Preaiubita nu se uită la Paul D. – nu avea ochi decât pentru Sethe. Nu avea palton, fular, nimic pe cap, dar ținea în

mâini un șal lung. Întinzând brațele, încercă s-o înfășoare pe Sethe în el.

— Ești nebună, zise Sethe. Tu ești cea care a ieșit fără nimic pe ea.

Îndepărtându-se de Paul D. și ieșindu-i în față, Sethe apucă șalul și înveli cu el capul și umerii Preaiubitei, zicând:

— Ar trebui să ai mai multă minte.

O cuprinse cu brațul stâng. Zăpada se îndesi. Paul D. simți o răceală de gheață în locul unde stătuse Sethe înainte de venirea Preaiubitei. Pășind cu circa un metru în urma femeilor, încercă să-și stăpânească furia care-l înjunghie în stomac tot drumul spre casă. Când o văzu pe Denver, conturată la geam în lumina lămpii, nu se putu opri să gândească: „Tu cu cine ții?“

Sethe fu aceea care o făcu. Neștiutoare, sigură, rezolvă totul dintr-o lovitură.

— Acum știu că n-o să dormi acolo afară, Paul D., nu-i așa?

Îi zâmbi și, ca un prieten la nevoie, hornul tuși din pricina aerului rece care năvălea prin el din cer. Ferestrele zăngăniră sub asediul aerului iernatic.

Paul D. ridică privirea din farfurie.

— Să vii sus. Unde e locul tău, zise Sethe. Și să rămâi acolo.

Tentaculele de răutate care se târau dinspre Preaiubita fură neutralizate de căldura zâmbetului lui Sethe.

Paul D. îi mai fusese o dată (o singură dată) recunoscător unei femei. Târându-se afară din pădure, cu ochii împăienjeniți de foame și de singurătate, bătuse la prima ușă dosnică din cartierul de negri al orașului Wilmington. I-a spus femeii care-i deschisese că ar fi bucros să-i spargă lemnele, în schimbul a ceva de mâncare. Ea îl măsurase din cap până în picioare.

— Ceva mai târziu, îi răspunsese, deschizând larg ușa.

Îl ospătase cu cârnați de porc, cel mai rău lucru pe care i-l poți da unui înfometat, dar nici el, nici stomacul lui nu protestaseră. Mai târziu, văzând cearșafurile albe de bumbac și două perne în dormitorul ei, trebuise să se șteargă la ochi repede, repede, ca ea să nu observe lacrimile de recunoștință ale unui om aflat în fața a ceva nou. Pământ, iarbă, păstăi și coji, frunze, fân, păienjeniș, cochilii de scoici – pe toate astea dormise. Niciodată nu se gândise la cearșafuri albe de bumbac. Căzuse în pat cu un geamăt, iar femeia îl ajutase să creadă că făcea dragoste cu ea, nu cu rufăria ei de pat. Jurase în noaptea aceea, ghiftuit cu carne de porc și cufundat în lux, că n-o va părăsi niciodată. Va trebui să-l omoare ca să-l scoată din patul ăla. Optsprezece luni mai târziu, după ce fusese cumpărat de Northpoint Bank and Railroad Company, îi mai era încă recunoscător femeii fiindcă-i făcuse cunoștință cu cearșafurile.

Iar acum era recunoscător pentru a doua oară. Se simțea ca și cum fusese ridicat de pe un colț de stâncă și pus jos, pe pământul stabil. În patul lui Sethe știa că va putea să înfrunte două fete nebune – câtă vreme Sethe spunea ceea ce-și dorea. Întins cât era de lung, privind pe deasupra picioarelor căderea fulgilor de zăpadă de dincolo de fereastră, îi venea ușor să alunge toate gândurile negre care-l încolțiseră pe ulița din spatele restaurantului: avea speranțe mari pentru el însuși, prea mari. Poste că alții numeau simț practic ceea ce pentru el era lașitate.

Cuibărită la pieptul lui, Sethe recompuse în minte chipul lui Paul D. pe stradă, când îi ceruse să-i poarte copilul. Deși izbucnise în râs și-l luase de mână, se înspăimântase atunci. Se gândise repede cât de plăcut ar fi sexul dacă i-ar face pe plac, dar cel mai mult o înspăimântase ideea de a mai

naște o dată un copil. Nevoia de a fi suficient de pricepută, suficient de atentă, de puternică, suficient de grijulie – din nou. Necesitatea de a mai rămâne vie atâta timp. O, Doamne, își spuse, fie-Ți milă de mine. Dacă nu era lipsită de griji, dragostea de mamă te putea ucide. De ce o voia el însărcinată? Ca să o țină lângă el? Să rămână un semn al trecerii lui pe aici? Oricum, probabil că avea plozi pretutindeni. În optsprezece ani de hoinăreală era imposibil să nu fi făcut câțiva. Nu. Motivul era că el nu-i suferea pe copiii ei de acum. Copila, se corectă. Copila, plus Preaiubita, la care se gândea ca fiind tot a ei – asta nu putea el suferi. Să trebuiască să o împartă cu fetele. Să le audă pe toate trei râzând de ceva la care el nu se prindea. Codul folosit între ele, pe care el nu-l putea sparge. Poate chiar și timpul pierdut cu treburile lor, nu cu nevoile lui. Formau, cumva, o familie, dar capul acesteia nu era el.

— Vrei să-mi coși asta, scumpo?

— Mda. De-ndată ce termin cu combinezonul. Nu-l are decât pe cel în care a venit și toată lumea are nevoie de câte o schimbare.

— A mai rămas plăcintă?

— Cred că Denver a mâncat ultima bucată.

Și fără să se plângă, nici măcar fără să-i pese că el dormea prin toată casa și chiar afară, lucru căruia ea-i pusese capăt în seara asta, din curtoazie.

Sethe oftă și-și puse palma pe pieptul lui. Era perfect conștientă că-și construia un caz împotriva lui, ca să aibă un motiv împotriva ideii de a rămâne gravidă și se rușina oarecum. Dar avea exact atâția copii de câți avea nevoie. Dacă băieții se întorceau acasă într-o bună zi și Denver și Preaiubita rămâneau aici – atunci ar fi exact așa cum ar trebui să fie, nu? Imediat după ce zărise umbrele ținându-se

de mână la marginea drumului nu se schimbase tabloul? În clipa când văzuse rochia și pantofii atârnând în curte, i se rupsese apa. Nici măcar nu trebuise să vadă chipul arzând în lumina soarelui. Visase la asta ani în șir.

Pieptul lui Paul D. se ridica și cobora, se ridica și cobora sub mâna ei.

Denver isprăvi de spălat vasele și se așeză la masă. Preaiubita, nemișcată de când Sethe și Paul D. ieșiseră din cameră, ședea sugându-și arătătorul. Denver o privi o vreme și apoi zise:

— Îi place să-l aibă aici.

Preaiubita continuă să stea cu degetul în gură.

— Fă-l să plece, zise.

— Sethe ar putea să se supere pe tine dacă pleacă.

Preaiubita, băgându-și degetul mare în gură, alături de arătător, își scoase o măsea din spate. Nu curse sânge aproape deloc, dar Denver exclamă:

— Oooh, ooh, nu te-a durut?

Preaiubita își privi dintele, gândind: „Asta e. Urmează o mână, un braț, un deget de la picior." Va pierde bucăți din ea, poate că una câte una, poate pe toate odată. Sau, într-o dimineață, după plecarea lui Sethe și înainte de a se trezi Denver, va fi pulverizată pur și simplu. E greu să-și țină capul pe gât, picioarele atașate de șolduri, când e singură acasă. Printre lucrurile de care nu-și amintea se număra și neputința de a-și dea seama în ce moment știuse prima oară că se putea trezi în orice zi cu trupul îmbucătățit. Avea două coșmaruri: că explodează și că e înghițită. Când își scoase măseaua – un ciot, ultima din rând – se gândi că asta urma să se întâmple.

— Cred că-i una de minte, zise Denver. Nu te doare.

— Ba da.

— Atunci de ce nu plângi?

— Ce?

— Dacă doare, de ce nu plângi?

Așa că plânse. Șezând acolo, ținând în palma fină, fină, un dințișor alb. Plânse așa cum ar fi dorit să plângă când ieșeau țestoasele din apă, una după alta, imediat după ce pasărea roșie ca sângele dispăruse înapoi în frunziș. Așa cum ar fi vrut s-o facă atunci când Sethe se dusese la el, în cada de sub scări. Cu vârful limbii, atinse apa sărată ce i se prelingea pe la colțul gurii, sperând că brațul lui Denver din jurul umerilor îi va împiedica să-i cadă.

Cuplul de sus, împreunat, nu auzi nimic, dar sub ei, afară, împrejurul lui 124, zăpada cădea și cădea și cădea. Îngrămădindu-se, îngropându-se singură. Tot mai înaltă. Tot mai adâncă.

Într-un cotlon al minții lui Baby Suggs se cuibărise poate gândul că dacă Halle reușise, cu voia Domnului, atunci era un motiv de celebrare. Măcar dacă acest ultim fiu ar putea face pentru el însuși ceea ce făcuse pentru ea și pentru cei trei copii pe care John și Ella i-i aduseseră la ușă într-o seară de vară. Când copiii sosiseră, fără Sethe, fusese speriată și recunoscătoare. Recunoscătoare că partea de familie care supraviețuise era formată din proprii ei nepoți – primii și ultimii pe care avea să-i cunoască: doi băiețași și o fetiță care deja mergea de-a bușilea. Dar încercă să-și stăpânească bătăile inimii, fiindu-i frică să pună întrebări: „Dar ce-i cu Sethe și Halle? Ei de ce întârzie? De ce nu s-a suit și Sethe în căruță?" Nimeni nu reușea de unul singur. Nu doar fiindcă vânătorii de sclavi fugiți îi prindeau ca pe niște vulturi ori îi imobilizau în plase ca pe iepuri, ci și pentru că nu puteai scăpa dacă nu știai cum să fugi. Te puteai rătăci pe vecie, dacă nu-ți arăta nimeni drumul.

Așa că atunci când se ivise Sethe – toată răvășită și rănită, dar cu un bebeluș în brațe – ideea unui strigăt de izbândă se conturase în mintea ei. Dar, întrucât nu era nici urmă de Halle, iar Sethe nu știa ce se întâmplase cu el, nu slobozise strigătul – nedorind să-și irosească șansele mulțumindu-i lui Dumnezeu prea devreme.

Cel care declanșase totul fusese Stamp Paid. La douăzeci de zile după sosirea lui Sethe la 124, venise să vadă bebelușul învelit de el în haina nepotului, o văzuse și pe mama căreia-i dăduse să mănânce o bucată de țipar fript și, dintr-un motiv numai de el știut, plecase cu două vedre spre un loc de lângă râu, cunoscut doar lui, unde creșteau mure cu un gust atât de bun și divin că a le mânca era ca mersul la biserică. O singură mură și te simțeai mântuit. Mersese cinci kilometri până la malul râului; se lăsase să alunece într-o râpă aproape invizibilă din cauza tufărișului des. Își vârâse mâinile printre rugii cu țepi groși ca lamele de cuțit, care-l crestaseră până la sânge prin mânecile cămășii și pantaloni. Suferind din pricina țânțarilor, albinelor, viespilor și a celor mai agresive păienjenițe din tot statul. Zgâriat, tăiat și mușcat, acționase cu îndemânare și culesese fiecare mură cu mișcări atât de delicate că nu zdrobise niciuna. După-amiaza târziu, revenise la 124 și pusese pe prispă două găleți pline. Suggs, văzându-i hainele zdrențuite, mâinile însângerate, fața și grumazul umflate, se trântise pe un scaun și izbucnise în hohote sonore de râs.

Buglar, Howard, femeia cu bonetă și Sethe veniseră să vadă și-i ținuseră isonul lui Baby Suggs, râzând de negrul bătrân, viclean și oțelit – agent, pescar, luntraș, cititor de urme, salvator, spion – cum stătea acolo în soare, răzbit în cele din urmă de două vedre de mure. Fără să le dea atenție, el luă un fruct și-l puse în gurița lui Denver, cea de trei săptămâni. Femeile țipară:

— E prea micuță pentru așa ceva, Stamp!

— I se fac mațele supă.

— Se-mbolnăvește de stomac.

Dar ochii încântați ai fetiței și buzele ei ce plescăiau de plăcere făcură să procedeze aidoma, încercând una câte una murele cu gust de biserică. Într-un târziu, Baby Suggs

îi plesni pe băieți peste mâini, alungându-i de lângă găleată și-l trimise pe Stamp la pompă, să se spele. Luase hotărârea să facă din fructe ceva demn de truda și de iubirea omului. Așa începuse totul.

Frământă aluatul și se gândi că ar trebui să le spună Ellei și lui John să treacă pe acolo, pentru că trei plăcinte, poate patru, erau prea multe ca să le țină numai pentru ei. Sethe fu de părere că ar fi fost bine să completeze masa cu niște pui. Stamp recunoscu și el că bibanii și peștii țepoși săreau singuri în barcă – nici nu trebuia să arunci undița.

De la cei doi ochișori încântați ai lui Denver, apăru un ospăț pentru nouăzeci de oameni. 124 se cutremură până noaptea târziu de vocile lor. Nouăzeci de oameni mâncară atât de bine și râseră atât de mult încât se înfuriară. Trezindu-se dimineața, își amintiră de bibanii fripți în făină pe care Stamp Paid îi manevrase cu un băț de hicori, întinzând palma stângă ca să se ferească de grăsimea ce sărea, sfârâind; de copiii obosiți și prea sătui care dormeau în iarbă, ținând încă în mâini oscioare de iepure fript – și se supărară.

Cele trei (poate patru) plăcinte ale lui Baby Suggs se făcuseră douăsprezece. Cele două găini ale lui Sethe se transformaseră în cinci curcani. Singurul bloc de gheață adus de la mare depărtare, din Cincinnati – peste care turnară pepene zdrobit amestecat cu zahăr și mentă, ca să facă *punch* – devenise o căruță de gheață, pentru o vană plină ochi cu jeleu de căpșuni. 124, cutremurându-se de râs, voie-bună și mâncare pentru nouăzeci de oameni, îi înfuria. Prea mult, își spuneau ei. De unde le obține pe toate Baby Suggs, sfânta? De ce ea și ai săi se află mereu în centrul lucrurilor? Cum se face că știe întotdeauna exact ce și când să facă? Să dea sfaturi; să transmită mesaje; să-i vindece pe bolnavi; să-i ascundă pe fugari; să iubească, să gătească, să gătească,

să iubească, să predice, să cânte, să danseze și să iubească pe toată lumea, de parcă asta ar fi menirea ei și numai a ei.

Acum, faptul că din două găleți de mure făcuse zece, poate douăsprezece, plăcinte; că avusese destul curcan pentru aproape tot orașul; pere proaspete în septembrie; smântână proaspătă, dar nu și vacă; gheață și zahăr: pâine coaptă cu unt; budincă de pâine; pâine dospită; azimă – toate astea îi înnebuniră. Pâinile și peștii stăteau în puterea Lui – nu țineau de o fostă sclavă care probabil nu cântărise niciodată peste patruzeci și cinci de kilograme, nu fusese la cules de bame cu un copil legat de spinare. Care nu fusese biciuită niciodată de un băiat alb de zece ani, pe când Dumnezeu le era martor că ei fuseseră. Care nici măcar nu evadase din sclavie – fusese, de fapt, *răscumpărată* de un fiu iubitor și dusă la fluviul Ohio într-un car – cu actele de eliberare împăturite între sâni (dusă chiar de omul care-i fusese stăpân, care-i plătise și taxa de reinstalare – pe nume Garner) și-i închiriase o casă cu două nivele și o fântână de la Bodwini – fratele și sora albi care le dădeau lui Stamp Paid, Ellei și lui John haine, provizii și unelte pentru fugari, fiindcă urau sclavia mai mult decât urau sclavii.

Îi enerva cumplit. A doua zi dimineața înghițiră bicarbonat de sodiu, ca să le treacă arsurile de stomac cauzate de ghiftuială, de nesăbuita generozitate de care se făcuse paradă la 124. Șușoteau prin curți despre șobolani grași, pierzanie și trufie.

Mireasma dezaprobării lor atârna grea în aer. Baby Suggs se trezi cu ea și se întrebă ce era, în timp ce fierbea terciul de mălai pentru nepoți. Mai târziu, în grădină, săpând pământul tare de la rădăcinile tufelor de ardei, o mai mirosi o dată. Ridică fruntea și privi în jur. În spatele ei, câțiva metri la stânga, Sethe stătea ghemuită între aracii de fasole. Umerii îi erau deformați de flanela unsă cu grăsime de sub rochie,

menită să-i vindece spatele. Lângă ea, într-un coş, era bebeluşul de trei săptămâni. Baby Suggs, sfânta, își îndreptă ochii spre cer. Cerul era albastru şi curat. Niciun semn al morţii în verdele puternic al frunzelor. Auzea păsărelele şi, vag, susurul pârâului, jos în luncă. Căţelul, Aici băiete, îngropa ultimele oase de la festinul de ieri. De undeva din casă, răzbăteau glasurile lui Buglar, Howard și al fetiței care mergea deja de-a bușilea. Nimic nu părea nelalocul lui – și totuși, mirosea puternic a dezaprobare. În spate, dincolo de grădina de zarzavat, mai aproape de gârlă, dar în plin soare, plantase porumb. Cu toate că folosiseră mult la petrecere, mai erau destui ştiuleţi în pârg, îi vedea din locul în care stătea. Baby Suggs se aplecă iarăşi cu sapa deasupra ardeilor și vrejurilor de dovlecei. Grijulie, ținând lama sapei în unghiul corect, tăie o viţă de virnanţ insistent. Își puse florile într-o despicătură din pălărie; restul îl aruncă într-o parte. Sunetul regulat, poc-poc-poc, al despicării de lemne o vesti că Stamp își ținea promisiunea făcută aseară. Continuă munca oftând, și după un minut își îndreptă iar spinarea ca să simtă mirosul dezaprobării. Odihnindu-se în coada sapei, se concentră. Se obişnuise cu gândul că nimeni nu se ruga pentru ea, dar această repulsie liber-plutitoare era ceva nou. Nu era vorba de albi – simţea și ea atâta lucru; prin urmare, trebuia să fie cei de culoare. Și apoi știu. Prietenii și vecinii se supăraseră pe ea, fiindcă exagerase, le oferise prea mult, îi jignise prin exces.

Baby închise ochii. Poate că aveau dreptate. Dintr-o dată, dincolo de mireasma de dezaprobare, mult, mult dincolo de ea, mirosi altceva. Întunecat și venind spre ea. Ceva la ce nu putea ajunge, fiindcă era ascuns de miros.

Își miji ochii ca să vadă ce anume era, dar tot ce putu distinge fu o pereche de ghete înalte, care nu-i plăcură deloc.

Derutată și nedumerită, continuă să lovească pământul cu sapa. Ce putea fi? Chestia aia întunecată care se apropia? Ce mai rămăsese ca să-i facă rău? Vestea morții lui Halle? Nu. Pentru asta fusese mai bine pregătită decât pentru vestea că trăia. Ultimul dintre copiii ei, căruia abia dacă-i aruncase o privire la naștere, fiindcă nu merita să te trudești să reții trăsăturile unuia care nu avea să vadă schimbările aduse de vârsta matură. Făcuse asta de șapte ori: ținuse în mână un piciorуș; pipăise degețelele grase cu propriile-i degete; degețele pe care nu le vedea devenind mâini de bărbat sau de femeie, recognoscibile oriunde pentru o mamă. Nici până azi nu știa cum arătau dinții lor permanenți, ori cum își țineau capetele când umblau. Se vindecase Patty de sâsâit? Ce culoare a ajuns să fie pielea lui Famous? Bărbia lui Johnny era despicată, ori avusese în ea doar o gropiță, care urma să dispară odată cu dezvoltarea maxilarului? Patru fete, și ultima dată când le văzuse niciuneia nu-i creștea păr la subsuori. Se mai dă în vânt Ardelia după coaja arsă de pâine? Toți șapte plecaseră ori muriseră. Ce rost ar fi avut să se uite mai atentă la prâslea? Dar dintr-un motiv oarecare, îi îngăduiseră să-l păstreze. El o însoțise pretutindeni.

Când s-a lovit la șold în Carolina a fost un adevărat chilipir (costase mai puțin decât Halle, pe atunci în vârstă de zece ani) pentru domnul Garner, care i-a luat pe amândoi în Kentucky, la o fermă numită de el Dulcea Casă. Din cauza șoldului, ea mergea smucit, ca o potaie cu trei picioare. Dar la Dulcea Casă nu se vedeau orezării ori straturi de tutun, și nimeni, dar absolut nimeni, n-a doborât-o la pământ. Nici măcar o dată. Lillian Garner a botezat-o Jenny, dintr-un motiv oarecare, dar niciodată n-a împins-o, n-a lovit-o, n-a vorbit urât cu ea. Nici măcar atunci când alunecase pe o baligă și spărsese toate ouăle adunate în șorț nimeni nu i-a zis

cățea-neagră-ce-naiba-i-cu-tine și n-a culcat-o la pământ cu un pumn.

Dulcea Casă era micuță, în comparație cu alte locuri unde trăise. Domnul Garner, doamna Garner, ea, Halle și patru băieți, mai bine de jumătate dintre ei numiți Paul, constituiau întreaga populație. Doamna Garner fredona când muncea; domnul Garner se comporta de parcă lumea era o jucărie la dispoziția lui, ca să se distreze cu ea. Niciunul dintre ei n-o voia pe câmp – băieții domnului Garner, inclusiv Halle, se ocupau cu asta – ceea ce era o ușurare, căci oricum n-ar fi rezistat. Ceea ce făcea ea era să stea prin preajma lui Lillian Garner care fredona încontinuu, și împreună să gătească, să pună conserve, să spele și să calce haine, să confecționeze lumânări, haine, să facă săpun și cidru; să dea de mâncare găinilor, porcilor, câinilor și gâștelor; să mulgă vacile, să bată untul, să adune grăsimea, să aprindă focurile... nimica toată. Și nimeni n-o lovea.

Șoldul o durea în fiecare zi, dar nu vorbea niciodată despre asta. Numai Halle, care-i urmărise de aproape mișcările în ultimii doi ani, știa că ea, ca să se urce sau să coboare din pat, trebuia să-și ridice piciorul cu ambele mâini, și de aceea discutase cu domnul Garner posibilitatea de a o răscumpăra, ca să poată și ea să șadă și să se odihnească. Dragul de el. Singura persoană care făcuse ceva greu pentru ea: îi dăruise munca lui, viața lui și acum copiii lui, ale căror glasuri le distingea vag, lucrând în grădină și întrebându-se ce chestie întunecată se apropia, de dincolo de mirosul de dezaprobare. Dulcea Casă fusese o îmbunătățire evidentă. Fără nici o îndoială. Și fără să fie o problemă, deoarece tristețea se afla în centrul ei, centrul dezolat unde se cuibărise sinele care nu era sine. Oricât ar fi fost de trist faptul că nu știa unde-i zăceau îngropați copiii, ori cum arătau dacă mai trăiau, adevărul era că știa mai multe despre ei decât despre

sine însăși, căci niciodată nu avusese o hartă cu ajutorul căreia să descopere cum era ea de fapt.

Știa să cânte? (Era plăcut s-o asculți când o făcea?) Era frumușică? Era bună ca prietenă? Ar fi putut fi o mamă iubitoare? O soție credincioasă? Oare am o soră și sunt preferata ei? Dacă mama m-ar fi cunoscut, i-ar fi plăcut de mine?

În casa lui Lillian Garner, cruțată de munca la câmp care-i paradise șoldul, de epuizarea care-i amorțea mintea; în casa lui Lillian Garner, unde nimeni n-o trântea la pământ (și n-o scula) cu lovituri, o asculta pe femeia albă cum muncea fredonând; vedea fața acesteia luminându-se când domnul Garner intra în casă și se gândea: e mai bine aici, dar eu nu sunt mai bine. Familia Garner, i se părea, practicau o sclavie de un tip special, tratându-și oamenii ca pe muncitorii plătiți, ascultându-le doleanțele, învățându-i ceea ce doreau să știe. Și nu-i foloseau pe băieți pentru prăsilă. Nu-i aduseseră niciodată la coliba ei cu indicația de-a „se culca cu ea", cum făceau în Carolina, nici nu le închiriau sexul la alte ferme. Ceea ce o surprinsese și-i făcuse plăcere, dar o și îngrijorase. O să le aducă domnul Garner femei, sau ce credea că se va întâmpla când băieții se vor lovi de legile naturii? Un pericol ce-l pândea și de care era de bună seamă conștient. De fapt, ordinul pe care li-l dăduse, să nu plece de la Dulcea Casă decât însoțiți de el, nu era inspirat atât de mult de lege, ci de pericolul de-a avea sclavi vagabonzi, cuprinși de călduri.

Baby Suggs vorbea cât putea de puțin, căci ce-ar fi reușit limba ei să spună? Așa că femeia albă, văzând că noua sclavă era un ajutor excelent, dar mut, fredona de una singură când lucra.

Când domnul Garner bătuse palma cu Halle, iar Halle dăduse semne că pentru el libertatea ei conta mai mult decât orice în lume, se lăsase dusă peste fluviu. Din cele două lucruri grele – să stea în picioare până se prăbușea, ori să-și părăsească ultimul și probabil singurul fiu rămas în

viață – îl alesese pe cel care-l făcea pe el fericit și niciodată nu-i pusese întrebarea pe care și-o punea ei însăși: „La ce bun? La ce-i trebuie libertate unei sclave trecute de șaizeci de ani, care șchioapătă ca o cotarlă cu trei picioare?“ Când pusese piciorul în teritoriul liber, nu-i venise să creadă că Halle știuse ceea ce ea ignorase; că Halle, care nu inspirase niciodată aerul libertății, știa că nu exista nimic comparabil în lume. Asta o speria.

Ceva nu e în regulă. „Ce se întâmplă? Ce se întâmplă?“ se întreba. Habar nu avea cum arăta și nu era curioasă. Dar, deodată, își văzu mâinile și gândi cu o claritate atât de simplă, pe cât de uimitoare: „Mâinile astea îmi aparțin.“ Pe urmă simți o fluturare în piept și mai descoperi ceva nou: bătăile propriei ei inimi. Fusese acolo tot timpul? Chestia aia care izbea? Se simți ca o proastă și se porni, tare, pe râs. Domnul Garner o privi peste umăr, cu ochi mari, căprui, și zâmbi și el.

— Ce-i de râs, Jenny?

Ea nu se putea opri din hohotit.

— Îmi bate inima, zise.

Și era adevărat. Domnul Garner râse:

— N-ai de ce să te sperii, Jenny. Rămâi așa cum ești și totul va fi bine.

Ea își acoperi gura cu palmele, să nu râdă prea tare.

— Oamenii la care te duc îți vor da tot ajutorul de care ai nevoie. Numele lor e Bodwin. Frate și soră. Scoțieni. Îi cunosc de mai bine de douăzeci de ani.

Baby Suggs consideră că venise momentul să-l întrebe ceva ce de mult voia să știe.

— Domnu' Garner, zise, de ce-mi spuneți Jenny?

— Fiindcă așa scrie pe actul tău de vânzare, femeie. Nu ăsta ți-e numele? Tu cum îți spui?

— Nicicum, răspunse ea. Eu nu-mi spun nicicum.

Obrajii domnului Garner se înroşiră de râs.

— Când te-am cumpărat în Carolina, Whitlow mi-a spus că te cheamă Jenny şi pe recipisa lui scria Jenny Whitlow. El nu-ţi spunea Jenny?

— Nu, domnule. Dacă da, n-am auzit.

— La ce nume răspundeai?

— La oricare, dar Suggs e numele lu' bărbatu-miu.

— Eşti măritată, Jenny? N-am ştiut.

— Într-un fel.

— El ştii unde e, bărbatul ăsta?

— Nu, domnule.

— El e tăticu' lui Halle?

— Nu, domnule.

— Da' atunci de ce-i spui Suggs? Actul de vânzare zice Whitlow, ca la tine.

— Suggs e numele meu, domnule. De la bărbatul meu. El nu-mi zicea Jenny.

— Cum îţi zicea?

— Baby.

— Ei bine, zise domnul Garner, redevenind stacojiu la faţă, în locul tău aş ţine de numele Jenny Whitlow. Doamna Baby Suggs nu-i un nume potrivit pentru o sclavă eliberată.

Pesemne nu e, gândi ea, dar Baby Suggs era tot ce-i mai rămăsese de la „soţul" revendicat. Un bărbat serios şi trist, care o învăţase să repare pantofi. Ei doi încheiaseră un pact: oricare avea o şansă de evadare, să profite de ea. Împreună, dacă era posibil; de unul singur, dacă nu, şi fără priviri înapoi. Norocul îi surâse lui şi, de vreme ce nu auzise altfel, ea credea că reuşise. Or, cum putea el auzi vorbindu-se de ea sau s-o găsească, dacă folosea numele de pe actul de vânzare?

Cu oraşul nu reuşea să se obişnuiască. Mai multă lume decât în Carolina, destui albi ca să ţi se taie răsuflarea.

Pretutindeni case cu două etaje și trotuare din scânduri tăiate perfect. Străzi late cât toată casa familiei Garner.

— Ăsta-i un oraș al apei, zicea domnul Garner. Totul se transportă pe apă și ceea ce nu pot duce râurile, iau canalele. Un oraș-regină, Jenny. Tot ce-ai visat vreodată se fabrică aici. Sobe de fontă, nasturi, vapoare, cămăși, perii pentru păr, vopsea, motoare cu abur, cărți. Sistemul de canalizare te lasă mască. O, e un oraș grozav, pe cinstea mea. Dacă e musai să trăiești la oraș, alege-l pe ăsta!

Frații Bodwin locuiau chiar în centrul unei străzi pline de case și de arbori. Domnul Garner sări din căruță și legă calul de un stâlp de fier.

— Am ajuns.

Baby își înhăță bocceluța și coborî cu mare greutate, din cauza șoldului care o durea și a orelor petrecute în căruță. Domnul Garner se afla deja pe verandă înainte ca ea să fi pus piciorul pe pământ, dar Baby apucă să întrezărească fața unei copile negre în ușa întredeschisă, înainte de-a o apuca pe cărarea ce ducea în dosul casei. Așteptă un timp care i se păru foarte lung, până când aceeași copilă îi deschise ușa de la bucătărie și o pofti să șadă pe un scaun lângă fereastră.

— Doriți ceva de mâncare, doamnă? o întrebă fata.

— Nu, drăguță. Da' nu m-aș da în lături de la un strop de apă.

Fata se duse la pompă și umplu o cană cu apă.

— Io-s Janey, doamnă, spuse ea, întinzându-i cana.

Baby, minunându-se de chiuvetă, bău până la fund, deși apa avea gust de medicament.

— Suggs, se prezentă ea, ștergându-și gura cu dosul mâinii. Baby Suggs.

— Încântată de cunoștință, doamnă Suggs. O să locuiți aici?

— Nu știu unde o să stau. Domnul Garner – ăsta-i ăl de m-a adus – zice că-mi aranjează ceva. Apoi adăugă: Eu sunt liberă, știi.

Janey zâmbi:

— Da, doamnă.

— Ai tăi locuiesc pe aici?

— Da, doamnă. Noi toți locuim pe Bluestone.

— Noi suntem împrăștiați, zise Baby Suggs, dar poate nu pentru multă vreme.

Dumnezeule mare, se gândi, cum să încep? Să găsesc pe cineva să-i scrie bătrânului Whitlow. Să aflu cine le-a luat pe Patty și pe Rosa Lee. Cineva pe nume Dunn a luat-o pe Ardelia și s-a dus în vest, auzise. N-avea rost să-i caute pe Tyree sau pe John. Ei fugiseră acum treizeci de ani și dacă-i căuta prea insistent, iar ei stăteau ascunși le făcea mai mult rău decât bine. Nancy și Famous muriseră pe un vas, lângă coasta Virginiei, înainte de a ridica ancora pentru Savannah. Atâta știa. Vechilul de la moșia Whitlow îi adusese vestea, mai mult din dorința de a-și face mendrele cu ea decât fiindcă ar fi fost bun la suflet. Căpitanul așteptase la dană trei săptămâni, ca să-și umple cala cu marfă, înainte de a ridica pânzele. Doi dintre sclavii din cală care n-au supraviețuit, zicea el, erau negrișori Whitlow, pe nume...

Dar ea le știa numele. Le știa și-și acoperise urechile cu pumnii, ca să nu le audă pronunțate de gura lui.

Janey încălzi puțin lapte și-l turnă într-un bol, lângă o farfurie cu bucăți de turtă. După câteva îndemnuri, Baby Suggs se așeză la masă. Fărâmiță mălaiul în laptele fierbinte și descoperi că era mai flămândă decât fusese vreodată în viață – nu puțin lucru.

— O să se observe lipsa?

— Nu, zise Janey. Mâncați cât doriți; sunt ale noastre.

— Mai locuiește cineva aici?

— Numai eu. Domnul Woodruff – el se ocupă de treburile de pe-afară. Vine de două sau de trei ori pe săptămână.

— Doar voi doi?

— Da, doamnă. Eu gătesc și spăl.

— Poate vreunul dintre voi cunoaște pe cineva care are nevoie de ajutor.

— De bună seamă că o să întreb, dar știu că se angajează femei la abator.

— Ce să facă?

— Nu știu.

— Ceva ce nu vor să facă bărbații, bănuiesc.

— Verișoara mea zice că ți se dă câtă carne vrei, plus două'ș'cinci de cenți pe oră. Ea face cârnați de vară.

Baby Suggs își duse mâna la creștet. Bani? Bani? Ar plăti-o cu bani în fiecare zi? Bani?

— Unde-o fi abatorul ăsta? întrebă.

Înainte ca Janey să răspundă, frații Bodwin intrară în bucătărie, urmați de un domn Garner surâzător. Legătura de rudenie se vedea de la o poștă; ambii erau îmbrăcați în gri și aveau fețe prea tinere pentru părul lor alb ca neaua.

— I-ai dat ceva să mănânce, Janey? întrebă fratele.

— Da, domnule.

— Nu te ridica de pe scaun, Jenny, zise sora, și veștile bune deveniră și mai bune.

Când o întrebară ce știa să facă, în loc să enumere sutele de sarcini pe care le îndeplinise, Baby Suggs se interesă de abator. Era prea bătrână pentru asta, o preveniră ei.

— E cea mai bună ciubotăreasă pe care o veți întâlni, declară domnul Garner.

— Ciubotăreasă? Sora Bodwin ridică din sprâncenele ei negre și groase. Cine te-a învățat?

— Un sclav m-a învățat, zise Baby Suggs.

— Faci ghete noi sau numai repari?

— Noi, vechi, orice.

— Bun, zise fratele Bodwin, asta e ceva, dar e nevoie de mai mult.

— Ce-ar fi să speli haine la domiciliu? propuse sora Bodwin.

— Bine, doamnă.

— La doi cenţi jumătatea de kilogram.

— Bine, doamnă. Dar unde-i domiciliul?

— Cum?

— Aţi spus să spăl rufe la domiciliu. Dar unde e domiciliul? Unde voi sta eu?

— O, ascultă-mă, Jenny, zise domnul Garner. Îngerii ăştia doi au o casă pentru tine. O proprietate a lor, într-un fel.

Aparţinuse bunicilor lor, înainte de a se muta la oraş. Recent, fusese închiriată unei cete mari de negri, plecaţi acum din stat. Era prea mare pentru Jenny, ziseră ei (două camere la etaj, două la parter), dar era singurul şi cel mai bun lucru pe care-l puteau face pentru ea. În schimbul spălării rufelor, al cusutului ocazional, al punerii conservelor şi așa mai departe (o, da, și al reparării pantofilor) îi dădeau voie să locuiască acolo. Cu condiția să fie curată. Ceata de colorați dinainte nu fusese. Baby Suggs primi propunerea; îi părea rău că banii dispăruseseră, dar o încânta gândul că va avea o casă cu scară; chiar dacă n-o putea urca. Domnul Garner le spuse Bodwinilor că era şi o bucătăreasă excelentă, nu numai o pantofăreasă iscusită, arătându-le drept dovadă burta lui şi încălţămintea din picioare. Râseră toţi.

— Dacă ai nevoie de ceva, spune-ne, zise sora. Nu suntem de acord cu sclavia, nici măcar cu cea practicată de Garner.

— Spune-le, Jenny. Ai trăit undeva mai bine decât la mine?

— Nu, domnule. Nicăieri.

— Cât timp ai stat la Dulcea Casă?

— Cred că zece ani.

— Ai răbdat vreodată de foame?

— Nu, domnule.

— De frig?

— Nu, domnule.

— A ridicat cineva mâna la tine?

— Nu, domnule.

— L-am lăsat sau nu l-am lăsat pe Halle să te cumpere?

— Da, domnule, l-ați lăsat, zise ea, gândind: „Dar mi-ați luat băiatul și-s distrusă. O să-l închiriați altora, ca să luați bani pentru mine mult după ce m-oi urca la Ceruri."

Woodruff o va duce la casa aceea îi spuseră ei, și dispărură pe ușa bucătăriei.

— Acum trebuie să pregătesc masa, spuse Janey.

— Te ajut, se oferi Baby Suggs. Ești prea scundă ca să ajungi la foc.

Se întunecase când Woodruff pocni din limbă și calul o luă la trap. Era un tânăr cu barbă deasă și o arsură pe falcă, pe care barba n-o ascundea.

— Te-ai născut aici? îl întrebă Baby Suggs.

— Nu, doamnă. Virginia. Sunt aici de vreo doi ani.

— Înțeleg.

— Mergeți la o casă frumoasă. Și mare. A trăit în ea un predicator cu familia. Optsprezece copii.

— Doamne păzește! Unde s-au dus toți?

— Au plecat în Illinois. Episcopul Allen i-a dat o parohie acolo. Una mare.

— Ce biserici îs pe-aici? N-am pus piciorul într-una de zece ani.

— Cum așa?

— Nu era niciuna. Nu mi-a plăcut locul unde am fost înainte, dar cumva am reușit să merg la biserică în fiecare duminică. Pun rămășag că Domnul a uitat deja de mine.

— Să vă duceți la reverendul Pike, doamnă. El vă va reînnoi cunoștința.

— Pentru asta n-am nevoie de el. Pot să mi-o reînnoiesc și singură. De el am nevoie ca să reiau legătura cu copiii mei. Socot că știe scrie și citi?

— De bună seamă.

— Bine. Pentru că am mult de săpat.

Dar noutățile scoase la lumină erau atât de sărace că s-a lăsat păgubașă. După doi ani de mesaje scrise de mâna predicatorului, doi ani de spălat, cusut, pus conserve, peticit încălțăminte, grădinărit și stat la biserică, tot ce-a aflat a fost că proprietatea Whitlow nu mai exista și că nu-i puteai scrie unui „om pe nume Dunn" dacă tot ce știai despre el era că plecase în Vest. Vestea cea bună, însă, era că Halle se însurase și aștepta un copil. Își fixă mintea pe asta și pe felul ei personal de rugăciune, după ce hotărâse cum să procedeze cu inima care începuse să bată din clipa în care traversase fluviul Ohio. Și funcționase, funcționase foarte bine, până când o apucase mândria, se lăsase copleșită de vederea nurorii sale și a copiilor lui Halle – dintre care unul născut pe drum – și dăduse un ospăț cu mure de făcuse Crăciunul de ocară. Acum stătea în grădină și mirosea în aer dezaprobarea, simțea că se apropie ceva întunecat și vedea niște pantofi înalți care nu-i plăcea cum arătau. Deloc.

Când sosiră cei trei călăreți – învățătorul, un nepot, un vânător de sclavi și un șerif – casa de pe Bluestone Road era atât de liniștită încât crezură că ajunseseră prea târziu. Trei dintre ei descălecară, unul rămase în șa, cu pușca pregătită și cu ochii îndreptați în stânga și-n dreapta casei, pentru că, mai mult decât probabil, fugara avea să încerce să țâșnească pe acolo. Deși uneori, nu se știa niciodată, îi găseai undeva ghemuiți unii în alții – sub scândurile dușumelii, în cămară, sau în hornul sobei. Chiar și atunci trebuia procedat cu atenție, fiindcă cei mai liniștiți, pe care-i trăgeai de lângă presa de ulei, din podul șurii sau, ca pe cel în chestiune, din coșul sobei, nu rămâneau blânzi decât două sau trei secunde. Prinși cu ocaua mică, să spunem așa, dădeau impresia că înțeleg zădărnicia oricărei încercări de a-l păcăli pe omul alb și imposibilitatea de a alerga mai iute decât glonțul. Chiar zâmbeau, ca un puștan prins cu mâna în borcanul cu peltea, iar când luai funia să-i legi... nici atunci nu puteai ști ce se întâmplă. Același negru cu capul bălăbănindu-se și cu un zâmbet tâmp pe față putea să urle dintr-o dată, ca un taur sau alt animal asemănător, și să facă lucruri de necrezut. Să înhațe țeava puștii aflată lângă gura lui, să se arunce asupra albului care o ținea – orice. Deci trebuia să stai la un pas

distanță, să pui pe altcineva să-l lege. Altminteri terminai prin a-l ucide pe sclavul pe care erai plătit să-l aduci înapoi. Spre deosebire de un șarpe sau un urs, un negru mort nu putea fi jupuit ca să obții totuși un profit, iar trupul lui neînsuflețit nu valora nici o para.

Șase sau șapte negri mergeau pe drum, spre casă: doi băieți din stânga vânătorului de sclavi și câteva femei din dreapta. Acesta le făcu semn cu pușca să se oprească și ei încremeniră pe loc. După ce iscodise casa cu privirea, nepotul reveni, duse un deget la gură, cerând tăcere, și le arătă cu degetul mare că ceea ce căutau se găsea în partea din spate. În acel moment vânătorul de sclavi descălecă și se alătură celorlalți. Învățătorul și nepotul înaintară prin stânga casei; el și șeriful, prin dreapta. Un negru bătrân și țicnit stătea în mijlocul unei grămezi de lemne, cu un topor. Se vedea de la o poștă că nu era în toate mințile, fiindcă mormăia – scotea niște sunete joase, ca mieunatul de pisică. Cam cu patru metri mai în spate era o negresă cu o floare la pălărie. Țicnită și ea, probabil, căci și ea era stană de piatră, dar își flutura mâinile în dreptul feței, ca și cum ar fi îndepărtat pânze de păianjen. Amândoi, însă, priveau țintă în același loc – la un șopron. Nepotul păși până lângă negrul bătrân și-i luă toporul. Apoi toți patru porniră înspre șopron.

Înăuntru, doi băieți sângerau pe podeaua plină de rumeguș și noroi, la picioarele unei negrese care cu o mână strângea la piept un sugar plin de sânge, iar cu cealaltă ținea de călcâie un bebeluș. Ea nu-i privi; pur și simplu îi făcu vânt bebelușului către peretele de scânduri, nu nimeri și încercă a doua oară, când, din senin – în secundele petrecute de cei patru ca să privească ceea ce era de privit – negrul bătrân, încă mormăind, se repezi din spatele lor pe ușă și înhăță bebelușul din zborul arcuit în care-l trimisese mama sa.

A devenit clar imediat, mai ales pentru învățător, că nu puteau lua nimic de acolo. Cei trei (acum patru, căci ea fusese pe punctul de a naște înainte de a fugi) plozi negri pe care speraseră să-i găsească vii și destul de sănătoși ca să-i ducă înapoi în Kentucky, să-i ducă înapoi și să-i crească așa cum se cuvine ca să presteze munca de care era o nevoie disperată la Dulcea Casă, nu mai erau cum trebuia. Doi zăceau în rumeguș, cu ochii dați peste cap; al treilea sângera pe rochia personajului principal – femeia cu care se lăudase învățătorul, cea care, susținuse el, făcea o cerneală fină, o supă a dracului de bună, care-i călca gulerele exact cum îi plăcea lui, plus că mai avea cel puțin zece ani înainte ca să aducă pe lume copii. Dar acum ea înnebunise, din cauza răului tratament aplicat de nepot, care o bătuse prea mult, făcând-o să se răzvrătească și să fugă. Învățătorul îl ocărâse pe nepot, cerându-i să-și imagineze – numai să-și imagineze – ce-ar fi făcut calul său dacă-l biciuia până în punctul când nu mai putea fi dresat. Ori Chipper, ori Samson. Să presupunem că-i cotonogeai pe câinii ăia până dincolo de pragul ăsta. Niciodată n-ai mai fi putut să te bazezi pe ei în pădure sau altundeva. Poate că ai vrea să le dai să mănânce, întinzându-le o bucățică de carne de iepure, iar animalul ar proceda pe dos, ți-ar mușca și smulge mâna din încheietură. Așa că-l pedepsise pe nepot, neîngăduindu-i să participe la vânătoare. Lăsându-l acasă, să dea de mâncare animalelor, să se hrănească pe el, să o hrănească pe Lillian, să se ocupe de recoltă. Să vadă dacă-i place, să vadă ce se-ntâmplă dacă bați sălbatic creaturile pe care ți le-a dat în grijă Dumnezeu – ce necaz înseamnă asta, ce pierdere. Tot grupul era pierdut acum – toți cinci. L-ar putea lua pe sugarul care se zbătea în brațele bătrânului negru mieunător, dar cine să-l îngrijească? Căci femeia – ceva nu era în regulă cu ea. Ea se uita

acum la el şi dacă nepotul celălalt i-ar fi văzut privirea, şi-ar fi însuşit cu siguranţă lecţia: nu te poţi aştepta la succes dacă te porţi urât cu fiinţele.

Nepotul, cel care-i dăduse îngrijiri în timp ce fratele lui o ţinuse pironită, nu-şi dădea seama că tremură. Unchiul îl avertizase cu privire la confuzia de genul acela, dar pasămite avertismentul nu avusese efect. Ce-i venise ei să facă una ca asta? Din cauza bătăii? Drace, el încasase un milion de bătăi, şi doar era alb. Odată îl duruse atât de rău şi se înfuriase atât de tare, încât făcuse zob găleata de la puţ. Altă dată îşi vărsase năduful pe Samson – aruncând în el câteva pietre, atât. Dar nici o bătaie nu-l făcuse să... adică nicicum n-ar fi putut... Ce-i venise ei să facă una ca asta? Îi puse această întrebare şerifului, care stătea acolo mirat ca şi ceilalţi, dar fără să tremure. Înghiţea cu noduri, mereu şi mereu.

— Ce i-a venit să facă una ca asta?

Şeriful se întoarse şi le spuse celorlalţi trei:

— Voi mai bine plecaţi. Se pare că treaba voastră s-a terminat. A mea abia acuma începe.

Învăţătorul îşi lovi coapsa cu pălăria şi scuipă înainte de a părăsi şopronul de scânduri. Nepotul şi vânătorul ieşiră cu spatele, odată cu el. Nu se uitară la femeia din mijlocul stratului de ardei, cu floricele la pălărie. Nu priviră cele vreo şapte feţe care se apropiaseră tiptil, în ciuda ameninţării cu puşca a vânătorului. Destui ochi de negrotei pentru o vreme. Ochii unui copilaş negru, deschişi în rumeguş; ochii unei fetiţe negre, privind printre degetele umede care-i ţineau faţa ca să nu-i cadă capul; ochi de bebeluş negru încreţindu-se, gata de plâns, în braţele negrului bătrân, ai cărui ochi nu erau decât fante îndreptate în jos, spre picioare. Dar cel mai greu de suportat erau ai femeii negre, care ai fi zis că nici nu

are ochi. Întrucât albul ochilor ei dispăruse, iar irişii erau la fel de negri ca pielea, ai fi zis că e oarbă.

Dezlegară de calul învăţătorului catârul adus special ca s-o ducă pe fugară înapoi unde-i era locul și-l legară de gard. Apoi, cu soarele deasupra capului, plecară la trap, lăsându-l pe șerif singur cu cea mai dată dracului ceată de negrotei din câte văzuseră. Tot ceea ce se întâmplase era o dovadă a efectelor așa-zisei libertăți, impusă unor oameni care aveau mare nevoie de supraveghere și călăuzire, ca să fie ţinuţi departe de viaţa de canibali pe care o preferau.

Șeriful ar fi vrut să se retragă și el. Să stea în soare, afară din coşmelia aceea destinată stocării de lemne, cărbuni și kerosen – combustibil pentru iernile geroase din Ohio, la care îi zbura gândul acum, împotrivindu-se tentaţiei de a fugi afară, în soarele de august. Nu că i-ar fi fost frică. Nicidecum. Îi era doar frig. Și nu voia să atingă nimic. Bebelușul din braţele bătrânului scâncea, iar ochii fără alb ai femeii priveau ţintă înainte. Ar fi putut rămâne toţi aşa, încremeniţi, până joi, numai că unul dintre băieţii de pe podea oftă. Ca scufundat în plăcerea unui somn profund şi dulce, el scoase suspinul care-l stimulă pe șerif să acţioneze.

— Trebuie să vii cu mine. Nu te opune. Ai făcut destul, ajungă-ţi. Hai, vino.

Femeia nu se clinti.

— Vino frumos, m-auzi, și n-am să te leg.

Ea rămase nemișcată, iar el se hotărî să se apropie și într-un fel sau altul să-i lege mânile umede şi roșii, când o umbră din uşa din spatele lui îl făcu să se răsucească. Intrase negresa cu flori la pălărie.

Baby Suggs observă imediat cine respira și cine nu și se duse direct la băieții ce zăceau în gunoi. Bătrânul se duse la femeia care privea în gol și zise:

— Sethe. Ia ce am eu în brațe și dă-mi ce ai tu.

Ea se răsuci spre el și, privind bebelușul pe care-l ținea, scoase un zgomot mic din fundul gâtului, ca și cum ar fi comis o greșeală, ar fi uitat să săreze pâinea sau ceva.

— Mă duc să trimit după o căruță, zise șeriful și ieși în sfârșit în lumina soarelui.

Dar nici Stamp Paid, nici Baby Suggs n-o putură convinge să o pună jos pe fetiță (deja mergând de-a bușilea). Ieșind din șopron, intrând în casă, o ținu strâns în continuare. Baby Suggs îi dusese pe băieți înăuntru și-i spăla pe cap, le freca mâinile, le ridica pleoapele, șoptind „Iertare, iertare" tot timpul. Le bandajă rănile și-i puse să tragă aburi de camfor pe nas înainte de a-și dirija ateția spre Sethe. Luă bebelușul care plângea de la Stamp Paid și-l purtă pe umăr două minute întregi, după care îl puse pe picioare în fața mamei.

— E timpul să-l alăptezi pe copilul tău cel mai mic, zise.

Sethe întinse mâna după bebeluș, fără să-i dea drumul celui mort. Baby Suggs clătină din cap.

— Unul odată, zise ea, și-l schimbă pe cel viu cu cel mort, ducându-l pe cel din urmă în camera de zi.

Când se întoarse, Sethe se chinuia să bage un sfârc însângerat în gura sugarului. Baby Suggs izbi cu pumnul în masă și strigă:

— Curăță-te! Curăță-te mai întâi!

Apoi se încăierară. Luptară cum luptă două rivale pentru inima celui iubit. Fiecare încercând să înhațe copilul care sugea. Baby Suggs pierdu când, călcând într-o baltă roșie, căzu. Așa că Denver înghiți laptele mamei odată cu sângele

surioarei ei. În poziția aceasta erau când se întoarse șeriful, după ce rechiziționase căruța unui vecin, și-i porunci lui Stamp să mâne caii.

Afară, o mare, acum, de fețe negre încetă să mai murmure. Ținând în brațe bebelușul viu, Sethe trecu pe lângă ei, în tăcerea lor și a ei. Se urcă în căruță; profilul i se vedea limpede ca o lamă de cuțit pe cerul vesel, albastru. Un profil care-i șocă pe toți cu claritatea lui. Își ținea capul oleacă prea sus? Spatele nițeluș prea drept? Probabil. Altminteri, ar fi pornit imediat să cânte, de-ndată ce apăruse în ușa casei de pe Bluestone Road. Ar fi fost învelită cât ai clipi într-o mantie de sunete, ca niște brațe care ar ține-o în echilibru și ar îndruma-o pe calea ei. Așa cum stăteau lucrurile, ei așteptară până când căruța se întoarse și porni spre vest, spre oraș. După care, niciun cuvânt. Murmure. Absolut niciun cuvânt.

Baby Suggs voia să alerge, să coboare în goană treptele verandei, fugind după căruță și să strige „Nu, nu! N-o lăsați s-o ia și pe ultima!“ Intenționase să facă asta. Chiar pornise, dar până să se ridice de pe podea și să ajungă în curte, căruța dispăruse și în față se oprise un car. Un băiat roșcovan și o fată blondă săriră jos și alergară spre ea prin mulțime. Băiatul ținea într-o mână o jumătate de ardei, iar în cealaltă o pereche de pantofi.

— Mama zice că până miercuri. (Ținea pantofii de limbile lor.) Zice că să-i repari până miercuri.

Baby Suggs se uită la el, apoi la femeia care ținea de hățuri calul din frunte, pe drum.

— Zice că până miercuri, auzi? Baby? Baby?

Ea îi luă din mână pantofii – înalți și plini de noroi – și spuse:

— Îți cer iertare, Doamne. Îți cer iertare. Din tot sufletul.

Nevăzută, căruța scârțâia coborând pe Bluestone Road. Nimeni în ea nu vorbea. Legănatul căruței îl adormise pe bebeluș. Soarele fierbinte îi uscă rochia lui Sethe, făcând-o țeapănă, ca *rigor mortis*.

Asta nu-i gura ei.

Cei ce n-o cunoşteau, sau poate cineva care o zărise fugar, privind pe gaura cheii, la restaurant, ar fi putut crede că era a ei. Dar Paul D. ştia că nu. O, da, ceva vag de pe frunte – o anumită seninătate – amintea de ea. Dar în niciun caz nu puteai lua gura drept gura ei şi el spuse asta. Îi spuse lui Stamp Paid, care-l scruta atent:

— Nu ştiu, omule. Mie nu mi se pare că e. Cunosc bine gura lui Sethe şi nu e aşa.

Netezi cu degetele tăietura de ziar şi o examină, deloc tulburat. După aerul solemn cu care Stamp despăturise hârtia, după tandreţea din degetele bătrânului când o mângâiase şi o îndreptase, mai întâi pe genunchi, apoi pe vârful crăpat al gardului de lemn, Paul D. ştiuse că ar fi trebuit să-l răscolească. Că ceea ce stătea scris acolo ar fi trebuit să-l zguduie.

Porcii guiţau în canal. Toată ziua, Paul D., Stamp Paid şi încă douăzeci de oameni îi împinseseră şi înghiontiseră de la canal la mal, la jgheab şi la abator. Deşi, pe măsură ce cultivatorii de cereale se mutau mai la vest, St. Louis şi Chicago înghiţiseră jumătate din afaceri, Cincinnati mai era, în mintea locuitorilor din Ohio, marele port al porcilor. Sarcina lui principală era să primească, sacrifice şi expedieze în Nord

porcinele fără de care yancheii nu puteau trăi. O lună sau mai mult, iarna, orice vagabond găsea de lucru, dacă suporta duhoarea excrementelor și putea sta în picioare ore întregi, însușiri în care Paul D. era foarte bine antrenat.

Puține fecale de porc, deși se spălase prin toate locurile la care putea ajunge, îi mai rămâneau pe bocanci și el era conștient de acest lucru, cum stătea acolo cu buzele strâmbate de un ușor zâmbet disprețuitor. De regulă își lăsa bocancii în șopron și-și punea pantofii, odată cu hainele de oraș din colț, când pleca spre casă. Pe o rută care-l ducea drept prin mijlocul unui cimitir, bătrân ca cerul, plin de agitația indienilor Miami morți, care nu se mai mulțumeau să zacă liniștiți sub movilele ce-i acopereau. Peste capetele lor umbla o populație ciudată; prin așternuturile lor de țărână se tăiau drumuri; case și puțuri le perturbau odihna eternă. Scandalizați mai mult de prostia proprie, de a fi crezut că pământul lor era sacrosanct, decât de faptul că pacea le fusese tulburată, ei mârâiau pe malurile râului Licking, oftau în arborii de pe Catherine Street și călăreau pe vânt pe deasupra cocinelor de porci. Paul D. îi auzea, dar rămânea acolo, fiindcă în linii mari nu era o slujbă rea, mai ales iarna, când Cincinnati își re-asuma statutul de capitală a sacrificărilor și a negoțului fluvial. Pofta nesățioasă de carne de porc devenea o manie în toate orașele țării. Crescătorii de porcine făceau bani buni, cu condiția să poată crește destule și să le expedieze în zone din ce în ce mai îndepărtate. Iar germanii care inundaseră partea de sud a statului Ohio perfecționaseră la culme industria produselor din carne de porc. Șlepuri cu porci blocau fluviul Ohio, iar răcnetele căpitanilor, unii către alții, pe deasupra mărfii ce guița, erau un zgomot fluvial la fel de obișnuit ca măcăitul rațelor care zburau pe deasupra capetelor. Oi, vite și orătănii pluteau și ele în susul și-n

josul fluviului; tot ce trebuia să facă un negru era să ceară ca să găsească de lucru: să mâne porcii, să-i taie, să-i jupoaie, să-i tranșeze, să împacheteze carcasele, să evacueze excrementele.

La o sută de metri de porcii ce grohăiau, cei doi bărbați stăteau într-un șopron de pe Western Row și era clar de ce Stamp îl ținuse sub observație pe Paul D. o săptămână de lucru întreagă; de ce se oprea când venea tura de seară, ca mișcările lui Paul D. să se sincronizeze cu ale sale. Se hotărâse să-i arate acea bucată de hârtie – de ziar – cu desenul unei femei care semăna cu Sethe – numai că gura nu era a ei. Nici pe departe.

Paul D. luă hârtia decupată din mâna lui Stamp. Textul tipărit nu însemna nimic pentru el, așa că nu-i dădu nici o atenție. Doar privea chipul, clătinând din cap că nu. Nu. La gură, vezi. Și nu la ce-or fi însemnând zgârieturile alea negre și nu la orice-ar fi vrut Stamp Paid să știe. Pentru că nici în iad nu s-ar fi găsit o posibilitate ca o față neagră să apară într-o gazetă, dacă povestea era despre ceva ce să vrea cineva să audă. Biciul fricii plesnea în camerele inimii de-ndată ce vedeai fața unui negru în ziar, fiindcă fața nu era reprodusă deoarece persoana avea un copil sănătos, sau reușise să scape cu fuga de o bandă pusă pe linșaj. Nu era reprodusă nici fiindcă persoana fusese ucisă, mutilată, prinsă ori arsă ori arestată ori biciuită ori surghiunită ori călcată în picioare, violată sau trasă pe sfoară, deoarece toate astea nu aveau valoare de știre de presă. Trebuia să fie ceva ieșit din comun, ceva ce oamenii albi ar fi considerat interesant, cu adevărat deosebit, ceva ce să merite câteva minute de supt dinții, dacă nu de exclamații mirate. Și, firește, era cât se poate de greu să găsești știri despre cioroi care să facă să i se taie respirația unui locuitor alb din Cincinnati.

Așadar, cine era această femeie cu o gură ce nu era a lui Sethe, dar ai cărei ochi erau aproape la fel de calmi ca ai ei? Al cui cap era răsucit pe gât într-un fel care-i plăcea lui atât de mult încât i se umpleau ochii de lacrimi?

El o declară limpede:

— Nu-i gura ei. Îi cunosc gura și nu-i asta.

O spuse înainte ca Stamp Paid să poată vorbi și chiar în timp ce acesta vorbea, Paul D. o repetă. Oh, auzise tot ce spusese bătrânul, dar cu cât auzea mai mult, cu atât i se păreau mai străine buzele din imagine.

Stamp începu cu petrecerea, cea dată de Baby Suggs, dar se opri și merse puțin înapoi, ca să amintească de mure – unde se găseau și ce conținea solul de le făcea să crească așa frumoase.

— Ele se deschid la soare, dar nu le ciugulesc păsările, pen'că sunt șerpi acolo și păsările știu, așa că doar cresc, mari și dulci, fără ca nimeni să le tulbure în afară de mine, pen'că nimeni altu' decât eu nu merge la cotul ăla de apă și nu prea multe picioare doresc să alunece pe malu' ăla ca să le culeagă. Nici ale mele. Dar în ziua aia am vrut. Într-un fel sau altul, am vrut. Și crengile m-au înțepat. M-au sfâșiat. Da' oricum am umplut două găleți. Și i le-am dus lui Baby Suggs acasă. Atunci a-nceput. Așa gătit n-ai văzut de când ești. Am copt, fript și fiert tot ce ne-a dat Dumnezeu. A venit toată lumea. Toată lumea s-a-ndopat. Atâta s-a gătit că n-a mai rămas o surcică pentru focu' de-a doua zi. Eu m-am oferit să-l fac. Și a doua zi m-am dus acolo, cum am promis, să-l pornesc.

— Dar asta nu-i gura ei, zise Paul D. Nu e, defel.

Stamp Paid îl privi lung. Avea de gând să-i descrie neliniștea lui Baby Suggs din dimineața aceea, cum păruse predispusă să asculte; cum privise atât de insistent pe lângă tulpinele de porumb, către pârâu, încât îl făcuse și pe el să

se uite. Între loviturile de secure, se uita la ce se uita Baby Suggs. Din care cauză niciunul nu văzuse: se uitau în direcția greșită – spre apă – și în tot acest timp nenorocirea venea pe drum. Erau patru. Călărind în formație strânsă, cam îngrămădiți, convinși de dreptatea lor. Dorea să-i spună asta, fiindcă pentru el era important. De ce nici el, nici Baby Suggs nu văzuseră nimic, și despre petrecere, fiindcă aia explica de ce nimeni n-o rupsese la fugă; de ce nimeni nu trimisese vreun fiu cu pasul vioi s-o taie prin lan de cum văzuse cei patru cai în oraș, priponiți la adăpătoare, în timp ce călăreții trăgeau lumea de limbă. Nici Ella, nici John, nici altcineva nu dăduse fuga jos sau pe Bluestone Road să aducă vestea că niște albi noi intraseră în oraș călare, cu Căutătura în ochi. Cu Căutătura justițiară pe care orice negru învățase s-o recunoască precum recunoștea sânul mamei. Ca un stindard înălțat, această privire justițiară era proiectată înainte și anunța rugul, pumnul, biciul, minciuna, înainte de a fi consumate în public. Nimeni nu-i prevenise, iar el crezuse tot timpul că nu faptul că se îmbuibaseră le tocise simțurile, ci altceva – ca, ei bine, ca josnicia – îi făcuse să stea pe margine, să nu dea atenție sau să-și spună că probabil altcineva dusese deja veștile în casa de pe Bluestone Road, unde o femeie drăguță trăise aproape o lună. Tânără și îndemânatică, cu patru copii, dintre care pe unul îl adusese pe lume cu o zi înainte de a veni acolo și care se bucura acum din plin de generozitatea lui Baby Suggs și de bătrâna ei inimă mare. Poate că pur și simplu voiau să știe dacă Baby era cu adevărat specială, dăruită într-un fel în care ei nu erau. Avea de gând să-i spună toate astea, dar Paul D. râdea și spunea:

— Ah, ah. Nici vorbă. Puțină asemănare pe la frunte, poate, dar asta nu-i gura ei.

Așa că Stamp Paid nu-i povesti cum fugise ea, înșfăcându-și copiii ca un uliu în zbor; cum fața i se transformase în clonț: cum îi adunase în fel și chip: unul pe umăr, unul sub braț, unul de mână, celălalt trimis cu strigăte în magazia de lemne plină acum doar de raze de soare și de așchii, fiindcă lemne nu mai erau. Fuseseră folosite toate la petrecere; de aceea despica el altele. Nimic nu era în magazie, o știa, fiindcă fusese acolo de dimineață. Nimic în afară de soare. Soare, așchii, o lopată. Securea o scosese chiar el. Nimic nu era acolo decât lopata – și, bineînțeles, fierăstrăul.

— Uiți că am cunoscut-o înainte, zicea Paul D. În Kentucky. Pe când era fată. N-am făcut cunoștință cu ea abia acum câteva luni. O cunosc de mult. Și-ți spun sigur: asta nu-i gura ei. Poate seamănă, da' nu-i.

Așa că Stamp Paid nu spuse tot ce-ar fi dorit. În loc de asta, inspirase adânc și, aplecându-se spre gura care nu era a ei, citise încet cuvintele pe care Paul D. nu le putea descifra. Iar când termină, Paul D. zise, cu o vigoare mai proaspătă decât prima oară:

— Îmi pare rău, Stamp. E o greșeală, fiindcă asta nu-i gura ei.

Stamp îl privise în ochi pe Paul D. și convingerea dulce din adâncul lor îl făcuse aproape să se întrebe dacă lucrurile se întâmplaseră în realitate, acum optsprezece ani, dacă în timp ce el și Baby Suggs priviseră în direcția greșită, o micuță sclavă frumoasă recunoscuse o pălărie și se repezise în magazia de lemne să-și omoare copiii.

— Mergea deja de-a bușilea când am ajuns acolo. După numai o săptămână bebelușul care șezuse în fund și se întorcea pe o parte când l-am pus în căruță, se târa deja. Treabă grea să o oprești să se urce pe scări. În zilele noastre, copilașii se ridică și umblă de cum îi naști, dar acum douăzeci de ani, când eram eu mică, bebelușii rămâneau mai mult timp bebeluși. Howard nu și-a ridicat capul decât la nouă luni. Baby Suggs credea că de vină ar fi mâncarea, știi. Dacă n-ai decât lapte să le dai, nu fac lucrurile atât de repede. Eu n-am avut decât lapte. Credeam că dințișorii înseamnă că sunt gata să mestece. N-am avut pe cine întreba. Doamna Garner n-a avut copii și noi două eram singurele femei de acolo.

Ea se învârtea. Mergea roată, roată, prin cameră. Pe lângă bufetul cu dulceață, pe lângă geam, pe lângă ușa de la intrare, o altă fereastră, dulap, ușa camerei de zi, chiuveta uscată, soba – și înapoi la bufetul cu dulceață. Paul D. ședea la masă și o privea cum apare în câmpul lui vizual și dispare iar în spatele lui, învârtindu-se ca o roată înceată, în ritm regulat. Uneori își încrucișa mâinile la spate. Alteori se ținea de urechi, își acoperea gura sau își încrucișa brațele peste sâni. Din când în când își freca, rotindu-se, coapsele, dar roata nu se oprea deloc.

— O mai ţii minte pe mătuşa Phyllis? De-acolo de lângă Minnowville? Domnul Garner v-a trimis, unul câte unul, să o chemaţi la fiecare naştere a mea. Singura dată când am văzut-o. De multe ori am vrut să mă duc la ea. Doar ca să vorbim. Planul meu era să o rog pe doamna Garner să mă lase la Minnowville când se ducea la întrunire. Şi la întoarcere să mă ia. Cred că ar fi făcut-o, dacă o rugam. Dar n-am rugat-o, fiindcă era singura zi cu destul soare pe care eu şi Halle o aveam ca să ne vedem unul pe celălalt. Deci, nu era nimeni. Cu care să vorbesc, vreau să spun, care să ştie când era momentul să mestec ceva în gură și să le dau lor. Asta face să-ţi iasă dinţii, ori trebuie să aştepţi să-ţi crească şi după aia să mănânci ceva solid? Bun, acuma ştiu, fiin'că Baby Suggs a hrănit-o cum trebuie şi după o săptămână, când am venit aici, deja mergea de-a bușilea. Imposibil s-o oprești. Îi plăceau atât de mult treptele alea că le-am vopsit în alb, să vadă pe unde să urce.

Aici amintirea o făcu pe Sethe să zâmbească. Zâmbetul ei se rupse în două, devenind, brusc, o inspirare de aer, dar nu se înfioră, nu închise ochii. Se răsuci doar pe călcâie.

— Aş vrea să fi ştiut mai multe, dar, cum spuneam, n-aveam cu cine vorbi. Femeie, adică. Aşa că am încercat să-mi amintesc ce am văzut acolo unde am fost înainte de Dulcea Casă. Cum procedau femeile acolo. Oh, ştiau totul în legătură cu asta. Cum să facă chestia aia pe care o foloseşti ca să atârni bebelușii în copaci, ca să-i ştii în siguranţă cât timp lucrezi pe câmp. Şi le dădeau să mestece nişte frunze. Mentă, poate, ori sasafra. Poate tătănească. Nici acum nu ştiu cum construiau coșul ăla, dar oricum nu-mi trebuia, fiindcă toată munca mea se desfăşura în casă şi în hambar, dar am uitat ce frunză era. Pe aia aş fi putut-o folosi. L-am legat pe Buglar, când am avut toată carnea aia de porc de afumat.

Foc peste tot și el se băga în orice. L-am scăpat din ochi de atâtea ori. Odată s-a cocoțat pe fântână, chiar în vârf. M-am repezit ca un uliu. Chiar la timp l-am înşfăcat. Așa că dacă știam că vom topi untura și vom afuma și nu voi putea vedea de el, ei bine, aveam o frânghie şi-l legam cu ea de gleznă. Destul de lungă ca să-i lase loc de joacă, dar nu atât de lungă cât să ajungă la foc sau fântână. Nu arăta bine, dar nu știam ce altceva să fac. E greu, înțelegi ce vreau să spun? Singură și fără vreo femeie care să te ajute s-o scoți la capăt. Halle era cumsecade, dar lucra pentru datoria lui pe unde apuca. Iar când apuca să pună capul jos, nu voiam să-l necăjesc cu de-astea. Sixo era cel mai de nădejde. Nu m-aştept să-ți amintești, dar Howard a intrat în mulgătorie și Red Cora, cred, i-a zdrelit mâna. I-a întors pe dos degetul mare. Când am ajuns la el, era gata să-l muşte. Nici azi nu știu cum l-am scos de acolo. Sixo l-a auzit țipând şi a venit în fugă. Ştii ce a făcut? I-a întors degetul la loc și i l-a legat de-a curmezișul palmei de degetul mic. Vezi, mie nu mi-ar fi trecut prin cap. Niciodată. Multe m-a învățat Sixo.

Simțea că amețește. La început, a crezut că din cauza învârtelii ei. Îi dădea târcoale așa cum ocolea și subiectul. De jur-împrejur, fără să schimbe direcția, ceea ce lui i-ar fi făcut bine la cap. Pe urmă își spuse: „Nu, e sunetul vocii ei; vine prea de aproape." Fiecare rotocol făcut de ea era la cel puțin trei metri de unde ședea el, dar a o asculta era ca și cum ai fi ascultat un țânc şoptindu-ți la ureche atât de aproape încât îi simțeai buzele dând formă cuvintelor pe care nu le pricepeai fiindcă erau prea apropiate. Prindea doar frânturi din ce zicea ea – ceea ce era bine, fiindcă ea nu ajunsese încă la partea principală, răspunsul la întrebarea pe care el nu i-o pusese direct, dar care era încorporată în tăietura de ziar pe care i-o arătase. Și se afla și în zâmbet. Căci el zâmbise când

i-o arătase, așa că atunci când ea pufnise în râs la glumă – suprapunerea feței ei peste ceea ce trebuia să fie fața altei negrese – ei, bine, el fusese gata să-i țină isonul.

Ai văzut ceva mai tare? ar fi întrebat el. Stamp și-a pierdut mințile, ar fi chicotit ea. Și le-a pierdut de tot.

Dar zâmbetul ei nu avusese șansa să apară. Îi stătea pe buze, mic și singuratic, în timp ce ea privi tăietura de ziar și i-o dădu înapoi.

Poate că zâmbetul, sau poate dragostea mereu-prezentă pe care o zărea în ochii lui – limpede și deschisă, așa cum se uită la tine mânjii, copiii și evangheliștii, cu o dragoste pe care nu trebuie s-o meriți – o făcură să continue și să-i spună ceea ce nu-i povestise lui Baby Suggs, singura persoană căreia se simțea obligată să-i dea explicații. Altminteri ar fi zis ceea ce scria în ziar că zisese și nimic mai mult. Sethe recunoștea numai șaptezeci și cinci de cuvinte tipărite (dintre care jumătate apăreau în extras), dar ea știa că acele cuvinte pe care nu le înțelegea nu aveau o putere mai mare de explicație decât a ei. Zâmbetul și iubirea lui francă îi dădură ghes să încerce.

— Nu trebuie să-ți povestesc despre Dulcea Casă – ce anume a fost – dar poate că nu știi ce a însemnat pentru mine să plec de acolo.

Acoperindu-și partea inferioară a feței cu palmele, ea se opri ca să se mai gândească o dată la dimensiunea miracolului; la aroma lui.

— Eu am făcut-o. Datorită mie am plecat toți. Fără Halle. Până atunci a fost singurul lucru pe care l-am realizat pe cont propriu. Am luat hotărârea. Și a ieșit bine, așa cum trebuia. Eram aici. Toți copiii mei, fără excepție, și eu de asemenea. Eu i-am născut și i-am scos de acolo și n-a fost niciun accident. Eu am făcut-o. Am avut ajutor, firește, mult ajutor, dar totuși

cea care a făcut-o am fost eu; eu am spus *Hai!* și *Acum!* Eu a trebuit să am grijă. Să-mi folosesc bine capul. Dar a fost mai mult de atât. Un fel de egoism pe care nu l-am cunoscut înainte. Care-mi cădea bine. Era bun și drept. Eram mare, Paul D., adâncă și lată, iar când îmi întindeam brațele îi cuprindeam pe toți copiii mei. Așa de lată eram. S-ar zice că i-am iubit mai mult după ce am ajuns aici. Ori poate în Kentucky nu reușeam să-i iubesc cum se cuvine, fiindcă nu erau ai mei ca să-i iubesc. Dar când am ajuns aici, când am sărit jos din căruță, nu mai exista pe lume nimeni pe care să nu-l pot iubi dacă voiam. Pricepi cum vine asta?

Paul D. nu răspunse, pentru că ea nu voia și nu se aștepta ca el să răspundă, dar pricepea cum venea asta. Ascultase porumbițele în Alfred, Georgia, dar nu avusese nici dreptul, nici permisiunea să se bucure, fiindcă în locul ăla negura, porumbeii, soarele, pulberea de cupru, luna – totul aparținea oamenilor cu puști. Unii dintre ei piperniciți, alții bărbați falnici, dar niciunul pe care să nu-l fi putut frânge ca pe o rămurică dacă ar fi vrut. Oameni care știau că bărbăția le stătea în arme și nici măcar nu se rușinau de conștiința că fără puterea armei de foc vulpea ar fi râs de ei. Iar acești „bărbați" care făceau vulpile să râdă, puteau, dacă-i lăsai, să te facă să nu mai auzi porumbițele și să nu mai privești lumina lunii. Așa că te protejai iubind lucrurile mici. Alegeai stelele cele mai mărunte de pe boltă ca să fie ale tale; te întindeai cu capul răsucit, ca să o vezi pe marginea șanțului pe cea iubită, înainte de a adormi. Când te legau în lanțuri îi aruncai priviri furișe printre copaci. Fire de iarbă, salamandre, păianjeni, ciocănitori, gândaci, un regat al furnicilor. Lucrurile mai mari nu erau bune. O femeie, un copil, un frate – așa ceva te termina în Alfred, Georgia. Știa exact ce voise ea să spună: să ajungi într-un loc unde să poți iubi tot

ce dorești – să nu ceri permisiune pentru dorințe – da, asta însemna libertatea.

Învârtindu-se, învârtindu-se, acum mormăia altceva în loc să treacă la subiect.

— Era o bucată de material pe care mi-a dat-o doamna Garner. Stambă. În dungi și între dungi cu floricele mici. Cam un metru – îndeajuns numai pentru un batic. Dar am vrut să fac din ea o cămășuță pentru fata mea. Avea cele mai plăcute culori. Nici măcar nu știu cum i se spune la culoarea aia – un fel de roz, dar cu galben în el. Foarte multă vreme am vrut să i-o fac și mă crezi că am plecat fără ea, ca o proastă? Nu mai mare de un metru, dar tot amânam fiindcă eram obosită sau nu aveam timp. Așa că după ce-am ajuns aici, chiar înainte de a mă lăsa să mă dau jos din pat, i-am cusut ceva dintr-o bucată de pânză a lui Baby Suggs. Ei bine, tot ce vreau să spun e că era o plăcere egoistă pe care n-o mai cunoscusem. Nu puteam lăsa totul să se întoarcă înapoi unde era și nu o puteam lăsa pe ea, pe ei, să trăiască sub stăpânirea învățătorului. Despre asta era vorba.

Sethe știa că cercul pe care-l descria în jurul încăperii, al lui, al subiectului, avea să rămână unic. Că nu-l va putea închide niciodată, fixa, pentru oricine ar fi simțit nevoia să întrebe. Dacă nu înțelegeau de la început, nu le putea explica. Pentru că adevărul era simplu, nu o înșiruire lungă de bluze înflorate, cuști în copaci, egoism, funii legate de glezne și fântâni. Simplu: stătea pe vine în grădină și când i-a văzut venind și a recunoscut pălăria învățătorului, a auzit zgomot de aripi. Mici păsări colibri și-au vârât ciocurile ca acele drept în părul ei prin năframă, bătând din aripi. Dacă a avut un gând, acela a fost „Nu. Nu. Nunu. Nununu." Simplu. A zburat și gata. A strâns toate bucățelele de viață pe care le făcuse, toate părțile din ea care erau frumoase,

prețioase, splendide și le-a dus, le-a împins, le-a tras prin văl, afară, departe, acolo unde nimeni nu le putea face rău. Dincolo. Afară din locul ăsta, unde să fie în siguranță. Aripile păsărilor colibri continuau să bată. Sethe se opri din nou din cercul descris și privi afară pe fereastră. Își aminti de vremea când curtea avusese un gard și o poartă pe care cineva o încuia și o descuia mereu, când 124 era frecventată ca o haltă de poștalion. Nu i-a văzut pe băieții albi care l-au dărâmat, au scos stâlpii din pământ și au rupt poarta, lăsând casa 124 golașă și expusă, exact în momentul când toată lumea încetase s-o mai viziteze. Bălăriile de pe marginea Bluestone Road erau singurele care se mai îndreptau spre casă.

Când se întorsese de la închisoare, fusese bucuroasă că gardul nu mai era acolo. De el își legaseră caii – acolo văzuse, plutind pe deasupra bârnelor, pălăria învățătorului, în timp ce stătea pe vine în grădină. În momentul când îl înfruntase, privindu-l drept în ochi, ținea ceva în brațe care-l făcuse să se oprească brusc din mers. El făcuse câte un pas înapoi la fiecare tresărire a inimii bebelușului, până când, la urmă, nu mai fusese nici o tresărire.

— Eu l-am oprit, zise ea, uitându-se lung la locul unde fusese cândva gardul. Mi-am luat copilașii și i-am pus în siguranță.

Vuietul din capul lui Paul D. nu-l împiedică să audă accentul pus de ea pe ultimul cuvânt și-i veni ideea că ceea ce dorea ea pentru copiii săi era exact ceea ce lipsea de la 124: siguranța. Care fusese cel dintâi mesaj primit de el în ziua când intrase pe ușă. Își închipuise că făcuse din casă un loc sigur, că eliminase pericolul; îl bătuse de-i sunase apa în cap; îl alungase din locul acela, arătându-i, lui și tuturor, care era diferența dintre un catâr și un plug. Și pentru că ea n-o făcuse înainte de a veni el acolo, socotise că explicația

era că nu putuse s-o facă. Că ea trăia cu 124 cu o resemnare neajutorată, conciliantă, fiindcă nu avea de ales; că, lipsită de soț, fii, soacră, ea și fiica ei înceată la minte erau obligate să trăiască acolo și să se descurce. Fata urâcioasă, cu privirea rea, de la Dulcea Casă, pe care o știuse drept fata lui Halle era obedientă (ca Halle), timidă (ca Halle) și înnebunită după muncă (tot ca Halle). Greșise. Sethe asta de aici era o persoană nouă. Stafia din casa ei n-o deranja, din același motiv din care o vrăjitoare luată sub tutelă, cu pantofi noi, era binevenită. Sethe asta de acum vorbea despre dragoste ca orice femeie, vorbea despre haine pentru copii ca orice altă femei dar subînțelesul era tăios ca o bardă. Sethe asta de acum vorbea despre siguranță cu un fierăstrău în mână. Sethe asta nouă nu știa unde se sfârșea lumea și începea ea. Brusc, văzu ceea ce Stamp Paid dorise ca el să vadă: mai important decât ceea ce făcuse Sethe era ceea ce pretindea că făcuse. Îl speria.

— Iubirea ta e prea densă, zise el, gândind: „Cățeaua aia se uită la mine, e chiar deasupra capului meu și se uită în jos prin tavan la mine."

— Prea densă? întrebă Sethe, gândindu-se la Luminiș, unde la porunca lui Baby Suggs cădeau din copaci castanele în păstăile lor. Iubirea ori este ori nu este. Iubirea subțire nu-i iubire deloc.

— Mda, n-a mers, nu? A mers? întrebă el.

— A mers, răspunse ea.

— Cum ? Băieții ți-au plecat, nu știi unde. O fată moartă, cealaltă nu se dă scoasă din curte. Cum adică a mers?

— Nu sunt la Dulcea Casă. Învățătorul nu-i mai stăpânește.

— Poate există lucruri mai rele.

— Nu-i treaba mea să știu ce-i mai rău. E treaba mea să știu ce-i groaznic și să-i țin departe. Asta am și făcut.

— Ce ai făcut a fost greșit, Sethe.

— Și-atunci trebuia să mă-ntorc înapoi? Să-mi duc copiii înapoi acolo?

— Poate s-ar fi găsit o cale. O altă cale.

— Ce cale?

— Ai două picioare, Sethe, nu patru, spuse el și imediat între ei răsări o pădure; fără drumuri și tăcută.

Mai târziu, el se va întreba ce-l făcuse să spună asta. Vițelele din tinerețe? Sau convingerea că era observat prin tavan? Cât de iute trecuse de la rușinea lui la rușinea ei. De la secretul lui din depozitul de alimente la iubirea ei prea densă.

Între timp, pădurea întărea distanța dintre ei, dându-i formă și tărie.

Nu-și puse imediat pălăria pe cap. Mai întâi o frământă între degete, hotărându-se cum să plece, cum să-și facă ieșirea și să nu dea impresia că dezertează. Era foarte important să nu plece fără să privească. Se ridică în picioare, se răsuci și privi pe scările albe în sus. Ea era, bineînțeles, acolo. Stând dreaptă ca o linie, cu spatele la el. El nu se grăbi spre ușă. Se mișcă încet, iar odată ajuns la ea o deschise, fără a o ruga pe Sethe să-i pună deoparte mâncarea pentru că s-ar putea să întârzie puțin. Abia după aceea își puse pălăria.

„Frumos", gândi ea. „Pesemne crede că nu suport să-l aud spunând-o. Că după tot ce i-am spus și după ce el mi-a spus câte picioare am, un *adio* m-ar doborî. Nu-i așa că-i frumos?"

— Pe curând, murmură ea, din partea unde copacii erau mai deși.

II

124 era zgomotoasă. Stamp Paid o auzea deja de pe drum. Mergea spre casă ținându-și capul cât de sus posibil, ca cei ce l-ar fi văzut să nu aibă motiv să spună că se furișează, deși, din cauza îngrijorării, avea sentimentul că exact asta făcea. Din clipa când îi arătase lui Paul D. articolul decupat din ziar și aflase că acesta se mutase de la 124 chiar în ziua respectivă, pe Stamp îl chinuise neliniștea. După ce dezbătuse în sinea lui dacă să-i vorbească ori nu unui bărbat despre femeia sa și se convinsese că era bine s-o facă, îl rodeau acum îndoielile cu privire la Sethe. Îi zădărnicise el unicul prilej de a se bucura de fericirea pe care i-o putea dărui un bărbat cumsecade? Era ea rănită de pierdere, de re-aprinderea gratuită și nesolicitată a clevetelii tocmai de către omul care o ajutase să traverseze fluviul, fiind prietenul ei, precum și al lui Baby Suggs?

„Sunt prea bătrân", își spuse, „ca să gândesc clar. Sunt prea bătrân și am văzut prea multe."

Insistase asupra confidențialității în timpul destăinuirii de la abator, dar acum se întreba pe cine proteja. Paul D. era singura ființă din oraș care nu știa. Cum devenise informația publicată în ziar un secret despre care trebuiseră să discute pe șoptite în curtea cu porci? Secret – față de cine? Față de Sethe, asta era. O lucrase pe la spate, ca unul care se furișează.

Dar asta fusese meseria lui – viața lui; deși întotdeauna cu un țel nobil. Înainte de război nu făcuse altceva decât să se furișeze: căi tainice spre ascunzători, informații secrete făcute publice. Sub legumele lui legale erau ascunse ființe omenești, trecute prin contrabandă peste fluviu. Chiar și porcii cu care lucra primăvara îl serveau pentru a-și atinge scopul. Familii întregi subzistau cu oasele și măruntaiele împărțite de el. Le compunea scrisorile și le citea pe cele primite. Știa cine suferea de hidropizie și cine avea nevoie de lemne de foc; care copii aveau anumite talente și care trebuiau disciplinați. Cunoștea secretele fluviului Ohio și ale malurilor acestuia; casele goale și pe cele pline; pe cei mai buni dansatori și pe cei mai proști oratori; pe cei cu voci splendide și pe cei care nu puteau îngâna o melodie. Nu avea nimic interesant între picioare, dar își amintea de vremea când avusese ceva – când energia lui îi mânase pe cei obidiți – și de aceea chibzuise îndelung și serios înainte de a deschide cutia de lemn și a căuta tăietura din ziar de acum optsprezece ani, ca să i-o prezinte lui Paul D. drept dovadă.

După aceea – nu înainte – se întrebase ce fel de sentimente nutrea Sethe în această privință. Faptul că lua acest lucru în considerare cu atâta întârziere îl făcea să se simtă stânjenit. Poate că n-ar fi trebuit să se bage; poate că până la urmă Sethe i s-ar fi destănuit singură; poate că nu era idealistul soldat al lui Cristos care se credea, ci un simplu băgăreț de duzină, care întrerupsese ceva ce mergea bine de dragul adevărului și al prevenirii, lucruri extrem de prețioase pentru el. Acum, 124 era din nou așa cum fusese înainte de venirea lui Paul D. în oraș – casa le speria pe Sethe și pe Denver cu bântuiri ce se auzeau deja de pe drum. Chiar dacă Sethe putea ține piept revenirii fantomei, Stamp nu credea că și fiica ei putea. Denver avea nevoie de o persoană

normală în viața ei. Norocul făcuse să fie prezent la nașterea ei, aproape – înainte ca ea să știe că era vie – ceea ce-l făcea să țină la ea în mod special. Faptul că o văzuse vie, nu-i așa, și aparent sănătoasă după patru săptămâni îl încântase în așa măsură încât culesese cât putuse căra din cele mai bune mure din ținut și vârâse mai întâi două fructe în gurița ei, înainte de a-i oferi greu-obținuta recoltă lui Baby Suggs. Și azi mai era încredințat că murele (care declanșaseră ospățul și despicatul de lemne de după aceea) constituiau principalul motiv pentru care Denver mai era în viață. Dacă nu s-ar fi aflat el acolo, tăind lemne de foc, Sethe ar fi împrăștiat creierii bebelușului pe scândurile pereților. Poate că ar fi fost bine să se gândească la Denver, dacă nu la Sethe, înainte de a-i furniza lui Paul D. știrea ce-l pusese pe fugă, pe el, singurul om normal din viața fetei, după moartea lui Baby Suggs. Chiar asta era buba.

Mai profundă și mai dureroasă decât întârziata sa îngrijorare în privința lui Denver ori Sethe, perpelindu-l ca un dolar de argint în buzunarul unui vagabond, era amintirea lui Baby Suggs – muntele profilat pe cerul lui. Amintirea bătrânei și onoarea pe care i-o datora îl făcuseră să intre cu capul sus în curtea de la 124, deși auzise vocile încă de pe drum.

Pusese piciorul în casa asta o singură dată după Mister (cum numea el reacția brutală a lui Sethe la Legea Fugarilor) și atunci ca s-o scoată pe Baby Suggs, sfânta, afară din ea. Când o ridicase în brațe i se păruse o fetiță și se gândise la plăcerea pe care ar fi simțit-o ea, știind că nu mai e nevoită să-și macine oasele șalelor – că în sfârșit cineva o ducea *pe ea* în brațe. Dacă ar mai fi așteptat puțin, ar fi fost martoră la sfârșitul războiului, ar fi văzut rezultatele percutante, fulgerătoare ale acestuia. Ar fi putut sărbători împreună; s-ar fi dus să asculte marile predici rostite cu acest prilej. Așa

cum stăteau lucrurile, el mersese singur din casă veselă în casă veselă, bând ceea ce i se oferea. Dar ea nu așteptase, iar el participase la înmormântare mai mult supărat pe ea decât întristat. Ochii lui Sethe și ai fiicei ei rămăseseră uscați cu acea ocazie. Sethe nu-i dăduse alte instrucțiuni decât „Du-o în Luminiș", ceea ce el încercase, dar fusese oprit de niște reguli inventate de albi, privind locurile unde să-și doarmă oamenii somnul de veci. Baby Suggs coborâse în pământ lângă bebelușul cu beregata tăiată – o vecinătate care nu era sigur că se bucura de aprobarea lui Baby Suggs.

Ceremonia se ținuse în curte, fiindcă nimeni în afara lui nu s-ar fi încumetat să intre în 124 – o ofensă căreia Sethe îi răspunse cu alta, refuzând să participe la slujba oficiată de reverendul Pike. Se dusese, totuși, la mormânt, concurând cu muțenia acestuia, așa cum stătuse acolo, fără să se alăture celorlalți, care puneau mult suflet în intonarea imnurilor. Insulta aceea a izvodit încă una, comisă de jelitori: reveniți în curtea lui 124, mâncaseră hrana adusă cu ei și nu se atinseseră de mâncarea lui Sethe, care la rândul ei nu se apropiase de a lor, interzicându-i și lui Denver s-o facă. Așa că Baby Suggs, sfânta, după ce-și închinase viața de om liber armoniei, fusese înmormântată în plin dans al trufiei, fricii, condamnării și resentimentului. Cam toată lumea în oraș nădăjduise că vor veni timpuri grele pentru Sethe. Pesemne că pretențiile ei scandaloase, autosuficiența ei justificau această speranță, iar Stamp Paid, care în toată viața sa de adult nu fusese capabil de niciun firișor de răutate, se întrebase dacă nu cumva unele așteptări de tipul „trufia duce la prăbușire" ale concitadinilor îl contaminaseră și pe el – ceea ce ar fi explicat de ce ignorase sentimentele lui Sethe și nevoile lui Denver când îi arătase lui Paul D. tăietura din ziar.

Nu avea nici cea mai mică idee ce să facă sau să spună când și dacă Sethe va deschide ușa și privirile li se vor întâlni. Era gata să se ofere s-o ajute, dacă accepta ajutorul său, ori să-i suporte mânia, dacă era supărată pe el. Dincolo de asta, se încredea în instinctele sale ca să repare răul făcut, poate, familiei lui Baby Suggs, să-l călăuzească înăuntru, în mijlocul bântuirilor la care era supusă 124, după cum o dovedeau vocile auzite din drum. Pe lângă instincte, avea să se bazeze pe puterea lui Isus Cristos de a se ocupa de chestiuni mai vechi, dar nu mai puternice, decât El Însuși.

Ceea ce auzea, înaintând spre verandă, nu înțelegea. Pe Bluestone Road i se păruse că distinge un vacarm de voci grăbite – sonore, rapide, suprapuse, astfel încât nu putuse desluși despre ce sau cu cine vorbeau. Discursul nu era neapărat lipsit de sens, nici nu era o babilonie. Dar ceva nu era în regulă cu ordinea cuvintelor și nu l-ar fi putut descrie sau descifra nici dacă viața lui ar fi depins de asta. Tot ce putea distinge clar era expresia *a mea*. Restul nu putea fi cuprins cu mintea. El continuă, totuși, să înainteze. Când ajunse la trepte, vocile scăzură brusc, devenind mai stinse decât niște șoapte. Îi oferiră puțin răgaz. Se reduseră la câte un murmur ocazional, precum sunetele scoase în sinea ei de o femeie când se crede singură și neobservată la lucru: un „pff" când nu nimerește urechile acului; un geamăt stins când observă încă o ciobitură în unica ei farfurie bună; chemarea prietenoasă, șoptită, cu care ademenește găinile. Nimic violent, amenințător. Doar acea conversație eternă, particulară, dintre femei și treburile lor.

Stamp Paid își ridică pumnul ca să bată la ușa la care nu bătuse niciodată (pentru că fusese întotdeauna deschisă pentru el) și nu o putu face. A fi cruțat de această formalitate era toată răsplata pe care o aștepta de la negrii îndatorați lui. Dacă Stamp Paid îți aducea o haină, îți intermedia o

comunicare, îți salva viața sau îți repara cisterna de apă, își lua apoi libertatea de a intra în casa ta ca și cum ar fi fost a lui. De vreme ce toate vizitele lui se soldau cu un beneficiu, sunetul pașilor săi sau strigătul lui la intrare declanșau o primire entuziastă. Decât să renunțe la unicul privilegiu pe care-l pretindea, lăsă mâna jos și plecă de pe verandă.

Încercă o dată și încă o dată: se hotăra s-o viziteze pe Sethe; înfrunta vocile răstite și grăbite până la bolboroseală de dincolo de ele; se oprea, încercând să se decidă ce să facă la ușă. De șase ori în tot atâtea zile își abandonase traseul normal ca să încerce să bată în ușă la 124. Dar răceala acestui gest – indiciu că era cu adevărat un străin solicitând primirea – îl copleșea. Făcând cale întoarsă prin zăpadă, oftă. Spiritul – doritor; carnea – prea nevolnică.

În timp ce Stamp Paid se hotăra să facă o vizită la 124 de dragul lui Baby Suggs, Sethe se străduia să urmeze povața acesteia : să *pună jos sabia și scutul.* Nu doar să fie conștientă de sfatul primit de la Baby Suggs, ci să-l și pună în practică. La patru zile după ce Paul D. îi reamintise câte picioare avea, Sethe scormonea între pantofii străinilor ca să-și găsească patinele, încredințată că erau acolo. Scotocind în grămadă, se disprețuia fiindcă fusese atât de încrezătoare, fiindcă se predase imediat când Paul D. o sărutase pe spate lângă sobă. Trebuia să știe că și el se va comporta ca toți ceilalți din oraș când va afla. Cele douăzeci și opt de zile când avusese prietene, o soacră și pe toți copiii în jurul ei; când fusese o părticică din comunitate; când, de fapt, avusese vecini pe care să-i poată numi ai săi – toate acestea dispăruseră și nu aveau să se mai întoarcă. Gata cu dansul din Luminiș, cu ospețele fericite. Gata cu discuțiile, liniștite sau furtunoase, despre Legea Fugarilor, Taxa de Așezare, Căile Domnului și

stranele pentru negri; anti-sclavie, dezrobire, votul în funcție de culoarea pielii, republicani, Dred Scott[4], știința de carte, trăsura cu roți înalte a lui Sojourner[5], Doamnele de Culoare din Delaware, Ohio și celelalte probleme serioase care-i țineau pe scaune, îi făceau să frece podelele cu pingelele sau să pășească agitați pe ele, într-o exaltare agonică. Gata cu așteptarea nerăbdătoare a publicației *North Star* și a știrilor despre hăituieli. Gata cu oftaturile provocate de o nouă înfrângere și cu ovaționarea câte unei mici victorii.

Cele douăzeci și opt de zile fericite fuseseră urmate de optsprezece ani de dezaprobare și de viață solitară. Apoi de câteva luni de viață scăldată în soare, cum i-o promiseseră umbrele ce se ținuseră de mână pe drum; saluturile șovăielnice ale altor negri, în compania lui Paul D.; o viață de alcov pentru ea însăși. Cu excepția prietenei lui Denver, toate dispăruseră fără urmă. Asta să fie modelul? se întreba. Ca tot la optsprezece sau douăzeci de ani viața ei de netrăit să fie întreruptă de o scurtă perioadă de glorie?

Ei bine, dacă asta era situația, atunci asta era situația.

Se târa pe genunchi, frecând dușumelele, cu Denver pășind în urma ei și ținând cârpele de șters, când apăru Preaiubita și spuse:

— Ce-s astea?

În genunchi, cu peria de rădăcină în mână, se uită la fată și la patinele pe care aceasta le ținea. Sethe nu știa defel să patineze, dar se hotărî pe loc să urmeze sfatul lui Baby Suggs: *pune-le jos pe toate.* Lăsă căldarea acolo unde era. Îi

[4] Sclav din Delaware care a încercat fără succes să obțină eliberarea sa și a familiei sale pe cale juridică. Decizia Curții Supreme din 1857, că afro-americanii nu erau cetățeni cu drepturi depline, a înăsprit tensiunea rasială.

[5] Sojourner Truth (1797–1883) – femeie de culoare, sclavă eliberată, care a susținut aboliționismul și drepturile femeilor (n. t.).

spuse lui Denver să scoată șalurile și începuse să caute celelalte patine, sigură că se aflau undeva în grămadă. Oricine ar fi simțit milă pentru ea, oricine și-ar fi făcut drum pe acolo ca să privească pe ascuns și să vadă cum o mai duce (inclusiv Paul D.) avea să descopere că femeia aruncată la gunoi pentru a treia oară, fiindcă își iubea copiii – acea femeie aluneca fericită pe pârâul înghețat.

În mare grabă, dezordonată, arunca pantofii în toate părțile. Găsi o patină – una de bărbat.

— Nu-i nimic, zise. Patinăm pe rând. Una cu două patine; cealaltă cu o patină și cu talpa pantofului.

Nimeni nu le văzu căzând.

Ținându-se de mână, sprijinindu-se reciproc, se învârteau pe gheață. Preaiubita folosea perechea; Denver se dădea cu o singură patină, făcându-și vânt cu celălalt picior pe gheața înșelătoare. Sethe crezuse că cei doi pantofi o vor ține în poziție verticală și o vor ancora. Se înșelase. După numai doi pași pe gheața pârâului, se dezechilibră și căzu în fund. Fetele, înecându-se de râs, se trântiră lângă ea pe gheață. Sethe se luptă să se ridice în picioare, descoperind nu numai că putea face șpagatul, dar și că o durea. Capetele oaselor ei se iveau în locuri neașteptate, iar chicotelile izbucneau la fel. Că formau un cerc ori o linie, cele trei nu reușeau să rămână în poziție verticală mai mult de un minut, dar nimeni nu le vedea căzând.

Fiecare părea că le ajută pe celelalte două să rămână în picioare, dar orice tumbă le dubla încântarea. Stejarii vii și pinii de pe mal le ascundeau și le absorbeau râsetele, în timp ce se luptau cu legea gravitației ca să se țină de mână. Fustele le zburau ca niște aripi, pielea lor luase culoarea fontei în lumina rece și muribundă.

Nimeni nu le vedea căzând.

În cele din urmă, epuizate, se trântiră pe spate ca să-și recapete suflul. Bolta cerului de deasupra era o altă țară. Stelele hibernale, destul de apropiate ca să le poți linge, se iviseră înainte de asfințit. Timp de o clipă, privind în sus, Sethe se umplu de pacea perfectă oferită de ele. Apoi Denver se ridică și încercă o alunecare lungă, de una singură. Vârful unicei sale patine lovi o umflătură a gheții și, în cădere, bătu din brațe atât de nebunește și de inutil încât toate trei – Sethe, Preaiubita și însăși Denver – râseră până le apucă sughițul. Sethe se ridică în coate și genunchi, cu râsul zguduindu-i încă pieptul, făcând-o să lăcrimeze. Rămase o vreme așa, în patru labe. Dar când râsul i se stinse, lacrimile nu conteniră și lui Denver și Preaiubitei le trebui ceva timp ca să-și dea seama de diferență. Când înțeleseră, o atinseră ușor pe umăr.

La întoarcerea prin pădure, Sethe le luă pe după umeri pe fete. Ambele își petrecură câte un braț în jurul taliei lui Sethe. Croindu-și drum prin zăpada tasată, se împiedicau și se trudeau să-și mențină echilibrul, dar nu le văzu nimeni căzând.

În casă își dădură seama că le era frig. Își scoaseră pantofii, ciorapii uzi și se încălțară cu șosete de lână uscate. Denver înțeți focul. Sethe încălzi lapte într-o cratiță și-l amestecă apoi cu sirop și praf de vanilie. Învelite în cuverturi și pături în fața sobei de gătit, băură, își șterseră nasurile, băură din nou.

— Am putea coace cartofi, sugeră Denver.

— Mâine, zise Sethe. E timpul să ne culcăm.

Mai turnă fiecăreia puțin lapte fierbinte și dulce. Focul duduia în sobă.

— Ai terminat cu ochii? întrebă Preaiubita.

Sethe zâmbi:

— Da, am terminat cu ochii. Hai, beți. La culcare!

Dar niciuna nu voia să renunțe la căldura păturilor, la foc și la cănile fierbinți pentru răceala unui pat neîncălzit. Continuară să soarbă și să privească focul.

Când se auzi clinchetul, Sethe nu știu ce era. Ulterior a devenit limpede ca bună-ziua că el se auzise chiar de la început – aproape un ritm, înainte de a începe; înainte ca ea să perceapă trei note; înainte ca melodia să devină clară. Puțin aplecată în față, Preaiubita fredona încet.

Abia atunci, când Preaiubita termină cu fredonatul, Sethe își aminti de clinchet – îmbinarea pieselor într-un model predeterminat, conceput special pentru ele. Nu vărsă lapte din cană, fiindcă mâna nu-i tremura. Pur și simplu întoarse capul și privi profilul Preaiubitei: bărbia, gura, nasul, fruntea, reproduse hiperbolic de umbra uriașă proiectată de foc pe peretele din spate. Părul fetei, împletit de Denver în douăzeci sau treizeci de codițe, i se curba înspre umeri ca niște brațe. De unde stătea, Sethe nu i-l putea vedea; nici linia podoabei capilare, nici sprâncenele, nici buzele, nici...

— Tot ce-mi amintesc, spusese Baby Suggs, este cât iubea ea coaja arsă de pe partea de jos a pâinii. Mânuțele nu i le-aș cunoaște nici dacă m-ar pălmui cu ele.

... semnul din naștere, nici culoarea gingiilor, nici forma urechilor, nici ...

— Iată. Uită-te încoace. Asta-i mama ta. Dacă nu mă cunoști pe mine după față, uită-te încoace.

... degetele, nici unghiile lor, nici măcar...

Dar avea să fie timp. Clinchetul se auzise; lucrurile erau așa cum trebuiau să fie, ori pe punctul de se orândui cum trebuia.

— Eu am inventat cântecul ăla, zise Sethe. L-am inventat și l-am cântat copiilori mei. Nimeni nu știe cântecul, în afară de mine și de copiii mei.

Preaiubita întoarse capul ca să se uite la Sethe.

— Eu îl știu, zise.

O casetă țintuită, plină cu pietre prețioase, găsită într-o scorbură de copac, trebuie dezmierdată înainte de a fi deschisă. Poate că încuietoarea i-a ruginit ori s-a desprins de clapă. Totuși trebuie să atingi florile țintelor și să testezi greutatea. În nici un caz n-o lovești cu capătul teșit al toporului înainte de a o scoate cu grijă din mormântul unde a stat ascunsă atâta vreme. În nici un caz nu scoți un icnet de uimire în fața miracolului cu adevărat miraculos, fiindcă magia constă în faptul că știai că se afla acolo, în așteptarea ta.

Sethe șterse interiorul tigăii, aduse perne din camera mare pentru fete, să-și rezeme capetele. Vocea nu-i ezită când le spuse să întrețină focul – dacă nu, să vină sus.

Cu asta, își strânse pătura pe umeri și urcă treptele albe ca floarea de crin, aidoma unei mirese. Afară, zăpada se solidifica în forme grațioase. Pacea stelelor iernii părea eternă.

Mototolind între degete o panglică și mirosind piele, Stamp Paid se apropie din nou de 124.

Măduva spinării mi-a obosit, gândea el. Am fost obosit câte zile am avut, obosit de moarte, dar astăzi e în măduva spinării. Așa s-o fi simțit și Baby Suggs când s-a pus pe zăcut și s-a gândit la culori tot restul vieții. Când îi spusese care era scopul ei, el crezuse că se rușina și-i era jenă să i-o spună. Autoritatea ei din amvon, dansul din Luminiș, puternica ei Chemare (ea nu ținea predici și nu se ruga – susținând că era prea ignorantă – ea chema și cei ce aveau de auzit auzeau) toate acestea fuseseră batjocorite și anulate de vărsarea de sânge din curtea ei din spate. Dumnezeu o zăpăcea și ei îi era prea rușine față de El ca să i-o spună. În loc de asta, îl anunțase pe Stamp că se va băga în pat ca să se gândească la

culoarea lucrurilor. El încercase s-o facă să se răzgândească. Sethe era la închisoare cu sugarul, copilița salvată de el. Fiii ei se țineau de mână în curte, prea înfricoșați ca să-și dea drumul. Străini și cunoscuți se opreau din drum ca să mai audă o dată cum stăteau lucrurile, iar Baby declarase brusc pace. Pur si siplu se culcase și renunțase. Până în momentul eliberării lui Sethe, epuizase albastrul și făcuse ceva progrese cu galbenul.

La început o văzuse uneori în curte sau ducând mâncare la închisoare, ori pantofi în oraș. Apoi, din ce în ce mai rar. Atunci crezuse că rușinea o trântise la pat. Acum, la opt ani de la funeraliile ei controversate și la optsprezece după Nenorocire, își schimbase părerea. Bunicii îi intrase oboseala în oase și era o dovadă a puterii inimii ce o hrănea faptul că-i trebuiseră opt ani ca să ajungă în fine la culoarea la care jinduise. Asaltul oboselii ei, ca și a lui, fusese brusc, dar durase ani întregi. După ce șaizeci de ani își pierduse odraslele în beneficiul oamenilor care-i mestecaseră viața și o scuipaseră afară ca pe un os de pește; după cinci ani de libertate dăruită de ultimul ei copil, care cumăpărase viitorul ei cu al lui, făcuse un troc, să spunem așa, ca ea să aibă unul, fie că el avea să aibă unul sau ba – ca să-l piardă și pe el; după ce dobândise o noră și nepoți și o văzuse pe noră ucigând copii (sau încercând), a aparține comunității celorlalți negri liberi – a-i iubi și a fi iubită de ei, a-i povățui și a fi sfătuită, a-i proteja și a fi ocrotită, a-i hrăni și a fi hrănită – să vezi cum comunitatea dă îndărăt și te ține la distanță; ei bine, așa ceva o putea epuiza până și pe Baby Suggs, sfânta.

— Ascultă-mă pe mine, fato, zise el. Nu poți renunța la Cuvânt. Ți-e dat ca să vorbești. Nu poți renunța la Cuvânt, nu-mi pasă ce ți se va întâmpla.

Stăteau în mijlocul drumului pe Richmond Street, cufundați până la glezne în frunze moarte. Lămpi luminau ferestrele de la parter ale caselor spațioase, făcând ca înserarea timpurie să pară mai neagră decât era. Mirosul frunzelor arse era nemaipomenit. Absolut întâmplător, punând în buzunar bănuțul primit pentru un comision, privise în cealaltă parte a străzii și recunoscuse în femeia care înainta săltat pe vechea lui prietenă. N-o mai văzuse de câteva săptămâni. Traversă repede, stârnind în cale frunzele roșii. Când o opri cu un salut, ea îi răspunse cu o mină din care eliminase orice urmă de interes. Parcă era o farfurie. În mână cu o sacoșă de pânză plină cu pantofi, ea așteptă să vorbească el primul, să conducă sau să împartă cu ea conversația. Dacă în ochii ei s-ar fi citit tristețe, el ar fi înțeles-o; dar indiferența se înstăpânise unde ar fi trebuit să se afle mâhnirea.

— N-ai venit în Luminiș trei dimineți de sâmbătă la rând, îi spuse.

Ea întoarse capul și privi casele de pe cealaltă parte a străzii.

— Lumea a venit, continuă el.

— Lumea vine, lumea pleacă, răspunse ea.

— Hai, dă-mi-o s-o duc eu.

Încercă să-i ia plasa, dar ea nu-i permise.

— Trebuie să livrez undeva pe strada asta, explică ea. Numele e Tucker.

— Mai încolo, zise el. Casa cu castani gemeni în curte. Însă bolnavi.

Merseră puțin împreună, el corectându-și pașii ca să intre în ritm cu mersul ei săltăreț.

— Ei?

— Ei, ce?

— Sâmbăta asta. Faci Chemarea ori nu?

— Dacă-i chem și ei vin, ce Dumnezeu să le spun?

— Spune-le Cuvântul!

Încercă prea târziu să-și oprească strigătul. Doi albi care ardeau frunze în curți întoarseră capetele în direcția lor. Aplecându-se, îi șopti la ureche:

— Cuvântul. Cuvântul.

— Ăsta-i încă un lucru ce mi s-a luat, zise ea, și atunci el o imploră, pledând să nu se lase, orice s-ar fi întâmplat. Cuvântul îi fusese dat și ea trebuia să-l rostească. Trebuia să o facă.

Ajunseseră la castanii gemeni și la casa albă din spatele lor.

— Vezi ce voiam să spun? Copaci mari și frumoși, dar împreună n-au frunze nici cât un mesteacăn tânăr.

— Văd ce vrei să spui, zise ea, dar privi mai degrabă căsuța albă.

— Trebuie s-o faci, insistă el. Neapărat. Nimeni nu știe Chemarea ca tine. Trebuie să vii acolo.

— Ce trebuie să fac este să mă urc în pat și să stau întinsă. Vreau să mă concentrez asupra unui lucru inofensiv din lumea asta.

— Oare despre ce vorbești? Nimic nu-i inofensiv pe-aici.

— Ba da, este. Albastrul. Ăsta nu face rău nimănui. Nici galbenul.

— Te sui în pat să te gândești la galben?

— Galbenul îmi place.

— Și după aia? După ce termini cu albastrul și galbenul, ce vine?

— Nu știu. Așa ceva nu poate fi planificat.

— Îl învinuiești pe Dumnezeu, zise el. Asta faci.

— Nu, Stamp. Nici vorbă.

— Spui că au câștigat albii? Asta spui?

— Spun că au intrat la mine în curte.

— Spui că nimic nu contează.
— Spun că au intrat în curtea mea.
— Sethe e cea care a făcut-o.
— Dar dacă nu-i ea?
— Spui că Dumnezeu a renunțat? Că nu ne mai rămâne nimic, decât să ne vărsăm sângele?
— Spun că au intrat în curtea mea.
— Îl pedepsești pe El, nu-i așa?
— Nu cât mă pedepsește El pe mine.
— Nu poți face asta, Baby. Nu-i corect.
— A fost o vreme când știam ce este.
— Şi acuma ştii.
— Ştiu ce văd: o femeie neagră cărând pantofi.
— Ooo, Baby. (Își linse buzele, căutând cu vârful limbii cuvinte care să-i schimbe dispoziția, să-i facă sarcina mai uşoară.) Trebuie să ne păstrăm cumpătul. „Şi lucrurile astea vor trece." Ce anume cauți? Un miracol?
— Nu, zise ea. Caut ceea ce am fost trimisă aici să caut: ușa din dos.

Se-ndreptă direct spre ea. N-o lăsară să intre în casă. Îi luară pantofii în timp ce ea stătea pe trepte și aşteptă proptindu-și șoldul de balustradă în timp ce femeia albă se duse înăuntru să caute zece cenți.

Stamp Paid își reorganiză intențiile. Prea supărat ca s-o conducă acasă și să o mai asculte spunând din astea, o cântări din ochi o clipă și se întoarse să plece, înainte ca fața albă și vigilentă din geamul de lângă ușă să fi tras vreo concluzie.

Încercând acum a doua oară să ajungă la 124, regreta conversația aceea: tonul moralizator pe care-l folosise, refuzul de a vedea oboseala adâncă a femeii pe care o credea un munte. Acum, prea târziu, o înțelegea. Inima care pompa iubire, gura care rostea Cuvântul nu mai contau. Ei intraseră

oricum în curte și ea nu putea nici aproba, nici condamna alegerea dură a lui Sethe. Sau una, sau cealaltă, ar fi salvat-o, poate, dar ea, învinsă de pretențiile amândurora, se pusese la pat. Albii reușiseră s-o obosească în final.

Ca și pe el. O mie opt sute șaptezeci și patru, iar albii încă făceau ravagii. Orașe întregi curățate de negri; optzeci și șapte de linșaje într-un an, numai în Kentucky; patru școli pentru elevi de culoare arse din temelii; oameni în toată puterea biciuiți ca niște puștani; femei negre violate de bande; proprietăți furate, gâturi frânte. El simțea miros de piele, de piele și de sânge fierbinte. Una era pielea, cu totul altceva sângele de om copt într-un rug de linșaj. Duhoarea te dobora. Puțea din paginile publicației *North Star*, din gurile martorilor oculari, era îmbibată în scrisul strâmb al scrisorilor livrate personal. Detaliată în documente și petiții pline de *pe de altă parte*, care, înaintate oricărei instanțe de judecată, duhneau. Dar nimic din toate astea nu-i subțiase măduva spinării. Nimic. Doar panglica. Legându-și pluta sus pe mal, la Licking River, strângând-o cât putea de bine, văzuse ceva roșu dedesubt. Întinzându-se să-l ia, crezuse că era o pană de pasăre cardinal înfiptă în barcă. Trăsese de ea și rămăsese în mână cu o panglică roșie înnodată peste un smoc de păr negru cârlionțat și ud, încă lipit de o bucățică de scalp. Dezlegase fundița și o pusese în buzunar, aruncase buclișoara în bălării. În drum spre casă, se oprise, răsuflând greu și cuprins de amețeală. Așteptase să-i treacă, înainte de a-și continua drumul. Peste puțin timp iar nu mai avusese aer. De data asta se așezase lângă un gard. Odihnit, se ridicase în picioare, dar nici nu făcuse un pas că se răsucise să se uite înapoi pe drumul pe care mergea și zisese către noroiul înghețat și râul aflat mai departe:

— Ce-s oamenii ăștia? Spune-mi Tu, Isuse. Ce-s ei?

Ajuns acasă, fusese prea obosit ca să mănânce ce pregătiseră sora și nepoatele. Șezuse pe verandă, în frig, până mult după căderea nopții și se dusese la culcare numai pentru că vocea surorii sale, care-l chema, prindea accente de supărare. Păstrase panglica; mirosul pielii îl enerva, iar oboseala din oase îl făcea să se gândească la dorința lui Baby Suggs de a chibzui la ce era inofensiv pe lume. Spera că ea se fixase pe albastru, galben, poate verde și niciodată pe roșu.

Greșind față de ea, certând-o, rămânându-i dator, acum simțea nevoia să-i dea de știre că și el știa să îndrepte lucrurile cu ea și ai ei. Așa că, în ciuda ciolanelor ostenite, se încăpățână să mergă în mijlocul vacarmului de voci și să mai ciocănească o dată la ușa lui 124. De data asta, deși nu putu descifra mai mult de un cuvânt, crezu că știe cine le pronunța. Oamenii cu gâturile rupte, cu sângele copt în flăcări și fetele negre care-și pierduseră funditele.

Ce vacarm.

Sethe se dusese la culcare cu zâmbetul pe buze, dornică să se întindă și să examineze dovezile pentru concluzia pe care se pripise s-o tragă. Să pipăie bine cu gândul ziua și împrejurările apariției Preaiubitei și înțelesul sărutului din Luminiș. În loc de asta, dormi și se trezi, încă zâmbind, într-o dimineață strălucind de zăpadă, suficient de friguroasă ca să-și vadă aburul răsuflării. Zăbovi o clipă, făcându-și curaj să arunce păturile de pe ea și să calce pe podeaua rece ca gheața. Avea să întârzie la lucru pentru prima oară în viață.

Jos, găsi fetele dormind acolo unde le lăsase, spate în spate acum, ambele strâns învelite în pături, răsuflând în perne. Perechea și jumătate de patine zăceau lângă ușa din față, ciorapii atârnați la uscat pe un cui în spatele plitei de gătit nu se zvântaseră.

Sethe examină prelung chipul Preaiubitei și zâmbi.

Încet, cu grijă, păși pe lângă ea ca să ațâțe focul. Mai întâi o bucățică de hârtie, apoi niște surcele – nu prea multe, doar de gust, până când focul era gata să înghită mai multe. Hrăni dansul flăcărilor până când acesta deveni sălbatic și rapid. Când se duse afară ca să mai aducă lemne din șopron, nu observă urmele înghețate ale bărbatului. Merse, făcând solul să trosnească, până în spate, la stiva acoperită până sus de zăpadă. După ce o curăță, își umplu brațele cu câte lemne uscate putea duce. Chiar se uită direct la șopron, zâmbind, zâmbind la lucrurile de care nu mai trebuia să-și amintească acum. Gândind: „Nici măcar nu e supărată pe mine. Nici un pic".

Evident, umbrele înlănțuite văzute de ea pe drum nu fuseseră Paul D., Denver și ea însăși, ci „noi trei". Cele trei care, ținându-se una de alta, patinaseră aseară; cele trei care sorbiseră lapte aromat. Și de vreme ce așa stăteau lucrurile – dacă fiica ei se putea întoarce din locul acela desprins de timp – fără îndoială că și fiii ei puteau și aveau să se întoarcă de unde plecaseră.

Sethe își acoperi dinții din față cu limba, ca să-i apere de frig. Încovoiată de povara din brațe, se întoarse, ocolind casa, pe verandă, neobservând nici măcar o dată urmele înghețate în care călca.

Înăuntru, fetele dormeau încă, deși în lipsa ei își schimbaseră pozițiile, atrase amândouă de foc. Căderea brațului de lemne în ladă le făcu să miște, dar nu le deșteptă. Porni focul în soba de gătit, mișcându-se cât putea de lent, nedorind să le trezească pe surori, fericită că erau adormite la picioarele ei în timp ce pregătea micul dejun. Păcat că avea să întârzie la lucru – mare, mare păcat. O dată în șaisprezece ani? Mare, mare păcat.

Bătuse două ouă peste terciul de mălai rămas de ieri, formase plăcințele și le prăjise cu bucățele de șuncă înainte ca Denver să se trezească de-a binelea, gemând.

— Ți-a înțepenit spatele?

— Ooo, da!

— Se zice că dormitul pe dușumea e sănătos.

— Doare al dracu', zise Denver.

— O fi de vină căzătura aia.

Denver zâmbi:

— Aia a fost amuzantă. (Se răsuci ca s-o privească pe Preaiubita, care sforăia ușor.) S-o trezesc?

— Nu, las-o să se odihnească.

— Îi place să-și ia rămas bun de la tine când pleci dimineața.

— Am eu grijă de asta, zise Sethe și-și spuse: „Ar fi bine să mă gândesc mai întâi, înainte de-a vorbi cu ea, de a-i arăta că știu. Să mă gândesc la toate de care nu mai trebuie să-mi reamintesc. Să procedez cum spunea Baby: Gândește-te bine și apoi pune-le jos, pentru totdeauna. Paul D. m-a convins că există acolo, afară, o lume în care aș putea trăi. Ar fi trebuit să știu că nu-i așa. *Am știut* că nu-i așa. Nimic din ce se petrece dincolo de ușa mea nu-i pentru mine. Lumea se află aici, în camera asta. Ce-i aici e tot ce este și tot ce-i nevoie să fie."

Mâncară ca bărbații, cu lăcomie și concentrare. Vorbind puțin, mulțumite una de prezența celeilalte și de ocazia de a se privi în ochi.

Când Sethe își acoperi capul și se înfofoli să plece la lucru, se făcuse deja mijlocul dimineții. Iar când ieși din casă nici nu văzu urmele de pași, nici nu auzi vocile care înconjurau 124 ca un laț.

Mergând cu trudă pe făgașele lăsate de roți mai devreme, Sethe era entuziasmată până la amețeală de lucrurile de care nu mai trebuia să-și amintească.

Nu trebuie să-mi amintesc nimic. Nici măcar nu trebuie să explic. Ea înțelege totul. Pot să uit cum a dat chix inima lui Baby Suggs; cum am fost amândouă de acord că era vorba de tuberculoză, deși nu aveam niciun semn. Ochii ei când îmi aducea de-ale gurii, pot uita și de asta și de cum îmi spunea că Howard și Buglar sunt bine, dar refuză să-și dea drumul de mâini. Așa se jucau; așa rămâneau, mai ales în somn. Îmi dădea merindele din coș, pachețele ambalate, destul de mici ca să treacă printre gratii, șoptindu-mi noutățile: că domnul Bodwin avea să discute cu judecătorul, la sediul lui, repeta întruna, la sediu, de parcă aș fi înțeles ce însemna asta sau ea ar fi știut. Doamnele de Culoare din Delaware, Ohio semnaseră o petiție să nu fiu spânzurată. Că apăruseră doi predicatori albi, care voiau să discute cu mine, să se roage pentru mine. Că venise și un gazetar. Ea îmi comunica noutățile și eu îi spuneam că aveam nevoie de ceva contra șobolanilor. Voia ca Denver să iasă din celulă și plesnea din palme fiindcă n-o lăsam. „Unde-ți sunt cerceii?" mă întreba. „Ți-i țin eu." I-am spus că mi i-a luat temnicerul, ca să mă protejeze de mine însămi. Credea că-mi pot face ceva rău cu sârma. Baby Suggs și-a dus palma la gură. „Învățătorul a plecat din oraș", a zis ea. „A depus o petiție și a plecat călare". „O să te lase să ieși pentru înmormântare", a mai zis. „Nu la slujba funebră, numai la înhumare." Și așa a fost. Șeriful m-a însoțit și s-a uitat în altă parte când am alăptat-o pe Denver în șaretă. Nici Howard, nici Buglar nu m-au lăsat să mă apropii, nici măcar să le ating părul. Cred că erau de față o mulțime de oameni, dar eu nu vedeam decât sicriul. Reverendul Pike a vorbit foarte tare, dar n-am

prins niciun cuvânt – cu excepția primelor două, iar după trei luni, când Denver era gata să mănânce hrană solidă și mi-au dat drumul de tot, m-am dus să-ți fac rost de o piatră de mormânt, dar n-aveam destui bani pentru inscripție, așa că am schimbat (am făcut un troc, ai putea zice) ceea ce aveam și până azi îmi pare rău că nu m-am gândit să-i cer totul: tot ce auzisem din ce spusese reverendul Pike. „Dearly Beloved"[6], că asta ești tu pentru mine și nu trebuie să regret că am scris un singur cuvânt și nu trebuie să-mi amintesc de abator și de fetele care lucrau sâmbăta la el în curte. Pot uita că fapta mea i-a schimbat viața lui Baby Suggs. Gata cu Luminișul, gata cu lumea. Doar spălatul și pantofii. Pot să uit de toate acum, pentru că de cum am pus piatra funerară la locul ei, ți-ai făcut simțită prezența în casă și ne-ai înnebunit pe toți. Pe atunci nu înțelegeam. Credeam că ești foc de supărată pe mine. Acum știu că dacă ai fost, nu mai ești, fiindcă te-ai întors la mine și am avut dreptate tot timpul ăsta: nu există o lume dincolo de ușa mea. Un singur lucru trebuie neapărat să-l știu: cât de rea e cicatricea?

În timp ce Sethe mergea la lucru, întârziind pentru prima oară în șaisprezece ani, învăluită într-un prezent atemporal, Stamp Paid se lupta cu oboseala și cu obiceiul lui de o viață. Baby Suggs refuzase să se mai ducă în Luminiș, deoarece crezuse că *ei* biruiseră și refuzase să recunoască o victorie de acest fel. Baby nu avea o ușă dosnică așa că el înfruntă frigul și un perete de vorbe ca să bată la ușa pe care o avea. Strângea în buzunar panglica roșie, ca să capete putere. Mai întâi ușor, apoi mai tare. În ultimă instanță bătu în ușă cu furie – nevenindu-i să creadă că așa ceva era posibil. Că ușa unei case plină de oameni de culoare nu se dădea singură de perete în prezența lui. Se duse la fereastră și-i veni să plângă.

[6] Preaiubiți credincioși.

Bineînţeles că erau acolo, dar nici măcar una dintre ele nu se îndrepta spre uşă. Frământând bucata de panglică, aproape zdrenţuind-o, bătrânul se răsuci pe călcâie şi porni pe trepte în jos. Acum curiozitatea se adăuga la ruşinea lui şi la sentimentul datoriei neîmplinite. Două spinări stăteau curbate când privise prin geam. Pe una se sprijinea un cap cunoscut lui; cealaltă îl tulbură. N-o cunoştea pe fată şi nu ştia cine anume ar fi putut fi. Nimeni, dar nimeni nu venea în vizită în casa aceea.

După ce-şi luă, fără chef, micul dejun, se duse la Ella şi John, ca să afle ce ştiau ei. Poate acolo reuşea să afle dacă, după atâţia ani de limpezime, îşi asumase un nume greşit şi mai avea o datorie de plătit. Născut Joshua, se re-botezase când îşi predase soţia fiului stăpânului. O predase în sensul că nu ucisese pe nimeni, nici măcar pe el însuşi, fiindcă soţia îi ceruse să rămână viu. Altminteri, raţionase ea, unde şi la cine se putea întoarce când băiatul termina cu ea? Făcând acel dar, hotărâse că nu mai datora nimănui nimic. Oricare ar fi fost obligaţiile sale, se achitase de ele prin acel gest. Crezuse că neîndatorarea îl va face un ins irascibil, un renegat, poate chiar un beţiv şi într-un fel aşa se întâmplase. Dar nu era nimic de făcut cu ea. Să lucreze bine; să lucreze prost. Să lucreze puţin; să nu lucreze deloc. Să facă treburi cu rost; să nu facă nimic. Să doarmă, să se trezească; să-i placă cineva, să-i displacă alţii. Nu i se părea o viaţă mulţumitoare şi nu-i aducea nicio satisfacţie. Prin urmare, îşi extinse simţul datoriei asupra altor persoane, ajutându-le să plătească şi să scape de datoriile pe cere le aveau în mizeria lor. Sclavi fugiţi bătuţi? Îi trecea fluviul şi îi dădea drept răscumpăraţi; ca să vorbim aşa, le înmâna actul lui personal de vânzare. „Ai plătit; acum viaţa ţi-e datoare." Recipisa, ca să vorbim aşa, era o uşă deschisă, la care nu trebuia să bată niciodată, ca a

casei lui John și a Ellei, în fața căreia stătea și spuse „Cine-i acasă?“ o singură dată înainte ca ea să tragă de ușă.

— Unde te-ai scuns până cum? Îi spuneam lui John că trebuie să fie tare frig dacă Stamp stă în casă.

— O, am fost pe-afară.

Își scoase șapca și-și masă scalpul.

— Unde, afară? Pe-aici n-ai fost.

Ella atârnă două rânduri de lenjerie pe sfoara din spatele sobei.

— Am fost la Baby Suggs mai de dimineață.

— Ce-ai vrut acolo? întrebă Ella. Te-a poftit cineva?

— Sunt neamurile lui Baby. N-am nevoie de invitații ca să am grijă de ai ei.

— Pfff.

Ella nu părea impresionată. Fusese prietena lui Baby Suggs și a lui Sethe, până la venirea timpurilor grele. Cu excepția unei înclinări din cap la bâlci, nu-i mai spusese lui Sethe nici cât e ora.

— E cineva nou acolo. O fată. Mă gândeam că poate știți voi cine.

— Nu-s negri noi în orașul ăsta de care să nu știu, răspunse ea. Cum arată? Sigur nu era Denver?

— O știu pe Denver. Fata asta-i mai subțirică.

— Ești sigur?

— Știu ce-mi văd ochii.

— La 124 poți vedea orice.

— Adevărat.

— Mai bine-l întrebi pe Paul D., propuse ea.

— Nu dau de el, zise Stamp, ceea ce era adevărat, numai că făcuse eforturi cam puține de a-l găsi pe Paul D. Nu prea avea chef să se confrunte cu omul a cărui viață o schimbase, prin informațiile lui funebre.

— Doarme la biserică, îl informă Ella.

— La biserică!

Stamp era scandalizat și foarte jignit.

— Da. L-a întrebat pe reverendul Pike dacă-l poate găzdui în pivniță.

— Da' acolo-i frig ca-n groapă.

— Presupun că știe.

— De ce să facă așa ceva?

— E cam prea mândru, pesemne.

— Nu trebuie să facă una ca asta. Oricare dintre noi l-ar găzdui.

Ella se răsuci ca să-l privească în față pe Stamp Paid.

— Nimeni nu poate citi gânduri de la distanță. Tot ce ar trebui să facă este să ceară.

— De ce? De ce să ceară? Nu-i poate oferi cineva? Ce se întâmplă? De când un negru venit în oraș trebuie să doarmă în beci, ca un câine?

— Nu-i acolo decât de câteva zile.

— N-ar trebui să stea nici o zi! Voi știați de asta și nu i-ați oferit o mână de ajutor? Nu te recunosc, Ella! Eu și cu tine îi scoatem la liman pe ăia cu pielea neagră de peste douăzeci de ani. Acum îmi spui că nu-i poți oferi un pat? Și încă unui om care muncește. Unui om care poate plăti.

— Dacă cere, îi dau orice.

— De ce, deodată, e necesar să ceară?

— Nu-l cunosc chiar atât de bine.

— Știi că e de-al nostru.

— Stamp, te rog să nu mă critici. Nu prea sunt în toane bune.

— Ea e pricina, nu?

— Care ea?

— Sethe. A fost cu ea, a stat la ea, iar tu nu vrei să ai nimic cu...

— Stai așa! Nu sări, dacă nu vezi fundul.

— Fato, las-o baltă. Suntem de prea multă vreme prieteni ca să te porți astfel.

— Păi, cine poate spune ce s-a întâmplat acolo? Ascultă, nu știu cine e Sethe și nici vreunul dintre ai săi.

— Cum?!

— Tot ce știu este că s-a măritat cu băiatul lui Baby Suggs și nici de asta nu-s sigură. El unde-i, ha? Baby n-o văzuse niciodată până când John a dus-o la ușă, cu bebelușul pe care eu i l-am legat la piept.

— Eu am legat bebelușul! Iar tu ai luat-o razna cu căruța aia. Copiii ei știu cine e ea, chiar dacă tu nu știi.

— Și ce? Nu ziceam că nu e mama lor, dar cine bagă mâna-n foc că-s nepoții lui Baby Suggs? Cum s-a suit în căruță, iar bărbatul ei nu? Și spune-mi, cum a născut copilul ăla, singură în pădure? Zicea că o femeie albă s-a ivit dintre copaci și a salvat-o. Pe dracu'! Crezi așa ceva? O femeie *albă*? Știu eu ce soi de alb era ăla!

— O, nu, Ella!

— Orice e alb și rătăcește prin pădure – dacă n-are și o carabină – e ceva de care nu vreau să aud.

— Dar erați prietene.

— Da, până și-a arătat adevărata față.

— Ella!

— Eu n-am prietene care să se repeadă cu fierăstrăul asupra propriilor copii!

— Înoți în ape tulburi, fată!

— Ba sunt pe pământ uscat și vreau să rămân pe el. Tu te-ai udat.

— Ce legătură are ceea ce spui cu Paul D.?

— Ce l-a împins să-şi ia câmpii? Spune-mi şi mie.
— Eu însumi.
— Tu?
— I-am zis despre... i-am arătat articolul despre... ce-a făcut Sethe. I l-am citit. Chiar în ziua aia a plecat.
— Asta nu mi-ai spus-o. Eu credeam că ştia.
— Nu ştia nimic. O ştia doar pe ea, din vremea când erau în locul ăla unde trăia şi Baby Suggs.
— O ştia pe Baby Suggs?
— Sigur c-o ştia. Şi pe băiatul ei, Halle.
— Şi a plecat după ce a aflat ce-a făcut Sethe?
— Se pare că are totuşi un loc unde să stea.
— Ceea ce spui aruncă o lumină nouă. Credeam...
Dar Stamp Paid ştia ce credea ea.
— Da' n-ai venit aici ca să întrebi de el, zise Ella. Ai venit să întrebi de o fată.
— Aşa-i.
— Ei bine, poate că Paul D. ştie cine e. Sau ce e.
— Mintea ţi-i plină de stafii. În tot locul vezi câte una.
— Ştii la fel de bine ca şi mine că cei ce mor de moarte rea nu stau în mormânt.
El nu putea nega. Însuşi Isus Cristos nu stătuse, aşa că Stamp mâncă o bucăţică de brânză de la Ella, ca să arate că nu era supărat, şi plecă în căutarea lui Paul D. Îl găsi şezând pe treptele bisericii Sfântul Mântuitor, cu mânile între genunchi şi cu ochii înroşiţi.

Sawyer strigă la ea când intră în bucătărie, dar ea se întoarse pur şi simplu cu spatele şi-şi luă şorţul. Acum nu mai exista intrare. Nici o crăpătură ori crevasă la îndemână. Făcuse pe dracu-n patru să-i ţină afară, dar ştia prea bine că în orice clipă ei o puteau zgâlţâi, rupe odgoanele cu care

era amarată, trimite păsările înapoi să se zbată în părul ei. Deja îi secaseră laptele de mamă. Făcuseră din spatele ei ceva vegetal – și asta. O alungaseră în pădure cu burta ei mare – și asta. Orice știre despre ei era o porcărie. Mânjiseră cu unt fața lui Halle; îi dăduseră lui Paul D. să mănânce fier; îl arseseră pe Sixo; o spânzuraseră pe mama ei. Nu mai voia să audă nimic despre oamenii albi; nu voia să știe ce știau Ella și John și Stamp Paid despre lumea aranjată pe placul oamenilor albi. Toate noutățile despre ei ar fi trebuit să înceteze odată cu păsările din părul ei.

Cândva, demult, fusese moale, încrezătoare. Avusese încredere în doamna Garner, precum și în soțul acesteia. Își legase cerceii cu un nod în combinezon, ca să-i ia cu ea, nu atât ca să-i poarte, cât ca să-i țină bine. Cerceii o făcuseră să creadă că-i putea vedea diferit. Că pentru fiecare învățător va fi o Amy; că pentru fiecare elev era un Garner, un Bodwin sau chiar un șerif, a cărui atingere pe cotul ei să fie blândă și care să-și întoarcă privirea când ea alăpta. Dar ajunsese să dea crezare tuturor cuvintelor de pe urmă ale lui Baby Suggs și să-și îngroape toate amintirile despre ei, împreună cu norocul. Paul D. le scosese iar la suprafață, îi restituise corpul, îi sărutase spatele brăzdat, îi agitase memoria și-i adusese și mai multe vești: despre covăseală, despre fiare, despre cocoși zâmbitori, dar când auzise veștile *ei* își luase picioarele la spinare și nici măcar nu-și luase rămas bun.

— Nu vorbiți cu mine, dom'le Sawyer. Să nu-mi ziceți nimic în dimineața asta.

— Ce? Ce? Îmi spui tu ce să fac?

— Zic doar să nu-mi vorbiți.

— Mai bine vezi de plăcintele alea.

Sethe luă fructele și apucă în mână cuțitașul de scos sâmburii.

Când plăcinta zemoasă ajunse în fundul cuptorului și sfârâi, Sethe se apucase de mult de salata de cartofi. Sawyer intră în bucătărie și zise:

— Nu prea dulce. Dac-o faci prea dulce, n-o vor mânca.

— O fac așa cum o fac totdeauna.

— Păi da. Prea dulce.

Niciun cârnat nu era trimis înapoi. Bucătăreasa se pricepea la ei și la restaurantul Sawyer nu rămâneau resturi de cârnați. Dacă Sethe îi voia, îi punea de-o parte de-ndată ce erau prăjiți. Dar tocănița era destul de bună. Problema era că și plăcintele ei se vindeau toate. Nu rămăsese decât budincă de orez și o jumătate de tavă de pâine cu ghimbir, care nu ieșise bine. Dac-ar fi fost atentă, în loc să viseze cu ochii deschiși toată dimineața, n-ar fi ciugulit de ici, de colo, căutându-și dejunul ca un crab. Nu citea prea bine ceasul, dar știa că atunci când acele se împreunau ca pentru rugăciune în vârful cadranului, ziua de muncă se terminase. Scoase un borcan cu capac de metal, îl umplu cu tocană și înveli pâinea de ghimbir într-o coală de hârtie cerată. Puse aceste lucruri în buzunarele din față ale fustei și se apucă de spălat vase. Nimic din ce luase nu se compara cu ce duseseră la plecare bucătăreasa și cele două ospătărițe. Domnul Sawyer includea masa de prânz în termenii contractului – împreună cu 3.40 dolari pe săptămână – și Sethe îi dăduse de înțeles de la bun început că va duce mâncarea acasă. Dar chibrituri, uneori un pic de petrol, puțintică sare – lua și din astea, din când în când, și-i era rușine, pentru că își putea permite să le cumpere; pur și simplu voia să scape de rușinea de a aștepta în spatele prăvăliei lui Phelps, cu ceilalți, până când era servit și ultimul alb din Ohio, înainte ca vânzătorul să se întoarcă spre constelația de fețe negre care-l privea printr-o gaură din ușa din dos. Îi era rușine și pentru că era

o formă de furt și argumentația lui Sixo în această chestiune o amuza, dar nu schimba ceea ce simțea; așa cum nu-l făcuse pe învățător să se răzgândească.

— Ai furat godacul ăla? Ai furat godacul.

Învățătorul vorbea încet dar cu fermitate, ca și cum ar fi îndeplinit doar un ritual, neașteptând un răspuns care să conteze. Sixo stătea acolo, nici măcar ridicându-se ca să-și pledeze cauza sau să protesteze. Ședea pur și simplu acolo, cu mușchiulețul în mână, cu grăsimea îngrămădită în farfuria de tablă ca niște perle rotunde – aspre, neșlefuite, dar, oricum, o pradă.

— Ai furat godacul ăla, așa-i?

— Nu, domnule, zise Sixo, având însă decența să-și țină privirea în farfurie.

— Îmi spui că nu l-ai furat, când eu te privesc în ochi?

— Nu, domnule, nu l-am furat.

Învățătorul zâmbi:

— L-ai înjunghiat?

— Da, domnule, l-am înjunghiat.

— L-ai tranșat?

— Da, domnule.

— L-ai prăjit?

— Da, domnule.

— Bine, atunci. L-ai mâncat?

— Da, domnule. Fără îndoială.

— Și zici că ăsta nu-i furt?

— Nu, domnule. Nu-i.

— Atunci ce să fie?

— Îmbunătățirea proprietății dumneavoastră, domnule.

— Cum adică?

— Sixo plantează secară să salte mai tare prețul. Sixo ia și hrănește pământul, vă dă mai mare recoltă. Sixo ia și se hrănește. Sixo vă dă mai multă muncă.

Deștept, dar învățătorul îl biciuiește oricum, ca să-i arate că definițiile le aparțin definitorilor, nu celor definiți. După ce-a murit domnul Garner din cauza unei găuri în ureche despre care doamna Garner spunea că fusese un timpan explodat din cauza unui accident vascular, iar Sixo că fusese provocată de praful de pușcă, orice lucru pe care puneau mâna era considerat furt. Nu doar un știulete de porumb sau două ouă din curte, de care nici găina nu-și mai amintea – totul. Învățătorul le luase puștile bărbaților de la Dulcea Casă și aceștia, lipsiți de vânatul cu care să-și rotunjească regimul de pâine, fasole, terci, legume și puțină carne în anotimpul tăierilor, se puseseră serios pe șterpelit, având nu doar dreptul, ci și obligația s-o facă.

Sethe înțelesese atunci situația, dar acum, cu o slujbă plătită și un patron destul de bun la suflet ca să angajeze o fostă pușcăriașă, se disprețuia pentru mândria cu care considerase furtul mai demn decât statul la coadă în ușa magazinului general, laolaltă cu ceilalți negrotei. Nu voia să-i îmbrâncească sau să fie împinsă de ei. Să simtă c-o judecă ori o compătimesc, mai ales acum. Își atinse fruntea cu dosul mâinii, ștergându-și sudoarea. Ziua de muncă luase sfârșit și se simțea deja entuziasmată. Nu se mai simțise atât de vie de la cealaltă eliberare. Aruncând resturile câinilor fără stăpân și privindu-le frenezia, strânse din buze. Azi era ziua când va accepta să se urce într-o căruță, dacă se oferea cineva s-o ia. Nu se oferi nimeni, iar de șaisprezece ani mândria n-o lăsa să solicite singură așa ceva. Dar azi. O, azi. Acum voia viteză, să treacă repede peste lungul drum spre casă, să *fie* acolo.

Când Sawyer o admonestase că întârziase din nou, abia îl auzise. De obicei era un om de treabă. Răbdător, cumsecade în relațiile cu angajații. Dar an de an, după moartea fiului în

război, devenea tot mai capricios. Ca și cum de vină ar fi fost fața tuciurie a lui Sethe.

— Ah, ah, zise ea, întrebându-se cum să facă timpul să treacă mai iute, să ajungă în clipa când nu mai trebuia să aștepte.

N-avea de ce să se îngrijoreze. Bine înfofolită, aplecată înainte, când porni spre casă mintea îi era ocupată de lucruri pe care le putea uita.

Mulțumesc, Doamne că nu trebuie să-mi reamintesc ori să spun vreun cuvânt, fiindcă tu știi. Tot. Știi că nu te-aș fi părăsit niciodată. Niciodată. Asta-i tot ce m-a dus mintea să fac. Trebuia să fiu gata când a venit convoiul. Învățătorul ne învăța lucruri pe care nu le puteam învăța. Mie nu-mi păsa de nimic, decât de sfoara de măsurat. Toți am râs de asta – afară de Sixo. El n-a râs de nimic. Dar mie-mi era indiferent. Învățătorul a trecut sfoara aia pe tot capul meu, peste nas, pe după șezut. Mi-a numărat dinții. Am crezut să se stricase la cap. Și întrebările pe care le-a pus au fost cea mai mare prostie dintre toate.

Apoi eu și frații tăi am apărut din al doilea petic de grădină. Primul era aproape de casă, cu zarzavaturi care cresc repede: fasole, ceapă, mazăre dulce. Celălalt se găsea ceva mai jos, cu lucrurile care durează mai mult: cartofi, dovleac, bame, salată porcească. Acolo jos nu crescuse mare lucru. Prea devreme. Poate câteva foi de salată tânără, dar cam atât. Pliveam buruienile și prășeam puțin, să aibă toate un început bun. După aia am pornit către casă. Terenul urca de la al doilea petic. Nu chiar un dâmb, dar cam așa ceva. Destul ca Buglar și Howard să fugă până sus și să se dea de-a rostogolul; sus și de-a rostogolul. În felul ăsta îi vedeam în visele mele, râzând, cu picioarele lor scurte și grăsuțe fugind pe dâmb în sus. Acum nu le mai văd decât spatele, cum se

îndepărtează pe linia ferată. Departe de mine. Mereu mai departe de mine. Dar în ziua aia erau fericiți, fugind sus și dându-se tumba la vale. Era încă devreme – începuse sezonul legumelor, dar nu ieșiseră prea multe. Țin minte că mazărea mai avea încă flori. Dar iarba era lungă, plină de muguri albi și de florile alea înalte, roșii, pe care oamenii le numesc diane-nu-știu-cum, și ceva cu foarte, foarte puțin albastru deschis, ca la cicoare, dar deschis, deschis de tot. Cu adevărat palid. Poate că ar fi trebuit să mă grăbesc, fiindcă te lăsasem acasă, într-un coș în curte. Departe de unde râcâie găinile, dar nu se știe niciodată. Oricum, am cam tândălit la întoarcere, dar frații tăi n-au avut răbdare cu mine, care mă zgâiam la flori și la cer la fiecare doi, trei pași. Ei au fugit înainte și i-am lăsat. La vremea aia din an plutește ceva dulce în aer și dacă briza bate din direcția bună e greu să stai în casă. Când am ajuns acasă i-am auzit pe Howard și Buglar râzând pe lângă șopron. Am pus jos sapa și am tăiat-o prin curtea laterală, să ajung la tine. Umbrele se mișcau în așa fel încât atunci când am ajuns erai scăldată în soare. Îți intra în ochi, dar nu te-ai trezit. Încă dormeai. Voiam să te iau în brațe și totodată să te privesc cum dormi. Nu știam care din două; fețișoara ta era tare dulce. Mai încolo, nu departe, era un umbrar cu viță de vie, ridicat de domnul Garner. Om al planurilor mari, voia să-și fabrice propriul vin cu care să se îmbete. N-a scos niciodată din struguri mai mult de o oală. Cred că pământul nu era bun pentru struguri. Taică-tău credea că de vină era vântul, nu pământul. Sixo zicea că erau gândacii. Boabele erau mici și tari. Și ca oțetul de acre. Dar acolo, înăuntru, mai era și o masă mititică. Deci am luat coșul cu tine și te-am dus în umbrar. Acolo – umbră și răcoare. Te-am pus pe măsuța aia și m-am chitit că dacă găsesc o bucată de muselină, insectele și alte lucruri nu vor

ajunge până la tine. Iar dacă doamna Garner nu avea imediat nevoie de mine în bucătărie, puteam aduce un scaun, să șed cu tine acolo afară până curățam legumele. M-am îndreptat spre ușa din spate ca să iau muselina curată pe care o ținem în presa din bucătărie. Iarba îmi mângâia plăcut picioarele. Am ajuns aproape de ușă și am auzit voci. Învățătorul își punea învățăceii să stea și să învețe din cărți în fiecare după-amiază. Dacă vremea era frumoasă, ședeau pe veranda din față. Toți trei. El vorbea și ei scriau. Sau el le citea și ei notau ce spunea. N-am mai povestit asta nimănui. Nici lu' tăticu', nimănui. Cât pe-aci a fost să-i spun doamnei Garner, dar ea era slăbită atunci și din ce în ce mai nevolnică. E pentru prima oară că povestesc și-ți povestesc ție, fiindcă poate te-ar ajuta să înțelegi unele lucruri, deși știu că n-ai nevoie de mine pentru asta. Ca să povestesc, ori măcar să mă gândesc la ce a fost. Nici nu trebuie să mă asculți, dacă nu vrei. D-ar n-am putut să nu aud ceea ce am auzit în ziua aia. Vorbea cu elevii și l-am auzit întrebând „Pe care o faceți?". Iar unul dintre băieți a zis: „Pe Sethe." Atunci am încremenit, pentru că mi-am auzit numele și apoi am mai făcut câțiva pași, până unde vedeam ce fac. Învățătorul stătea aplecat peste unul dintre ei, cu o mână la spate. Și-a lins arătătorul de două ori și a dat câteva file. Încet. Eram pe punctul să mă întorc și să-mi continui drumul, când l-am auzit spunând: „Nu, nu. Nu așa. V-am spus să-i scrieți caracteristicile umane la stânga și pe cele de animal la dreapta. Și nu uitați să le aliniați frumos." Am început să mă îndepărtez de-a-ndărătelea, nici măcar nu mă uitam înapoi să văd încotro merg. Îmi ridicam doar picioarele și-mi împingeam trupul înapoi. Când m-am izbit de un copac, m-a furnicat prin cap. Un câine lingea ceva dintr-o tingire în curte. Am ajuns destul de repede la umbrar, dar fără bucata de muselină.

Muștele se așezaseră peste tot pe fața ta și-și frecau piciorușele. Capul mă mânca al dracului. Ca și cum cineva mi-ar fi înfipt ace fine în scalp. Niciodată nu i-am povestit lui Halle ori altcuiva. Dar chiar în ziua aia am întrebat-o pe doamna Garner ceva despre asta. Se simțea rău, pe vremea aia. Nu chiar atât de rău ca la sfârșit, dar își pierdea vigoarea. Sub bărbie îi apăruse un soi de pungă. Nu părea s-o doară, dar îi sugea puterile. Dimineața se trezea și era destul de vioaie, dar deja de la al doilea muls nu se mai ținea pe picioare. Apoi a început să doarmă până târziu. Când m-am dus la ea, își petrecuse toată ziua în pat și m-am gândit să-i duc puțină supă de fasole și s-o întreb atunci. Când am deschis ușa la dormitor mi-a aruncat o privire pe sub scufie. Era deja greu să vezi un licăr de viață în ochii ei. Avea pantofii și ciorapii pe podea, așa că am știut că încercase să se îmbrace.

— V-am adus puțină supă, am zis.

— Nu cred c-o pot înghiți, mi-a răspuns.

— Încercați puțin, am zis.

— Prea deasă. Sunt sigură că-i prea deasă.

— Vreți s-o subțiez cu puțină apă?

— Nu. Du-o de-aici. Adu-mi puțină apă rece. Atât.

— Da, doamnă. Doamnă? Aș putea să vă întreb ceva?

— Ce anume, Sethe?

— Ce înseamnă „caracteristici"?

— Ce anume?

— Un cuvânt. Caracteristici.

— Oh! (Și-a schimbat poziția capului pe pernă.) Trăsături. De la cine l-ai învățat?

— L-am auzit pe învățător rostindu-l.

— Adu altă apă, Sethe. Asta s-a încălzit.

— Da, doamnă. Trăsături?

— Apa, Sethe. Apă rece.

Am pus cana pe tavă, lângă supa de fasole albă, și m-am dus jos. Când m-am întors cu apa proaspătă i-am ținut capul până a băut. I-a luat ceva timp, pentru că umflătura o făcea să înghită cu opinteli. S-a lăsat pe spate și s-a șters la gură. Băutul păruse s-o mulțumească, dar s-a încruntat și a zis:

— Parcă nu mă pot trezi, Sethe. Am impresia că tot ce vreau e să dorm.

— Atunci așa să faceți, i-am spus. Mă îngrijesc eu de toate.

Însă ea continuă: dar aia? dar ailaltă? Mi-a spus că știe că Halle nu face probleme, dar voia să știe dacă învățătorul se descurca cu Paulii și cu Sixo.

— Da, doamnă, am spus. Se pare că da.

— Fac ce le spune el?

— Nu e nevoie să le spună cineva.

— Buun. Asta-i o ușurare. Sper să cobor și eu într-o zi sau două. Mai am nevoie de puțină odihnă. Doctorul va reveni. Mâine, nu?

— Ați zis „trăsături", doamnă?

— Ce?

— Trăsături?

— Îhm. Cum ar fi: o trăsătură a verii e căldura. O caracteristică e o trăsătură. Ceva natural pentru un lucru.

— Poți avea mai mult de una?

— Poți avea destule. Știi și tu. Bunăoară, un bebeluș își suge degetul. Asta-i una, dar are și alte caracteristici. Ține-l pe Billy departe de Red Cora. Domnul Garner n-a lăsat-o să fete tot al doilea an. Sethe, mă auzi? Vino de lângă geam și fii atentă.

— Da, doamnă.

— Spune-i cumnatului meu să vină sus după cină.

— Da, doamnă.

— Dacă te-ai spăla pe cap, ai scăpa de păduchi.

— Nu am păduchi în păr, doamnă.

— Oricum, ceea ce-ți trebuie e un săpunit bun, nu scărpinat. Nu-mi spune că ni s-a terminat săpunul.

— Nu, doamnă.

— Bine, atunci. Gata. Vorbitul mă obosește.

— Da, doamnă.

— Și îți mulțumesc, Sethe.

— Da, doamnă.

Erai prea mică, nu-ți amintești locuința noastră. Frații tăi dormeau sub fereastră. Eu, tu și tata dormeam la perete. În noaptea de după ce am auzit de ce m-a măsurat învățătorul, nu puteam să dorm. Când Halle a venit acasă, l-am întrebat ce gândește despre învățător. A zis că nu e nimic de gândit. A zis: „E alb, nu?“ Am zis: „Ce vreau să spun, e ca domnul Garner?“

— Ce vrei să știi, Sethe?

— El și ea, am spus, nu-s ca albii pe care i-am cunoscut înainte. Ăia din casa mare, unde am fost până am venit aici.

— Cum sunt altfel? m-a întrebat el.

— Ei bine, am zis, în primul rând vorbesc cu blândețe.

— Nu contează, Sethe. Tot aia spun. Cu voce tare sau înceată.

— Domnul Garner ți-a dat voie s-o răscumperi pe mama ta.

— Da. Mi-a dat.

— Și?

— Dacă n-o făcea, până la urmă ea pica în soba lui de gătit.

— Totuși, ți-a dat voie. S-o răscumperi prin muncă.

— Aha.

— Trezește-te, Halle.

— Am spus „Aha“.

— Ar fi putut să zică nu. Nu ţi-a spus că nu.

— Nu, nu mi-a spus că nu. Ea a muncit aici zece ani. Dacă mai muncea zece, crezi că ar mai fi rezistat? I-am plătit pentru ultimii ei ani şi în schimb te-a căpătat pe tine, pe mine şi încă trei, care cresc. Mai am de muncit pe datorie încă un an; încă unul. Învăţătorul ăsta mi-a zis să mă opresc. A zis că motivul ca s-o fac nu ţine. Să fac restul de muncă, dar aici, la Dulcea Casă.

— Şi te plăteşte în plus?

— Nu.

— Dar atunci cum vrei să achiţi? Cât mai ai?

— 123 de dolari şi 70 de cenţi.

— Şi nu-i vrea înapoi?

— Ceva vrea el.

— Ce?

— Nu ştiu. Ceva. Dar nu vrea să mai plec de la Dulcea Casă. Zice că nu merită să lucrez altundeva cât sunt mici băieţii.

— Şi cum e cu banii pe care-i datorezi?

— Trebuie că are o altă cale de a-i obţine.

— Care anume?

— Nu ştiu, Sethe.

— Atunci, singura întrebare este *cum*? Cum o să-i obţină?

— Ba nu. Asta-i o întrebare. Mai este una.

— Care?

El s-a aplecat şi s-a răsucit, atingându-mi obrazul cu încheieturile degetelor.

— Acum se pune întrebarea Cine o să te răscumpere pe tine? Ori pe mine? Ori pe ea?

A făcut un semn înspre locul unde dormeai tu.

— Cum?

— Dacă toată munca mea e la Dulcea Casă, inclusiv cea suplimentară, ce-mi mai rămâne de vândut?

După aceea s-a întors cu spatele și a adormit, iar eu am crezut că nu voi dormi, dar am ațipit și eu o vreme. Ceva ce a spus, poate, sau ceva ce n-a spus, m-a trezit. M-am ridicat în capul oaselor ca și cum aș fi primit o lovitură, iar tu te-ai deșteptat de asemenea și ai început să plângi. Te-am legănat puțin, dar, cum nu prea aveam loc, am ieșit afară să te plimb. În sus și-n jos am mers. În sus și-n jos. Întuneric beznă, în afara unei lumini la fereastra de sus a casei. Trebuie că era încă trează. Nu mi-am putut scoate din cap lucrul care mă trezise. „Cât sunt mici băieții." Asta a spus el de m-am trezit cât ai pocni din degete. Se țineau după mine toată ziua, la plivit, muls, adunatul de lemne pentru foc. Deocamdată. Deocamdată.

Atunci ar fi trebuit să începem să facem planuri. Dar n-am început. Nu știu ce credeam – dar plecarea însemna pentru noi o chestiune de bani. Răscumpărare. Nici nu ne trecea prin minte să fugim. Toți? Unii dintre noi? Și unde să ne ducem? Cum să mergem? În cele din urmă, Sixo a fost cel care a ridicat problema, după Paul F. Doamna Garner îl vânduse, încercând să stabilizeze situația. Deja trăia de doi ani cu banii luați pe el. Dar bănuiesc că i s-au terminat, așa că i-a scris învățătorului să vină și să preia gospodăria. Patru bărbați la Dulcea Casă, iar ea continua să creadă că avea nevoie de cumnat și de doi băieți, fiindcă oamenii ziceau că nu e bine să stea în pustietatea aia singură, numai cu negri. Așa că a venit el cu pălăria lui mare și cu ochelarii lui și cu o cutie plină de acte. Vorbind blând și observând totul. L-a bătut pe Paul A. Nu tare și nu îndelung, dar a fost pentru prima oară, fiindcă domnul Garner nu îngăduia așa ceva. Când l-am văzut data următoare avea pe corp cei mai frumoși

copaci din câți am văzut. Sixo a început să privească cerul. El era singurul care se furișa afară noaptea și Halle zicea că așa a aflat de convoi.

— Pe acolo. Halle arăta cu degetul pe lângă grajd. Pe unde a dus-o pe mama mea. Sixo zice că libertatea e pe acolo. Pleacă un convoi întreg și dacă reușim să ajungem nu mai e nevoie de răscumpărare.

— Convoi? Ce-i aia? l-am întrebat eu.

De atunci n-au mai vorbit de față cu mine. Nici măcar Halle. Dar șușoteau între ei și Sixo privea cerul. Nu bolta, ci partea de jos, unde se unea cu copacii. Se vedea de la o poștă că nu-i stătea mintea la Dulcea Casă.

Planul era bun, dar când a venit sorocul eram grea cu Denver. Așa că l-am modificat puțin. Puțin. Doar cât să mânjim cu unt fața lui Halle, așa mi-a spus Paul D., și să-l facem pe Sixo să râdă în sfârșit.

Dar te-am scos, iubita. Și pe băieți. Când a venit semnalul pentru convoi, voi erați singurii pregătiți. Nu l-am găsit pe Halle, pe nimeni. Nu știam că Sixo era ars și Paul D. purta o zăbală de nici n-ai crede. Nu, până mai târziu. Așa că v-am trimis pe toți la căruța cu femeia care aștepta în porumb. Ha, ha. Gata cu carnețelul în care erau însemnați copiii mei, gata cu sfoara de măsurat. Prin ceea ce a trebuit să trec mai târziu am trecut din cauza voastră. Am trecut chiar pe lângă băieții care atârnau în copaci. Unul avea pe el cămașa lui Paul A., dar nu avea capul și picioarele lui. Am mers mai departe, fiindcă numai eu aveam lapte pentru tine și, facă-se voia Domnului, țineam neapărat să ți-l duc. Îți aduci aminte, nu-i așa, că ți l-am adus? Că atunci când am ajuns aici aveam lapte destul pentru toți?

Încă o curbă pe drum și Sethe văzu coșul casei sale; nu mai părea singuratic. Panglica de fum era de la un foc ce încălzea un trup revenit la ea – ca și cum n-ar fi plecat niciodată, n-ar fi avut niciodată nevoie de o piatră de mormânt. Și inima ce bătea în el nu s-ar fi oprit niciun moment în mâinile ei.

Deschise ușa, intră și o închise bine după ea.

În ziua în care Stamp Paid a văzut prin geam cele două spinări și apoi s-a grăbit să coboare înapoi scările, a crezut că limbajul indescifrabil ce reverbera în jurul casei era sporovăiala negrilor morți și furioși. Foarte puțini decedaseră în patul lor, ca Baby Suggs, și niciunul din câți știa, nici măcar Baby, nu trăise o viață suportabilă. Chiar și oamenii de culoare educați, cei cu învățătură multă, doctorii, profesorii, scriitorii la ziar, oamenii de afaceri, trudiseră din greu. Pe lângă că trebuiseră să-și folosească mult capul ca să răzbată, trăgeau după ei greutatea întregii rase. Pentru asta, aveai nevoie de două capete. Albii credeau că oricât de bine crescut erai, sub pielea neagră se ascundea jungla. Cu ape repezi, imposibil de navigat, cu babuini țipători săltând din creangă în creangă, cu șerpi adormiți, cu gingii rozalii dornice să le sugă sângele alb și dulce. Într-un fel, credea el, aveau dreptate. Cu cât oamenii de culoare își cheltuiau mai mult energia încercând să-i convingă cât de blânzi erau, cât de isteți și de iubitori, cât de umani, cu cât se munceau mai mult să-i convingă pe albi de ceva ce nu credeau că poate fi pus la îndoială, cu atât mai densă și mai încâlcită creștea jungla din interiorul lor. Numai că nu era jungla adusă de negri cu ei din celălalt loc (unde se putea trăi). Era jungla plantată în ei de oamenii albi. Care crescuse. Se întinsese. Se răspândise în ei, în afară, în viață și după viață, până-i invadase pe albii care o creaseră. Îi afectase pe toți. Îi schimbase

și-i modificase. Îi făcuse sângeroși, mărginiți, mai răi decât ar fi dorit să fie, atât erau de speriați de jungla pe care o creaseră. Babuinul țipător trăia sub pielea lor albă; gingiile roșii le aparțineau.

Între timp, răspândirea acestei jungle a oamenilor albi era tainică, ascunsă, cu mici excepții, când i se auzea bolboroseala, în locuri ca 124.

Stamp Paid renunță la eforturile de-a avea grijă de Sethe după jignirea de a fi bătut la ușă și a nu fi fost lăsat să intre, iar după aceea 124 fu lăsată în voia sorții. Când Sethe încuie ușa, femeile dinăuntru fură în sfârșit libere să fie ceea ce voiau, să vadă orice vedeau și să spună pe șleau ce le stătea pe limbă.

Aproape. Împletite cu vocile care înconjurau casa, identificabile dar indescifrabile pentru Stamp Paid, erau gândurile femeilor de la 124, gânduri de nerostit, nepuse în cuvinte.

Preaiubita, ea e fiica mea. E a mea. Înțelegeți. A venit înapoi la mine de voie bună și nu trebuie să explic nimic. Înainte n-am avut vreme să explic, pentru că a trebuit să acționez repede. Repede. Trebuia să fie în siguranță și am pus-o acolo unde avea să fie. Dar iubirea mi-a fost puternică și ea s-a întors la mine. Eram sigură că va veni. Paul D. a alungat-o, așa că n-a avut de ales decât să se întoarcă în carne și oase. Pariez că și Baby Suggs, de dincolo, a dat o mână de ajutor. N-o mai las să plece. Am să-i explic, chiar dacă nu trebuie. De ce am făcut-o. Cum, dacă n-aș fi ucis-o, ar fi murit și n-aș fi suportat să i se întâmple un asemenea lucru. Când îi voi explica, va înțelege, pentru că înțelege totul deja. O s-o îngrijesc cum nici o mamă nu și-a îngrijit copilul, fiica. Nimeni n-o să se mai hrănească de acum cu laptele meu, în afara copiilor mei. N-a trebuit să-l dau nimănui altcuiva; singura dată când am făcut-o am fost silită, am fost imobilizată și mi l-au luat. Laptele bebelușului meu. Nan trebuia să alăpteze bebeluși albi și eu tot așa, fiindcă mama era la orezărie. Micii copilași albi l-au primit primii și eu am primit ce mai rămăsese. Sau nimic. N-a existat lapte de alăptat pe care să-l numesc al meu. Știu ce înseamnă nu ai laptele care-ți aparține, să trebuiască să lupți și să urli pentru el și să-ți rămână atât de puțin. Îi voi povesti Preaiubitei despre

asta; va înțelege. E fiica mea. Cea pentru care am reușit să am lapte și să i-l dau și după ce l-au furat; după ce s-au purtat cu mine ca și cum aș fi fost vaca, ba nu, capra, ținută în spate, în dosul grajdului, fiind prea nărăvașă ca să stea cu caii. Dar n-am fost prea nărăvașă ca să le gătesc și să o îngrijesc pe doamna Garner. Am îngrijit-o cum mi-aș fi îngrijit propria mamă dacă ar fi avut nevoie de asta. Dacă ar fi lăsat-o să iasă din plantația de orez, fiindcă eu eram cea pe care n-a aruncat-o. N-aș fi putut face mai mult pentru femeia aceea decât aș fi făcut pentru propria mea mamă dacă s-ar fi îmbolnăvit și ar fi avut nevoie de mine și aș fi stat cu ea până când s-ar fi însănătoșit ori ar fi murit. Și aș fi stat și după aceea, numai că Nan m-a luat înapoi. Înainte de a putea verifica semnul. A fost ea cu siguranță, dar multă vreme nu mi-a venit să cred. Am căutat pălăria aia pretutindeni. După care am început să mă bâlbâi. Nu mi-a trecut până nu l-am văzut pe Halle. O, dar acum s-a terminat. Sunt aici. Am rezistat. Și fetița mea a venit acasă. Acum pot privi iarăși lucrurile, pentu că ea e aici și le vede și ea. După hambar, m-am oprit. Acum, dimineața, după ce ațâț focul, vreau să mă uit afară, să văd ce face soarele din zi. Ajunge mai întâi la mânerul pompei sau la cișmea? Să văd dacă iarba e verde-cenușie, cafenie sau cum? Acum știu de ce în ultimii ani Baby Suggs a meditat la culori. Înainte, n-a avut timp să le vadă, darămite să se bucure de ele. I-a luat multă vreme ca să termine cu albastrul, apoi cu galbenul, apoi cu verdele. Intrase bine în roz când a murit. Nu cred că a vrut să ajungă la roșu și înțeleg de ce, pentru că eu și Preaiubita ne-am cam făcut de cap cu el. De fapt, asta și piatra ei roz de mormânt a fost ultima culoare de care-mi amintesc. Acum o să deschid bine ochii. Gândiți-vă cum va fi primăvara pentru noi! O să plantez morcovi, numai ca să le văd culoarea, și napi. Ai văzut

vreodată vreunul, iubita? Dumnezeu n-a creat ceva mai frumos. Alb-vinețiu, cu coada moale și capul tare. Îți dă o senzație plăcută când îl ții în mână și miroase ca pârâul când iese din albie, amar, dar fericit. O să le mirosim împreună, Preaiubita. Preaiubita. Pentru că ești a mea și trebuie să-ți arăt lucrurile astea și să te învăț ce trebuie să te învețe o mamă. Straniu cum pierzi din vedere unele lucruri și altele îți rămân în memorie. N-am să uit niciodată mâinile acelei fete albe. Amy. Dar am uitat ce culoare avea claia de păr din capul ei. Ochii, însă, probabil că erau cenușii. Parcă-mi amintesc de ei. Ai doamnei Garner erau căprui deschis – cât timp a fost sănătoasă. I s-au închis la culoare când s-a îmbolnăvit. A fost cândva o femeie puternică. Când se împăuna, spunea: „Am fost tare ca un catâr, Jenny". Îmi spunea „Jenny" când sporovăia, și pot jura că așa a fost. Înaltă și forțoasă. Noi două eram la fel de bune la o stivă de lemne ca doi bărbați. Se enerva cumplit că nu mai era în stare să-și ridice capul de pe pernă. Dar tot nu pot pricep de ce credea că are nevoie de învățător. Mă-ntreb dacă a rezistat și ea, ca mine. Când am văzut-o ultima oară, nu putea face altceva decât să bocească și eu n-am avut ce să-i fac decât s-o șterg la ochi când i-am povestit ce mi-au făcut mie. Cineva trebuia să știe. Să audă. Cineva. Poate că a dăinuit. Învățătorul nu s-o fi purtat cu ea ca și cu mine. Prima bătaie pe care am încasat-o a fost și ultima. Nimeni n-are să mă despartă de copiii mei. Poate că dacă n-aș fi avut grijă de ea aș fi aflat ce s-a întâmplat. Poate Halle încerca să ajungă la mine. Am stat la patul ei, așteptând-o să termine cu borcanul în care vomita. Când am pus-o înapoi în pat, se plângea de frig. Ardea ca focul și voia pături. Mi-a spus să închid geamul. Am zis că nu. Ea avea nevoie de acoperitoare; eu, de aer. Câtă vreme fluturau perdelele alea galbene, îmi era bine.

Ar fi trebuit s-o ascult. Poate că zgomotele care semănau a împușcături chiar asta erau. Poate aș fi văzut ceva ori pe cineva. Poate. Oricum, mi-am dus copiii în porumb, cu sau fără Halle. Isuse! Am auzit-o pe femeie foșnind. A zis: „Mai e cineva?“ I-am spus că nu știu. Ea a zis: „Am stat aici toată noaptea. Nu pot să mai aștept.“ Am încercat s-o conving. A zis: „Nu se poate. Haide sus. Hoo!“ Nici urmă de bărbat. Băieții – speriați. Tu – adormită în spinarea mea. Denver adormită în burtă. Simțeam că-s despicată în două. I-am spus să vă ia pe toți; eu trebuia să mă întorc. În caz că. Ea m-a privit doar. A zis: „Femeie?“ Mi-am mușcat limba când au deschis spatele. Bucățica atârna de-un fir. N-am vrut. Am strâns din dinți și s-a rupt de tot. M-am gândit Doamne, Dumnezeule, am să mă mănânc toată. Au făcut o gaură pentru burta mea, ca să nu pățească ceva fătul. Lui Denver nu-i place să vorbesc despre asta. Urăște tot ce e legat de Dulcea Casă, cu excepția poveștii despre nașterea ei. Dar tu erai acolo și chiar dacă erai prea mică să-ți amintești, ție îți pot spune. Umbrarul cu struguri. Îl ții minte? Ce repede am alergat. Muștele au ajuns la tine înaintea mea. Aș fi știut numaidecât cine erai când soarele ți-a șters chipul, cum a făcut-o când te-am dus în umbrar. Aș fi știut imediat când mi s-a rupt apa. În clipa când te-am văzut șezând pe trunchiul de copac, mi s-a rupt. Iar când ți-am văzut fața, avea mai mult de o asemănare cu ceea ce aveai să fii după toți anii ăștia. Aș fi știut imediat cine ești, pentru că toate cănile cu apă pe care le-ai băut una după alta erau legate de și dovedeau faptul că mi-ai picurat salivă limpede pe obraz în ziua când am ajuns la 124. Aș fi știut pe loc, dar Paul D. mi-a distras atenția. Altminteri aș fi văzut urmele unghiilor mele chiar acolo, pe fruntea ta, vizibile pentru toată lumea. De când te-am ținut de cap, afară, în hambar. Și mai târziu,

când m-ai întrebat de cerceii pe care-i bălăbăneam în fața ta ca să te joci cu ei, te-aș fi recunoscut imediat, de n-ar fi fost Paul D. Mi se pare că el de la început a vrut să scape de tine, dar nu l-am lăsat. Ce crezi? Și uite cum a dat bir cu fugiții când a aflat despre mine și tine în șură. Prea greu pentru el să asculte. Prea densă, zicea. Dragostea mea era prea densă. Ce știa el despre asta? De dragul cui în lume este el gata să moară? Și-ar da viața, viața lui proprie, unui străin, în schimbul unui chip cioplit? O altă cale, zicea. Trebuia să existe o altă cale. Să-l lase pe învățător să ne ducă pe toți, probabil, să-ți măsoare fundul până rupe nuiaua? Eu știu cum se simte asta și nimeni care umblă sau stă întins n-are să te facă și pe tine să simți așa ceva. Nici pe tine, nici pe vreunul dintre ai mei și când îți spun că ești a mea zic și că eu sunt a ta. Nici n-aș respira fără copiii mei. I-am spus asta lui Baby Suggs și ea a îngenuncheat să-i ceară lui Dumnezeu îndurare pentru mine. Totuși, așa este. Planul meu era să-i duc pe toți în partea cealaltă, unde era mama mea. M-au împiedicat să vă duc, dar nu te-au oprit pe tine să ajungi acolo. Ha, ha. Te-ai întors imediat ca o fată bună, ca o fiică, ceea ce aș fi vrut și eu să fiu și aș fi fost dacă mama mea ar fi putut ieși din orez pentru destulă vreme înainte de a fi spânzurată și m-ar fi lăsat să fiu. Știi ceva? A purtat zăbala de atât de multe ori că zâmbea. Zâmbea și când nu zâmbea și nu i-am văzut niciodată zâmbetul adevărat. Mă întreb ce făceau când au fost prinși. Fugeau, crezi? Nu. Nu asta. Fiindcă ea era mama mea și nici o mamă nu fuge și-și lasă fiica, nu-i așa? Nu-i așa? S-o lase în curte, cu o femeie ciungă. Chiar dacă n-ar fi putut să-și alăpteze fiica mai mult de o săptămână, două, și ar fi trebuit s-o trimită la țâța altei femei, care să n-aibă destul lapte pentru toți. Ziceau că zăbala o făcea să zâmbească și când nu dorea. Ca pe fetele care lucrează

sâmbăta în curte la abator. Când am ieșit din închisoare le-am văzut bine. Veneau sâmbăta la schimbul de tură, când erau plătiți bărbații, și lucrau după garduri, dincolo de dependințe. Unele lucrau în picioare, cu spatele la ușa magaziei cu unelte. La plecare, dădeau supraveghetorului câte cinci sau zece cenți, dar zâmbetul li se ștersese. Unele beau alcool, ca să nu simtă ce simțeau. Altele nu beau nici o picătură, fugeau direct la Phelps să dea bani pentru cele necesare copiilor ori mamelor lor. Lucrând în țarcul de porci. Asta sigur e o grozăvie pentru o femeie și eu am fost foarte aproape s-o fac când am ieșit de la închisoare și ți-am cumpărat, ca să zicem așa, numele. Dar frații Bodwin mi-au găsit o slujbă de bucătăreasă la Sawyer și mi-au dat posibilitatea să zâmbesc când vreau, ca acuma când mă gândesc la tine.

Dar știi toate astea fiindcă ești deșteaptă, cum spune toată lumea, fiindcă atunci când am ajuns aici deja mergeai de-a bușilea. Încercai să urci scările. Baby Suggs le-a vopsit în alb ca să găsești drumul pe întuneric până sus, unde nu ajungea lumina de la lampă. Doamne, cât îți mai plăceau treptele alea!

Am fost aproape. A fost cât pe-aci. Să devin o fată de sâmbăta. Lucrasem deja în atelierul unui pietrar. Pasul până la abator ar fi fost unul scurt. Când am ridicat piatra aia de căpătâi aș fi vrut să zac acolo cu tine, să-ți pun capul pe umărul meu și să-ți țin de cald și aș fi făcut-o dacă Buglar și Howard și Denver n-ar fi avut nevoie de mine, pentru că în momentele alea mintea mea n-avea casă. N-am putut să zac acolo cu tine, atunci. Oricât de mult aș fi dorit. Nu puteam să zac nicăieri împăcată, atunci. Acum pot. Pot dormi ca înecații, Doamne ajută. A venit înapoi la mine, fiica mea, și e a mea.

Preaiubita e sora mea. I-am sorbit sângele odată cu laptele mamei. Primul lucru pe care l-am auzit după ce nu auzisem nimic a fost cum se târa în sus pe scări. A fost tovarășa mea de taină până a venit Paul D. El a dat-o afară. De când eram foarte mică a fost prietena mea și m-a ajutat să-l aștept pe tăticu'. Eu și cu ea l-am așteptat. O iubesc pe mama, dar știu că și-a ucis o fiică și, cu toate că e foarte bună cu mine, mi-e frică de ea din cauza asta. N-a reușit să-mi omoare și frații și ei știau. Ei mi-au spus povești de genul „mori, vrăjitoare!", ca să-mi arate cum se face, dacă va fi vreodată nevoie s-o fac. Poate faptul că s-au aflat atât de aproape de moarte i-a făcut să vrea să lupte în război. Mie asta mi-au spus că vor să facă. Presupun că preferă să omoare bărbați decât să ucidă femei și sigur există ceva în natura ei care-i spune că-i în regulă să-ți omori propriile rude. Tot timpul mă tem că lucrul care s-a întâmplat când mama a crezut că-i în regulă să o omoare pe soră-mea s-ar putea întâmpla din nou. Nu știu ce este, nu știu cine este, dar poate că mai există ceva suficient de cumplit ca s-o îndemne să mai ucidă o dată. Trebuie să aflu ce-ar putea fi lucrul ăla, dar nu vreau. Orice ar fi, vine dinafara casei ăsteia, de dincolo de curte, dar poate intra direct în curte, dacă vrea. Așa că nu ies niciodată din casă și supraveghez curtea, ca să nu se întâmple din nou și mama să

nu trebuiască să mă omoare și pe mine. De când am fost acasă la Lady Jones n-am mai plecat singură de la 124. Singurele alte dăți – de două ori, în total – am fost cu mama. O dată ca să văd cum a fost îngropată bunica Baby lângă Preaiubita, adică sora mea. Cealaltă dată când am mers cu Paul D., iar când ne-am întors am crezut că locuința va fi tot goală, după ce el alungase stafia surioarei mele. Dar nu. Când am ajuns înapoi la 124, era acolo. Preaiubita. Mă aștepta. Obosită după lunga călătorie de întoarcere. Gata să se lase îngrijită; gata să mă lase s-o ocrotesc. De data asta trebuie s-o țin pe mama departe de ea. E greu, dar trebuie. Totul e pe umerii mei. Am văzut-o pe mama într-un loc întunecat, de unde se auzeau zgrepțănături. Rochia ei mirosea ciudat. Am fost cu ea și undeva unde ne urmăreau din colțuri niște chestii mici. Și ne atingeau. Uneori ne atingeau. Multă vreme nu mi-am amintit, până când Nelson Lord m-a făcut să-mi amintesc. Am întrebat-o dacă era adevărat, dar n-am auzit răspunsul și nu avea rost să te duci înapoi la Lady Jones dacă nu auzeai ce ți se spunea. Atâta tăcere. M-a obligat să învăț să citesc fețe și să-mi închipui ce gândeau oamenii, ca să nu fie nevoie să aud ce spuneau. Așa s-a făcut că eu și Preaiubita am putut să ne jucăm împreună. Nu și să vorbim. Pe verandă. Lângă pârâu. În căsuța secretă. Acuma totul e în sarcina mea, dar se poate baza pe mine. În ziua aia, în Luminiș, am crezut că mama are s-o omoare. S-o omoare iarăși. Dar apoi a sărutat-o pe gât și despre asta trebuie s-o avertizez. N-o iubi prea mult. N-o iubi. Poate că mai adăpostește în ea lucrul ăla care o face să creadă că-i în regulă să-și omoare copiii. Trebuie să-i spun. Trebuie s-o apăr.

Îmi reteza capul în fiecare noapte. Buglar și Howard m-au prevenit că așa va face și a făcut-o. Uitându-se la mine cu ochii ăia frumoși, ca la o străină. Fără răutate sau ceva,

dar ca și cum aș fi fost o fată găsită, de care-i era milă. Ca și cum n-ar fi vrut s-o facă, dar n-avea încotro, și nu avea să doară. Că era doar un lucru pe care-l fac oamenii mari – ca atunci când îți scoți o așchie din mână sau îți atingi ochiul cu colțul prosopului, dacă ți-a intrat un fir de cărbune. Îi inspectează pe Buglar și pe Howard, să vadă dacă sunt bine. Apoi vine pe partea mea. Știu că va face treaba bine, cu grijă. Că atunci când mi-l taie o va face bine, că nu mă va durea. După ce o face stau acolo culcată un minut, numai cu capul meu. Pe urmă îl duce cu ea jos, să împletească părul. Încerc să nu plâng, dar pieptănatul doare teribil. Când termină cu pieptănatul și începe să împletească, mi se face somn. Aș vrea să adorm, dar știu că dacă o fac, nu mă voi mai trezi. Așa că trebuie să stau trează până termină cu părul, apoi pot să dorm. Înfricoșător e când aștepți să vină și s-o facă. Nu când îl retează, ci când aștept s-o facă. Singurul loc unde nu poate ajunge la mine noaptea e camera bunicii Baby. Camera de la etaj unde dormim noi era, când locuiau aici albii, dormitorul servitorilor. Aveau și o bucătărie exterioară. Dar bunica Baby a transformat-o într-o magazie pentru lemne și unelte când s-a mutat aici. A bătut în scânduri ușa din spate care ducea la ea, spunând că nu mai vrea să facă drumul ăla niciodată. A construit în jurul ei o magazie, așa că dacă vrei să intri în124 trebuie să treci pe lângă ea. A zis c-o doare-n cot ce cred oamenii despre transformarea unei case cu etaj într-o baracă, în care gătești înăuntru. Lumea i-a spus, zicea, că musafirele cu rochii frumoase nu vor voi să șadă în aceeași cameră cu soba de gătit, cojile de cartofi, grăsimea și fumul. Oricum nu le-ar da atenție, răspundea ea. Eram în siguranță noaptea, acolo, cu ea. Nu auzeam decât propria-mi răsuflare, dar uneori, peste zi, nu-mi dădeam seama dacă respir eu sau altcineva, de lângă mine. Priveam stomacul lui Aici Băiete

cum se umflă și desumflă, înăuntru, în afară, să văd dacă e în ritm cu al meu, ținându-mi răsuflarea ca să mă desprind de cadența lui, dând drumul aerului ca să-l ajung din urmă. Doar ca să văd al cui era – sunetul ăla ca atunci când sufli încet într-o sticlă, dar regulat, regulat. Eu fac sunetul ăsta? Howard? Cine? Asta era când toată lumea era tăcută și nu auzeam nimic din ce spuneau. Nici nu-mi păsa, pentru că liniștea mă lăsa să mă gândesc mai bine la tăticu'. Am fost sigură tot timpul că va veni. Dar ceva îl reținea. Îi dădea de furcă un cal. Fluviul a inundat; barca s-a scufundat și a trebuit să construiască una nouă. Uneori era vorba de o bandă pusă pe linșaj sau de o vijelie. Dar venea – ăsta era secretul meu. O iubeam pe mama, ca să nu mă omoare, o iubeam chiar și noaptea, când îmi împletea părul. Nu i-am spus niciodată că tăticu' vine după mine. Și bunica Baby credea că vine. O vreme a crezut asta, apoi a încetat să mai creadă. Eu, nu. Nici chiar când Buglar și Howard au fugit de acasă. Apoi s-a mutat la noi Paul D. Îi auzeam vocea jos, pe mama râzând, așa că am crezut că era el, tăticu' meu. Nimeni nu mai venea acum în casa noastră. Dar când am coborât, era Paul D., și nu venise pentru mine; o voia pe mama. La început. Apoi a vrut-o și pe sora mea, dar ea l-a făcut să plece și sunt foarte bucuroasă că s-a dus. Acum suntem numai noi și pot s-o ocrotesc până vine tăticu' să mă ajute să mă păzesc de mama și de orice ar putea intra în curte.

Tăticu' ar da orice pentru ouă prăjite moi. Înmoaie miez de pâine în ele. Bunica îmi povestea despre obiceiurile lui. Zicea că oricând îi făcea o farfurie cu ochiuri moi se bucura atât de tare de parcă era Crăciunul. Zicea că întotdeauna i-a fost puțin frică de tăticu'. Era prea bun, zicea. De la început, zicea, a fost prea bun pentru lumea asta. O speria. Își spunea că n-o să se aleagă nimic din el. Așa or fi gândit și albii, că

nu i-au despărțit. Așa că ea a avut șansa să-l cunoască, să-i poarte de grijă, iar el o speria prin felul cum iubea lucrurile. Animalele, uneltele, recoltele și alfabetul. Știa să socotească pe hârtie. Stăpânul l-a învățat. S-a oferit să-i învețe și pe ceilalți băieți, dar numai tăticu' a vrut. Ea zicea că ăilalți băieți au zis că nu vor. Unul, cu număr în loc de nume, a zis că i s-ar schimba mintea, l-ar face să uite lucruri pe care nu trebuie să le uite și să țină minte lucruri pe care nu trebuie să le țină minte, iar el nu voia să aibă mintea talmeș-balmeș. Dar tata a zis: dacă nu știi să socotești, te pot trage pe sfoară. Dacă nu știi să citești, te pot bate. Ei s-au distrat pe chestia asta. Bunica a zis că ea nu știe, dar fiindcă tăticu' știa să socotească pe hârtie și să gândească, a reușit s-o răscumpere de-acolo. Și mai zicea că întotdeauna și-a dorit să poată citi Biblia, ca un predicator adevărat. Deci era bine să învăț cum se face și am învățat până când s-a făcut liniște mare și tot ce auzeam era răsuflarea mea și pe cealaltă, care a răsturnat o cană cu lapte de pe masă. Nimeni n-a auzit nimic. Mama l-a chelfănit pe Buglar, dar el n-o atinsese. Pe urmă, tot ea a încâlcit toate rufele călcate și și-a vârât mâinile în tartă. Se pare că eu am fost singura care și-a dat seama de la început cine era. Așa cum am știut cine era când s-a întors. Nu imediat, dar de-ndată ce și-a silabisit numele – nu pe cel de la botez, ci pe cel pentru care i-a plătit mama gravorului – am știut cine este. Iar când a întrebat de cerceii mamei – de care nu știam – ei bine, atunci am fost absolut sigură: surioara mea a venit să mă ajute să-l aștept pe tăticu'.

Tata era un înger de om. Se uita la tine și-ți spunea unde te doare și făcea să-ți treacă. A făcut un fel de laț pentru bunica Baby, ca să se poată ridica de jos când se trezea dimineața, cu un fel treaptă, ca atunci când stătea în picioare să-i fie la aceeași înălțime. Bunica zicea că-i era mereu teamă că

un alb o s-o doboare la pământ în fața copiilor ei. Se purta bine și făcea totul cum trebuia în fața copiilor, pentru că nu voia ca ei s-o vadă trântită la pământ. Zicea că ei ar fi înnebunit să vadă una ca asta. La Dulcea Casă nimeni n-a trântit-o, nici n-a amenințat-o c-o va face, așa că tăticu' n-a văzut așa ceva și n-a înnebunit și pun pariu că și acum el încearcă să ajungă la noi. Dacă Paul D. a putut să vină, și tăticu' poate. Un înger de om. Trebuie să fim toți împreună. Eu, el și Preaiubita. Mama poate rămâne ori poate pleca, dacă vrea, cu Paul D., dacă nu cumva tăticu' o vrea pentru el, dar cred că acum n-o mai vrea, fiindcă l-a primit pe Paul D. în pat. Bunica Baby zicea că oamenii o privesc de sus fiindcă a avut opt copii cu bărbați diferiți. Oamenii de culoare și cei albi o disprețuiesc deopotrivă din cauza asta. Sclavii nu au voie să aibă plăcerile lor; trupurile lor nu trebuie să fie așa, dar trebuie să aducă pe lume cât de mulți copii, spre bunăstarea stăpânului. Totuși, nu trebuie să simtă plăcere, în adâncul trupului. Ea mi-a spus să nu plec urechea la prostiile astea. Că întotdeauna trebuie să-mi ascult corpul și să-l iubesc.

Căsuța de taină. Când a murit bunica, m-am dus acolo. Mama nu m-a lăsat să ies afară în curte și să mănânc cu ceilalți. Noi stăteam înăuntru. Era rău. Știu că bunicii Baby i-ar fi plăcut petrecerea și cei care au venit la ea, fiindcă era tristă că nu mergea nicăieri și nu vedea pe nimeni – doar jelea și se gândea la culori și la greșeala făcută. Se gândea că era greșit ceea ce crezuse ea că pot face inima și trupul. Albii au venit oricum. La ea în curte. Ea făcuse totul așa cum trebuie, dar ei au venit în curtea ei oricum. Și ea n-a mai știut ce să creadă. Tot ce-i mai rămăsese era inima, iar ei i-au frânt-o în așa măsură că nici războiul n-o mai făcea să tresară.

Mi-a povestit despre tot ce a făcut tăticu'. Cât de greu a muncit ca s-o cumpere. După ce tarta a fost stricată și după

ce rufele călcate au fost toate încâlcite și după ce-am auzit-o pe soră-mea târându-se în sus pe trepte ca să intre la loc în pat, mi-a povestit și despre mine. Că fusesem vrăjită. Fusesem vrăjită la naștere, dar am fost salvată de fiecare dată. Și că nu trebuie să-mi fie frică de stafii. Stafia nu-mi va face rău, fiindcă i-am gustat sângele odată cu laptele mamei. Zicea că stafia le poartă sâmbetele numai mamei și ei, fiindcă nu făcuseră nimic ca s-o oprească. Dar mie n-avea să-mi facă niciun rău. Trebuia doar să fiu atentă la ea, pentru că era o stafie lacomă și avea nevoie de multă iubire, ceea ce era normal, ținând seama de tot ce se întâmplase. Și eu așa fac. O iubesc. Da. S-a jucat cu mine și întotdeauna când a fost nevoie a venit să stea cu mine. E a mea, Preaiubita. E a mea.

Eu sunt Preaiubita și ea e a mea. O văd luând florile din frunze le pune într-un coș rotund frunzele nu-s pentru ea umple coșul deschide iarba aș ajuta-o, dar norii îmi stau în cale cum pot spune lucruri care sunt imagini nu sunt separată de ea nu există un punct unde mă termin fața ei e a mea și vreau să fiu acolo în locul unde e fața ei și să o privesc totodată un lucru fierbinte

Toate astea-s acum este întotdeauna acum nu va exista un timp când să nu mă ghemuiesc și să nu-i văd pe alții ghemuindu-se mereu mă ghemuiesc bărbatul de pe fața mea e mort fața lui nu e a mea gura lui miroase dulce, dar are ochii încuiați

unii care mănâncă urât și ei eu nu mănânc bărbații fără piele ne aduc apa lor de dimineață s-o bem noi n-avem deloc noaptea nu-l pot vedea pe omul mort de pe fața mea lumina zilei pătrunde prin crăpături și-i văd ochii încuiați nu sunt mare șobolanii mici nu așteaptă ca noi să adormim cineva se zbate dar nu e loc suficient ca s-o facă de-am avea mai mult de băut am putea face lacrimi nu putem face sudoare sau apa de dimineață așa că oamenii fără piele ne-o aduc pe a lor o dată ne aduc pietre dulci să le sugem toți încercăm să ne lăsăm în urmă trupurile

bărbatul de pe fața mea a reușit   e greu să te faci să mori pentru veșnicie dormi scurt și apoi revii la început puteam vomita   acum nu

acum nu putem dinții lui sunt vârfuri albe frumoase cineva tremură o simt de aici se străduiește din toate puterile să-și părăsească trupul care e o păsăruică tremurândă nu e destul loc ca să tremuri așa că el nu poate muri   propriul meu bărbat mort e tras de pe fața mea duc dorul vârfurilor lui albe și frumoase

Acum nu ne mai chircim stăm în picioare dar picioarele mele sunt ca ochii bărbatului meu mort nu pot cădea fiindcă nu este loc   bărbații fără piele scot zgomote puternice eu nu sunt moartă pâinea are culoarea mării mi-e prea foame ca s-o mănânc soarele îmi închide ochii cei capabili să moară stau într-o grămadă nu-mi găsesc bărbatul pe cel ai cărui dinți i-am iubit ceva fierbinte mica movilă de oameni morți ceva fierbinte oamenii fără piele îi împing cu prăjinile e acolo femeia cu fața de care am nevoie fața care-i a mea ei cad în mare care are culoarea pâinii   ea nu are nimic în urechi dac-aș avea dinții bărbatului care-a murit pe fața mea aș mușca cercul de pe gâtul ei l-aș mușca și îndepărta știu că nu-l suportă   acum este loc să te ghemuiești și să-i privești pe ceilalți ghemuiți ghemuirea care e acum mereu acum înăuntru femeia cu fața mea e în mare ceva fierbinte

La început o vedeam   n-o puteam ajuta fiindcă norii îmi stăteau în cale la început o vedeam   lucirea din urechile ei nu-i place cercul din jurul gâtului știu asta mă uit intens la ea ca să știe că norii îmi stau în cale sunt sigură că m-a văzut mă uit la ea cum mă vede   ea-și

golește ochii sunt acolo în locul unde e fața ei și-i spun că norii zgomotoși îmi stau în cale ea vrea cerceii își vrea coșul ăla rotund eu vreau fața ei ceva fierbinte

La început femeile sunt despărțite de bărbați și bărbații sunt despărțiți de femei furtunile ne zguduie și-i amestecă pe bărbați cu femeile și pe femei cu bărbații ăsta-i momentul când încep să stau pe spatele bărbatului multă vreme nu văd decât ceafa lui și umerii largi de deasupra mea sunt mică îl iubesc pentru că are un cântec când se întoarce ca să moară îi văd dinții printre care cântă cântecul lui e dulce cântecul lui este despre o femeie care ia florile de pe frunze și le pune într-un coș rotund înaintea norilor se ghemuiește aproape de noi dar eu n-o văd decât atunci când el își încuie ochii și moare pe fața mea așa suntem noi nu iese nici o răsuflare din gura lui și locul unde ar trebui să-i fie răsuflarea miroase dulce ceilalți nu știu că e mort eu știu cântecul lui nu mai e acum în locul lui iubesc dinții lui drăguți și albi

Nu se poate s-o pierd din nou bărbatul meu mort îmi stătea în cale ca norii zgomotoși când el moare pe fața mea văd fața ei o să-mi zâmbească o s-o facă urechile ei ascuțite nu mai sunt bărbații fără piele scot zgomote puternice îl împing la vale și pe bărbatul meu n-o împing la vale pe femeia cu fața mea ea intră ei n-o împing ea intră movila a dispărut ea urma să-mi zâmbească urma s-o facă ceva fierbinte

Acum ei nu se chircesc noi da ei plutesc pe apă ei desfac movilița și-i împing la vale nu-mi găsesc dințișorii frumoși văd fața neagră care urmează să-mi zâmbească

cercul de fier e în jurul gâtului nostru ea nu are cercei ascuţiţi în urechi sau un coş rotund intră în apă cu faţa mea

Stau în ploaia care cade   ceilalţi sunt luaţi eu nu sunt luată cad şi eu cum cade ploaia îl privesc cum mănâncă înăuntru mă ghemuiesc ca să nu cad cu ploaia o să mă desfac în bucăţi el mă doare acolo unde dorm   îşi pune degetul acolo las merindea din mână şi mă sparg în bucăţi ea mi-a luat chipul

nu e nimeni care să mă vrea   să-mi pronunţe numele aştept pe pod fiindcă ea e sub el   e noapte şi e zi

mereu mereu   noapte zi noapte zi   aştept   nu am un inel de fier pe gât pe apa asta nu trece nici o barcă niciun bărbat fără piele bărbatul meu mort nu pluteşte aici dinţii lui sunt acolo jos unde e albastrul şi iarba   aşa e şi faţa pe care o vreau faţa care urmează să-mi zâmbească urmează să ziua diamantele sunt în apă unde este ea   şi porumbiţe noaptea aud mestecat şi înghiţit şi râsete îmi aparţine mie ea este râsul   eu sunt cea care râde văd faţa ei care e a mea e faţa care urma să-mi zâmbească în locul unde ne ghemuiam acum ea urmează să faţa ei apare în apă ceva fierbinte faţa ei e a mea nu zâmbeşte mestecă şi înghite musai să am chipul meu intru iarba se deschide ea o deschide sunt în apă şi ea vine niciun coşuleţ rotund niciun inel de fier pe gâtul ei ea se duce unde sunt diamantele o urmez   suntem în diamante care acum sunt cerceii ei faţa mea vine musai s-o am caut împreunarea ce mult îmi iubesc faţa faţa mea neagră e aproape de mine vreau să mă alătur ei ea-mi şopteşte şopteşte întind mâna spre ea mestecând şi înghiţind ea mă atinge   ştie că vreau să mă alătur mă mestecă şi mă înghite sunt gata acum sunt chipul ei faţa mea m-a părăsit   mă văd îndepărtându-mă

înot ceva fierbinte îmi văd tălpile picioarelor sunt singură vreau să fiu noi două vreau alăturarea

Ies din apa albastră după tălpile picioarelor înot departe de mine ies la suprafață trebuie să găsesc un loc în care să fiu aerul e greu nu sunt moartă nu sunt este o casă acolo mi-a șoptit ea sunt acolo unde mi-a spus ea nu sunt moartă șed soarele îmi închide ochii când îi deschid văd chipul pe care l-am pierdut a lui Sethe e fața care m-a părăsit Sethe vede că o văd și o văd zâmbind fața ei surâzătoare e locul pentru mine e fața pe care am pierdut-o ea este fața mea zâmbindu-mi mie făcând-o în sfârșit ceva fierbinte acum ne putem alătura un lucru fierbinte

Sunt Preaiubita și ea este a mea. Sethe e cea care a cules flori, flori galbene din locul de dinaintea ghemuirii. Le-a luat de pe frunzele lor verzi. Acum sunt pe cuvertura unde dormim. Ea era pe cale să-mi zâmbească atunci când au venit oamenii fără piele și ne-au dus sus în soare cu morții și i-au împins în mare. Sethe a intrat în mare. A intrat acolo. N-au împins-o. S-a dus singură. Se pregătea să-mi zâmbească și când a văzut că morții sunt împinși în mare s-a dus și ea și m-a lăsat aici fără o față a mea sau a ei. Sethe este fața pe care am găsit-o și pierdut-o în apa de sub pod. Când am intrat i-am văzut chipul venind spre mine și era și chipul meu. Am vrut să merg lângă ea. Am căutat să mă alătur, dar ea s-a ridicat în cioburile de lumină de la suprafața apei. Iar am pierdut-o, dar am găsit casa despre care mi-a șoptit și iat-o acolo, zâmbind în sfârșit. E bine, dar nu mai pot s-o pierd. Tot ce vreau să știu este de ce a intrat în apă în locul unde ne-am ghemuit? De ce-a făcut asta când tocmai urma să-mi zâmbească? Am vrut să mă unesc cu ea în mare dar nu m-am putut mișca; am vrut s-o ajut când culegea flori, dar norii de fum de pușcă m-au orbit și am pierdut-o. De trei ori am pierdut-o: o dată cu florile, din cauza norilor zgomotoși de praf de pușcă; o dată când a intrat în mare în loc să-mi zâmbească mie; o dată sub pod, când am intrat în apă să

mă unesc cu ea și ea a venit către mine, dar nu mi-a zâmbit. Mi-a șoptit, m-a mestecat și s-a îndepărtat înot. Acum am găsit-o în casa asta. Îmi zâmbește și propria mea față e cea care zâmbește. N-o s-o mai pierd. E a mea.

Spune-mi adevărul. Ai venit de dincolo?
Da. Eram pe partea cealaltă.
Te-ai întors din cauza mea?
Da.
Îți amintești de mine?
Da. Îmi amintesc.
Nu m-ai uitat?
Chipul tău e și al meu.
Mă ierți? Rămâi cu noi? Acum ești în siguranță aici.
Unde-s oamenii fără piele?
Acolo afară. Departe.
Pot intra aici?
Nu. Au încercat o dată, dar i-am oprit. Nu se mai întorc.
Unul dintre ei era în casa în care eram eu. Mi-a făcut rău.
De-acum nu ne mai poate face.
Unde-ți sunt cerceii?
Mi i-au luat.
Oamenii fără piele ți i-au luat?
Da.
Am vrut să te ajut dar norișorii mi s-au pus în cale.
Aici nu sunt nori.
Dacă-ți pun un cerc de fier la gât, am să-l scot cu dinții.
Preaiubita.
Am să-ți fac un coșuleț rotund.
Te-ai întors. Te-ai întors.
Zâmbim către mine? Nu vezi că eu zâmbesc?
Îmi place chipul tău.

Ne-am hârjonit lângă pârâu.
Eram acolo, în apă.
Când vremea era liniștită, ne jucam.
Norii erau zgomotoși și ne stăteau în cale.
Când am avut nevoie, ai venit să stai cu mine.
Aveam nevoie de fața ei ca să zâmbească.
Nu auzeam decât o răsuflare.
Răsuflarea a dispărut; au rămas doar dinții.
Ea a zis că nu-mi vei face rău.
Ea mi-a făcut rău.
Te apăr eu.
Vreau chipul ei.
Să n-o iubești prea tare.
O iubesc prea tare.
Păzește-te: ea îți poate provoca vise.
Mestecă și înghite.
Să nu adormi când îți împletește codițele.
Ea este râsul; eu sunt cea care râde.
Observ casa; observ curtea.
Ea m-a părăsit.
Tăticu' vine după mine.
Ceva fierbinte.

Preaiubita
Ești surioara mea
Ești copila mea
Ești fața mea; ești eu
Te-am regăsit; te-ai întors la mine
Ești Preaiubita mea
Ești a mea
Ești a mea
Ești a mea

Am laptele tău
Am zâmbetul tău
Voi avea grijă de tine

Ești chipul meu; eu sunt tu. De ce m-ai părăsit, pe mine care sunt tu?
Nu te mai părăsesc niciodată
Niciodată să nu mă mai părăsești
Nu mă vei mai părăsi niciodată
Ai intrat în apă
Ți-am băut sângele
Ți-am adus laptele
Ai uitat să zâmbești
Te-am iubit
Mi-ai făcut rău
Te-ai întors la mine
M-ai părăsit

Te-am așteptat
Ești a mea
Ești a mea
Ești a mea

Biserica era mică, aproape cât salonul unui bogătaș. Băncuțele nu aveau spătare și deoarece întreaga congregație era totodată și corul, nu se simțea lipsa stranei. Câtorva membri le fusese trasată sarcina de a construi o platformă care să-l înalțe pe predicator cu câțiva centimetri deasupra asistenței, dar misiunea nu era urgentă, întrucât cea mai importantă înălțare, a unei cruci albe de stejar, fusese înfăptuită deja. Înainte de a se transforma în Biserica Sfântului Mântuitor fusese o băcănie care nu avusese nevoie de geamuri laterale, ci numai de vitrine frontale, pentru expunerea mărfii. Acestea erau acum acoperite cu hârtie și credincioșii deliberau dacă să le vopsească ori să le pună perdele – cum să obțină izolare fără a renunța la puțina lumină care ar fi putut să cadă asupra lor? Vara, ușile rămâneau deschise pentru aerisire. Iarna, o sobă de fier din naos făcea tot ce putea. În fața bisericii era o tindă solidă unde obișnuiau să șadă credincioșii, iar copiii râdeau de cel care-și înțepenea capul între șipcile grilajului. Într-o zi însorită de ianuarie, dacă nu bătea vântul, era mai cald afară decât în biserică, dacă soba de fier era rece. Pivnița umedă era destul de caldă, dar nici pic de lumină nu lumina paletul sau chiuveta sau cuiul de care atârnau hainele. Iar o lampă de petrol într-o pivniță era ceva trist, așa că Paul D. ședea pe treptele tindei și se încălzea

cu o sticlă cu rachiu, din buzunarul vestonului. Căldură și ochi roșii. Își vârâse încheieturile mâinilor între genunchi, nu ca să-și stăpânească nervozitatea brațelor, ci pentru că nu avea de ce altceva să se țină. Cutiuța cu tutun, deschisă, își revărsa conținutul care plutea liber, făcând din el o pradă și o jucărie totodată.

Nu-și dădea seama de ce avusese nevoie de atâta timp. Tot atât de bine ar fi putut sări în foc cu Sixo și ar fi râs amândoi pe săturate. Oricum capitularea era inevitabilă; de ce să n-o întâmpini râzând, strigând „Seven-O"!? De ce nu? La ce bun amânarea? Își văzuse deja fratele luându-și rămas bun din spatele unei harabale, cu niște pui fript în buzunar, cu lacrimi în ochi. Mamă. Tată. Pe ea nu și-o amintea. Pe el nu-l văzuse niciodată. Era mezinul dintre trei frați vitregi (aceeași mamă, tați diferiți) vânduți lui Garner și ținuți acolo timp de douăzeci de ani, fără să aibă voie să plece de la fermă. Odată, în Maryland, cunoscuse patru familii de sclavi care trăiseră toți împreună o sută de ani: străbunici, bunici, mame, tați, mătuși, unchi, verișori, copii. Pe jumătate albi, parțial albi, complet negri, cu sânge indian. Îi privise cu respect și invidie și ori de câte ori descoperea familii numeroase de oameni de culoare îl punea pe fiecare membru să se identifice, să stabilească cine este, a cui rudă, ca să afle cine cui aparținea, de fapt.

— Aia de-acolo-i mătușica. Țâncu' ăsta-i băiatu' ei. Mai încolo e văru' lu' tata. Mama mea s-a măritat de două ori – asta-i sora mea vitregă cu cei doi copii. Acuma, nevastă-mea...

Nimic asemănător în viața lui, dar, crescând la Dulcea Casă, n-a simțit lipsa. Îi avea pe frații săi, doi prieteni, pe Baby Suggs la bucătărie, un stăpân care-i învăța cum să tragă cu arma și-i asculta răbdător când aveau ceva de spus. O stăpână care le făcea săpun și nu ridica tonul niciodată.

Douăzeci de ani trăiseră cu toţii în leagănul acela, până când Baby i-a părăsit, a apărut Sethe, iar Halle a luat-o. El şi cu ea au format o familie şi Sixo îşi vârâse în cap să formeze o familie cu femeia-de-la-cincizeci-de-kilometri. Când Paul D. şi-a luat adio de la fratele mai mare, stăpânul murise, stăpâna era mâhnită şi leagănul se dezmembrase deja. Sixo spunea că doctorul o îmbolnăvise pe doamna Garner. Zicea că o punea să bea ceea ce li se dădea armăsarilor dacă-şi rupeau piciorul şi n-aveau destul praf de puşcă şi pentru ei. Că dacă n-ar fi fost regulile noi ale învăţătorului i-ar fi spus şi ei asta. Ei au râs de el. Sixo avea o poveste lămuritoare pentru orice. Inclusiv pentru accidentul vascular al domnului Garner, despre care zicea că fusese provocat de o alice trasă în urechea lui de un vecin invidios.

— Dar unde-i sângele? l-au întrebat.

Nu fusese sânge. Domnul Garner se întorsese acasă răsturnat peste grumazul iepei, transpirat şi cu pielea alb-vânătă. Nici o picătură de sânge. Sixo icnise – singurul dintre ei căruia nu-i păruse rău că se duce. Mai târziu le-a părut tuturor foarte rău; toţi l-au regretat.

— Da' pe el de ce l-a chemat? a întrebat Paul D. De ce a avut nevoie de învăţător?

— Îi trebuia unu' care să ştie să socotească, a răspuns Halle.

— Şi tu ştii să socoteşti.

— Nu ca el.

— Ba nu, omule, a zis Sixo. A vrut să mai fie un alb aici la fermă.

— Pentru ce?

— Tu de ce crezi? Ce crezi?

Ei bine, aşa se petrecuseră lucrurile. Nimeni nu se gândise la moartea lui Garner. Nimeni n-ar fi crezut că putea

muri. Ce ziceți de asta? Totul depinsese de Garner viu. Fără viața lui, ale lor se făcuseră țăndări. Zi dacă asta nu-i sclavie, ori ce-o fi? Aflat în culmea puterii, mai înalt decât orice bărbat înalt, mai voinic decât toți, îi retezaseră aripile lui Paul D. Îi confiscaseră mai întâi pușca de vânătoare, apoi gândurile: învățătorul nu primea sfaturi de la negri. Numea informațiile oferite de ei obrăznicie. Născoci pedepse variate (trecute în carnetul său) pentru a-i reeduca. Se plângea că mănâncă prea mult, trândăvesc prea mult, vorbesc prea mult, cea ce, firește, era adevărat dacă-i comparai cu el, fiindcă învățătorul mânca puțin, vorbea și mai puțin și n-avea o clipă de odihnă. Odată i-a văzut jucându-se cu mingea și expresia lui profund ofensată a fost suficientă ca să-l facă pe Paul D. să clipească mărunt. Cu elevii lui se purta la fel de sever – doar că nu le aplica pedepse.

De ani de zile Paul D. credea că învățătorul distrugea la copii ceea ce domnul Garner cultiva la bărbații maturi. Asta îi făcea să-și ia câmpii. Acum, necăjit din cauza conținutului cutiuței cu tabac, se întreba ce mare diferență era de fapt între perioada de dinainte de învățător și cea de după. Garner îi striga și-i prezenta ca pe niște bărbați – dar numai la Dulcea Casă și numai datorită bonomiei sale. Numea el ceea ce vedea, ori crea ceva ce nu exista? Asta era uimirea lui Sixo și chiar a lui Halle; lui Paul D. îi era absolut clar că cei doi erau bărbați, fie că Garner le zicea așa ori nu. Îl necăjea faptul că nu-și putea da un răspuns satisfăcător despre propria-i bărbăție. O, făcea multe lucruri bărbătești, dar era ăsta darul lui Garner sau propria sa voință? Ce-ar fi fost el, oricum – înainte de Dulcea Casă – fără Garner? În teritoriul lui Sixo, sau al mamei lui? Sau, Dumnezeu să-l apere, pe vapor? Devenea acest lucru adevărat fiindcă îl spunea un alb? Dar dacă Garner se trezea într-o dimineață și se

răzgândea? Își lua cuvântul înapoi? Ar mai fi fugit ei atunci? Și dacă nu, ar fi rămas frații Paul acolo toată viața? De ce avuseseră frații nevoie de o noapte întreagă ca să se hotărască? Ca să discute dacă să-i însoțească pe Sixo și Halle? Pentru că ei stătuseră izolați într-o splendidă minciună, respingând viața lui Halle și a lui Baby Suggs de dinaintea Dulcei Case ca pe un simplu ghinion. Ignorând poveștile întunecate ale lui Sixo, ori amuzându-se de ele. Ocrotiți și convinși că sunt speciali. Neavând habar de problemele de la Alfred, Georgia; fiind atât de îndrăgostiți de fața vizibilă a lumii, împăcați cu totul și cu orice, doar ca să rămână vii într-un loc în care luna la care el nu avea dreptul era totuși acolo. Cu mici iubiri secrete. Mica lui iubire era un copac, normal, dar nu ca Frate – bătrân, mare, îmbietor.

La Alfred, Georgia, era un plop tremurător atât de tânăr că nu-l puteai numi nici copăcel. Doar o mlădiță, care nu-i ajungea până la brâu. Ca o nuia pe care ai tăia-o ca să-ți plesnești calul. Uciderea prin cântec și plopul. Rămânea viu ca să cânte cântece ce ucideau viața și urmărea un plop care o confirma și niciun minut nu credea că ar exista o scăpare. Până la ploaia aia. Mai târziu, după ce indianul Cherokee i-a arătat florile și l-a trimis în pas alergător spre ele, voise pur și simplu să se miște, să plece, să aleagă o zi și în ziua următoare să fie altundeva. Resemnat la o viață fără mătuși, verișori, copii. Chiar fără femei, până la Sethe.

Dar apoi ea l-a mutat. Tocmai când îndoiala, regretul și absolut toate întrebările fără răspuns fuseseră izgonite, multă vreme după ce crezuse că prin voință izbutise să ființeze, exact în momentul și în locul unde ar fi vrut să prindă rădăcini, ea îl mutase. Dintr-o cameră în alta. Ca pe o păpușă de cârpe.

Șezând în tinda unei biserici-băcănie, ușor băut și cu mai nimic de făcut, putea depăna astfel de gânduri. Gânduri leneșe, de tipul ce-ar-fi-dacă, care-l afectau profund dar nu scoteau la iveală nimic solid, de care să se lege. Așa că-și ținea mâinile între genunchi. Trecând pe lângă viața acelei femei, intrând în ea și lăsând-o să intre în el, își crease condițiile pentru cădere. Dorința de a-și trăi din plin viața cu o femeie numai a lui era ceva nou, iar pierderea sentimentului că o are îl făcea să vrea să plângă și să aibă gânduri profunde ce nu aduceau nimic palpabil. Când trăise ca un hoinar, cu gândul doar la următoarea masă și la următoarea noapte de somn, când toate îi fuseseră îngrămădite în piept, nu trăise sentimentul eșecului, că lucrurile nu merg. Acum se întreba ce mersese prost și i se părea că totul, începând cu Planul. Deși fusese un plan bun. Stabilit în detaliu, eliminând orice posibilitate de eroare.

Sixo, înhămând caii, vorbește iar englezește și-i spune lui Halle ce-a zis femeia-de-la-cincizeci-de-kilometri. Că șapte negri de la ea aveau să se întâlnească cu încă doi și să pornească spre Nord. Că ceilalți doi o mai făcuseră și altă dată și cunoșteau drumul. Că unul dintre ei – o femeie – îi va aștepta în porumb când acesta era suficient de crescut; o să aștepte o noapte și încă o jumătate de zi, iar dacă se vor duce îi va îndruma spre la convoi, unde vor sta ascunși ceilalți. Că va imita zgomotul unui șarpe cu clopoței – ăla va fi semnalul. Sixo pleca, femeia lui pleca, iar Halle își lua întreaga familie. Cei doi Paul au spus că au nevoie de timp de gândire. De timp în care să se întrebe unde vor ajunge – cum vor trăi. Ce vor munci; cine-i va găzdui; să încerce să ajungă la Paul F., al cărui proprietar, își amintesc, locuiește în ceva numit „urma"? Le trebuie o seară de discuții ca să se hotărască.

Acum tot ce mai au de făcut este să aștepte până-n primăvară, până când porumbul se face mare și luna e grasă.

Și să plănuiască. E mai bine să plece pe întuneric, ca să aibă un avans, ori după ce se crapă de ziuă, ca să vadă drumul mai bine? Sixo scuipă la propunerea asta. Noaptea le oferă mai mult timp și camuflajul culorii negre. Nu-i întreabă dacă se tem. Reușește să facă noaptea câteva incursiuni în porumb, unde îngroapă lângă pârâu pături și două cuțite. Va putea Sethe să traverseze pârâul înot? îl întreabă ei. Va seca, răspunde el, până crește porumbul mare. N-au de unde să facă rost de provizii de hrană, dar Sethe zice că va găsi un ulcior cu sirop de trestie de zahăr sau melasă și ceva pâine, când se va apropia momentul plecării. Vrea doar să fie sigură că păturile sunt la locul lor, pentru că le vor trebui ca să lege bebelușul în spinarea ei și să-l învelească pe durata călătoriei. Alte haine decât cele de pe ei nu au. Și, firește, nu au încălțăminte. Cuțitele îi vor ajuta să mănânce, dar îngroapă și o funie și o oală. Un plan bun.

Sunt atenți și țin minte venirile și plecările învățătorului și ale elevilor acestuia; de ce e nevoie, când și unde; cât timp durează. Doamna Garner, care nu-și găsește odihna noaptea, doarme dusă toată dimineața. În unele zile, învățăceii și preceptorul fac ore până la micul dejun. O zi pe săptămână sar complet peste micul dejun și mărșăluiesc cale de peste cincisprezece kilometri până la biserică, așteptând o masă sănătoasă la întoarcere. După masă, învățătorul își face însemnări în carnet; elevii fac curat, repară sau ascut unelte. Mai puțin sigur e ce va face Sethe, fiindcă ea trebuie să fie oricând la dispoziția doamnei Garner, inclusiv noaptea, când durerile, slăbiciunea sau, pur și simplu, singurătatea acesteia devin insuportabile. Deci: Sixo și frații Paul vor pleca după cină și o vor aștepta pe femeia-de-la-cincizeci-de-kilometri

la pârâu. În zori, Halle îi va aduce pe Sethe și pe cei trei copii – înainte de înălțarea soarelui, înainte ca găinile și vaca de muls să aibă nevoie de ei, așa încât până va începe să iasă fum de la soba de gătit să fie și ei la pârâu, sau aproape de el, cu ceilalți. În felul ăsta, dacă doamna Garner are nevoie de Sethe noaptea și o cheamă, Sethe va fi acolo să răspundă. Trebuie să aștepte doar să treacă primăvara.

Dar. În primăvară, Sethe este gravidă și în august burta îi e atât de mare că, probabil, nu va putea merge cot la cot cu bărbații, care-i pot duce în spate pe copii, dar nu și pe ea.

Dar. Vecinii ținuți la respect de Garner cât timp a fost în viață se consideră acum liberi să viziteze Dulcea Casă și s-ar putea să apară în locul potrivit la momentul nepotrivit.

Dar. Copiii lui Sethe nu se mai pot juca în bucătărie, așa că ea se repede încolo și încoace între casă și dependințe, nervoasă și frustrată pentru că trebuie să-i supravegheze. Sunt prea mici ca să facă munci de oameni mari, iar fetița are vârsta de nouă luni. Fără sprijinul doamnei Garner, cantitatea ei de muncă sporește, la fel ca și pretențiile învățătorului.

Dar. După discuția despre godac, Sixo își petrece nopțile legat lângă animale și se pun lacăte pe bidoane, țarcuri, șoproane, cotețe, pe magazia cu șei și hamuri, pe ușa hambarului. Nu mai există locuri în care să te ascunzi sau să te aduni. Sixo ține un cui în gură, ca să poată dezlega frânghia când va fi nevoie.

Dar. Halle e prea bătrân pentru orele suplimentare de la Dulcea Casă și nu mai e chemat nicăieri, în afară de unde-i spune învățătorul să meargă. Numai Sixo, care se furișează afară ca să-și vadă femeia, și Halle, care a fost de ani de zile închiriat altora, știu ce se găsește dincolo de hotarele Dulcii Case și cum se ajunge acolo.

Planul este bun. Poate fi pus în aplicare chiar sub ochii vigilenți ai elevilor și preceptorului lor.

Dar. Trebuie să-l modifice, chiar dacă numai puțin. Mai întâi, schimbă momentul plecării. Învață pe dinafară indicațiile date de Halle. Pentru că are nevoie de timp ca să se dezlege, să forțeze ușa fără să sperie caii, Sixo va pleca mai târziu și se va întâlni la pârâu cu ei și cu femeia-de-la-cinci-zeci-de-kilometri. Toți patru se vor ascunde în porumb. Halle, care are și el nevoie de mai mult timp, din pricina lui Sethe, hotărăște să-i aducă pe ea și pe copii noaptea, să nu aștepte să se lumineze. Ei vor merge direct în porumb, nu se vor aduna la pârâu. Porumbul li se ridică până la umeri – mai înalt nu va crește. Luna se rotunjește. Abia de pot aduna, tăia, ridica, curăța sau târî lucruri, fiindcă ciulesc urechea la un zornăit care să nu fie făcut de păsări sau de șerpi. Brusc, într-o dimineață, îl aud. Sau Halle îl aude și începe să-l fredoneze pentru ceilalți:

— Psst, psst! Cineva mă strigă pe nume. O, Doamne, o, Doamne, ce să fac?

În pauza de masă pleacă de pe câmp. Nu are de ales. Trebuie să-i spună lui Sethe că a auzit semnalul. Ea a petrecut cu doamna Garner două nopți la rând și nu poate risca să n-o înștiințeze că în noaptea asta nu va face la fel. Paulii îl văd plecând. De la umbra lui Frate, unde stau și mestecă mălai, îl văd cum pășește avântat. Mălaiul e bun la gust. Își ling și sudoarea de pe buze ca să-i dea un gust mai sărat. Învățătorul și discipolii lui sunt deja în casă și mănâncă. Halle merge săltat. Acum nu mai cântă.

Nimeni nu știe ce s-a întâmplat. Cu excepția mașinii de făcut unt, a fost ultima dată când l-a văzut cineva pe Halle. Ceea ce știa Paul D. era că Halle dispăruse, nu-i spusese nimic lui Sethe și următoarea dată fusese văzut chircit în

unt. Poate când a ajuns la poartă și a cerut s-o vadă pe Sethe, învățătorul i-a simțit o neliniște în voce și acea neliniște l-a făcut să înșface pușca aflată mereu la îndemână. Poate că Halle comisese greșeala de a spune „soția mea", într-un fel care să fi aprins o luminiță în ochii învățătorului. Acum Sethe spune că ar fi auzit focuri de armă, dar n-a privit afară pe geamul de la dormitorul doamnei Garner. Dar Halle n-a fost ucis sau rănit atunci, fiindcă Paul D. l-a văzut mai târziu, după ce ea fugise neajutată de nimeni; după ce Sixo râsese și fratele lui dispăruse. Îl văzuse plin de unt și cu ochii morți, ca de pește. Poate că învățătorul a tras în direcția lui, a tras în pământ, la picioarele lui, ca să-l avertizeze că trecerea era interzisă. Poate că Halle a intrat în hambar, s-a ascuns acolo și a rămas încuiat, alături de animale. Orice e posibil. A dispărut și fiecare a trebuit să se descurce de unul singur.

Paul A. se întoarce după prânz la mutatul cherestelei. Urmează să se întâlnească la barăcile lor, pentru cină. Dar el nu apare. Paul D. pornește la timp spre pârâu, crezând, sperând că Paul A. i-a luat-o înainte; convins că învățătorul a auzit ceva, Paul D. ajunge la pârâu, care e secat, cum a promis Sixo. Îi așteaptă acolo, cu femeia-de-la-cincizeci-de-kilometri, pe Sixo și Paul A. Vine numai Sixo, sângerând la încheieturi, lingându-și buzele cu limba ca o flacără.

— L-ai văzut pe Paul A.?

— Nu.

— Pe Halle?

— Nu.

— Nici urmă de ei?

— Nici urmă. La barăci îs numa' copiii.

— Sethe?

— Copiii ei dorm. Trebuie să fie încă acolo.

— Nu plec fără Paul A.

— N-am ce-ți face.
— Să mă duc înapoi și să-i caut?
— N-am ce-ți face.
— Da' tu ce zici?
— Cred că merg direct în porumb.

Apoi Sixo se întoarce spre femeie, se îmbrățișează și șoptesc ceva. Fața ei se luminează acum, o strălucire venită din interior. Înainte, când stătea îngenuncheată cu Paul D. pe pietricelele din albie, ea nu era nimic, doar o umbră în întuneric, respirând ușor.

Sixo e pe punctul de a se târî afară, ca să caute cuțitele îngropate. Aude ceva. Nu aude nimic. Dă-le naibii de cuțite. Acum. Cei trei se cațără sus pe mal și învățătorul, elevii lui și încă trei albi le ațin calea. Cu felinare. Sixo îi dă un brânci femeii-de-la–cincizeci-de-kilometri și ea o ia la goană prin albie. Paul D. și Sixo fug în direcția opusă, spre pădure. Sunt amândoi înconjurați și legați.

Aerul devine mai dulce. Parfumat de aromele pe care le iubesc albinele. Legat fedeleș, Paul D. simte ce înrourată și îmbietoare este iarba. Se gândește la asta și la unde ar putea fi Paul A., când Sixo se răsucește și apucă gura celei mai apropiate puști. Începe să cânte. Alți doi îl împing pe Paul D. și-l leagă de un copac. Învățătorul strigă: „Viu! Viu! Îl vreau viu!" Sixo își face vânt și-i crapă unuia coastele, dar cu mâinile legate nu poate pune arma în poziție ca s-o folosească și în alt fel. Tot ce au de făcut albii este să aștepte. Poate să-și termine cântecul? Cinci puști îl țintesc în timp ce cântă. Paul D. nu-i mai vede când ei se îndepărtează de lumina felinarelor. În final, unul îl lovește pe Sixo în cap cu patul puștii, iar când își recapătă cunoștința, e legat fedeleș de un copac și un foc de hicori arde în fața lui. Învățătorul s-a răzgândit:

— Ăsta nu va fi niciodată bun.

Probabil că l-a convins cântecul.

Focul dă semne că vrea să se stingă, iar albii sunt supărați pe ei înșiși pentru că nu au prevăzut această situație. Au venit să captureze, nu să ucidă. Combustibilul pe care reușesc să-l strângă abia ajunge pentru fiertul terciului. Sunt puține vreascuri uscate, iar iarba e udă de rouă.

În lumina focului, Sixo își îndreaptă spinarea. A isprăvit de cântat. Râde. Un sunet vălurit, ca cel făcut de fiii lui Sethe când se dau de-a dura prin fân sau se stropesc cu apă de ploaie. Picioarele i s-au înfierbântat: stofa pantalonilor scoate fum. Râde. Ceva e comic. Paul D. ghicește ce anume când Sixo își întrerupe râsul ca să strige:

— Seven O! Seven O!

Foc, încăpățânat cu mult fum. Ca să tacă, îl împușcă. Trebuie să o facă.

Încătușat, mergând prin ierburile parfumate îndrăgite de albine, Paul D. aude ce vorbesc oamenii și pentru întâia oară află cât prețuiește. Întotdeauna și-a știut – ori a crezut c-o știe – valoarea de muncitor, de lucrător care poate scoate un profit la o fermă; dar acum descoperă cât prețuiește, cu alte cuvinte, care e prețul lui. Valoarea în dolari a greutății lui, a puterii, a inimii, a creierului, a penisului și a viitorului său.

De-ndată ce ajung în locul unde și-au priponit caii și încalecă, albii se calmează, discutând între ei despre greutățile cu care se confruntă. Problemele. Voci îi reamintesc învățătorului că acești sclavi au fost răzgâiați de către Garner. Există legi ce interzic ceea ce a făcut el: i-a lăsat pe negri să-și vândă cui vor ei munca, pentru a se răscumpăra. Ba chiar i-a lăsat să umble cu puști! Și credeți că i-a împreunat pe cioroi ca să mărească numărul sclavilor? Pe dracu'! A aranjat cununii în toată regula! Dacă asta nu-i culmea! Învățătorul oftează și zice: ce, parcă el nu știe? Doar de-aia a venit, să

facă ordine. Acum se confruntă cu o situație și mai proastă de cum a lăsat-o Garner, din cauza pierderii a doi negrotei, cel puțin, poate trei, fiindcă nu e sigur că vor da de urma celui numit Halle. Cumnata e prea slăbită ca să fie de folos și al naibii să fie dacă n-are de-a face cu o dezertare în masă. Va trebui să-l vândă pe ăsta de aici cu 900 de dolari, dacă-i dă cineva banii, și să dea de urma iepei care reproduce, de mânzul ei și de ălalalt, dacă-l găsește. Cu banii de pe „ăsta de-aici“ poate achiziționa doi sclavi tineri, de doisprezece – cincisprezece ani. Poate cu muierea ce reproduce, cei trei țânci ai ei și fătul din burtă, orice o fi, el și nepoții săi vor avea șapte negrotei și Dulcea Casă va face să merite toate necazurile pe care i le creează.

— Crezi că Lillian o să supraviețuiască?

— Pe muchie de cuțit. Pe muchie de cuțit.

— Ai fost însurat cu cumnata ei, așa-i?

— Am fost.

— Și ea la fel de firavă?

— Cam da. A răpus-o febra.

— Ei, prin părțile astea nu-i bine să rămâi văduv.

— Ce mă interesează acum e Dulcea Casă.

— Ai dreptate. Pământ cu duiumul.

Îi pun o zgardă cu trei spițe ca să nu se poată întinde jos și-i leagă gleznele. Numărul pe care l-a auzit i s-a cuibărit în minte. Doi. Doi? Doi negrotei pierduți? Lui Paul D. îi bate inima de să-i sară din piept. Vor porni în căutarea lui Halle, nu a lui Paul A. Probabil că l-au găsit pe Paul A. și dacă te găsește un alb înseamnă că ești terminat.

Învățătorul îl privește lung înainte de a închide ușa barăcii. Cu atenție, îl examinează. Paul D. nu-i întoarce privirea. Acum stropește. O ploaie sâcâitoare de august, trezind speranțe pe care nu le poate împlini. El crede că ar fi trebuit

să cânte tot drumul. Tare, ceva răsunător și rostogolit, să se potrivească bine cu melodia lui Sixo, dar cuvintele l-au oprit – nu înțelegea cuvintele. Deși n-ar fi avut importanță, fiindcă înțelegea sunetul: ură atât de dezlănțuită că se transformase în satisfacție.

Ploaia căldicică vine și pleacă, vine și pleacă. Crede că aude suspine ce par a veni de la geamul doamnei Garner, dar poate fi orice, oricine, până și o mâță care-și trâmbițează poftele. Obosit să-și țină capul sus, își lasă bărbia pe zgardă și se gândește cum ar putea șchiopăta până la soba cu plită, să fiarbă niște apă și să arunce în ea niște mălai. Asta și face când intră Sethe, udă de ploaie și cu burta umflată, spunând că ea o șterge. Tocmai s-a întors, după ce și-a dus copiii în porumb. Pe Halle nu l-a găsit. Cine a fost prins? A reușit Sixo să fugă? Paul A.?

El îi spune ce știe: Sixo e mort, femeia-de-la-cincizeci-de-kilometri a fugit, nu știe ce s-a întâmplat cu Paul A. sau cu Halle.

— Unde-ar putea fi? întreabă ea.

Paul D. ridică din umeri, fiindcă nu poate clătina din cap.

— L-ai văzut pe Sixo murind? Ești sigur?

— Sigur.

— Era treaz când s-a întâmplat? Știa ce-l așteaptă?

— Era treaz. Treaz și râdea.

— Sixo râdea?

— Păcat că nu l-ai auzit, Sethe.

Rochia lui Sethe scoate aburi deasupra focului slab pe care fierbe apa. El se mișcă greu cu gleznele încătușate și se jenează de zgarda de la gât. Jenat, îi ocolește privirea, dar când îi prinde ochii nu vede în ei decât negru – nu i se distinge albul ochilor. Ea spune că pleacă, dar el crede că nu va ajunge nici până la poartă; totuși, n-o descurajează. Știe că

n-are s-o mai vadă niciodată, și chiar atunci și acolo inima i se oprește în loc.

Trebuie că elevii au dus-o imediat după aceea în șură să se distreze cu ea, iar când ea i-a pârât doamnei Garner au scos pielea de vacă. Cine în iad sau pe pământ și-ar fi imaginat că ea o să fugă? Cu burta și cu spatele ei brăzdat, sigur au crezut că nu pleacă nicăieri. N-a fost surprins să afle că-i luaseră urma în Cincinnati, pentru că, dacă se gândea bine, prețul ei era mai mare decât al lui: o proprietate care se reproduce gratuit.

Amintindu-și, până la ultimul cent, prețul pe care învățătorul reușise să-l obțină pentru el, se întreba care o fi fost al lui Sethe. Cât prețuise Baby Suggs? Cu cât mai era dator Halle, în afară de munca sa? Cât căpătase doamna Garner pentru Paul F.? Mai mult de nouă sute de dolari? Cu cât mai mult? Zece dolari? Douăzeci? Învățătorul sigur știa. El cunoștea valoarea oricărui lucru. Asta explica tristețea din glasul lui, când îl decretase pe Sixo nepotrivit. Cine se lăsa prostit să cumpere un negru cântăreț, cu o pușcă? Strigând „Seven O, Seven O", pentru că femeia-de-la-cincizeci-de-kilometri plecase cu sămânța lui încolțindu-i în burtă? Și ce râs! Atât de hohotitor și vesel că stinsese focul. Râsul lui Sixo îi stăruia în minte, nu zăbala din gură, când, cu lovituri de picior îl urcaseră în căruță. Apoi îl văzuse pe Halle, apoi cocoșul, zâmbind de parcă ar fi zis „Stai că n-ai văzut încă nimic". Ce putea ști un cocoș despre Alfred, Georgia?

— Noroc!

Stamp Paid încă se mai juca cu panglica între degete, provocând o mişcare uşoară în buzunarul pantalonilor.

Paul D. ridică ochii, observă agitaţia din buzunarul lateral şi pufni:

— Nu ştiu să citesc. Dacă mai ai vreun ziar pentru mine, îţi pierzi timpul.

Stamp scoase panglica la lumină şi se aşeză pe trepte.

— Nu. Altceva am aici. (Mângâie fâşia roşie între arătător şi degetul mare.) Altceva.

Paul D. nu răspunse, aşa că cei doi bărbaţi petrecură câteva minute în tăcere.

— Îmi vine greu, zise Stamp Paid. Dar e musai s-o fac. Am două lucruri să-ţi spun. Încep cu cel mai uşor.

Paul D. chicoti:

— Dacă pentru tine e greu, pe mine m-ar putea omorî.

— Nu, nu. Nimic de felul ăsta. Te-am căutat ca să-mi cer iertare. Te rog să mă ierţi.

— Pentru ce?

Paul D. băgă mâna în buzunarul jachetei, după sticlă.

— Alege orice casă, orice casă în care locuiesc oameni de culoare. În tot Cincinnati. Alege-o pe oricare şi eşti binevenit să stai acolo. Îmi cer iertare fiindcă ei nu ţi-au făcut

oferta, şi nici nu ţi-au spus. Dar eşti binevenit oriunde doreşti. Casa mea e casa ta. La John şi Ella, la Miss Lady, la Able Woodruff, la Willie Pike – la oricine. Tu alegi. Nu mai trebuie să dormi în nici o pivniţă şi-mi cer iertare pentru fiecare noapte pe care ai petrecut-o acolo. Nu înţeleg cum de te-a lăsat preotul s-o faci. Îl ştiu de când era copil.

— Ia-o mai încet, Stamp! El mi-a propus.

— Da. Şi?

— Păi, am vrut, n-am vrut, voiam doar să fiu singur o perioadă. El s-a oferit. De câte ori ne întâlneam, se oferea iar.

— Mi-ai luat o piatră de pe inimă. Credeam că toată lumea a înnebunit.

— Numai eu, zise Paul D. dând din cap.

— Ai de gând să faci ceva în legătură cu asta?

— O, da. Am planuri mari.

Luă două înghiţituri din sticlă.

Orice plan privind o sticlă de băutură e neapărat scurt, se gândi Stamp, dar ştia din proprie experienţă că n-are rost să-i spui unui băutor să nu bea. Îşi curăţă sinusurile şi începu să se gândească la cel de-al doilea lucru pe care venise să-l spună. Azi, foarte puţini oameni ieşiseră pe-afară. Canalul fiind îngheţat, traficul se oprise. Auziră bocănit de copite – se apropia un cal. Călăreţul şedea pe o şa înaltă, cum se fac în Est, dar toate celelalte caracteristici ale lui vorbeau de valea fluviului Ohio. Trecând pe lângă ei, le aruncă o privire, dar, brusc, trase de dârlogi şi se apropie de cărăruia ce ducea la biserică. Se aplecă înainte.

— Hei! zise.

Stamp puse panglica în buzunar.

— Da, domnule?

— Caut o tipă pe nume Judy. Lucrează la abator.

— Nu cred c-o cunosc. Nu, domnule.

— Zicea că locuieşte pe Plank Road.

— Plank Road. Da, domnule. Mai aveţi ceva de mers. Poate un kilometru.

— N-o cunoşti ? Judy? Lucrează la abator.

— Nu, domnule. Da' ştiu de Plank Road. Cam un kilometru, într-acolo.

Paul D. ridică sticla şi trase o duşcă. Călăreţul îşi mută privirea de la el înapoi la Stamp Paid. Slăbind frâul în dreapta, întoarse calul spre drum, dar se răzgândi şi veni înapoi.

— Uite ce, îi zise lui Paul D. Acolo este o cruce, deci bănuiesc că-i o biserică, ori a fost cândva. Părerea mea e că ar trebui să dai dovadă de puţin respect, pricepi ?

— Da, domnule, zise Stamp. În privinţa asta, aveţi dreptate. Exact despre asta am venit să vorbesc cu el. Exact despre asta.

Călăreţul plescăi din limbă şi se îndepărtă la trap. Stamp descrise câteva cercuri mici în palma mâinii sale stângi cu două degete ale dreptei.

— Trebuie să alegi, reluă el. Alege pe oricine. O să te lase, dacă vrei. În casa mea. La Ella. La Willie Pike. Niciunul n-avem prea mult, dar toţi găsim loc pentru încă unul. Plăteşte ceva simbolic atunci când poţi, nu plăti când nu poţi. Gândeşte-te. Eşti om în toată firea. Nu te pot sili să faci ce nu vrei, da' gândeşte-te.

Paul D. nu zise nimic.

— Dacă ţi-am făcut un rău, am venit să-l îndrept.

— Nu-i nevoie. Absolut deloc.

O femeie cu patru copii trecea pe cealaltă parte a drumului. Le făcu, zâmbind, semn cu mâna.

— Heei! Nu mă pot opri cu voi. Ne vedem la adunare.

— Voi fi acolo, îi întoarse Stamp salutul. Uite-o şi pe asta, îi spuse lui Paul D. Scripture Woodruff, sora lui Able. Muncitoare la fabrica de perii şi cremă de ghete. O să vezi.

Rămâi aici mai multă vreme și vei vedea că nicăieri nu găsești o trupă de negri mai cumsecade decât ăștia de la noi. Mândria, da, asta-i cam supără. Pot deveni răi dacă-l cred pe careva prea trufaș, dar, până la urmă, sunt oameni de treabă și oricare dintre ei te-ar găzdui.

— Ce zici de Judy? Ea m-ar lua?

— Depinde. La ce te gândești?

— O cunoști pe Judy?

— Judith. Îi cunosc pe toți.

— Și cei de pe Plank Road?

— Pe toată lumea.

— Și? M-ar lua?

Stamp se aplecă să-și dezlege șiretul. Douăsprezece găurici negre în partea de jos, câte șase pe fiecare parte, duceau la patru perechi de ocheți în partea de sus. El desfăcu șireturile până jos, ajustă cu grijă limba și le petrecu la loc prin găuri. Când ajunse la ocheți, pipăi între degete vârfurile șireturilor înainte de a le introduce.

— Să-ți povestesc cum mi-am dobândit numele. (Nodul era bine strâns, bucla de asemenea.) M-au botezat Joshua. Eu m-am re-botezat și am să-ți spun îndată de ce. (Începu să-i povestească despre Vashti.) Tot timpul ăla, n-am atins-o nici cu o floare. Niciodată. Vreme de aproape un an. Semănam când a început și culegeam când s-a terminat. Mi s-a părut că a trecut mai mult timp. Ar fi trebuit să-l ucid. Ea a zis să n-o fac, dar ar fi trebuit s-o fac. Nu aveam răbdarea de acum, da' m-am gândit că poate nici altcineva nu avea prea multă răbdare – propria lui nevastă. Mi-a intrat în cap să văd dacă ea suporta mai ușor decât mine. Ziua, Vashti și cu mine munceam amândoi la câmp și din când în când ea lipsea de acasă toată noaptea. N-am atins-o nici cu o floare și afurisit să fiu dacă i-am spus trei cuvinte pe zi. M-am

folosit de orice prilej să mă țin aproape de casa aia mare, ca s-o văd pe nevasta lu' stăpânu' tânăr. Care era abia un copil. Șasptesprezece, poate douăzeci de ani. În cele din urmă am zărit-o, stând în curtea din dos, lângă gard, cu un pahar de apă. Sorbea din el și se uita pur și simplu peste gard. M-am dus la ea. Am păstrat distanța și mi-am scos pălăria. Am zis: „Să mă iertați, domnișoară. Mă iertați?" Ea s-a întors să se uite la mine. Eu zâmbeam. „Scuzați-mă. Ați văzut-o pe Vashti? Pe soția mea, Vashti?" O fetiță mititică, asta era ea. Păr negru. Fețișoara nu mai mare decât mâna mea. Ea zice „Ce? Vashti?" „Da, doamnă, Vashti", zic. „Soția mea. Spunea că vă e datoare niște ouă. Ați văzut dacă le-a adus?Ați recunoaște-o dacă ați vedea-o. Poartă o panglică neagră la gât." A roșit atunci și am știut că știe. Ea i-a dat-o lui Vashti s-o poarte. O camee pe o panglică neagră. Și-o punea ori de câte ori mergea la el. Mi-am trântit pălăria înapoi pe cap. „Dac-o vedeți spuneți-i c-o caut. Vă mulțumesc. Vă mulțumesc, doamnă." M-am îndepărtat de-a-ndărătelea, înainte ca ea să mai zică ceva. N-am îndrăznit să mă uit înapoi până n-am ajuns după niște copaci. Rămăsese exact cum o găsisem, zgâindu-se în paharul cu apă. Am crezut că voi fi mai satisfăcut decât am fost. Am mai crezut că ea îi va pune capăt, dar treaba a continuat. Până când, într-o dimineață, Vashti a intrat și s-a așezat la geam. Era duminică. Duminica ne lucram ogoarele noastre. Stătea la fereastră și se uita afară. „M-am întors", a zis. „M-am întors, Josh." I-am privit ceafa. Avea un gât subțirel. M-am hotărât să i-l rup. Știi, ca pe o rămurică: sucești și pac! Am făcut multe lucruri josnice, dar ăsta a fost cel mai josnic.

— Ai făcut-o? L-ai rupt?

— Hm. Mi-am schimbat numele.

— Cum ai șters-o de acolo? Cum ai ajuns aici?

— Vaporu'. În sus pe Mississippi, până la Memphis. Pe jos, de la Memphis la Cumberland.

— Și Vashti a venit cu tine?

— Nu. Ea era moartă.

— Oo, omule! Leagă-ți ailaltă gheată.

— Ce?

— Leagă-ți afurisita de gheată! E chiar în fața ta! Leag-o!

— Asta te face să te simți mai bine?

— Nu.

Paul D. aruncă sticla în țărână și privi lung trăsura aurită de pe etichetă. Fără telegari. Doar o caleașcă aurie drapată în stofă albastră.

— Ziceam că am să-ți spun două lucruri. Ți-am zis numai unul. Trebuie să ți-l zic pe celălalt.

— Nu mai vreau să aud. Nu vreau să știu nimic. Doar dacă Judy mă va găzdui ori ba.

— Am fost acolo, Paul D.

— Unde adică?

— Acolo în curte. Când ea a făcut-o.

— Judy?

— Sethe.

— Isuse!

— Nu-i cum crezi tu.

— Eu nu știu ce cred.

— Nu-i dusă cu pluta. Îi iubește pe copiii ăia. Încerca să le-o ia înainte celor care le-ar fi făcut rău.

— Las-o baltă.

— Și-l răspândeau.

— Stamp, dă-mi pace! O cunosc de când era copilă. Mă bagă în sperieți, deși o cunosc de când era copilă.

— Nu-ți poate fi frică de Sethe. Nu te cred.

— Sethe mă sperie. Mă sperii pe mine însumi. Iar fata din casa ei bagă groaza în mine.

— Cine-i fata? De unde a apărut?

— Nu ştiu. Într-o zi, pur și simplu a apărut, aşezată pe un trunchi de copac.

— Hm. Pasămite tu și eu suntem singurii din afara lui 124 care am dat cu ochii de ea.

— Nu iese nicăieri. Unde ai văzut-o?

— Dormind pe podeaua din bucătărie. M-am uitat pe furiș.

— Din clipa în care am văzut-o, n-am vrut să fiu prin preajma ei. Vorbește ciudat. (Paul D. își vârî degetele sub șapcă și-și frecă scalpul, deasupra tâmplei.) Îmi amintește de ceva. Ceva ce, s-ar zice, ar trebui să-mi amintesc.

— N-a spus de unde vine? Unde-s ai ei?

— Nu ştie, sau așa pretinde. Tot ce-am auzit de la ea este cum și-a furat hainele și a trăit pe un pod.

— Ce fel de pod?

— Pe mine mă întrebi?

— Pe-aici nu-s poduri de care să nu ştiu. Dar nimeni nu locuieşte pe ele. Nici sub ele. De cât timp stă acolo cu Sethe?

— Din august. Ziua bâlciului.

— Semn rău. A fost și ea la bâlci?

— Nu. Când ne-am întors acasă, era acolo, adormită pe ciotu' ăla. În rochie de mătase. Pantofi nou-nouți. Neagră ca țițeiul.

— Nu mai spune! A fost cândva o fată încuiată în casă de un alb, la Deer Creek. Astă vară l-au găsit mort și fata nicăieri. Poate că era ea. Lumea zice că tipul o ținea închisă de când era o cățelușă.

— Păi bine, acuma-i o cățea.

— Ea te-a pus pe fugă? Nu ce ți-am spus eu despre Sethe?

Un fior îi străbătu trupul lui Paul D. Un spasm rece ca gheața, silindu-l să-și strângă mai tare genunchii. Nu știa dacă să dea vina pe whiskey-ul contrafăcut, nopțile petrecute în pivniță, febra porcină, zăbalele de fier, cocoșii zâmbitori, picioarele ce-i ardeau ca focul, morții care râdeau, iarba șuierândă, ploaie, florile de măr, colanul de la gât, Judy de la abator, Halle în unt, treptele de un alb de stafie, cireșii înecăcioși, acele de camee, plopi, mutra lui Paul A., cârnați sau pierderea unei inimi roșii, roșii.

— Să-mi zici ceva, Stamp. (Ochii lui Paul D. erau acum apoși.) Spune-mi numa' atât. Cât trebuie să îndure un negrotei? Cât?

— Cât poate, răspunse Stamp Paid. Cât de mult poate.

— De ce? De ce? De ce? De ce?

III

La 124 era liniște. Denver, care credea că știe totul despre tăcere, fu surprinsă să afle ce putea face foamea: să te potolească și să te stoarcă de vlagă. Nici Sethe, nici Preaiubita nu știau și nu le păsa nici cât negru sub unghie de asta. Erau prea ocupate drămuindu-și puterile ca să se lupte între ele. Deci ea era cea care trebuia să pășească în gol de la marginea lumii și să moară, pentru că dacă n-o făcea aveau să cadă toate. Carnea dintre degetul arătător și cel mare ale mamei era străvezie ca mătasea chinezească și nu mai exista vreun articol de îmbrăcăminte în casă care să nu-i fie prea larg acum. Preaiubita își ținea capul sus, sprijinit în palme, dormea oriunde se nimerea, tânjea după dulciuri, deși devenea mai mare și mai durdulie pe zi ce trecea. Rămăseseră fără provizii, în afară de două găini ouătoare și cineva trebuia să hotărască în curând dacă un ou din când în când era mai valoros decât două puicuțe fripte. Cu cât le era mai foame, cu atât mai slăbite erau; cu cât le scădea puterea, cu atât erau mai tăcute – ceea ce era de preferat certurilor violente, vătraiului izbit în perete, strigătelor și plânsetelor care urmaseră după fericita lună ianuarie, când se hârjoniseră. Denver intrase și ea în joc, fiind puțin mai rezervată, din obișnuință, deși niciodată nu se distrase atât de bine. Dar, după ce Sethe văzuse cicatricea, la al cărei capăt Denver

se uitase de fiecare dată când Preaiubita se dezbrăca – curba ca o umbră mititică, în locul acela gingaş de sub bărbia ei – odată ce Sethe o văzuse şi rămăsese cu ochii închişi timp îndelungat, ele două o excluseseră pe Denver din jocurile lor. Din jocul de-a gătitul, din jocul de-a cusutul, din jocul de-a pieptănatul şi dichisitul. Jocuri care-i plăceau atât de mult mamei sale, încât începuse să întârzie tot mai mult la lucru, până se întâmplase ceea ce era normal să se întâmple: Sawyer îi spusese să nu mai vină. Sethe, în loc să-şi caute altă slujbă, se juca tot mai mult cu Preaiubita, care nu se sătura niciodată de nimic: de cântece de leagăn, de noi tipuri de cusătură, de bolul cu prăjituri, de smântâna de pe lapte. Dacă găinile făceau două ouă, ea le primea pe amândouă. Ai fi zis că mama ei îşi pierduse minţile, la fel ca Baby Suggs când cerea culoarea roz şi nu mai făcea lucrurile pe care obişnuia să le facă înainte. Dar altfel, căci, spre deosebire de Baby Suggs, ea o eliminase complet pe Denver. Până şi cântecul pe care i-l cânta altădată lui Denver îl fredona acum doar pentru Preaiubita: „Johnny lat, Johnny înalt, nu pleca de lângă mine, Johnny."

La început, se jucaseră împreună. O lună întreagă; lui Denver îi plăcuse grozav. De la noaptea când patinaseră sub un cer plin de stele şi băuseră lapte îndulcit lângă sobă până la labirinturile de aţe făcute de Sethe pentru ele în lumina după-amiezii şi la jocul de umbre la lumina focului. Iarna îşi arăta colţii, dar Sethe, cu ochii aprinşi de febră, imagina o grădină de legume şi de flori – sporovăind la nesfârşit despre ce culori va avea. Se juca şi cu părul Preaiubitei, împletindu-l, înfoindu-l, legându-l, ungându-l, până când Denver devenea prea nervoasă ca să se mai uite. Schimbau între ele paturile şi hainele. Mergeau braţ la braţ şi zâmbeau tot timpul. Când s-a schimbat vremea, erau în grădină, proiectând o

grădină pe pământul prea tare ca să fie săpat. Cheltuiseră cei treizeci și opt de dolari economisiți pentru hrană ca să se trateze cu bunătăți extravagante și să se împopoţoneze cu panglici și rochii, croite și cusute de Sethe ca și cum ar fi trebuit să plece undeva în mare grabă. Haine viu colorate – cu dungi albastre și imprimeuri îndrăznețe. Parcursese pe jos cei șase kilometri până la prăvălia lui John Shillito ca să cumpere panglică galbenă, nasturi lucioși și bucățele de dantelă neagră. Pe la sfârşitul lui martie toate trei arătau ca nişte femei de la carnaval, fără nici o treabă de făcut. Când devenise evident că cele două nu se preocupau decât una de cealaltă, Denver se retrăsese din joc, dar continua să-l urmărească, atentă la orice semn că Preaiubita ar fi fost în pericol. Convinsă în sfârşit că nu exista nici o primejdie şi văzându-şi mama atât de fericită, atât de zâmbitoare – cum ar fi putut să se întâmple ceva rău? – își lăsase garda jos și ceva rău se întâmplase. La început, problema a fost să afle cine era de vină. Nu-și scăpa din ochi mama, așteptând semnul că răul din ea voia să iasă și ea avea să ucidă iar. Dar cea cu pretenţii era Preaiubita. Orice dorea – obţinea, iar când lui Sethe i se terminaseră lucrurile de dat, Preaiubita inventase dorința. Dorea tovărășia lui Sethe timp de ore întregi, ca să privească stratul de frunze brune care se înfoiau spre ele din albia pârâului, în același loc unde, ca fetiță, Denver se jucase cu ea în tăcere. Acum, alții erau jucătorii. De cum se dezghețase pârâul, Preaiubita își privea îndelung chipul, care se încrețea, se unduia, se lățea și dispărea în frunzele de pe fundul albiei. Se culca pe pământ, murdărindu-și îndrăznețele dungi, și atingea cu obrazul fețele legănate de apă. Umplea coș după coș cu primele lucruri pe care vremea mai caldă le făcea să iasă din pământ – păpădii, violete, forsiţia – şi i le aducea lui Sethe, care le aranja, le înfigea, le

împletea prin toată casa. Îmbrăcată în rochiile lui Sethe, își mângâia pielea cu palma. O imita pe Sethe, îi imita vocea, râdea cu râsul ei, și-și folosea trupul tot ca ea, la plimbare maimuțărea felul cum își mișca Sethe brațele, cum ofta pe nas, cum își ținea capul. Uneori, când dădea peste ele făcând prăjiturele în formă de bărbați și femei sau înnădind zdrențe la vechea cuvertură a lui Baby Suggs, lui Denver îi era greu să spună care cine era.

Dar apoi dispoziția li s-a schimbat și au început certurile. Timid, la început. Un reproș al Preaiubitei, o scuză a lui Sethe. Mai puțină plăcere legată de un efort special depus de femeia mai vârstnică. Nu era prea frig ca să stea afară? Preaiubita arunca o privire care spunea „Și ce?“ „Venise ora de culcare, lumina era prea slabă pentru cusut?“ Preaiubita nu se clintea; zicea: „Fă-o“ și Sethe se supunea. Lua prima tot ce era mai bun din toate. Cel mai confortabil scaun, cea mai mare bucățică, cea mai frumoasă farfurie, cea mai bună clamă pentru păr, și cu cât lua mai multe, cu atât vorbea Sethe mai mult, explica, își descria crâncenele suferințe, arăta prin câte trecuse de dragul copiilor, cum alungase muștele din umbrarul cu viță de vie, cum se târâse pe genunchi până la o copertină. Din astea, nimic nu impresiona cum ar fi dorit ea. Preaiubita o acuza că o părăsise. Că nu fusese drăguță cu ea, nu-i zâmbise. Zicea că ele două erau la fel, aveau același chip, cum de o putuse părăsi? Iar Sethe plângea, jura că n-o părăsise vreodată, sau nu avusese această intenție – că trebuise să-i scoată afară, să-i îndepărteze, că avusese lapte tot timpul și avusese și bani pentru piatra funerară, dar nu destui. Că dintotdeauna planul ei fusese să fie împreună pe partea cealaltă, în vecii vecilor. Pe Preaiubita n-o interesa. Zicea că nu-i fusese nimeni alături când plângea. Că peste ea zăceau oameni morți. Că nu avusese nimic de mâncare.

Stafii fără piele o împungeau cu degetele și-i ziceau „Preaiubito" în întuneric și „cățea" la lumină. Sethe își cerea iertare, numărând, înșirându-și iar și iar motivele: că Preaiubita era mai importantă, însemna mai mult pentru ea decât propria-i viață. Că ar schimba oricând locul cu ea. Și-ar da viața, toate minutele și orele ei, ca să răscumpere o singură lacrimă de-a Preaiubitei. Știa cât o durea când țânțarii îl înțepau pe bebelușul ei? Că înnebunea când trebuia s-o pună pe pământ ca să dea fuga în casă? Că înainte de a pleca de la Dulcea Casă Preaiubita dormise în fiecare noapte pe pieptul ei sau făcută ghem pe spatele ei? Preaiubita nega. Sethe nu venise niciodată la ea, niciodată nu-i spusese un cuvânt, niciodată nu-i zâmbise și, cel mai rău, niciodată nu-i făcuse cu mâna la despărțire, nici măcar nu privise în direcția ei înainte să fugă.

Când, o dată sau de două ori, Sethe încercase să se impună – să fie mama indisputabilă al cărei cuvânt era lege și care știa perfect ce e mai bine – Preaiubita trântise obiectele, măturase vesela de pe masă, vărsase sare pe podea, spărsese un geam.

Ea nu era ca ceilalți. Era o vietate sălbatică și nimeni nu-i spunea „Ieși afară, fato, și întoarce-te când îți bagi mințile-n cap". Nimeni nu zicea „Dacă ridici mâna la mine, îți ard una de te trezești săptămâna viitoare. Pune securea pe trunchi și moare și creanga. Cinstește-ți mama și tatăl ca să ai viață lungă în țara pe care ți-a dat-o Domnul Dumnezeul tău. Te fac afiș, nimeni nu se ostenește pentru tine și lui Dumnezeu nu-i plac apucăturile urâte".

Nu, nu. Au reparat vasele, au strâns sarea și încetul cu încetul Denver a priceput că dacă Sethe nu se va trezi într-o dimineață și va pune mâna pe cuțit, Preaiubita s-ar putea s-o facă. Îngrozită de ce ar fi putut ieși la lumină din Sethe, se rușina să-și vadă mama slujind o fată nu cu mult mai în

vârstă decât ea. Când a văzut-o ducând afară oala de noapte a Preaiubitei, Denver a venit fuga-fuguța să i-o ia din mână. Dar suferința era insuportabilă când li se terminau merindele și Denver o vedea pe maică-sa lipsindu-se – abia ciugulind pe la marginile mesei și ale sobei: terciul lipit de fundul oalei, crustele și cojile și cojile alimentelor. Odată o surprinsese scobind îndelung cu cel mai lung deget într-un borcan gol de gem, înainte de a-l clăti și a-l pune bine.

Obosiseră; chiar și Preaiubita, tot mai corpolentă, părea la fel de epuizată ca ele. În orice caz, înlocuise vânturarea vătraiului cu un mârâit sau cu suptul dinților și la 124 domnea liniștea. Fără stare și slăbită din cauza foamei, Denver vedea cu ochii cum mamei i se subția carnea dintre degetul arătător și degetul mare. Vedea că ochii lui Sethe erau strălucitori, dar morți, vioi, dar goi, acordând atenție la tot ce era legat de Preaiubita – palmele ei nebrăzdate de linii, fruntea ei, zâmbetul, strâmb și exagerat de lung – la tot, cu excepția burții umflate ca un butoi. Mai vedea și cum mânecile cămășii de carnaval îi trec peste degete; cum poalele care odinioară lăsau să se vadă gleznele măturau acum podeaua. Le vedea pline de festoane, dichisite, livide și flămânde, dar încleștate într-o iubire ce epuiza pe toată lumea. Apoi Sethe scuipase ceva ce nu înghițise și Denver se cutremurase, ca la auzul unei împușcături. Treaba pe care o începuse, s-o apere pe Preaiubita de Sethe, se preschimbă în a-și proteja mama de Preaiubita. Era acum evident că mama putea muri și să le lase singure pe amândouă, iar atunci ce s-ar fi întâmplat cu Preaiubita? Orice s-ar fi întâmplat, lucrurile mergeau bine câtă vreme erau trei, nu două, și, de vreme ce nici lui Sethe, nici Preaiubitei nu părea că le pasă ce avea să aducă ziua de mâine (Sethe era fericită când era și Preaiubita; Preaiubita lingând devotamentul ei de parcă era smântână), Denver

știa că totul stătea pe umerii ei. Va trebui să plece din curte; să treacă dincolo de hotarul lumii ei; să le lase singure pe cele două și să caute ajutor la cineva.

Dar la cine? În fața cărei persoane ar fi putut sta, care să n-o facă să se simtă rușinată aflând că mama ei își petrecea vremea prin casă precum o păpușă ruptă, frântă în cele din urmă de încercările de a îngriji sau de a compensa? Denver auzise de mai mulți oameni, din câte aflase de la mama și bunica. Personal, însă, cunoștea doar doi: un bătrân cu părul alb numit Stamp și Lady Jones. Da, și Paul D., firește. Și băiatul ăla care-i povestise despre Sethe. Dar ăștia nu erau buni de nimic. Inima îi izbea coșul pieptului și o mâncărime fierbinte în gât o făcea să-și înghită toată saliva. Nici măcar nu știa încotro să se îndrepte. Când Sethe lucra la restaurant și mai avea încă bani pentru cumpărături, o cotea la dreapta. Demult, când Denver mergea la școala lui Lady Jones, la stânga.

Vremea era caldă; ziua, splendidă. Era aprilie și toate viețuitoarele erau nesigure. Denver își acoperi părul și umerii. În cea mai viu colorată rochie de carnaval și încălțată cu pantofii altcuiva, stătea pe veranda de la 124, gata să se lase înghițită de lumea de dincolo de marginile proprietății. Afară, unde viețuiau ființe mărunte, scărpinate și uneori atinse de ea. Unde puteau fi rostite cuvinte care te făceau să-ți închizi urechile. Unde, dacă erai singură, sentimentele te puteau ajunge din urmă și să rămână lipite de tine ca o umbră. Afară, unde se întâmplaseră lucruri atât de rele încât dacă te apropiai de ele se mai întâmplau o dată. Ca la Dulcea Casă, unde timpul nu se scurgea și unde, după cum zicea mama, răul o pândea și pe ea. Cum ar ști care sunt locurile astea? În plus – cu mult în plus – acolo, afară, existau oameni albi și de unde să știi cum să-i deosebești? Sethe spunea că după gură și uneori după mâini. Bunica Baby spunea

că nu exista scăpare – ei bântuiau după bunul plac, treceau de la o stare la alta și chiar când credeau că se poartă frumos erau departe de cum se purtau adevăratele ființe omenești.

— Ei m-au scos din pușcărie, îi spusese odată Sethe lui Baby Suggs.

— Dar tot ei te-au băgat acolo, îi răspunsese bunica.

— Ei te-au trecut fluviul.

— Pe spatele fiului meu.

— Ei ți-au dat casa asta.

— Nimeni nu mi-a dat nimic.

— Eu am obținut de la ei o slujbă.

— El a obținut de la ei o bucătăreasă, fetițo.

— O, unii se poartă destul de frumos cu noi.

— Și de fiecare dată e o surpriză, nu?

— Până acuma nu vorbeai așa.

— Nu te lua la harță cu mine. Ei au înecat mai mulți dintre ai noștri decât numărul lor de la începutul istoriei. Pune spada jos. Asta nu-i o bătălie, este o retragere.

Amintindu-și aceste conversații și ultimele cuvinte – finale – ale bunicii, Denver stătea pe verandă în soare și nu-i venea să plece. O mânca în gâtlej, inima îi bubuia, iar apoi Baby Suggs râse, uimitor de limpede:

— Vrei să spui că niciodată nu ți-am povestit despre Carolina? Despre tăticu' tău? Nu-ți amintești nimic despre de ce umblu eu cum umblu și despre picioarele mamei tale, ca să nu mai zic de spatele ei? Nu ți-am povestit despre astea? Din cauza asta nu poți coborî treptele? O, Doamne, Doamne.

Dar ziceai că nu există scăpare.

— Nu există.

Atunci eu ce fac?

— Nu uita asta și ieși din curte. Du-te.

Și-l aminti. Trecuseră o mulțime de ani, dar își aminti drumul. Patru case pe dreapta, înghesuite și aliniate ca niște pitulici. Prima casă avea două trepte și un balansoar în cerdac; a doua, trei trepte și o mătură proptită de stâlpul verandei, două scaune rupte și un tufiș de forsiția într-o parte. Nici un geam la stradă. Un băiețel ședea pe jos și mesteca un bețigaș. Cea de-a treia casă avea obloane galbene la ferestrele dinspre stradă și ghiveci după ghiveci de frunze verzi, cu câte o inimă albă sau roșie în mijloc. Denver auzea găinile și zgomotul unei portițe prost legate cu sârmă. La a patra casă, mugurii unui sicomor căzuseră ca ploaia pe acoperiș și făcuseră curtea să pară acoperită de un covor de iarbă. O femeie, în picioare în cadrul ușii, își ridică mâna într-o încercare de salut, dar și-o opri în dreptul umărului, întinzându-se să vadă mai bine cu cine avea de-a face. Denver plecă fruntea. Urma un loc viran îngrădit, unde se afla o vacă. Își amintea de loc, dar nu și de vacă. Sub broboadă, transpirase de încordare. Mai încolo pluteau voci, glasuri bărbătești, mai aproape cu fiecare pas făcut. Denver își ținea ochii plecați asupra drumului, în caz că era vorba de oameni albi; în caz că ea mergea acolo unde voiau și ei să meargă; în caz că i se adresau și trebuia să le răspundă. Să presupunem că se repezeau la ea, o înhățau, o legau. Erau tot mai aproape. Poate că ar fi bine să traverseze – acum. Femeia care o salutase pe jumătate mai era acolo, în ușa deschisă? Ar interveni s-o salveze sau, supărată că Denver nu-i întorsese salutul, s-ar abține să-i sară în ajutor? Poate că ar trebui să se întoarcă, să fie mai aproape de casa femeii care-i făcuse semn cu mâna. Până să se hotărască, a fost prea târziu – ei se aflau deja în fața ei. Doi bărbați – negri. Denver inspiră adânc. Cei doi își duseră câte un deget la șapcă și murmurară „Mneața, 'mneața." Denver credea că în ochi i se citea

recunoştinţa, dar nu apucă să deschidă gura la timp ca să le răspundă. Ei făcură un pas la stânga şi-şi continuară drumul.

Înviorată şi încurajată de întâlnire, grăbi ritmul şi începu să cerceteze mai atent cartierul. O şocă să constate cât de mici erau lucrurile mari: bolovanul de la marginea drumului, pe deasupra căruia nu putuse vedea cândva, era acum o simplă piatră de şezut pe ea. Potecile ce duceau la intrările caselor nu erau mai lungi de o jumătate de kilometru. Câinii nu-i ajungeau nici până la genunchi. Literele cioplite de uriaşi în scoarţa mestecenilor şi stejarilor erau acum la nivelul ochilor.

Le-ar fi recunoscut oriunde. Stâlpul şi gardul de scânduri erau acum cenuşii, nu albe, dar le-ar fi recunoscut oriunde. Cerdacul de piatră îmbrăcat într-o pelerină de iederă, perdelele de un galben pal de la ferestre, cărarea pavată cu cărămizi până la uşa din faţă şi cea cu bucăţi de scândură care ducea în spate, trecând pe sub ferestrele la care se înălţase pe vârfuri ca să privească peste pervaz. Denver era gata s-o facă din nou, dar îşi dădu seama cât ar fi fost de ridicolă, surprinsă că priveşte iar pe furiş în salonul lui Lady Jones. Plăcerea pe care o trăise redescoperind casa se dizolvă, devenind, subit, îndoială. Dar dacă dânsa nu mai locuia aici? Dacă nu-şi mai amintea de fosta elevă, după atâta vreme? Ce ar spune? Un tremur interior o cuprinse pe Denver, care-şi şterse transpiraţia de pe frunte şi ciocăni la uşă.

Lady Jones se duse să deschidă, aşteptându-se la stafide. Un pici, probabil, după bătaia înceată în uşă, trimis de mama lui cu stafidele de care avea nevoie dacă voia să aibă o contribuţie meritorie la cina parohială. Aveau să fie nenumărate checuri simple, plăcinte cu cartofi. Cu îndoială se oferise să aducă şi ea creaţia sa specială, dar anunţase că nu avea stafide, aşa că preşedinta promisese că i se vor trimite, la timp ca să nu rămână loc pentru scuze. Lady Jones, îngrozită

de obositoarea acțiune de a face aluatul, nădăjduise că uitase. Cuptorul ei rămăsese rece toată săptămâna – ar fi un calvar să-l aducă la temperatura potrivită. Deoarece soțul îi decedase și vederea îi slăbise, gospodăria ei, altădată curată ca un pahar, suferea de o anumită delăsare. Avea și nu avea chef să coacă ceva pentru biserică. Pe de o parte, voia să amintească tuturor de ce era capabilă; pe de altă parte, nu-i plăcea să se știe obligată s-o facă. Auzind bătaia, oftă și se îndreptă spre ușă, sperând că, cel puțin, stafidele fuseseră spălate.

Mai crescuse, firește, și era îmbrăcată ca o prostituată, dar Lady Jones o recunoscu numaidecât. Pe chipul acela se regăseau trăsăturile oricărui copil: ochii rotunzi ca niște bănuți, îndrăzneți dar neîncrezători; dinții lați și puternici de sub buzele sculptate, închise la culoare, care nu-i acopereau pe de-a-ntregul. Puțină vulnerabilitate de-a curmezișul rădăcinii nasului, peste obraji. Și apoi pielea. Impecabilă, distribuită cu economie: doar cât să acopere oasele, cu nimic mai multă. Trebuie să aibă acum optsprezece sau nouăsprezece ani, își spuse Lady Jones, privind fața suficient de tânără ca să fie a unui copil de doisprezece ani. Sprâncene stufoase, gene dese de bebeluș și inconfundabilul apel la iubire care aureolează copiii până când învață că lucrurile sunt ceva mai complicate.

— Ei, Denver, zise ea. Ca să vezi.

Lady Jones trebui s-o ia de mână și s-o tragă înăuntru, fiindcă zâmbetul părea a fi tot ce putea produce copila. Alți oameni ziceau că fata asta era mărginită, dar Lady Jones nu le împărtășea părerea. După ce o instruise, o privise înghițind paginile, regulile, figurile, știa că altfel stăteau lucrurile. Când, pe neașteptate, încetase să vină la ore, Lady Jones crezuse că de vină erau cei cinci cenți. Într-o zi, o abordase pe drum pe bunica neștiutoare, o predicatoare de pădure care repara încălțăminte, să-i spună că nu conta dacă familia

rămânea datoare. Femeia îi spusese că nu ăsta era motivul: copila era surdă, iar Lady Jones crezu că încă mai era surdă, până când îi oferi un scaun, lucru auzit de Denver.

— Drăguț din partea ta că ai venit pe la mine. Ce te aduce?

Denver nu răspunse.

— De fapt, nimeni n-are nevoie de un motiv ca să vină în vizită. Să facem ceai.

Lady Jones avea sentimente amestecate. Ochi cenușii și păr galben, lânos, căruia-i ura fiecare șuviță – neștiind nici ea dacă ura culoarea sau textura lui. Se măritase cu cel mai tuciuriu bărbat din câți găsise, făcuse cinci copii viu colorați și-i trimisese pe toți la Wilberforce, după ce le predase tot ce știa, laolaltă cu ceilalți elevi din salonul ei. Pielea ei deschisă la culoare o ajutase să fie aleasă pentru școala normală de fete de culoare din Pennsylvania și ea se achitase de această onoare învățându-i carte pe cei neselecționați. Copiii care se jucau în praf până creșteau suficient ca să fie puși la treabă – pe ăștia îi învăța. Populația de culoare din Cincinnati avea două cimitire și șase biserici, dar, întrucât nici o școală și niciun spital nu erau obligate să-i servească, negrii se instruiau și mureau acasă. Ea credea, în sinea ei, că, în afară de soțul său, întreaga lume (inclusiv propriii copii) o disprețuia, pe ea și părul ei. Încă din copilăria petrecută într-o casă plină de plozi negri ca mâlul, auzise propoziții ca „tot galbenul ăla risipit degeaba“ și „negresă albă“, așa că antipatiza puțin pe toată lumea, crezând că tuturor le displăcea părul ei la fel de mult ca ei. Cu o astfel de educație ferm însușită, se dispensase de ranchiună, era politicoasă fără discriminare, dar își păstra afecțiunea reală pentru copiii nealeși din Cincinnati, dintre care unul ședea acum în fața sa, într-o rochie atât de țipătoare încât făcea de rușine pernița brodată de pe scaun.

— Zahăr?

— Da, vă rog.

Denver bău tot ceaiul.

— Mai vrei?

— Nu, doamnă.

— Poftim. Spune-mi.

— Da, doamnă.

— Ce-ți face familia, dragă?

Denver se opri în mijlocul înghițiturii. În nici un chip nu i-ar fi putut spune ce-i făcea familia, așa că rosti ceea ce-i stătea pe limbă:

— Caut ceva de lucru, doamnă.

— De lucru?

— Da, doamnă. Orice.

Lady Jones zâmbi:

— Ce știi să faci?

— Nu știu să fac nimic, dar aș învăța pentru dumneavoastră, dacă aveți ceva ce vă prisosește.

— Ce-mi prisosește?

— Mâncare. Mama mea nu se simte bine.

— O, fetițo, zise Lady Jones. O, fetițo.

Denver ridică ochii la ea. Nu înțelese în acel moment, dar cuvântul „fetițo", spus moale și cu multă bunătate, marca începutul vieții ei în lume ca femeie. Cărarea pe care a urmat-o ca să ajungă la acel loc dulce și plin de spini era presărată cu bucățele de hârtie pe care stătea scris numele altora. Lady Jones îi dărui niște orez, patru ouă și puțin ceai. Denver o informă că nu putea lipsi prea mult de acasă, din cauza stării mamei sale. Era posibil să facă niște treabă dimineața? Lady Jones îi spuse că nimeni, nici ea, nici vreo altă persoană cunoscută, nu putea plăti nimănui nimic pentru munca pe care o puteau presta singure.

— Dar dacă ai nevoie numai de mâncare până se face bine mama ta, nu trebuie decât să-mi spui.

Menționă comitetul bisericesc, înființat anume ca nimeni să nu flămânzească. Cu asta își tulbură musafira, care zise „Nu, nu“, de parcă a cere ajutor de la străini ar fi fost mai rău decât înfometarea. Lady Jones își luă rămas bun de la ea, poftind-o să revină oricând.

— Oricând dorești.

După două zile, Denver, stând pe verandă, observă ceva așezat pe trunchiul de copac de la marginea curții. Se duse să vadă ce era și găsi un săculeț cu fasole albă. Altă dată, o farfurie cu friptură rece de iepure. Într-o dimineață stătea acolo un coșuleț cu ouă. Când îl ridică, o fâșie de hârtie căzu. O luă și o citi. „M. Lucille Williams" scria, cu litere mari și strâmbe. Pe spate era o bobiță de pap. Așa că Denver făcu a doua vizită în lumea de dincolo de verandă, deși tot ce spuse restituind coșul fu:

— Mulțumesc.

— Cu plăcere, îi răspunse M. Lucille Williams.

Periodic, pe tot parcursul primăverii, apăreau nume lângă sau în cadourile comestibile. Evident, în vederea returnării tigăii, farfuriei sau coșului; dar și ca să o înștiințeze pe fată, dacă se sinchisea de asta, cine era donatorul, pentru că unele pachețele erau ambalate în hârtie și, chiar dacă nimic nu trebuia restituit, erau, totuși, însoțite de nume. Multe bilețele conțineau X-uri, cu desene deasupra lor, iar Lady Jones se străduia să identifice tipsia, cratița sau ștergarul însoțitor. Când nu putea decât să ghicească, Denver îi urma instrucțiunile și – fie că avea numele corect al binefăcătorului sau nu – se ducea oricum să mulțumească. Când greșea, când persoana spunea „Nu, dragă, nu e blidul meu. Al meu

are o dungă albastră", avea loc o scurtă conversație. Toți îi cunoscuseră bunica; unii chiar dansaseră cu ea în Luminiș. Alții își aminteau de zilele când 124 fusese un punct de popas, locul în care se adunau ca să afle noutăți, să guste supa din coadă de bou, să-și lase copiii în grijă, să croiască o fustă. Una își aminti că amestecase acolo o poțiune cu care își vindecase o rubedenie. Alta i-a arătat chenarul unei fețe de pernă, alcătuit din stamine de flori albastru-pal, brodate în stil franțuzesc în bucătăria lui Baby Suggs, la lumina unei lămpi de petrol, în timpul unei discuții aprinse despre taxa de așezare. Toți țineau minte petrecerea cu doisprezece curcani și poloboace cu cremă de căpșuni. Una afirmă că o înfășase pe Denver la vârsta de o zi și că tăiase niște pantofi, ca să se potrivească pe picioarele chinuite ale mamei ei. Poate că o compătimeau. Sau pe Sethe. Poate le mustra conștiința pentru anii în care le disprețuiseră. Poate că erau, pur și simplu, oameni cumsecade, care nu puteau ține prea mult supărarea și când necazul dădea iama în ei făceau, repede, fără sforțare, tot ce puteau ca să-i pună piedici. În orice caz, li se părea că trufia personală, aroganța afișată la 124 își epuizaseră cursul. Șopteau, firește, se minunau, clătinau din cap. Unii chiar râdeau pe față de hainele de târfuliță ale lui Denver, ceea ce nu-i împiedica să aibă grijă ca ea să mănânce și să simtă plăcere la auzul mulțumirilor fetei, rostite moale.

Cel puțin o dată pe săptămână mergea în vizită la Lady Jones, care se mobiliză suficient ca să coacă pentru ea o pâine cu stafide, știind că Denver se dădea în vânt după dulciuri. Îi dărui o cărțulie cu versuri inspirate din Biblie și o ascultă cum bolborosea cuvintele sau le răcnea de-a dreptul. Până în iunie, Denver citise și învățase pe de rost toate cele cincizeci și două de pagini – câte una pentru fiecare săptămână din an.

Pe măsură ce viața socială a lui Denver se îmbogățea, viața ei de acasă se deteriora. Dacă albii din Cincinnati ar fi primit negri în azilele lor de nebuni, s-ar fi găsit destui candidați la 124. Întremate de mâncarea dăruită, de proveniența căreia nici Seth, nici Preaiubita nu se interesau, femeile încheiaseră un armistițiu apocaliptic, conceput de diavol. Preaiubita ședea prin casă, mânca, se muta de pe un pat pe altul. Uneori țipa „Ploaie! Ploaie!" și-și scărpina gâtul până apăreau bobițe de sânge, devenite și mai strălucitoare în contrast cu pielea ei de culoarea nopții. Atunci Sethe striga „Nu!" și dărâma scaune ca să ajungă la ea și să șteargă micile giuvaeruri. Alteori Preaiubita se încovriga pe podea, cu mâinile între genunchi, și petrecea așa ore întregi. Sau se ducea la pârâu, își băga picioarele în apă și le spăla. După aceea se ducea la Sethe, și-și trecea degetele peste dinții acesteia, în timp ce din ochii ei mari și negri izvorau lacrimi. În astfel de clipe, lui Denver i se părea că se ajunsese la deznodământ: aplecată peste Sethe, Preaiubita arăta ca mama, iar Sethe ca micuțul căruia-i ieșeau dinții. În afară de momentele când Preaiubita avea nevoie de ea, Sethe ședea tot timpul pe un scaun din colț. Cu cât devenea Preaiubita mai mare, cu atât se micșora Sethe; cu cât străluceau mai tare ochii Preaiubitei, cu atât mai mult ochii aceia care niciodată până atunci nu se fereau, acum se îngustau de nesomn. Sethe nu-și mai pieptăna părul, nu-și mai dădea cu apă pe față. Ședea pe scaun, lingându-și buzele ca un copil pus la colț, în timp ce Preaiubita îi devora viața, i-o fura, se îngrășa cu ea, creștea mai înaltă cu ea. Iar femeia mai vârstnică se supunea fără crâcnire.

Denver le slujea pe amândouă. Spăla, gătea, o forța sau încerca s-o înduplece pe mama ei să ciugulească din când în când câte ceva, făcea, ori de câte ori putea, rost de dulciuri pentru Preaiubita, ca s-o calmeze. Era imposibil de spus ce

avea să facă aceasta de la un minut la altul. Când căldura se transforma în caniculă, era în stare să se plimbe prin casă în pielea goală, sau învelită doar într-un cearşaf, cu burta scoasă în afară ca un pepene premiat la expoziţie.

Denver credea că înţelege legătura dintre mama ei şi Preaiubita: Sethe încerca să-şi răscumpere vina pentru fierăstrău; Preaiubita o punea la plată pentru asta. Dar problema nu putea avea sfârşit, iar Denver se ruşina şi se înfuria să-şi vadă mama umilită. Ştia, însă, că cea mai mare teamă a lui Sethe era cea pe care o avusese şi ea la început: că Preaiubita ar putea să plece. Că, înainte ca Sethe să o facă să înţeleagă ce însemna – cum era să tragi zimţii fierăstrăului pe sub bărbia micuţă; să simţi sângele de bebeluş pompat pe mâinile tale, ca ţiţeiul; să-i ţii faţa ca să nu i se dezlipească capul; s-o strângi tare, ca să absorbi, nemişcată, spasmele morţii ce cutreierau trupşorul adorat, plinuţ şi debordând de viaţă – Preaiubita ar putea să plece. Să plece înainte ca Sethe s-o facă să înţeleagă că mai rău – mult, mult mai rău – decât asta era ceea ce o omorâse pe Baby Suggs, ceea ce ştia Ella, ceea ce văzuse Stamp şi ceea ce-l făcuse pe Paul D. să tremure. Anume, că orice alb îţi putea lua întreaga fiinţă şi să facă din ea ce-i trecea lui prin cap. Nu doar să te exploateze, omoare sau mutileze, ci să te pângărească. Să te pângărească atât de rău încât să nu-ţi mai placă de tine. Să te pângărească atât de rău încât să uiţi cine eşti şi să nu-ţi poţi imagina. Şi, deşi ea şi ceilalţi trecuseră prin asta şi se vindecaseră, nu putea îngădui să li se întâmple şi copiilor ei. Tot ce avea ea mai bun erau copiii ei. Albii n-aveau decât s-o murdărească pe ea, dar nu şi cel mai bun lucru al ei, lucrul ei minunat şi magic – părticica pură din ea. Niciun coşmar insuportabil: dacă trupul fără cap şi picioare, cu o inscripţie pe el, spânzurat de creanga unui copac, era soţul ei sau Paul A.; dacă

printre fetele ce arseseră în școala pentru copiii de culoare incendiată de patrioți se număra și fiica ei; dacă o bandă de albi invadase părțile intime ale fiicei ei, îi mânjiseră pulpele și o azvârliseră afară din căruță. Poate că ea va trebui să trudească în curtea abatorului, dar nu și fiica ei.

Și nimeni, absolut nimeni în lume, nu va lista caracteristicile fiicei ei la rubrica „animalice" a hârtiei. Nu. O, nu. Poate că Baby Suggs reușea să se îngrijoreze în legătură cu asta, se putea împăca cu gândul că posibilitatea există; Sethe refuzase – și continua să refuze.

Denver o auzise spunând asta și multe altele de pe scaunul din colț, încercând s-o convingă pe Preaiubita – unica persoană care simțea că trebuie convinsă – că ceea ce făcuse fusese un lucru corect, fiind inspirat de iubire adevărată.

Preaiubita, cu noile ei picioare grase proptite pe un scaun din fața celui pe care ședea, cu mâinile fără linii odihnindu-i-se pe stomac, se uita la ea. Neînțelegând altceva decât că Sethe era femeia care o lăsase fără chip, o lăsase ghemuită într-un loc întunecos, întunecos, unde uitase cum să zâmbească.

Fiind, totuși, fiica tatălui ei, Denver se hotărî să facă ceea ce era necesar. Decise să nu se mai bazeze pe bunătatea oamenilor care-i lăsau câte ceva pe butuc. O să-și vândă undeva munca și, cu toate că se temea să le lase singure pe Sethe și pe Preaiubita toată ziua, neștiind ce catastrofă putea produce oricare din ele, își dădea acum seama că prezența ei acasă nu influența în niciun fel ceea ce făceau femeile. Ea le ținea în viață, iar ele o ignorau. Mârâiau când le venea cheful; se îmbufnau, explicau, pretindeau, se bâlbâiau, se chirceau, se văicăreau și se întărâtau una pe cealaltă până în pragul violenței, apoi dincolo de el. Începuse să observe că și atunci când Preaiubita era tăcută, visătoare și își vedea de treabă, Sethe o făcea să se agite iar. Șoptind, bâiguind vreo

justificare, o fărâmă de informaţie lămuritoare pentru Preaiubita, ca să-i explice cum fusese, de ce, cum de se întâmplase. De parcă Sethe n-ar fi vrut cu adevărat să fie iertată; ar fi vrut să i se refuze iertarea. Iar Preaiubita o ajuta la asta.

Cineva trebuia salvat, dar, dacă Denver n-avea să găsească de lucru, n-avea să mai rămână nimeni de salvat, nimeni la care să se întoarcă acasă şi nici o Denver. Ăsta era un gând nou: că avea un sine de care să se preocupe şi pe care să-l ţină în viaţă. Poate că nu i-ar fi trecut prin cap, dacă nu s-ar fi întâlnit cu Nelson Lord, care tocmai ieşea din casa bunicii sale în momentul când Denver intra să mulţumească pentru o jumătate de plăcintă. El n-a făcut decât să zâmbească şi să spună „Ai grijă de tine, Denver", dar ei îi sună de parcă pentru aceste cuvinte fusese inventat limbajul. Ultima dată când el i se adresase, vorbele lui îi blocaseră urechile. Acum îi desfundară mintea. Plivind grădina, scoţând rădăcinoasele din pământ, gătind, spălând, chibzuia ce şi când să facă. Bodwinii o vor ajuta cu siguranţă, fiindcă o făcuseră deja de două ori. O dată pentru Baby Suggs, o dată pentru mama ei. De ce nu i-ar ajuta şi pe cei din a treia generaţie?

Se rătăci de atâtea ori pe străzile din Cincinnati că deja era amiază când ajunse, deşi plecase de acasă în zorii zilei. Casa se ridica la o oarecare depărtare de trotuar, cu geamuri mari, deschise către strada aglomerată şi zgomotoasă. Negresa care veni la uşă o întrebă:

— Da?

— Pot să intru?

— Ce vrei?

— Să vorbesc cu domnul şi doamna Bodwin.

— Domnişoara Bodwin. Sunt frate şi soră.

— Oh.

— Ce treabă ai cu ei?

— Caut de lucru. Mă gândeam că poate știu ei un loc.

— Ești din neamul lu' Baby Suggs, nu?

— Da, doamnă.

— Hai, înăuntru. Intră muștele.

O conduse pe Denver spre bucătărie, spunând:

— Primul lucru de știut este la a cui ușă să bați.

Dar Denver n-o auzea decât pe jumătate, întrucât călca pe ceva moale și albastru. De jur împrejur, totul era gros, moale și albastru. Vitrine de sticlă pline de obiecte strălucitoare. Cărți pe mese și rafturi. Veioze sidefii cu suporturi din metal lucios. Un miros precum apa de colonie pe care o turnase în casa de smarald, doar că mai fin.

— Stai jos, îi porunci femeia. Știi cum mă cheamă?

— Nu, doamnă.

— Janey. Janey Wagon.

— Încântată. Ce mai faceți?

— Binișor. Aud că mama ta s-a-mbolnăvit, nu?

— Da, doamnă.

— Cine o îngrijește?

— Eu. Dar trebuie să caut de lucru.

Janey râse.

— Știi ceva? Sunt aici de la paisprezece ani și-mi amintesc de parcă ar fi fost ieri cum a venit Baby Suggs, sfânta, și a stat chiar pe scaunul pe care șezi tu acum. Omul alb a adus-o. Așa a obținut casa în care locuiți voi, toate. Și alte lucruri în plus.

— Da, doamnă.

— Care-i necazul cu Sethe?

Janey se rezemă de o chiuvetă și-și încrucișă brațele.

Era un preț destul de modest, dar lui Denver i se păru copleșitor. Nimeni n-avea să o ajute dacă nu povestea tot – absolut totul. Altminteri, era clar că Janey n-avea s-o facă și

nici n-avea s-o lase să dea cu ochii de familia Bodwin. Așa că Denver îi povesti acestei străine ceea ce nu-i povestise lui Lady Jones; în schimb, Janey admise că frații Bodwin aveau nevoie de ajutor, chiar dacă nu-și dădeau seama. Janey făcea singură toată treaba din gospodărie, dar acum că stăpânii îmbătrâneau, nu-i mai putea îngriji ca odinioară. Din ce în ce mai des i se cerea să-și petreacă noaptea aici. Poate reușea să-i convingă să-i dea lui Denver schimbul de noapte; ea să vină, să zicem, imediat după cină, eventual să rămână până după micul dejun. În felul ăsta, Denver putea avea grijă de Sethe ziua și să câștige un ban noaptea, cum i se părea?

Denver îi povesti despre fata din casa lor, care o năpăstuia pe maică-sa că e o verișoară venită în ospeție, care, pe deasupra, se îmbolnăvise și ea și le necăjea pe amândouă. Pe Janey o interesa mai mult starea de sănătate a lui Sethe și din ce-i povestea Denver trăgea concluzia că femeia își pierduse mințile. Nu mai era Sethe cea pe care o știuse. Sethe asta de acum își pierduse, în cele din urmă, rațiunea, așa cum Janey presimțise că se va întâmpla – fiindcă se străduise să facă totul de una singură, ba și cu nasul pe sus. Denver se agita auzindu-și mama criticată, se foia pe scaun și nu-și dezlipea ochii de la chiuvetă. Janey Wagon continuă să peroreze despre trufie până ajunse la Baby Suggs, pentru care nu avea decât vorbe de laudă.

— N-am participat niciodată la slujbele ei din pădure, dar ea a fost întotdeauna bună cu mine. Întotdeauna. Nu mai găsești alta ca ea.

— Și mie îmi lipsește, zise Denver.

— Pun pariu că da. Tuturor le lipsește. Asta da, femeie bună.

Denver n-a mai zis nimic și Janey i-a privit cu atenție chipul o vreme.

— Niciunul dintre frații tăi nu s-a mai întors să vadă cum o duceți?

— Nu, doamnă.

— Aveţi veşti de la ei?

— Nu, doamnă.

— Presupun c-au dus-o greu în casa aia. Ia spune, femeia asta de la voi de-acasă. Verişoara asta. Are linii în palmă?

— Nu, zise Denver.

— Aşa deci, spuse Janey. Cred că există totuşi un Dumnezeu.

La sfârşitul întrevederii, Janey îi spuse lui Denver să revină peste câteva zile. Îi trebuia timp ca să-şi convingă patronii de ce aveau trebuinţă: de cineva care să-i ajute noaptea, pentru că familia lui Janey avea şi ea nevoie de ea.

— Nu vreau să-i las baltă pe oamenii ăştia, dar nu pot să le dau toate zilele mele şi acum şi nopţile.

Ce trebuia să facă Denver noaptea?

— Să fii acolo. În caz că.

— În caz că, ce?

Janey ridică din umeri:

— În caz că arde casa. (Apoi zâmbi.) Sau că vremea rea strică drumurile în aşa hal că nu pot ajunge eu la timp. În caz că au musafiri târzii care trebuie serviţi, sau după care trebuie făcută curăţenie. Orice. Nu mă întreba pe mine ce nevoi au oamenii albi noaptea.

— Erau nişte albi cumsecade.

— O, da. Cumsecade. Nu pot zice că nu-s cumsecade. Nu i-aş schimba cu alţii, îţi spun.

Cu aceste asigurări, Denver plecă, nu fără a vedea mai întâi, pe o poliţă de lângă uşa din dos, gura unui băiat negru plină de bani. Capul copilului era dat pe spate mai tare decât se poate da un cap, mâinile-i erau vârâte adânc în buzunare. Doi ochi, bulbucaţi ca două luni, constituiau tot restul chipului ce se înălţa deasupra gurii roşii, căscate. Părul lui era

o constelație de puncte înalte, bine spațiate, alcătuită din capete de cuie. Băiatul stătea în genunchi. Gura lui, largă ca o cupă, conținea mărunțișul necesar pentru plata vreunui comision sau a altui serviciu mărunt, dar putea conține, la fel de bine, nasturi, ace sau peltea de mere pădurețe. Pictate pe piedestalul pe care stătea erau cuvintele „La ordinul dvs."

Noutățile obținute de Janey se răspândiră printre alte femei de culoare. Fiica moartă a lui Sethe, cea căreia-i tăiase beregata, se întorsese ca s-o pedepsească. Sethe era stoarsă de puteri, pătată, muribundă, se învârtea, își schimba forma și era, în general, posedată de diavol. Fata asta o bătea, o lega de pat și îi smulgea tot părul din cap. Le trebui câteva zile ca să umfle bine povestea, să se agite mai întâi și apoi să se liniștească și să evalueze situația. Se împărțeau în trei grupuri: cele care credeau tot ce era mai rău; cele care nu credeau absolut nimic; cele care, ca Ella, anticipau toate consecințele.

— Ella, ce-s chestiile astea pe care le aud despre Sethe?

— Mi se spune că-i acolo înăuntru, cu ea. Asta-i tot ce știu.

— Fiica? Aia ucisă?

— Așa mi se spune.

— De unde știu ele că e chiar ea?

— Șade acolo. Doarme, mănâncă și le face viața iad. O biciuiește pe Sethe în fiecare zi.

— Fire-aș a naibii. Un bebeluș?

— Noo. A crescut. Vârsta pe care ar fi avut-o dacă trăia.

— Vorbești despre carne și oase?

— Vorbesc despre carne și oase.

— O bate?

— Ca pe o cocă de prăjitură.

— Poate că merită asta.

— Nimeni nu merită așa ceva.

— Dar, Ella...

— Nici un dar. Ceea ce-i drept nu-i neapărat corect.

— Da' nu poți să te scoli pur și simplu și să-ți ucizi copiii.

— Nu, iar copiii nu se pot scula pur și simplu și să-și ucidă mama.

Ella, în mai mare măsură decât altele, le convinse că era cazul s-o salveze. Era o femeie înzestrată cu simț practic, care credea că pentru fiecare afecțiune exista o rădăcină de ros ori de evitat. Cugetarea, cum o numea ea, acoperea lucrurile cu o perdea de ceață și anula acțiunea. Nimeni n-o iubea, iar ei nu i-ar fi plăcut să fie iubită, fiindcă iubirea, în viziunea ei, constituia un handicap serios. În adolescență locuise într-o casă unde fusese împărțită între tată și fiu, pe care-i numea „ultimii oameni". Acești „ultimi oameni" îi inspiraseră dezgustul față de sex și erau măsura tuturor atrocităților. O omucidere, o răpire, un viol; orice ar fi fost, ea asculta și dădea din cap. Nimic nu se compara cu „ultimii oameni". Înțelegea furia ce o cuprinsese pe Sethe în hambar acum douăzeci de ani, dar nu și modul cum reacționase; Ella socotea că reacția ei fusese prea trufașă și greșit îndreptată, iar Sethe însăși avea un caracter prea complicat. Când aceasta ieșise din pușcărie și nu schițase nici un gest față de nimeni, Ella se îndepărtase și nu-și mai pierduse timpul gândindu-se la ea.

Fiica, însă, parcă dădea dovadă de o anumită gândire. Cel puțin izbutise să iasă pe ușă, să ceară ajutorul de care avea nevoie și să-și caute de lucru. Aflând că 124 era ocupată de ceva sau cineva ce o bătea pe Sethe, se înfurie și avu un nou prilej să compare lucrătura diavolului cu „ultimii oameni". Furia ei avea și ceva foarte personal. Indiferent de ce crimă comisese Sethe, Ellei nu-i plăcea ideea că erorile trecutului pot pune stăpânire pe prezent. Crima lui Sethe era cutremurătoare și înfumurarea ei întrecea până și asta,

dar nu putea accepta posibilitatea ca păcatul să invadeze o casă, la modul dezlănțuit și deșănțat. Viața cotidiană îi solicita tot ce putea da. Viitorul era un asfințit; trecutul – ceva de lăsat în urmă. Dacă refuza să rămână în urmă, ei bine, trebuia să-l calci în picioare și să-l arunci afară. Viața în sclavie; viața liberă – fiecare zi era o probă și o încercare. Nimic nu putea fi luat drept sigur într-o lume în care chiar dacă tu erai soluția, tot tu erai și problema. „Îndeajuns pentru o zi este răul conținut în ea“ și nimeni nu avea nevoie de un supliment; nimănui nu-i trebuia un rău care să crească, stând la masă plin de ranchiună. Câtă vreme strigoiul ieșea din cotlonul lui – scuturând obiectele, plângând, trântind și spărgând – Ella îl respecta. Dar dacă punea pe el carne și pătrundea în lumea ei – ei bine, atunci se schimbau lucrurile. N-o supăra un pic de comunicare între cele două lumi, dar asta semăna deja a cotropire.

— Să ne rugăm? o întrebă femeia.

— Mda, zise Ella. Mai întâi. După aia trebuie să ne punem pe treabă.

În data când Denver urma să-și petreacă prima noapte la familia Bodwin, domnul Bodwin, având treabă pe la marginea orașului, îi spuse lui Janey că o va aduce el pe fata cea nouă, înainte de cină. Denver ședea pe treptele verandei, cu o boccelută în poală, rochia ei de carnaval fiind acum un curcubeu ceva mai decolorat, din cauza expunerii la soare. Se uita în dreapta, direcția din care trebuia să apară domnul Bodwin. Nu observă că din stânga se apropiau femeile, strângându-se încet în grupuri de două sau de trei. Denver privea spre dreapta. O îngrijora puțin gândul că Bodwinii ar fi putut să nu fie mulțumiți de ea și era și agitată, în urma unui vis despre o pereche de pantofi de alergare, din care se trezise plângând. Nu reușise să se scuture de tristețea visului, iar căldura o turtise în timp

ce îndeplinea muncile zilei. Mult prea devreme legase într-o bocceluță cămașa de noapte și peria de păr. Nervoasă, se juca acum cu nodul și privea spre dreapta.

Unele aduceau cu ele ce puteau și ce credeau că va avea efect, lucruri îndesate în buzunarele șorțurilor, atârnate la gât și bălăbănindu-se între sâni. Altele aduceau credința creștină – sabia și scutul. Cele mai multe aduceau câte puțin din fiecare. Habar nu aveau cum să procedeze odată ajunse la destinație. Pur și simplu plecaseră, merseseră pe Bluestone Road și se întâlniseră la ora convenită. Căldura le ținea acasă pe câteva femei care făgăduiseră să vină. Altele, dând crezare poveștii, nu doreau să aibă parte de o confruntare și n-ar fi venit, indiferent de vreme. Mai erau cele care, ca Lady Jones, nu credeau povestea și detestau ignoranța celor care o credeau. Deci se strânseseră cam treizeci de femei care mergeau, încet, încet, spre 124.

Era ora trei într-o după-amiază de vineri atât de fierbinte și de umedă încât duhoarea orașului Cincinnati ajunsese și la țară: din canale, din carcasele atârnate în cârlige, din lucruri care putrezeau în borcane; de la mortăciunile mici de pe câmp, de la canalizarea orașului și de la fabrici. Duhoare, căldură, umezeală – te puteai bizui pe diavol să-și facă simțită prezența. Altminteri, ai fi zis că e o zi de lucru ca toate celelalte. La fel de bine ar fi putut merge să spele rufele la orfelinat ori la azilul de nebuni; să depănușeze porumbul la moară; să curețe pești, să spele excrementele, să legene bebeluși, să măture magazine, să răzuiască piei de porcine, să preseze untura, să împacheteze cârnați sau să stea ascunse prin bucătăriile tavernelor, în așa fel încât albii să nu vadă cine le pregătea mâncarea.

Dar nu astăzi.

Când s-au întâlnit toate treizeci și au ajuns la 124, n-au văzut-o mai întâi pe Denver șezând pe trepte, ci s-au văzut pe ele însele. Mai tinere, mai puternice, chiar fetițe adormite în iarbă. Peștele sfârâia în tigaie, împroșcând grăsime, și se vedeau scoțând cu lingura salată de cartofi pe farfurie. Siropul purpuriu al plăcintei cu fructe le colora dinții. Ședeau în cerdac, dădeau fuga jos la gârlă, tachinau bărbații, ridicau pruncii pe șolduri, sau, dacă ele însele erau copii, încălecau pe gleznele bătrânilor, care le țineau de mânuțe, săltându-le ca în șa. Baby Suggs râdea, trecând printre ele, îndemnându-le la mai mult. Mamele, acum moarte, mișcau din umeri, ca să dea glas unor harfe. Gardul de care se sprijiniseră și pe care se cățăraseră nu mai exista. Ciotul de copac se așchiase ca un evantai. Dar iată-le, tinere și fericite, la joacă în curtea lui Baby Suggs, fără să simtă invidia ce avea să iasă la iveală a doua zi.

Auzindu-le bolboroseala, Denver privi în stânga. Văzându-le, se ridică în picioare. Ele se grupară, murmurând și șopotind, dar nu puseră piciorul în curte. Denver le făcu semn cu mâna. Câteva răspunseră cu același gest, dar nu se apropiară. Denver se așeză la loc, întrebându-se ce se întâmpla. O femeie se lăsă în genunchi. Jumătate dintre celelalte îi urmară exemplul. Denver le vedea capetele plecate, dar nu auzea rugăciunea, doar silabele de aprobare serioasă care o întăreau. Da, da, da, o, da. Auzi-mă. Auzi-mă, Doamne, auzi-mă. Da. Printre cele neîngenuncheate, care, în picioare, pironeau 124 cu privirile lor mânioase, era Ella, străduindu-se să vadă prin pereți, dincolo de ușă, ce se afla în realitate acolo. Era adevărat că fata moartă se întorsese? Sau era o înșelătorie? Ella fusese bătută pe tot corpul, cu excepția picioarelor. Își amintea de dinții pierduți din cauza grapei, iar cicatricile lăsate de curele erau groase cât o frânghie în jurul taliei sale. Dăduse naștere – dar refuzase s-o

hrănească – unei vietăți albe, păroase, procreate de „ultimii oameni". Trăise cinci zile, timp în care nu scosese un sunet. Gândul că acel pui s-ar putea întoarce să o biciuiască îi puse fălcile în mișcare și Ella slobozi un urlet.

Femeile îngenuncheate și cele care stăteau în picioare i se alăturară imediat. Conteniră să se mai roage și făcură un pas înapoi, spre începuturi. La început nu existaseră cuvinte. La început era doar sunetul și toate știau cum sună sunetul.

Edward Bodwin mâna o căruță pe Bluestone Road la vale. Era vag nemulțumit, fiindcă prefera figura pe care o făcea călare pe Princess. Când se încovoia deasupra propriilor mâini, ținând hățurile, își arăta vârsta pe care o avea. Dar îi promisese surorii sale să facă un ocol ca s-o ia pe fata cea nouă. Nu era nevoie să se gândească la drum: se îndrepta spre casa în care se născuse. Poate că tocmai această destinație îi canalizase gândurile înspre timp – înspre felul cum picura sau galopa acesta. Nu mai văzuse locul de treizeci de ani. Nici nucul din față, nici gârla din spate, nici casa masivă din mijloc. Nici măcar pajiștea de peste drum. Ținea minte foarte puține detalii din interior, fiindcă avea doar trei ani când familia i se mutase la oraș. Totuși, își amintea că gătitul se făcea în spatele casei, că era interzisă joaca lângă fântână și că muriseră acolo câteva femei: mama și bunica sa, o mătușă și o soră mai mare, înainte de a se fi născut el. Bărbații (tatăl și bunicul) se mutaseră cu el și cu surioara mai mică pe Court Street, acum șaizeci și șapte de ani. Pământul, bineînțeles, peste treizeci de hectare de ambele părți ale Bluestone Road, era lucrul cel mai important, dar el avea sentimente mai profunde și mai duioase pentru casă, motiv pentru care o închiria pe o sumă derizorie, dacă o putea obține, dar nu se supăra dacă nu obținea deloc chirie, căci locatarii o salvau

cel puțin de la decăderea pe care ar fi produs-o abandonarea totală.

Fusese un timp când îngropase acolo niște chestii. Lucruri prețioase, pe care dorea să le păstreze. În copilărie, fiecare posesiune a lui era inventariată de familie și aflată la discreția acesteia. Intimitatea era privilegiul vârstei, dar când devenise și el adult parcă nu mai avusese trebuință de ea.

Calul înainta la trap, iar Edward Bodwin își răcorea frumoasa mustață cu răsuflarea. Doamnele din Societate erau în general de acord că aceasta era, cu excepția mâinilor, cea mai atractivă trăsătură a sa. Neagră și catifelată, avea o frumusețe subliniată de bărbia puternică și bine rasă. Dar părul îi era cărunt, ca al surorii sale – din tinerețe îl avea așa. Asta îl făcea să fie persoana cea mai vizibilă și mai memorabilă de la toate întrunirile, iar caricaturiștii se legau de teatralitatea coamei lui albe și a mustății negre ori de câte ori descriau conflictele politice locale. Acum douăzeci de ani, când Societatea ajunsese la apogeul înfierării sclaviei, s-ar fi zis că aceste culori contrastante erau însuși miezul problemei. „Negrul albit" îl numeau adversarii, iar în timpul unei călătorii în Arkansas, câțiva marinari de pe Mississippi, supărați pe barcagiii negri care le făceau concurență, îl prinseseră și-i înnegriseră fața și părul cu cremă de ghete. Acele zile amețitoare erau duse acum; ce rămânea era glodul relei voințe, speranțele sfărâmate și greutățile insurmontabile. O Republică pașnică? Poate, dar nu în timpul vieții sale.

Chiar și vremea devenea pentru el ceva greu de îndurat. Fie îi era prea cald, fie îngheța, iar astăzi se cocea. Își apăsă mai tare pălăria pe cap, ca să nu-l ardă soarele la ceafă, fiindcă un accident vascular provocat de căldură era o posibilitate reală. Gândul la moarte nu era ceva nou (trecuse de-acum de șaptezeci de ani), dar încă avea puterea să-l

prost-dispună. Apropiindu-se de vechea gospodărie, de locul care-i apărea și acum în vis, devenea tot mai conștient de modul cum se mișca timpul. Măsurat de războaiele pe care le trăise, dar în care nu luptase (împotriva indienilor Miami, a spaniolilor, a secesioniștilor), înainta încet. Dar, măsurat prin îngroparea obiectelor personale, trecea ca o clipire din ochi. Unde era cutia cu soldați de cositor? Lanțul de ceas fără ornic? Și de cine le ascunsese? De tatăl său, probabil – un om foarte religios, care știa ce știa Dumnezeu și spunea tuturor ce anume. Edward Bodwin și-l reprezenta ca pe un om bătrân, din multe puncte de vedere, dar el se călăuzise după un principiu foarte clar: viața omenească e sfântă, toată. În asta mai credea încă și fiul, deși avea tot mai puține motive. Nimic nu mai fusese atât de stimulator ca zilele de demult, cu scrisori, petiții, mitinguri, dezbateri, recrutări, certuri, salvări și revoltă curată. Toate acestea funcționaseră, mai mult sau mai puțin, iar când nu funcționau, el și sora lui se ofereau voluntari întru depășirea obstacolelor. Ca atunci când o sclavă fugită trăise în gospodăria lui cu soacra ei și se vârâse în toate buclucurile din lume. Societatea reușise atunci să întoarcă infanticidul și țipătul sălbăticiei cu o sută optzeci de grade și să construiască o teză nouă pentru abolirea sclaviei. Aceia fuseseră ani buni, plini de spirit și de convingere. Acum nu mai dorea decât să știe unde-i erau soldații de tinichea și lanțul fără ceas. Ar fi fost îndeajuns pentru ziua asta nesuferit de fierbinte s-o ducă acasă pe fata cea nouă și să descopere ascunzătoarea comorii. Apoi confortul căminului, masa de seară și, cu voia lui Dumnezeu, soarele va mai asfinți o dată, aducându-i binecuvântarea unei nopți de somn.

Drumul se curba precum cotul unui braț și apropiindu-se de casă le auzi pe femeile care cântau înainte de a le zări.

Când femeile se strânseră în fața lui 124, Sethe tocmai spărgea un bloc de gheață. Lăsă dalta să-i cadă în buzunarul șorțului ca să mute, cu căușul palmei, bucățile într-un lighean cu apă. Când muzica năvăli prin fereastră, tocmai storcea o cârpă rece ca să i-o pună Preaiubitei pe frunte. Preaiubita, transpirând abundent, era tolănită pe patul din camera de zi, cu un bulgăre de sare în mână. Ambele femei auziră cântecul în același timp și amândouă ridicară capul. Cum vocile se auzeau mai puternic, Preaiubita se ridică în fund, linse sarea și se mută în camera mai mare. Sethe și ea schimbară priviri și se deplasară spre fereastră. O văzură pe Denver așezată pe trepte și mai încolo, unde curtea se unea cu drumul, văzură chipurile transfigurate a treizeci de femei din vecini. Unele cântau cu ochii închiși; altele se uitau la bolta cerului, fierbinte și fără nori. Sethe deschise ușa și se întinse s-o prindă pe Preaiubita de mână. Rămaseră așa, împreună, în prag. Pentru Sethe, era ca și cum Luminișul ar fi venit la ea, cu toată căldura și frunzele lui fremătătoare, unde glasurile de femei căutau combinația adecvată, cheia, codul, sunetul care rupea înșiruirea cuvintelor. Ridicând o voce peste alta până când o găseau, iar când o găseau talazul de sunet era suficient de încăpător ca să evoce apele adânci și să scuture păstăile din castani. Valul se frânse peste Sethe și ea tremură ca un copil proaspăt botezat în apa lui.

Cântărețele o recunoscură imediat pe Sethe și le surprinse propria lipsă de frică la vederea ființei de lângă ea. Era isteață copila-diavol, își spuseră ele. Și frumoasă. Împrumutase forma unei gravide, goală și zâmbitoare în fierbințeala soarelui de după-amiază. Neagră ca tunetul și lucitoare, stătea pe picioare lungi și drepte, cu burta mare și cu piele de pe ea bine întinsă. Șuvițe de păr i se răsuceau pe tot capul. Isuse. Avea un zâmbet orbitor.

Sethe simte că-i ard ochii în cap și-i ridică, poate ca să-și păstreze limpezimea privirii. Cerul e albastru și curat. Nici măcar un semn de moarte în verdele puternic al frunzișului. Abia când își apleacă ochii, ca să mai privească o dată chipurile iubitoare din fața ei, îl vede. Strunind iapa, încetinind, cu pălăria neagră având boruri destul de largi ca să-i ascundă fața, dar nu și scopul urmărit. El intră în curtea ei, de unde vrea să ia lucrul cel mai prețios. Ea aude zgomot de aripi. Micuțe păsări colibri își înfig ciocurile subțiri ca acele prin broboadă, în părul ei, bătând din aripi. Iar dacă ea gândește ceva, acest lucru este „nu". Nu, nu. Nu, nu, nu. Dalta pentru gheață nu e în mâna ei – este chiar mâna ei.

Rămasă singură, în picioare, pe verandă, Preaiubita zâmbește. Dar acum mâna ei e goală. Sethe fuge de ea, fuge, iar ea simte golul din mâna de care o ținuse Sethe. Acum ea fuge înspre fețele femeilor de acolo, de afară, alăturându-li-se și lăsând-o pe Preaiubita singură. Singură. Iar. Apoi Denver, fugind și ea. Departe de ea, spre mulțimea de acolo, de afară. Femeile sunt un delușor. Un deal de oameni negri, care se surpă. Și, deasupra tuturor, ridicându-se din locul lui cu biciul în mână, omul fără piele, privind. O privește pe ea, drept în ochi.

Picioare goale și sevă de mușețel.
Mi-am scos pantofii, pălăria la fel.
Picioare goale, sevă de mușețel.
Dă-mi înapoi pantofii, pălăria la fel.

Capul mi-am pus pe sacul cel greu,
Diavolul furișându-se prin spatele meu.
Locomotiva scoate un șuier opintit:
Iubește femeia pân-ai orbit.

Pân-ai orbit, pân-ai orbit.
Fata de la Dulcea Casă te-a-nnebunit.

Venirea lui este inversul plecării. Mai întâi magazia de alimente, apoi cămara, apoi bucătăria, înainte să probeze paturile. Aici Băiete, slăbănog și năpârlind petece din blană, doarme lângă pompă, așa că Paul D. știe că Preaiubita a plecat cu adevărat. A dispărut, zic unii, a explodat sub ochii lor. Ella nu-i chiar atât de sigură.

— Poate, zice ea. Poate că nu. Poate că se ascunde printre pomi, așteptând un alt prilej.

Dar când Paul D. vede câinele bătrân, de optsprezece ani dacă nu mai mult, e sigur că 124 a scăpat de ea. Totuși,

deschide ușa depozitului de alimente, așteptându-se întrucâtva s-o audă:

— Atinge-mă. Atinge-mă. Între picioare și spune-mi pe nume.

Iată și paletul așternut cu ziare vechi, roase pe margini de șoareci. Bidonul cu untură. Sacii cu cartofi – numai că acum sunt goi, aruncați de-a valma pe podea. La lumina zilei, nu-și poate imagina cum arăta încăperea pe întuneric, cu razele de lună pătrunzând prin crăpături. Nu mai simte nici dorința care l-a sufocat acolo și l-a forțat să se trudească să se ridice până sus la fata aia, ca și cum ea ar fi fost aerul curat ce plutește peste mare. Acuplarea cu ea nici măcar n-a fost plăcută. A fost mai degrabă pofta sălbatică de a rămâne viu. De fiecare dată când venea fata, ridicându-și fustele în cap, punea stăpânire pe el o foame de viață pe care n-o putea stăpâni mai mult decât își controla plămânii. După act, frânt de oboseală și inhalând nebunește aerul, plin de scârbă și de rușine personală, era în același timp recunoscător pentru că fusese condus într-un loc profund ca oceanul, căruia îi aparținuse cândva.

Lumina zilei cernută dizolvă amintirea, o transformă în fire de praf ce zboară în aer. Paul D. închide ușa. Privește casa, dar, surprinzător, casa nu-i întoarce privirea. Descărcată, 124 e doar o simplă casă înnegrită de vreme, care are nevoie de reparații. Mută, cum o descrisese Stamp Paid.

— Cândva erau voci peste tot, spusese Stamp Paid. Acuma e mută. Am trecut de câteva ori pe lângă ea și n-am auzit absolut nimic. Resemnată, socot, fiindcă domnu' Bodwin a zis c-o vinde cât poate de iute.

— Ăsta-i numele ăluia pe care a încercat ea să-l înjunghie? Ăla e?

— Da. Sora lui zice că-i necaz mare. Lu' Janey i-a spus că o să scape de ea.

— Și el? întrebă Paul D.

— Janey zice că el e contra, dar nu se opune.

— Cine cred ei c-ar vrea să-și facă un cămin acolo? Ăia cu bani nu vor să trăiască acolo.

— Nu știu ce să spun, răspunse Stamp. Va face o vrajă, socot, înainte de a-i fi luată de pe cap.

— N-are de gând s-o ducă în fața legii?

— Pare-mi-se că nu. Janey spune că tot ce vrea să ştie este cine era negresa aia goală de pe verandă. El se uita atât de intens la ea că n-a observat ce era pe cale să facă Sethe. Tot ce-a văzut a fost niște femei de culoare încăierându-se. Credea că Sethe s-a luat de una dintre ele, zice Janey.

— Janey i-a spus că lucrurile s-au petrecut altfel?

— Nu. Cică-i bucuroasă că şeful n-a dat ortul popii. Dacă Ella n-ar fi pocnit-o, zice că l-ar fi dat. S-a speriat de moarte că femeia aia-l omoară pe șef. Ea și Denver caută o slujbă acum.

— Cine i-a zis Janey că era femeia goală?

— I-a zis că ea n-a văzut-o.

— Tu crezi că ele au văzut-o?

— Păi, ceva au văzut. Oricum, am încredere în Ella, care zice că a privit-o drept în ochi. Stătea chiar acolo, lângă Sethe. Dar după descrierea lor nu pare să fie fata văzută de mine în casa aia. Fata pe care am văzut-o eu era subțirică. Asta era ditamai. Ea zice că se țineau de mână și că pe lângă ea Sethe părea o copiliță.

— O copiliță cu o daltă pentru gheață. Cât de aproape a ajuns?

— Chiar până lângă el, spun femeile. Înainte ca Ella și celelalte s-o înhațe și Ella să-i dea un pumn în falcă.

— Cu siguranță a știut că Sethe îi purta sâmbetele. Sigur a știut.

— Poate. Nu știu. Dacă știa, socot c-a hotărât să nu-i pese. Asta se potrivește cu felul lui de-a fi. E o persoană care nu ne-a refuzat niciodată. Solid ca o stâncă. Să-ți spun ceva: dac-ar fi ajuns la el, pentru noi ar fi fost cel mai îngrozitor lucru din lume. Doar știi, nu-i așa, că datorită lui n-au spânzurat-o pe Sethe.

— Mda. La dracu'. Femeia aia-i nebună. Nebună rău.

— Mda, păi, nu suntem toți?

La asta cei doi râseră. Mai întâi un chicot ruginit, apoi din ce în ce mai tare, până când Stamp își scoase batista din buzunar și se șterse la ochi, în timp ce Paul D. își apăsă ochii cu podul palmei. Pe măsură ce scena la care nu fuseseră martori prindea cheag în mintea lor, gravitatea și penibilitatea ei îi făceau să se cutremure de râs.

— De fiecare dată când apare un alb la ușă ea trebuie să omoare pe cineva?

— N-avea de unde ști că omul nu venea după chirie.

— Bine măcar că nu ajunge poșta până acolo.

— Nimeni n-ar primi nimic.

— În afară de poștaș.

— Ar fi un mesaj foarte dur.

— Ultimul lui mesaj.

După ce terminară cu râsul, inspirară adânc și clătinară din cap.

— Da' el totuși o lasă pe Denver să stea peste noapte în casa lui? Ha!

— A, nu. Hei! Să nu te legi de Denver, Paul D. E inimioara mea. Sunt mândru de fata aia. A fost prima care a pus-o la pământ pe mamă-sa. Înainte să știe cineva ce dracu' se petrecea.

— Atunci ea i-a salvat lui viața, am putea zice.

— Am putea, am putea, încuviință Stamp, gândindu-se brusc la saltul lui, la arcul larg al brațului și înhățarea bebelușului cu părul creț, pe care-l salvase cu câțiva centimetri înainte de-a i se crăpa capul.

— Sunt mândru de ea. A crescut frumos. Frumos.

Era adevărat. Paul D. o văzu în dimineața următoare, când el pleca la lucru, iar ea venea acasă de la muncă. Mai slabă, cu o privire hotărâtă, semăna cu Halle mai mult decât oricând.

Ea zâmbi prima:

— Bună dimineața, domnule D.

— Da, acuma e!

Zâmbetul ei, mult diferit de rânjetul pe care și-l amintea, avea în el căldură și urme evidente ale asemănării cu Sethe. Paul D. ridică un deget la șapcă.

— Cum o mai duci?

— Nu-i cazul să mă plâng.

— Către casă?

Ea răspunse că nu. Aflase de o slujbă de după-amiază la fabrica de cămăși. Nădăjduia că așa, cu schimbul de noapte la familia Bodwin și încă un loc de muncă, putea pune un ban deoparte ca să-și ajute mama. Când o întrebă dacă o tratau bine acolo, Denver răspunse că mai mult decât bine. Domnișoara Bodwin o învăța felurite chestii. El o întrebă ce fel de chestii, iar ea râse și zise că chestii din cărți.

— Spune că m-aș putea duce la Oberlin. Face experiențe cu mine.

El n-o preveni „Ai grijă, ai grijă. Nimic nu-i mai primejdios în lume decât un învățător alb." În loc de asta, dădu din cap și puse întrebarea ce-i stătea pe limbă:

— Mama ta e bine?

— Nu, zise Denver. Nu. Nu e bine deloc.

— Crezi c-ar trebui să trec pe la ea? S-ar bucura?

— Nu știu, zise Denver. Cred c-am pierdut-o pe mama, Paul D.

Tăcură amândoi o clipă, după care el zise:

— Hmm, fata aia. Știi tu. Preaiubita.

— Da?

— Ești sigură că era sora ta?

Denver își privi pantofii.

— Uneori. Uneori cred că a fost... mai mult.

Se jucă puțin cu talia cămășii, frecând o pată invizibilă. Brusc, ridică privirea spre el.

— Dar cine să știe asta mai bine decât tine, Paul D.? Vreau să spun, că tu ai cunoscut-o.

El își linse buzele:

— Bun, dacă vrei părerea mea...

— N-o vreau, zise ea. O am pe a mea.

— Ai crescut, zise el.

— Da, domnule.

— Bine. Atunci, noroc cu slujba.

— Mulțumesc. Și, Paul D., nu trebuie neapărat să stai departe, dar să ai grijă cum vorbești cu mama, mă înțelegi?

— Nu te îngrijora, o liniști el și apoi o lăsă, ori mai degrabă ea îl lăsă pe el, fiindcă un tânăr alerga spre ea, strigând:

— Hei, domnișoară Denver, așteaptă-mă.

Ea se întoarse spre el și fața-i era roșie ca focul.

O lăsă cu părere de rău, fiindcă ar fi vrut să mai vorbească, să dea sens poveștilor auzite: un alb venise să o ducă pe Denver la lucru și Sethe îl tăiase. Strigoiul bebelușului se întorsese, malefic, și o trimisese pe Sethe să-l găsească pe

omul care o salvase de la spânzurătoare. Un lucru cu care toți erau de acord era următorul: acum îl vedeau, apoi nu-l mai vedeau. Când au trântit-o pe Sethe la pământ și i-au luat dalta din mână și s-au uitat înapoi la casă, dispăruse. Mai târziu, un băiat împrăștie zvonul că în timp ce căutase momeală la 124, jos lângă gârlă, văzuse, tăind-o prin pădure, o femeie goală cu pești în loc de păr.

De fapt, lui Paul D. nu-i pasă cum s-a dus, nici măcar de ce. Îi pasă de cum s-a dus el însuși și de ce. Când se privește prin ochii lui Garner, vede un lucru. Prin ai lui Sixo, altul. Primul îl face să se simtă virtuos. Cel de-al doilea, să se rușineze. Ca atunci când a participat la război în ambele tabere. Fugind de la Northpoint Bank and Railway ca să intre în Regimentul de culoare nr. 44 din Tennessee, crezuse că izbutise, numai ca să se pomenească ajuns la alt regiment de culoare, ce se forma sub un nou comandant în New Jersey. A rămas acolo trei săptămâni. Regimentul s-a dezmembrat înainte de a începe să existe, de vină fiind chestiunea dacă soldații să primească sau nu armament. S-a decis că nu, iar comandantul alb a trebuit să se gândească ce să le ordone ostașilor să facă, în loc să ucidă alți albi. O parte din cei zece mii de militari au rămas pe loc, să facă curățenie, să care lucruri și să construiască; alții au hoinărit și au ajuns la alte regimente; majoritatea au fost abandonați, lăsați să se descurce pe cont propriu, plătiți doar cu amărăciune. El încerca să se hotărască ce să facă, dar un agent de la Northpoint Bank l-a ajuns din urmă și l-a dus înapoi în Delaware, unde a fost sclav timp de un an. Atunci Northpoint a încasat 30 de dolari, în schimbul muncii făcute de el în Alabama, unde a lucrat pentru rebeli, mai întâi triind morții, apoi topind fier. Când el și grupul lui cercetau câmpurile de bătălie, misiunea lor era

să separe răniţii confederaţi de morţii confederaţi. Grijă, li s-a spus. Să aveţi mare grijă. Oameni coloraţi şi albi, cu feţele acoperite până sub ochi, îşi dibuiau drumul prin lunci, cu lanterne, ciulind urechile în beznă ca să audă gemete de viaţă în tăcerea indiferentă a morţilor. Majoritatea flăcăi, aceştia, chiar copii, iar lui îi era cam ruşine că îi milă de cei care, îşi imagina, erau fiii gardienilor din Alfred, Georgia.

Din cinci încercări nu avusese nici măcar un singur succes durabil. Toate evadările sale (de la Dulcea Casă, de la Brandywine, din Alfred, Georgia, din Wilmington, din Northpoint) se sfârşiseră în frustrare. Singur, netravestit, cu pielea vizibilă de la o poştă, cu o claie de păr uşor de ţinut minte şi nici un alb care să-l protejeze, niciodată nu rămăsese neprins. Cea mai lungă perioadă de libertate fusese când evadase cu ceilalţi condamnaţi, stătuse cu indienii Cherokee, le urmase sfaturile şi trăise pe ascuns cu ţesătoarea la Wilmington, Delaware: trei ani. Şi în toate evadările alea nu putuse să nu fie uluit de frumuseţea acestui ţinut care nu era al lui. Se ascundea la sânul lui, îi scurma pământul în căutare de mâncare, se plimba pe malurile râurilor lui ca să-şi astâmpere setea şi se străduia să nu-l iubească. În nopţile când bolta cerească devenea ceva personal, slăbită de greutatea propriilor ei stele, se obliga să nu-l iubească. Cimitirele lui şi râurile de pe fundul văilor. Sau o simplă casă – singuratică sub coroana unui vişin sălbatic, poate cu un catâr priponit şi lumina reflectată de pe pielea lui, uite aşa. Orice îl mişca, dar se străduia din răsputeri să nu-l iubească.

După câteva luni pe câmpurile de luptă din Alabama, a fost înrolat forţat la o topitorie din Selma, împreună cu trei sute de oameni de culoare capturaţi, împrumutaţi sau

prinşi cu arcanul. Acolo l-a suprins sfârşitul războiului şi ar fi trebuit să fie floare la ureche să plece din Alabama când a fost declarat liber. Ar fi fost normal să mărşăluiască din Selma până la Philadelphia, folosind drumurile principale, câte un tren dacă avea chef, sau un vapor fluvial. Dar nu aşa s-au petrecut lucrurile. Când el şi doi soldaţi de culoare (capturaţi din Regimentul 44 pe care-l căutase) au mers pe jos de la Selma la Mobile, au văzut doisprezece negri morţi în primii treizeci de kilometri. Două femei, patru băieţi mici. El fusese absolut sigur că aceea avea să fie călătoria vieţii lui. Yancheii controlau totul, lăsându-i pe rebeli fără control. Ajunseră la periferia oraşului Mobile, unde negrii puneau la loc, pentru Uniune, şinele pe care le smulseseră mai devreme, pentru rebeli. Unul dintre însoţitorii lui, un soldat pe nume Keane, făcuse parte din Regimentul 54, Massachusetts. El i-a spus lui Paul D. că primiseră o soldă mai mică decât militarii albi. Era un lucru care-l întrista că, unanim, refuzaseră oferta făcută de statul Massachusetts să acopere diferenţa de câştig. Pe Paul D. îl impresionă în aşa măsură ideea de a primi bani ca să lupte, încât îl privi pe soldat cu uimire şi invidie.

Keane şi camaradul lui, sergentul Rossiter, au confiscat o barcă şi toţi trei au plutit pe Mobile Bay. Acolo, soldatul a semnalizat unei canoniere unioniste, care i-a luat la bord pe toţi trei. Keane şi Rossiter au debarcat la Memphis, să-şi caute comandanţii. Căpitanul canonierei i-a permis lui Paul D. să mai rămână pe vas până la Wheeling, West Virginia. A ajuns cu forţe proprii în New Jersey.

Până să ajungă la Mobile, văzuse mai mulţi oameni morţi decât oameni vii, dar când a intrat în Trenton, mulţimele de oameni vii, nici vânaţi, nici vânători, i-au dat un exemplu de viaţă liberă atât de gustos încât nu l-a mai

uitat niciodată. Cum umbla pe o stradă aglomerată, plină de albi cărora nu le datora o explicație pentru prezența lui, privirile care-l străpungeau aveau mai mult de-a face cu îmbrăcămintea lui dezgustătoare și cu părul îngrozitor. Totuși, nimeni nu a sunat alarma. Pe urmă s-a produs miracolul. Stând pe o stradă în fața unui șir de case din cărămidă, îl auzi pe un alb strigându-l („Hei, tu de colo! Dumneata!") ca să ajute la descărcarea a două cufere dintr-o birjă. După ce a făcut treaba, albul i-a dat o monedă. Paul D. s-a plimbat câteva ore, nefiind sigur ce putea cumpăra cu ea (un costum? o masă? un cal?) și dacă va catadixi cineva să-i vândă ceva. În cele din urmă, a dat peste un zarzavagiu care-și vindea marfa dintr-o căruță. Paul D. a arătat cu degetul o legătură de napi. Vânzătorul i-a înmânat-o, i-a luat moneda și i-a dat alte câteva înapoi. Uluit, s-a retras cu spatele. Uitându-se în jur, și-a dat seama că pe nimeni nu interesa nici „greșeala", nici el însuși, așa că merse mai departe, rozându-și fericit napii. Doar câteva femei au dat semne vagi de repulsie când s-au încrucișat cu el. Prima lui cumpărătură cu bani câștigați cinstit l-a făcut să radieze, chiar dacă napii erau deja ofiliți și seci. În acel moment a hotărât că tot ce-ți oferă mai bun viața este să mănânci, să mergi și să dormi acolo unde vrei tu. A făcut asta timp de șapte ani, până când a ajuns în sudul statului Ohio, unde se stabiliseră o femeie și o fetiță cunoscute de el cândva.

Acum venirea este inversul plecării. Mai întâi stă în spate, lângă camera-răcitor, uimit de exuberanța florilor de vară târzie, crescute pe locul unde ar fi trebuit să fie legume. Garofițe-de-grădină, zorele, crizanteme. De așezarea bizară a borcanelor îndesate cu tulpinele putrezinde ale plantelor, cu florile ofilite ca niște rosături. De vrejurile

moarte de iederă de pe aracii de fasole și din jurul clanțelor de la uși. Imagini îngălbenite, decupate din ziare, sunt prinse în cuie de closetul de scânduri și de copaci. O frânghie prea scurtă pentru altceva decât să sari coarda cu ea stă aruncată lângă cada de baie; peste tot sunt borcane și borcane cu licurici morți. Parc-ar fi căsuța unui copil; căsuța unui copil foarte înalt.

Se duce până la ușa din față și o deschide. E o liniște de mormânt. În locul unde cândva îl scăldase un fascicul de lumină roșie și tristă, făcându-l să încremenească locului, nu e nimic. Un nimic tern, cu minus. Mai mult ca o absență, dar o absență prin care trebuie să treacă tot atât de hotărât ca atunci când, având încredere în Sethe, pășise prin lumina pulsândă. Aruncă o privire rapidă treptelor albe ca fulgerul. Pe toată balustrada sunt înfășurate panglici, fundițe, buchete. Paul D. înaintează în casă. Briza adusă de el de afară agită panglicile. Atent, nu neapărat grăbit, dar fără a pierde timpul, urcă scările strălucitoare. Intră în camera lui Sethe. Ea nu e acolo, iar patul pare atât de mic încât se întreabă cum de au încăput în el amândoi. Nu are cearșafuri și, deoarece geamurile din acoperiș nu se deschid, aerul e înăbușitor. Pe podea sunt azvârlite haine viu colorate. Atârnată pe un cuier de perete stă rochia purtată de Preaiubita când o văzuse pentru întâia oară. O pereche de patine s-a cuibărit într-un coș din colț. Își întoarce iar privirea la pat și se uită stăruitor la el. I se pare un loc unde nu se regăsește. Cu un efort care-l face să transpire, își formează o imagine a lui zăcând acolo, iar când o întrezărește îi crește moralul. Se duce în celălalt dormitor. Al lui Denver este pe atât de ordonat pe cât e primul de haotic. Dar nici urmă de Sethe. Poate că ea s-a întors la lucru, s-a făcut bine de când a vorbit el cu Denver.

Coboară înapoi scările, lăsându-și o imagine proprie fermă pe patul îngust. Stă jos la masa din bucătărie. Ceva lipsește din 124. Ceva mai cuprinzător decât oamenii care au locuit aici. Ceva mai mare decât Preaiubita și decât lumina roșie. Nu poate spune exact ce, dar i se năzare, pe moment, că mai presus de capacitatea lui de cunoaștere există strălucirea unui lucru exterior, care îmbrățișează în timp ce acuză.

De la dreapta, unde e întredeschisă ușa spre camera de zi, aude un fredonat. Cineva îngână o melodie. Ceva lent și dulce, precum un cântec de leagăn. Apoi, câteva cuvinte. Sunete de felul „Johnny sus, Johnny jos. Garofiță, apleacă-te adânc." Firește, își spune. Acolo este – și ea este acolo. Întinsă sub o cuvertură multicoloră. Părul, ca rădăcinile negre, delicate, ale plantelor bune, îi stă răsfirat și buclat pe pernă. Ochii ei, fixați pe geam, sunt atât de lipsiți de expresie încât el nu e sigur că ea îl recunoaște. Nu e prea multă lumină în camera asta. Lucrurile par învechite.

— Paparudă, înalță-te tare, cântă ea. Lână de oaie, acoperă-mi umerii. Piciorul cocoșului și trifoi, zburați.

Ea învârte între degete o șuviță lungă de păr.

Paul D. își drege glasul și o întrerupe:

— Sethe?

Ea întoarce capul.

— Paul D.

— Vai, Sethe!

— Eu am preparat cerneala, Paul D. N-ar fi putut-o face dacă nu preparam eu cerneala.

— Ce cerneală? Cine?

— Te-ai ras.

— Da. Arăt rău?

— Nu. Arăți bine.

— Încurcătura dracului. Ce-am auzit, că nu te mai dai jos din pat?

Ea zâmbește, își lasă zâmbetul să se stingă și-și întoarce iar privirea spre geam.

— Trebuie să vorbim, noi doi, îi spune el.

Ea nu răspunde.

— M-am întâlnit cu Denver. Ți-a spus?

— Vine pe-aici ziua. Denver. Încă e cu mine, Denver a mea.

— Trebuie să te ridici de acolo, femeie.

E nervos. Asta-i amintește de ceva.

— Am obosit, Paul D. Sunt foarte obosită. Trebuie să mă odihnesc o vreme.

Dar acum el știe ce și-a amintit și țipă la ea:

— Să nu cumva să-mi mori aici! Ăsta-i patul lui Baby Suggs. Asta vrei să faci?

E atât de furios că-i vine s-o omoare. Se stăpânește, amintindu-și de avertismentul lui Denver și șoptește:

— Ce vrei să faci, Sethe?

— O, n-am nici un fel de planuri. Nici urmă de planuri.

— Ascultă, zice el. Denver va veni ziua. Eu vin noaptea. O să am grijă de tine, auzi? Începând de acum. În primul rând, miroși urât. Stai aici. Nu mișca. Încălzesc niște apă. (Se întrerupe.) Vrei, Sethe, să încălzesc niște apă?

— Și să-mi numeri picioarele? îl întreabă ea.

— Să-ți masez picioarele.

El se apropie.

Sethe închide ochii și strânge din buze. Gândește: „Nu. Ce vreau eu e locul ăla mic de la geam. Și odihnă. Nu e nimic de masat și n-are motive s-o facă. N-a rămas nimic de îmbăiat, presupunând că știe cum să îmbăieze. O va face pe bucăți? Mai întâi fața, apoi mâinile, apoi coapsele,

picioarele, spatele? Terminând cu sânii istoviți? Dar dacă o scaldă pe bucăți, vor rezista părțile? Deschide ochii, conștientă că e periculos să-l privească. Îl privește. Pielea de culoarea sâmburelui de piersică, cuta dintre ochii alerți, pregătiți și vede: calitatea din el, harul care îl face genul de bărbat după care femeile plâng când intră într-o încăpere. Pentru că pot s-o facă în prezența lui. Să plângă și să-i împărtășească lucruri pe care nu și le spun decât una alteia: că timpul nu stă să aștepte, că i-a strigat, dar Howard și Buglar au continuat să meargă pe calea ferată și n-au auzit-o; că pe Amy o speria să stea cu ea, fiindcă avea picioare urâte și spatele îi arăta atât de rău; că mama ei o jignise și nu-și putuse găsi pălăria nicăieri și...

— Paul D.?

— Da, iubito.

— M-a părăsit.

— Ah, femeie. Nu plânge.

— Era tot ce aveam mai bun.

Paul D. se așază în balansoar și privește cuvertura din petice în culori de carnaval. Mâinile îi stau, moi, între genunchi. Sunt prea multe lucruri pe care le simte pentru femeia asta. Îl doare sufletul. Brusc, își amintește cum Sixo încercase să descrie ceea ce simțea pentru femeia-de-la-cincizeci-de-kilometri. „E prietena minții mele. Mă adună la un loc, omule. Bucățile din care sunt, le adună și mi le dă înapoi în ordinea potrivită. E bine, să știi, să ai o femeie care-i prietena minții tale."

Se uită fix la cuvertură dar se gândește la orfevrăria de pe spatele femeii; la gura-i delicioasă, încă pufoasă în colțul unde a lovit-o pumnul Ellei. Ochii negri, răi. Rochia udă, aburind deasupra focului. Tandrețea cu care mânuise bijuteria de la gâtul lui – cu cele trei spițe ale ei, ca niște

vigilenţi pui de şerpi-cu-clopoţei, îmbârligate sus în aer. Cum nici nu pomenise de ea, nici nu se uitase la ea, ca el să nu se ruşineze de faptul că era înjugat ca un animal. Numai femeia asta, Sethe, îi putuse lăsa bărbăţia în felul ăsta. Vrea să-şi pună povestea alături de a ei.

— Sethe, zice, tu şi cu mine am trăit mai multe zile de ieri decât oricine. Avem nevoie de un mâine, de un fel sau altul.

Se apleacă şi-i ia mâna. Cu cealaltă mână, îi atinge faţa.

— Tot ce ai mai bun eşti tu însăţi, Sethe. Tu eşti.

Degetele lui ferme le ţin pe ale ei.

— Eu? Eu?

Există o singurătate ce se pretează la legănat. Cu braţele încrucişate, cu genunchii la gură; ţinând, ţinând în continuare, mişcarea asta, spre deosebire de tangajul unui vapor, îl conţine şi-l linişteşte pe cel care se leagănă. E din interior – strânsă bine pe tine, ca pielea. Apoi există o singurătate hoinară. Nici un legănat n-o ţine în loc. E vie şi independentă. Un lucru uscat, care se răspândeşte, făcând ca zgomotul propriilor tăi paşi ce se duc să pară că parvine dintr-un loc îndepărtat.

Toată lumea ştia cum i se spunea, dar nimeni de nicăieri nu-i cunoştea numele. Dezmembrată şi neluată în seamă, nu poate fi pierdută, fiindcă n-o caută nimeni şi, chiar dacă ar căuta-o, cum ar putea-o striga, de vreme ce nu-i cunosc numele? Deşi se vrea dorită, n-o doreşte nimeni. În locul unde se deschide iarba lungă, fata care aşteptase să fie iubită şi să strige de ruşine erupe în părţi separate, astfel ca râsul ce o roade s-o înghită toată, mai uşor.

Nu era o poveste de spus mai departe.

O uitară ca pe un vis urât. După ce-și inventaseră poveștile, le dăduseră formă și le împodobiseră, cei ce o văzuseră în ziua aceea pe verandă o uitaseră repede și intenționat. Mai mult le-a trebuit celor ce vorbiseră cu ea, trăiseră cu ea, ca să uite, până și-au dat seama că nu-și aminteau și nu puteau repeta nici un singur lucru rostit de ea și au început să creadă că, în afară de ceea ce credeau ei, ea nu spusese absolut nimic. Așa că, până la urmă, au uitat-o și pe ea. A-ți aminti părea ceva lipsit de înțelepciune. N-au știut niciodată unde și de ce se ghemuise ea, ori al cui era chipul de sub ape de care avusese atâta nevoie. Unde amintirea surâsului de sub bărbia ei ar fi putut fi și nu era, un zăvor închidea și un lichen își lipea de metal florile verzi ca mărul. Ce-o făcea să creadă că putea deschide cu unghiile încuietori pe care curgea ploaia?

Nu era o poveste de spus mai departe.

Așa că o uitară. Ca pe un vis urât dintr-un somn agitat. Uneori, totuși, foșnetul unei fuste se aude când se trezesc, iar degetele care mângâie un obraz în somn par a fi ale celui adormit. Uneori, fotografia unui prieten bun sau a unei rubedenii – privită prea intens – se mișcă și în locul ei se mută ceva mai familiar decât chipul îndrăgit. Pot să-l atingă dacă vor, dar n-o fac, pentru că știu că dacă o fac, lucrurile nu vor mai fi la fel.

Nu e o poveste de spus mai departe.

Jos, la pârâul din spatele lui 124, urmele pașilor ei vin și pleacă, vin și pleacă. Sunt atât de familiare. Dacă un adult, un copil, și-ar pune picioarele în ele, s-ar potrivi. Când

le-ar scoate, ar dispărea din nou, ca şi cum nimeni n-ar fi umblat pe acolo niciodată.

Încetul cu încetul dispare orice urmă, iar ceea ce se uită nu sunt numai urmele de paşi, ci şi apa şi tot ce se este acolo jos. Restul e vreme. Nu răsuflarea celei nenumite şi neînţelese, ci vântul din streşini, gheaţa topindu-se prea repede primăvara. Doar vreme. În mod sigur, nici un strigăt pentru un sărut.

Preaiubita.

Grupul Editorial ART
Comenzi – Cartea prin poştă
C.P. 4, O.P. 83, cod 062650, sector 6, Bucureşti
tel.: (021) 224.01.30, 0744.300.870, 0721.213.576;
fax: (021) 224.17.65
Comenzi – online
www.editura-art.ro

